David Ricardo

PRINCIPIILE DE ECONOMIE POLITICĂ ȘI DE IMPUNERE

Valoarea unui bun, sau partea dintr-un alt bun cu care el poate fi schimbat, depinde de cantitatea relativă de muncă necesară pentru a-l produce, și nu de suma mai mare sau mai mică plătită pentru acea muncă.

Cu o prefață de prof.univ.dr.
Gheorghe Crețoiu

ANTET

David Ricardo

PRINCIPIILE DE ECONOMIE POLITICĂ ȘI DE IMPUNERE

Traducere de
Zoe Ghețu

ANTET XX PRESS

CUVÂNT ÎNAINTE

Înscriem astăzi în biblioteca noastră una dintre paginile cele mai strălucite ale economiei teoretice: Principiile *lui David Ricardo.*

Au trecut 122 ani de la prima tipărire a lucrării de față. Pentru știința economică, efervescentă ca și materia pe care o analizează, și în care consacrările sunt tot atât de repezi ca și uitările ce se așternpeste nume și peste opere, o asemenea perioadă înseamnă o grea încercare. Ricardo și opera lui au învins însă timpul: astăzi, Principiile *au aceeași prospețime ca în ziua când au venit să completeze construcția doctrinară a lui Adam Smith, precursorul.*

Faptul este cu atât mai semnificativ, cu cât Ricardo a fost reprezentantul autentic al epocii în care a trăit. Ca atare, opera lui, închegată într-un climat spiritual deosebit de cel de astăzi, ar fi putut căpăta o nuanță de anacronism, bună cel mult pentru rezervarea unui loc onorabil în cimitirul istoriei doctrinelor economice, însă nu pentru circulația largă și fecundă a ideilor în cadrul viu al științei economice.

Ricardo a fost un individualist; ca om de știință, el a profesat fără întrerupere credința în virtuțile libertății, în omnipotența jocului nestânjenit al factorilor economici. Astăzi, liberul arbitru este înlocuit din ce în ce mai mult cu comandamentele statului; tot mai des se cere intervenția oficialității în cele mai mărunte aspecte ale activității acestor factori, tinzându-se, ca la un ideal, la dirijarea centrală, unitară și autoritară a economiei naționale. Ricardo a crezut în caracterul sacrosanct al legilor economice, considerând că scopul cel mai înalt al economiei politice este descoperirea și formularea lor. Astăzi, legile sunt dezbrăcate de haina axiomatică și coborâte la rangul de simple instrumente de lucru.

Cu tot acest contrast între condițiile vieții economice de atunci și de astăzi, între marile principii ale doctrinei sau modalitățile cercetării, Ricardo rămâne actual. Faptul se datorește, credem, poziției inițiale pe care a adoptat-o marele economist englez.

Într-adevăr, obiectul analizei pe care o întreprinde în Principiile *sale este repartiția bogățiilor, continuând astfel opera lui Adam Smith, cercetătorul naturii și cauzelor acestora. Dacă Ricardo ar fi căutat să dea soluții pentru împărțirea bogățiilor între diverși factori de producție, atunci opera lui nu ar fi rezistat anilor, deoarece soluțiile au o viață dintre cele mai efemere. El însă a căutat să-și explice fenomenele rentei, ale salariului, ale dobânzii, ale profitului, iar aceste fenomene sunt în societatea noastră, atât cât*

putem întrevedea, eterne. Explicația pe care Ricardo o dă procesului de împărțire a bunurilor, atât de delicat în multitudinea lui de aspecte și de influențe reciproce, poate să nu fi fost totdeauna justă. Însă ea este atât de lucidă și de logică, încât a format și va forma și de aici înainte punctul de plecare al tuturor cercetărilor în această materie.

Un alt considerent care face actualitatea lui Ricardo să rămână neștirbită este accentul pus pe instituția proprietății particulare. Această categorie necesară a vieții economice a fost între timp criticată, combătută, desființată. Însă după vicisitudinile îndurate în anii de frământări, atât de numeroși în ultimul veac, am ajuns astăzi la afirmarea hotărâtă a proprietății particulare, ca punct de reazem al societății omenești în lupta ei către dreptate și către progres.

Tinerei școli economice românești îi dedicăm traducerea de față a Principiilor *ricardiene. Fie ca paginile scrise de cel mai de seamă economist al secolului XIX să dea un nou imbold către cercetarea atentă și constructivă a realităților noastre, pentru ca știința să-și poată da și ea partea ei de contribuție la opera românească de ridicare a țării, la care sub regala priveghere muncim cu toții.*

MITIȚA CONSTANTINESCU
Guvernatorul Băncii Naționale a României
Ministrul Finanțelor

PREFAȚA

DAVID RICARDO: OMUL, VIAȚA, OPERA

David Ricardo (1772-1803) este unul dintre economiștii cu mare contribuție la fundamentarea economiei ca știință. Trăind într-o perioadă de mari prefaceri economice și sociale – prefaceri determinate, înainte de toate, de prima revoluție industrială cunoscută de omenire și care avea să transforme Anglia în prima țară industrială și atelierul lumii – el a fost, fără îndoială, „reprezentantul autentic" al epocii în care a trăit.

Fără a fi cunoscut mai întâi lucrările lui Adam Smith și David Ricardo, cei doi stâlpi ai gândirii economice clasice și ai economiei politice, nu pot fi înțelese fundamentele teoretice ale economiei de piață contemporane și îndeosebi ale multor lucrări de teorie economică ulterioare lui Ricardo, mai vechi sau mai noi.

Dacă Adam Smith și-a axat cercetarea sa îndeosebi asupra naturii și cauzelor (factorilor) avuției – fără a ignora celelalte momente –, David Ricardo a continuat opera lui Smith, orientându-și analiza în mod special asupra repartiției bogățiilor.

Edificarea unei economii de piață și antrenarea României în procesul de integrare europeană pun în fața practicii și științei economice numeroase probleme, simple și complexe, microeconomice și macroeconomice, economice și social-politice, toate vizând, pe de o parte, relațiile de proprietate, producția, repartiția, schimbul și funcționarea mecanismului economic, iar pe de altă parte, ridicarea nivelului de dezvoltare economică și accesul la bunăstare. Așa cum se subliniază în literatura economică internațională, „simpla respingere a comunismului nu este suficientă pentru a putea intra într-o epocă a creșterii economice și a prosperității".

Peste tot în lume prosperitatea și „sănătatea economică a popoarelor și națiunilor" sunt legate de creșterea producției și venitului național, iar aceasta este condiționată în mod hotărâtor de funcționalitatea pieței, de competitivitatea economiei, precum și de încrederea pe care populația o are că mecanismele economico-sociale îi permit accesul la roadele muncii sale.

La baza competitivității și funcționalității economiei naționale se află promovarea consecventă și îndeosebi corectă a principiilor economice, la a căror fundamentare a contribuit, indiscutabil, și David Ricardo.

1. Pe scurt despre viața și activitatea lui David Ricardo

David Ricardo s-a născut la Londra la 18 aprilie 1772, dintr-o familie originară din Spania, care părăsise această țară la începutul secolului al XVIII-lea, din cauza persecuțiilor religioase și se stabilise în Olanda, din care Abraham Israel – tatăl lui David Ricardo – agent de bursă la Amsterdam, se va stabili, nu mai târziu de 1760, la Londra pentru a se ocupa de interesele pe care familia sa, ca și alți oameni de afaceri olandezi, le avea în Anglia.

În aprilie 1769 Abraham se căsătorește cu Abigail Delvalle, care provenea dintr-o familie de negustori și agenți de bursă originari, de asemenea, din Peninsula Iberică. Ei vor avea șaptesprezece copii, David fiind al treilea dintre aceștia.

După încheierea războiului anglo-olandez dintre 1780-1783, el a fost trimis, la 11 ani, să-și continuie studiile la școala Talmud Tora, de pe lângă sinagoga portugheză din Amsterdam. După unii autori, la Amsterdam el ar fi primit și „sănătoase teorii ale schimbului și arta perfectului negustor". Se reîntoarce la Londra după doi ani. După încă un an de lecții particulare, în 1786 el începe să lucreze în biroul de schimb al tatălui său.

La 20 de ani intervine o schimbare majoră în viața sa. Întrucât tatăl său se opune căsătoriei cu o fată creștină (căsătoria a avut loc la 20 decembrie 1793), dintr-o familie de quakeri[1], D. Ricardo, al cărui spirit independent și liberal se mai făcuse cunoscut, se rupe de familie, părăsește comunitatea evreiască (sau religia iudaică) și aderă la biserica unitariană. Abia după moartea mamei sale, în octombrie 1801, la câteva luni (în februarie 1802), Abraham Ricardo, tatăl său, va face un gest de clemență menționându-l în testament și pe David.

Prima tranzacție făcută de el în nume propriu a avut loc, conform consemnărilor scrise găsite, la 29 ianuarie 1793, și a constat în cumpărarea unor titluri la un împrumut de stat cu dobândă de 3%.

Va activa ca agent de bursă mai bine de un sfert de secol, până în 1819, când, la 47 de ani, va înceta să mai fie membru al Bursei din Londra.

Datorită calităților sale deosebite pentru viața de afaceri – Robert Heilbraner menționează că Ricardo a debutat în afaceri cu un capital de 800 de lire sterline și a ajuns ca în 1814, la vârsta de 42 de ani, să aibă o avere evaluată între 500.000 și 1.600.000 de lire[2].

La sfârșitul primului deceniu al secolului al XIX-lea, Ricardo începuse să fie îngrijorat de dimensiunile și implicațiile fenomenelor inflaționiste, ceea ce a făcut ca pe de o parte să ia atitudine în presă, iar pe de altă parte să-și orienteze atenția spre proprietățile funciare. Totodată, Ricardo a început să acorde importante împrumuturi ipotecare și să facă investiții în rente la Paris (circa 3 milioane franci francezi), de la care primea dividende. Se apreciază că în ultimii ani de viață, valoarea reală a investițiilor sale se cifra la 675.000-775.000 de lire sterline, care-i aduceau un venit anual de circa 28.000 de lire sterline.[3]

2. Deschiderea spre economia politică

Bogat, cu reputație de om prosper și cu situație socială solidă, Ricardo începe să se preocupe, îndeosebi la îndemnurile unui prieten, economist cunoscut – James Mill – dar și printr-un complex de împrejurări, de pregătirea sa și

1. quaker: adept al sectei protestante „Societatea păcii", fondată în secolul al XVII-lea în Anglia de puritanul G. Fox; fiind persecutați, deoarece refuzau să presteze jurământul și serviciul militar, mulți dintre ei au emigrat în America. Cf. *Micul Dicționar Enciclopedic*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1978, pag. 794.
2. Robert L. Heilbraner. *Filosofii lucrurilor pământești. Viețile și epocile marilor economiști*, Humanitas, 1994, pag. 88.
3. Costin Murgescu, *op. cit.*, pag. 96.

de problemele ştiinţifice, iar în final şi de intrarea în viaţa publică (politică). Revoluţia industrială declanşată în Anglia şi implicaţiile ei l-au îndemnat spre dobândirea de cunoştinţe, îndeosebi prin autoinstruire, în domeniile mecanicii, fizicii, chimiei, mineralogiei, biologiei, economiei.

La vârsta de 27 de ani face cunoştinţă cu lucrarea lui Adam Smith, „Avuţia naţiunilor", care i-a trezit mare interes şi la care ulterior va reveni şi va face multe referiri. „Era atunci pentru el începutul perioadei deplasării centrului de greutate al stadiului spre ştiinţele sociale, cu deosebire cele economice. Pentru ştiinţa economică era momentul consolidării paradigmei gândirii liberale – cu căutări şi controverse între continuatorii lui A. Smith – dar şi al reacţiilor faţă de ea, care pregăteau terenul pentru o economie politică a muncii".[1]

Pentru a înţelege această orientare, în care s-a încadrat şi David Ricardo, este necesară o foarte scurtă şi concisă caracterizare a întregului complex de factori de ordin tehnic, economic, social şi politic în care el a trăit şi a acţionat.

Înţelegerea acestor factori şi condiţii pune în evidenţă faptul că era vorba de o lume economică în plină transformare şi face posibil „să se precizeze caracteristicile principale care permit apropierea – fără însă a-i confunda – între A. Smith (1723-1790), David Ricardo (1772-1823), J. B. Say (1767-1832) şi Thomas Malthus (1766-1834), ale căror lucrări se întind pe aproape jumătate de secol şi îi marchează profund atât pe succesori, cât şi pe critici".[2]

1. Populaţia Angliei, care stagnase şi chiar scăzuse în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, sporeşte relativ rapid în a doua jumătate prin reducerea importantă a mortalităţii, de la 35-40‰ la mai puţin de 30‰, în condiţiile în care natalitatea se menţinea ridicată (35-40‰). Ca urmare, populaţia Angliei se dublează de la 7,4 milioane, la 15 milioane (în intervalul 1750-1800), ceea ce constituia un stimulent important pentru creşterea economică, dar şi sursă de preocupări şi tensiuni pe plan social.

2. Invenţiile şi creaţiile tehnice din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (maşina de tors – 1765, primul război de ţesut – 1785, perfecţionările importante din domeniul producţiei de fontă şi al prelucrării fierului) au fost încununate şi ridicate pe un plan superior prin maşina cu aburi, invenţie a lui James Watt, pusă în funcţiune în 1784. Aşa cum s-a subliniat în literatura economică, noutatea nu o reprezentau maşinile, – deoarece maşini mai fuseseră produse şi utilizate, ci *mecanizarea*. Maşina cu aburi a stat la baza locomotivei lui Stephanson, din 1814, urmată de primul tren regulat care lega Liverpool de Manchester, şi apoi de vaporul lui Foulton.

3. În această perioadă au avut loc şi importante evenimente şi transformări politice, care au influenţat structurile economice şi sociale, şi au produs efecte în mecanismele de funcţionare a economiilor diferitelor ţări.

Între acestea, pe primul plan s-au situat revoluţia franceză din 1789 şi principiile promovate de ea, războaiele purtate de Napoleon, modificările instituţionale şi juridice produse în Franţa prin Codul Civil ş.a.

---

1. Ivancu Nicolae-Văleanu. *Tratat de doctrine economice*. RAMO (Regia Autonomă „Monitorul Oficial"), Bucureşti, 1996, pag. 69.
2. Gilbert Abraham-Frois. *Economia politică*. Humanitas, Bucureşti, 1994, pag. 26.

4. Secolul al XVIII-lea s-a caracterizat și prin importante „inovații" sau modificări în domeniul monetar-bancar. Dintr-un instrument subordonat puterii regale, singura care putea bate monedă și, după voia ei, să schimbe valoarea acesteia, moneda devine independentă, statul stabilind, însă, reguli precise privind emisiunea, circulația și valoarea banilor. Încă din prima jumătate a secolului, la un interval de câțiva ani, cele două mari puteri comerciale ale epocii, Marea Britanie (în 1717) și Franța (în 1726), hotărâseră să fixeze valoarea aur a monedei lor. Dar războaiele dintre puterile europene, din perioada 1793-1815, au creat dificultăți în funcționarea principiilor stabilite. Marea Britanie este obligată să suspende aplicarea legilor sale monetare între 1797 și 1816.

5. Treptat începe a se produce modificări și în principiile promovate prin teoria filosofică, morală și economică, precum și în mentalități. Prin „filosofia luminilor" se dezvoltă principiul libertăților individuale și cultul muncii, triumfă reacția împotriva mercantilismului și a interven ționismului, se formează, treptat, o clasă a întreprinzătorilor. „Apariția acestei noi clase va marca profund dezvoltarea economică a Angliei și a ansamblului lumii occidentale. Iar această sacralizare a muncii nu este, fără îndoială, străină de fundamentele date teoriei prețurilor de către clasicii englezi."[1]

3. „Controversa aurului" și lupta pentru noii principii

Activitatea publicistică și științifică în domeniul economiei începe, însă, în anii 1809-1810, când Ricardo intră, la 37 de ani, în „controversa aurului" („bullion controversy") declanșată în urma suspendării convertibilității și a introducerii cursului forțat al biletelor Băncii Angliei.

Debutul l-a constituit un scurt articol publicat (dar nesemnat) în cotidianul *Morning Chronicle*, din 29 august 1809, cu titlul „Prețul aurului", urmat apoi de alte două articole, scrise ca răspuns la articolul publicat de un cunoscut al lui D. Ricardo din activitatea la bursă, Hutches Trower.[2] Deși acest articol nu conține abstractizări științifice deosebite, așa cum caracteriza profesorul Costin Murgescu, el conține „într-o formulare de o limpezime pe care rareori o va egala în scrierile științifice, esența concepției monetare pe care o va apăra, o va fundamenta științific și o va dezvolta în întreaga activitate și în toate lucrările sale ulterioare".[3]

Pe de o parte, el afirmă foarte răspicat ideea că deprecierea hârtiei monedă și creșterea prețurilor își au originea în suspendarea convertibilității, în posibilitatea pe care o avea Banca Angliei de a efectua supraemisiuni necontrolate de bilete fără acoperire. „Toate neajunsurile din circulația monetară – afirma Ricardo – trebuie atribuite excesului emisiunii băncii, puterii primejdioase ce i s-a încredințat acesteia de a micșora, după voința sa, valoarea proprietății oricărui om bogat în bani și de a scumpi prețul alimentelor și al oricăror obiecte de primă

1. G. Abraham-Frois, *op. cit.*, pag. 34.
2. „Prețul aurului". Trei contribuții publicate în *Morning Chronicle*, au fost publicate în limba română, în ediția din 1962.
3. Costin Murgescu. *David Ricardo în Anglia revoluției industriale*. Ed. Științifică, București, 1972, pag. 100.

necesitate, nedreptăţind pe rentierul statului şi toate acele persoane care au venit fix, şi care, prin urmare, nu vor fi capabile să se debaraseze de o parte din sarcinile care le apasă pe umeri."[1]

Pe de altă parte, este deosebit de importantă şi soluţia sugerată pentru depăşirea stării de criză, care constă, după Ricardo, în reluarea plăţilor în monedă metalică, pregătită printr-o politică deflaţionistă.

Stimulat de replicile şi controversa iscate, Ricardo studiază lucrările de notorietate în epocă (James Stuart, Adam Smith, Henry Thornton) şi îşi fundamentează solid tezele enunţate anterior, publicând, la începutul anului 1810, broşura „Preţul urcat al aurului, o dovadă de depreciere a bancnotelor" (Price of Bullion, a Proof of the Depreciation of Bank Notes).

De această dată Ricardo a caracterizat mai clar implicaţiile negative ale politicii inflaţioniste. „Dacă directorii băncii ar fi păstrat suma biletelor în limite rezonabile; *dacă ar fi acţionat după principiul pe care l-au declarat ca fiind acela care reglementează emisiunile băncii pe timpul când era obligată să convertească biletele în monedă metalică, şi anume principiul de a-şi limita biletele la acea sumă care să fi împiedicat excesul urcării pe piaţă a preţului aurului peste cel al monetăriei, nu am fi fost expuşi acum la toate neajunsurile unei monede în circulaţie depreciate şi veşnic variabile.*"

Soluţia era tot aşa de tranşant formulată: *„Remediul pe care-l propun pentru toate neajunsurile monedei noastre în circulaţie constă în aceea ca banca să reducă treptat suma biletelor sale în circulaţie până când ceea ce rămâne va avea aceeaşi valoare ca şi monedele metalice pe care le reprezintă, sau cu alte cuvinte, până când preţul lingourilor de aur şi de argint vor scădea la preţul lor la monetărie."*[2]

Anii 1810 şi 1811 au fost deosebit de agitaţi pentru Ricardo. Articolul despre preţul ridicat al aurului, înteţeşte furtuna din lumea financiară şi parlamentară, atât prin conţinutul său, cât şi prin caracterul pamfletar al criticii la adresa Băncii Angliei şi a celor ce apărau metoda promovată de aceasta. La o lună după apariţia pamfletului, la 1 februarie 1810, Francis Harner cere în Camera Comunelor instituirea unei comisii parlamentare pentru lămurirea problemei. Acesta era punctul de pornire al cunoscutului „Bullion Comittee", instituit la 19 februarie 1810, cu sarcina de a cerceta, sub preşedinţia lui Horner, cauzele preţului urcat al aurului. Raportul „Comitetului aurului" este depus la 8 iunie 1810 şi publicat în august, stârnind furtuna dezbaterilor dintre adversarii inflaţiei (printre care se numărau Ricardo şi autorii Raportului) şi adepţii politicii promovate de Banca Angliei.

Pentru realizarea unei sinteze a discuţiei, *Edinburgh Review* apelează la *Thomas Malthus*, cunoscut profesor de economie politică la Colegiul lui „East India Company", care a publicat în februarie 1811 o recenzie a articolelor şi lucrărilor scrise. Ricardo dă o replică usturătoare, formulând idei care anunţau viitorul „etalon-aur", dar câştigând, în perspectivă, şi un partener de dezbateri, şi un prieten.

1. David Ricardo, *Opere alese*, vol. II, Editura Academiei, 1962, pag. 11.
2. David Ricardo. *Opere alese*, vol. II, Bucureşti, 1962, pag. 47.

După 1813, Ricardo dezvoltă discuțiile sale cu Malthus asupra profitului, astfel că, în februarie 1815, tipărește o lucrare cu privire la influența prețului scăzut al cerealelor asupra profitului, polemizând public cu Malthus. În mai-iunie același an, în Camera Comunelor, se inițiază o nouă acțiune împotriva Băncii Angliei, dar pe tema profiturilor mari realizate în urma tranzacțiilor cu guvernul. Inițiatorul, parlamentarul Grenfell, îi cere lui Ricardo o broșură de analiză critică a Băncii Angliei. Lucrarea este elaborată prin consultări cu Malthus și Mill și se publică în februarie 1816 sub titlul: *„Propuneri cu privire la o circulație bănească economicoasă și sigură, cu observații asupra profiturilor Băncii Angliei interesând statul și proprietarii capitalului băncii"*. Prin această lucrare se deschidea drumul pentru ideea ricardiană a etalonului-aur, atacând direct prejudecata monedei metalice, dar explicând, totodată, necesitatea ca dreptul de emisiune să fie rezervat exclusiv statului (Banca Angliei era o companie particulară).

Ducând mai departe fundamentarea sistemului propus de el, „gold-bullion standard", Ricardo subliniază că a pune în siguranță publicul împotriva altor variațiuni de valoare a banilor decât aceea la care este supus etalonul însuși și a efectua, totodată, circulația bănească cu un mijlocitor „din cei mai puțin costisitori, *însemnă a atinge stadiul cel mai perfecționat la care pot ajunge banii în circulație*; toate aceste avantaje le vom poseda obligând Banca, ca în loc de a elibera guinee în schimbul biletelor sale, să le convertească în aur sau argint nemonetizat, la titlul și prețul monetăriei; prin acest mijloc banii de hârtie nu vor mai scădea niciodată sub valoarea lingoului, fără ca aceasta să fie urmată de o scădere a cantității sale.

Pentru a împiedica urcarea banilor de hârtie peste valoarea lingoului, Banca va trebui de asemenea să fie obligată să dea biletele ei în schimbul aurului cu titlul standard de 3l. 17s. uncia".[1]

Toată această construcție se încheie cu o idee care va intra în conștiința opiniei publice mult mai târziu, devenind un principiu de bază al circulației monetare: „Moneda de hârtie poate fi considerată ca implicând un drept regalian[2], egal cu întreaga ei valoare de schimb – dreptul regalian, însă, aparține în toate țările statului, și cu garanția convertibilității, așa cum a fost propusă în prima parte a acestei lucrări, și cu numirea unor comisari răspunzători numai față de Parlament; statul devenind unicul emițător de monedă de hârtie..."

Am stăruit ceva mai mult asupra preocupărilor și ideilor lui Ricardo din domeniul monedei, întrucât *în primul rând*, ele au exercitat o influență considerabilă timp de un secol asupra doctrinelor monetare și a sistemului monetar englez și nu numai din această țară. Ideea „etalonului aur" a devenit, în cursul secolului al XIX-lea, baza sistemului monetar din țările dezvoltate, până în timpul primului război mondial, când „gold bullion standard" a făcut loc sistemului „gold-exchange standard".

În *al doilea rând*, în cursul dezbaterilor cu privire la aceste probleme, Ricardo s-a afirmat ca un aprig critic al teoriei nominaliste a banilor, dominantă până la

---

1. David Ricardo, *Opere alese*, vol. II, Ed. Academiei Române, pag. 166. Ricardo menționează că prețul de 3 lire și 17 șilingi este arbitrar, el servind doar pentru a explica principiul. Prețul ar trebui astfel stabilit încât vânzătorul de aur să fie stimulat să-l vândă mai curând băncii decât să-l ducă pentru monetizare.
2. Dreptul de a bate și emite monedă și semne monetare, era denumit „dreptul regalian". Taxa ce se percepea la transformarea lingoului de metal în monedă, se numea *Seignorage*.

el în gândirea economică, contribuind, totodată la relevarea unor aspecte importante ale legilor circulaţiei monetare, pornind de la teoria obiectivă a valorii-muncă.

4. Principiile economiei politice

Se poate spune, fără rezerve, că lucrarea fundamentală a lui Ricardo, intitulată „Principiile de economie politică şi de impunere", a fost produsul frământărilor şi dezbaterilor în care autorul ei a fost antrenat în cel de-al doilea deceniu al secolului al XIX-lea. Dorinţa lui de a „scrie o carte" – cum îi mărturisea lui James Mill –, „...nu numai în scopul de a stabili ceea ce consider că sunt principii corecte, dar pentru a trage din ele deducţii importante", dorinţă nu de puţine ori frânată de ezitări şi frământări, a fost susţinută şi întărită de acelaşi reputat economist din epocă. Ea a apărut la Londra, în aprilie 1817, în chiar ziua în care Ricardo împlinea 45 de ani.

a. Metoda lui Ricardo

S-a spus, nu fără temei, că, deşi Ricardo a fost foarte preocupat să scrie o carte cât mai accesibilă, „Principiile" reprezintă una dintre lucrările din gândirea economică mondială, a cărei studiere ridică destule probleme cititorului.

Dificultăţile rezultă, înainte de toate, din structura mai puţin obişnuită, din stilul şi formulările complexe şi uneori contradictorii, precum şi din calculele şi exemplele adesea laborioase. De aceea, economişti renumiţi, începând cu K. Marx şi continuând cu Josef Schumpeter, iar în timpul din urmă cu Mark Blaug, au simţit nevoia să elaboreze „ghiduri" pentru înţelegerea „Principiilor". Cu toate dificultăţile respective, care uneori au fost prilej pentru aprecieri nedrepte, „Principiile" reprezintă o lucrare de căpătâi a oricărui actual şi viitor specialist care nu se mulţumeşte cu comentarii, ci doreşte să se apropie de capodoperele originale ale marilor economişti. Suntem tentaţi să credem că dificultăţile de parcurgere a lucrării se află, nu în ceea ce unii au denumit „stilul obscur" al autorului, ci în metoda de analiză utilizată, sau în ceea ce Robert L. Heilbraner denumeşte „universul lui David Ricardo", înfăţişat în ale sale *Principii ale economiei politice din 1817*, care „este rece, sobru şi condensat; nimic din viaţa, din detaliul viu ale lui Adam Smith. Numai principii, principii abstracte, expuse de un intelect centrat pe lucruri mai permanente decât era fluxul schimbător al vieţii cotidiene. Totul e la fel de important, de nud, de pur şi de arhitectural ca la Euclid, dar, spre deosebire de un ansamblu de propoziţii pur geometrice, acest sistem are tonalităţi umane: e un *sistem tragic*".[1]

„Tragismul" de care vorbeşte Heilbraner este expresia viziunii pesimiste atribuite de exegeţi lui Ricardo, în primul rând, pentru modul realist în care el a pus în evidenţă mecanismul contradicţiilor de interese ale întreprinzătorilor – industriaşi şi muncitorilor care primeau pentru marile lor eforturi profitul şi, res-

1. Robert L. Heilbraner. *Filosofii lucrurilor pământeşti. Vieţile, epocile şi ideile marilor economişti*. Humanitas, 1994, pag. 101.

pectiv, salariul, și societății în ansamblul ei, pe de o parte, și interesele landlorzilor, ca proprietari funciari, care încasau renta și beneficiau de privilegiile legilor care interziceau sau îngrădeau importurile de cereale, pe de altă parte. Viziunea similară a lui Ricardo asupra societății era legată, în al doilea rând, de concluzia desprinsă din modelul de analiză, potrivit căreia rata profitului înregistrează o tendință de reducere, costul producției de cereale va crește ca urmare a măririi populației, iar creșterea industriei va intra inevitabil într-un stadiu stagnant datorită sărăciei de resurse naturale.

b. Teoria valorii

În conformitate cu esența acestei metode, deși Ricardo afirma în prefața lucrării sale, că multe adevăruri esențiale „nu pot fi descoperite decât după ce s-a înțeles temeinic subiectul rentei", „Principiile" se deschid, așa cum se vede din structura lucrării, nu cu renta, ci cu capitolul despre *valoare*. În procesul de elaborare a lucrării el era foarte preocupat de rolul structurant al noțiunii respective, așa cum o dovedește scrisoare sa către Thomas Malthus din 7 februarie 1816: „Dacă aș putea învinge obstacolele care se pun în calea lămuririi originii și *legii valorii relative* sau a *valorii de schimb*, aș câștiga jumătate din bătălie".

Pornind de la dublul sens atribuit de Smith noțiunii de valoare – valoarea de utilitate sau de întrebuințare și valoarea de schimb – Ricardo precizează că măsura valorii de schimb nu este utilitatea – deși aceasta este o premisă esențială pentru existența valorii –, ci cantitatea de muncă și raritatea bunurilor. Cu alte cuvinte, pentru ca bunurile-marfă să poată fi schimbate sau vândute pe piață, ele trebuie să fie utile pentru cumpărător, dar *mărimea* valorii lor de schimb nu este dată de utilitatea, ci de raritatea și de cantitatea de muncă necesară pentru producerea/obținerea lor. Totodată, el înlătură ambiguitatea lui Adam Smith, care determina valoarea unei mărfi, fie prin munca depusă pentru producerea ei, fie prin munca cuprinsă în marfa cu care se schimbă subliniind: „Valoarea unui bun, sau partea dintr-un alt bun cu care el poate fi schimbat, depinde de cantitatea relativă de muncă necesară pentru a-l produce, și nu de suma mai mare sau mai mică plătită pentru acea muncă."

Aderând la teoria obiectivă a valorii și ducând-o mai departe, Ricardo a împărțit bunurile în două categorii: **a)** *bunuri rare*, a căror cantitate depinde de împrejurări esențiale fiind unicate sau foarte limitate și **b)** *bunuri reproductibile*, al căror volum poate fi mărit prin activitate umană. La primele, valoarea este dată de puterea de cumpărare a consumatorului, la cea de-a doua categorie, de cantitatea de muncă necesară; în determinarea timpului de muncă necesar, Ricardo ia în seamă timpul cel mai îndelungat, marginal.[1]

În cele șapte secțiuni ale capitolului despre valoare (cap. I) abordează într-o concepție unitară multiple aspecte ale valorii, care cuprinde nu numai munca depusă direct pentru producerea bunurilor, ci și pe cea prestată pentru obținerea instrumentelor, uneltelor etc. necesare, dar nu este influențată de proporția împărțirii ei între salariu și profit. Aceste secțiuni trebuie corelate și cu cele spuse

1. Sultana Sută-Selejan. *Doctrine economice*. „Independența economică", 2000, pag. 53.

în capitolul XX, în care Ricardo se ocupă de relaţia dintre valoare şi bogăţie. Analiza din acest capitol este deosebit de importantă şi actuală, întrucât confundarea valorii cu bogăţia a generat multe confuzii în ştiinţa economică. Delimitându-le clar, Ricardo afirmă: „Valoarea, prin urmare, se deosebeşte esenţialmente de bogăţie, fiindcă valoarea nu depinde de abundenţă, ci de greutatea sau uşurinţa cu care se produc bunurile. Munca unui milion de oameni în fabrici va produce întotdeauna aceeaşi valoare, dar nu va produce întotdeauna aceeaşi bogăţie..."

Polemizând cu J. B. Say, care acuza pe Adam Smith de a fi neglijat valoarea care este dată mărfurilor de către agenţii naturali şi de către maşini, Ricardo susţine că aceşti agenţi sporesc valoarea de întrebuinţare, dar nu sporesc valoarea de schimb.

Supoziţia că singura cauză a modificării valorii constă în cantitatea mai mare sau mai mică de muncă încorporată în mărfuri, rămâne întru totul demonstrată, de îndată ce suntem de acord că toate mărfurile sunt produsul muncii şi că nu au o altă valoare decât a muncii cheltuite pentru ele."[1]

În acelaşi timp, el afirma că pentru ca o măsură de valoare „să fie perfectă, trebuie ca ea însăşi să aibă valoare, şi ca acea valoare *să fie invariabilă*, la fel cum o măsură perfectă de lungime trebuie să aibă ea însăşi lungime, şi ca acea lungime să nu fie niciodată supusă creşterii sau descreşterii..."

Ricardo făcea constatarea că „aurul" este marfa care exprimă cel mai bine necesitatea unei unităţi de măsură invariabile.

c. Teoria rentei

S-a apreciat, pe bună dreptate că, dacă în ansamblul lor, „Principiile" sunt – pe planul ştiinţelor economice – o expresie ideologică a cerinţelor dezvoltării în epoca revoluţiei industriale, „teoria rentei nu poate fi privită decât ca o sinteză teoretico-economică în care se oglindeşte lupta burgheziei industriale împotriva aristocraţiei latifundiare".[2]

Tocmai contextul acestei lupte şi actualitatea problemelor implicate de această luptă explică amploarea polemicii – dezbatere dintre Ricardo şi Malthus –, precum şi faptul că „Principiile" situează problema rentei pe primul plan al analizei, consacrându-i cel de-al doilea capitol, după valoare, numai după aceea ocupându-se de salariu şi de profit. Această dezbatere şi locul acordat rentei în construcţia „Principiilor" reprezintă, credem, argumente suficiente în sprijinul ideii, afirmate mai înainte, potrivit căreia angajarea lui Ricardo pe terenul teoriei economice a fost determinată şi stimulată, în fond, de problemele vieţii reale din epocă şi din Anglia, iar poziţiile de pe care le-a analizat Ricardo – poziţiilor industriaşilor – erau cele ale progresului economico-social. Tot aici se găseşte şi explicaţia situaţiei paradoxale pe care o evoca Malthus atunci când, într-o notă de subsol, se mira că Ricardo care este (devenise n.n.) landlord şi „încasează multă rentă", ia poziţie împotriva landlordului, în timp ce el însuşi, Malthus, care „nu

1. D. Ricardo. *Opere alese*, vol. II. Ed. Academiei, pag. 275.
2. Costin Murgescu, *op. cit.*, pag. 148.

încasez nici o rentă și nu voi încasa desigur niciodată, voi fi acuzat fără îndoială că-i exagerez importanța".

Ricardo definește renta ca „acea parte din produsul pământului care se plătește landlordului pentru folosirea forțelor naturale și indestructibile ale solului", subliniind că ea nu trebuie confundată nici cu dobânda și profitul la capital și nici cu salariul, deși se află în legătură cu ele. Ea se plătește, conform principiilor comune ale ofertei și cererii, „numai pentru că pământul nu este nelimitat în cantitate și uniform în calitate și pentru că, o dată cu dezvoltarea populației se cultivă pământ de calitate inferioară sau situat mai puțin avantajos... Cu fiecare spor de populație, care va obliga o țară să recurgă la pământ de o calitate mai slabă pentru a fi în stare să mărească oferta de alimente, renta tuturor pământurilor mai fertile va crește".

Ricardo consideră că pe terenurile cel mai puțin fertile aflate în cultură nu se plătește nici o rentă, întreprinzătorul realizând numai rata generală a profitului; prin introducerea în cultură de terenuri care determină cheltuieli mereu mai mari, profitul capitalului scade, iar renta, crește.

În „Principiile...", Ricardo a dat rentei o fundamentare teoretică largă, care se va impune în lumea științifică.

d. Salariul, profitul și impozitele

Capitolul V despre salarii și capitolul VI despre profituri, conțin, împreună, „esența sistemului lui Ricardo", afirmă Mark Blang.

În analiza salariului ca venit cuvenit muncitorului pentru munca prestată, Ricardo distinge *un preț natural* și un *preț de piață* (sau *prețul curent*) al muncii. Primul reprezintă acel preț care este necesar pentru a da posibilitatea muncitorilor să se întrețină și să întrețină o familie „fără nici o creștere sau scădere"; el variază „la diferitele epoci, în aceeași țară, și diferă mai ales de la țară la țară. Aceasta depinde în mod esențial de obiceiurile și tradițiile poporului."

Capacitatea muncitorului de a se întreține pe sine și familia sa nu depinde de cantitatea de bani sau monedă pe care o primește drept salariu, ci de cantitatea de alimente și alte bunuri de primă necesitate și de confort *„devenite esențiale prin obișnuință și pe care și le poate cumpăra cu acești bani"*.

Prețul de piață (sau prețul curent) al muncii este „prețul care se plătește în mod real" pentru ea, pe baza proporției dintre ofertă și cerere; munca e scumpă când este rară și ieftină când este abundentă. „Oricât de mult ar devia prețul de piață (sau prețul curent n.n.) al muncii față de prețul ei natural, el are, ca și la mărfuri, tendința de a se conforma acestuia."

Evoluția salariilor (prețurilor de piață) și corelația acestora cu „prețul natural al muncii a fost analizat de Ricardo în funcție de relația cererea - oferta de muncă."

Profitul întreprinzătorului a fost definit ca *diferența dintre valoarea nou creată și salariu*: „Întreaga valoarea a mărfurilor – menționează autorul *Principiilor* – este împărțită numai în două porțiuni: una o constituie profitul capitalului și cealaltă, salariile muncii. Deși capitolul consacrat profitului este «cel mai dificil», cum apreciază Mark Blang, el pune în evidență cu prisosință teorema

fundamentală: «profiturile depind de salariile încete sau joase». În concepţia lui Ricardo, evoluţia preţurilor este diferită. Dacă la mărfurile obişnuite, ele au tendinţa de scădere, ca urmare a perfecţionării maşinilor şi a diviziunii muncii, la produsele agricole şi la muncă, tendinţa preţurilor este de a creşte. Ca urmare, renta şi salariile presează asupra profitului, căruia-i imprimă o tendinţă de scădere.

În procesul de repartiţie, un loc important revine impozitelor. Capitolele referitoare la această temă (X) conţin multe cunoştinţe suplimentare despre sistemul său, reprezentând o fundamentare a bazelor politicii de impozitare.

În capitolul care deschide această analiză (cap. VIII) impozitul este definit ca „acea porţiune din produsul solului şi al muncii unei ţări care este pusă la dispoziţia statului. Această porţiune este plătită în ultimă instanţă sau din capitalul, sau din venitul ţării." Dar în cap. XXVI, „Despre venitul brut şi venitul net", Ricardo formulează ideea că puterea de impozitare depinde în exclusivitate de venitul net. Foarte importantă este şi teza după care „nu există impozite care să nu aibă o tendinţă de a micşora puterea de acumulare. Toate impozitele trebuie să cadă fie asupra capitalului, fie asupra venitului." Ca urmare, virtuţile şi/sau neajunsurilor sistemelor de impunere trebuie apreciate după efectele lor, luate în totalitate, efecte care fie frânează, fie impulsionează economia.

e. Comerţul exterior şi teoria costurilor comparative

Spre deosebire de teoria valorii, şi teoria formării veniturilor, îndeosebi a rentei şi profiturilor care au fost supuse şi unor critici şi chiar contestări îndeosebi din partea reprezentanţilor gândirii economice „standard" sau neoclasice şi oficiale, concepţiile lui Ricardo cu privire la comerţul exterior şi la schimburile economice internaţionale au dominat gândirea economică până în zilele noastre.

Folosind raţionamentele unor înaintaşi contemporani (Robert Torrens) şi militând pentru liberalizarea importului de cereale în cap. VII „Despre comerţul exterior", Ricardo foloseşte noţiunile de cost comparativ, valoare relativă, preţ relativ şi avantaj relativ pentru a fundamenta o teorie a comerţului internaţional, denumită „teoria costului comparativ" sau „a avantajului relativ". Prin *cost comparativ*, Ricardo înţelege cantitatea de muncă încorporată în marfa examinată, măsurată însă, *nu direct, ci prin intermediul cantităţii de muncă încorporată în marfa care este folosită ca mijloc de măsurare.*[1]

Teoria susţine, în esenţă, că *pot obţine avantaje* din comerţul internaţional chiar şi ţările cu un consum de muncă pe unitate de produs mai mare decât în alte ţări (*dezavantaj absolut*) cu condiţia *să aleagă, pentru a se specializa în producţie, marfa pentru care se cheltuieşte relativ sau comparativ mai puţin timp de muncă* (şi, deci, la care dezavantajul absolut este mai mic).

În sprijinul teoriei sale, Ricardo porneşte de la exemplul a două ţări şi două produse, datele şi analiza dezvoltată putând fi sintetizate pe baza tabelului de mai jos:

1. Nicolae Sută, Sultana Sută-Selejan. *Istoria comerţului mondial şi a politicii comerciale*. Ed. All, pag. 231.

	Vin (X)	Stofă (Y)
Anglia	120	100
Portugalia	80	90

Cifrele reprezintă costurile – exprimate în ore de muncă pe produs. Dacă s-ar lua în seamă costurile absolute, Portugalia ar trebui să se specializeze în producerea ambelor mărfuri, deoarece costurile sunt mai mici. Această țară nu poate concentra, însă, producția ambelor bunuri - marfă, deoarece nu dispune de forță de muncă, iar importul acesteia nu este posibil.

Pornind de la *costul relativ*, este posibilă specializarea celor două țări prin compararea *raportului dintre valorile celor două mărfuri* Y/X din cele două țări; acest raport este: 90/80 = 1,125 în cazul Portugaliei și 100/120 = 0,833 în cel al Angliei.

În acest caz, este avantajos ca Portugalia să se specializeze în producția de vin, folosind toată munca în această producție (170 ore) și obținând o producție de 2,124 ori mai mare (170/80); Anglia se va specializa în producția de stofe, realizând o cantitate de 2,2 ori mai mare (220/100).

Nevoile de produs nerealizate în interesul țărilor se vor satisface prin schimburile dintre acestea.

prof. univ. dr. Gheorghe Crețoiu

PREFAȚA

ediției întâi

Produsele pământului, adică tot ce se scoate din scoarța lui prin sforțările unite ale muncii, ale mașinilor și ale capitalului, sunt împărțite între cele trei clase ale societății: proprietarii de pământ, posesorii de fonduri sau capitaluri necesare pentru cultură, și lucrătorii prin a căror muncă pământul este cultivat.

După stadiul de civilizație, partea din întreaga producție mondială alocată fiecăreia dintre aceste clase, sub numele de rentă, profit și salarii, este foarte diferită, și ea depinde mai cu seamă de fertilitatea solului, de acumularea de capital și creșterea populației, de priceperea și dibăcia cultivatorului și de instrumentele întrebuințate în agricultură.

A determina legile care reglementează această distribuție, iată problema principală a economiei politice. Dar, cu tot progresul făcut în această știință prin scrierile lui Turgot, Stuart, Smith, Say, Sismondi și ale altora, acești autori oferă foarte puține informații satisfăcătoare relativ la mersul natural al rentei, al profitului și al salariilor.

În 1815, d-l Malthus, în lucrarea sa Cercetări asupra naturii și evoluției rentei, *și un membru al colegiului „University College" din Oxford, în lucrarea sa* Studiu asupra întrebuințării capitalului în agricultură, *au prezentat, aproape în același moment, adevărata teorie a rentei, fără cunoașterea căreia e imposibil să înțelegem efectul sporirii bogăției asupra profitului și asupra salariilor, sau să urmărim în mod satisfăcător influența impozitelor asupra diferitelor clase sociale, mai cu seamă în cazul când mărfurile taxate sunt produse imediate ale solului. Adam Smith și ceilalți scriitori competenți la care m-am referit, neînțelegând corect principiile rentei, au neglijat, mi se pare mie, multe adevăruri care nu pot fi aflate decât după ce chestiunea rentei este perfect înțeleasă.*

Pentru a împlini această lipsă se cere un talent cu mult superior celui posedat de scriitorul paginilor următoare; totuși, după o lungă reflecțiune asupra acestui subiect, după folosul tras din cercetarea lucrărilor eminenților scriitori mai sus numiți, și după prețioasa experiență căpătată de actuala generație în acești ani din urmă, atât de bogați în fapte, nu se va socoti prezumțios, nădăjduiesc, din partea autorului, de a-și arăta părerile lui asupra legilor care reglementează profitul și salariile și asupra influenței impozitelor.

Dacă principiile pe care el le crede juste vor fi dovedite ca atare, va fi de datoria altora, mai competenți ca dânsul, să arate consecințele care decurg din aceste principii.

Autorul, combătând păreri deja admise, a găsit cu cale să se refere în special la aceste pasaje din scrierile lui Adam Smith de care el diferă; dar el speră că aceasta nu va face să se creadă că el nu împărtășește, împreună cu toți aceia care recunosc importanța științei economiei politice, admirația pe care cu drept cuvânt o suscită opera profundă a acestui autor celebru.

Același lucru se poate spune despre admirabilele scrieri ale d-lui Say, care nu numai că a fost cel dintâi scriitor de pe continent, sau între cei dintâi, care a apreciat și a aplicat în mod just principiile lui Smith, și a recomandat națiunilor Europei, mai mult ca toți, principiile acelui sistem luminat și folositor, dar care a reușit să pună în acea știință o ordine mai logică și mai instructivă, și s-o îmbogățească cu multe observații originale, exacte și profunde.[1] *Respectul, însă, pe care autorul de față îl are pentru scrierile acestui autor nu l-a împiedicat să comenteze, cu acea libertate pe care o cere știința, unele pasaje din* Economie Politique *care nu corespund propriilor sale vederi.*

1. Cap. XV, Partea I. *Des Débouchés* cuprinde, în special, unele principii importante, care cred că au fost explicate pentru prima dată de acest distins scriitor.

PREFAȚA

ediției a treia

În această ediție am căutat să explic mai pe larg decât în ediția precedentă care este părerea mea asupra „Valorii", un subiect greu; și în acest scop am făcut câteva adaosuri la primul capitol. Am introdus, de asemenea, un capitol nou despre mașini și efectele perfecționării lor asupra situației diferitelor clase sociale. În capitolul relativ la proprietățile distinctive ale Valorii *și ale* Bogăției *am examinat teoriile d-lui Say asupra acestei chestiuni, așa cum se găsesc ele modificate în ediția a patra și ultimă a lucrării sale.*

În ultimul capitol am căutat să scot în relief mai mult ca altădată principiul în baza căruia o țară este capabilă să plătească impozite adiționale în bani, chiar când valoarea totală în bani a mărfurilor sale scade, fie din cauza cuantumului mai mic de muncă necesar pentru a produce grâu în țară, datorită perfecționărilor din agricultură, fie pentru că, exportând produse manufacturate, ea poate să obțină mai ieftin din străinătate o parte din grâul pe care îl consumă. Această chestiune e de mare importanță, pentru că ea e în legătură cu politica de a lăsa liber importul de grâu străin, în special într-o țară împovărată de impozite fixe și grele în bani, consecința unei imense datorii naționale. Am căutat să arăt că posibilitatea de a plăti impozite depinde nu de valoarea brută în bani a totalității mărfurilor, nici de valoarea netă în bani a veniturilor capitaliștilor și a proprietarilor de pământ, ci de valoarea în bani a venitului fiecărui om, comparată cu valoarea în bani a mărfurilor pe care acesta le consumă de obicei.

26 martie 1821

CAP. I

DESPRE VALOARE

Secțiunea I

Valoarea unui bun, sau partea dintr-un alt bun cu care el poate fi schimbat, depinde de cantitatea relativă de muncă necesară pentru a-l produce, și nu de suma mai mare sau mai mică plătită pentru acea muncă

Adam Smith a spus că „Cuvântul *valoare* are două înțelesuri diferite, uneori el exprimă utilitatea unui anumit lucru, iar alteori, puterea de cumpărare a altor bunuri pe care o dă posesiunea acelui lucru. Pe una o putem numi *valoare de utilitate*, pe cealaltă, *valoare de schimb*". „Lucrurile", zice el mai departe, „care au o foarte mare valoare de utilitate au adesea puțină sau nici o valoare de schimb și, din contra, cele care au o foarte mare valoare de schimb au puțină sau nici o valoare de utilitate."

Apa și aerul sunt foarte folositoare; ele sunt, într-adevăr, indispensabile existenței și, totuși, în împrejurări obișnuite nu se poate obține nimic în schimbul lor. Aurul, din contra, deși de mică utilitate comparat cu aerul și apa, poate fi schimbat cu o mulțime de alte lucruri.

Măsura valorii de schimb nu este, prin urmare, utilitatea, deși aceasta îi este absolut esențială. Dacă un bun nu ne-ar fi folositor în nici un fel, cu alte cuvinte, dacă el nu ar putea să contribuie în nici un fel la satisfacerea nevoilor noastre, el ar fi lipsit de valoare de schimb oricât de rar ar fi el, sau oricare ar fi cuantumul de muncă necesar pentru a-l dobândi.

Având utilitate, bunurile își trag valoarea de schimb din două izvoare: din raritatea lor și din cuantumul de muncă necesar pentru a le obține.

Sunt unele bunuri a căror valoare este determinată numai de raritatea lor. Nici o muncă nu poate să mărească suma acestor bunuri; prin urmare, valoarea lor nu poate fi micșorată printr-o sporire a lor. Unele statui, tablouri, cărți și monede rare, vinuri de o anumită calitate, care nu pot fi făcute decât din strugurii ce cresc dintr-un anumit pământ și care se găsesc numai într-o cantitate limitată, sunt toate de acest fel. Valoarea lor este cu totul independentă de cuantumul de muncă cerut pentru a le produce, și variază după bogăția și gusturile acelora ce doresc să le aibă.

Bunurile acestea formează, totuși, o foarte mică parte din masa mare de bunuri zilnic schimbate între ele pe piață. Cea mai mare parte dintre bunurile pe care le doresc oamenii sunt procurate prin muncă; și ele pot fi înmulțite, nu numai într-o singură țară, ci în mai multe, aproape fără limită determinabilă, dacă suntem dispuși să depunem munca necesară pentru a le obține.

Vorbind deci despre bunuri, despre valoarea lor de schimb și despre legile care reglementează prețurile lor relative, înțelegem întotdeauna numai acele bunuri care pot fi mărite cantitativ prin muncă, și la producerea cărora concurența lucrează fără piedică.

În primele stadii ale societății valoarea de schimb a acestor bunuri, sau legea care determină cât dintr-unul să fie dat în schimbul celuilalt, depinde aproape exclusiv de cuantumul de muncă cheltuit pentru fiecare dintre aceste bunuri.

„Adevăratul preț al unui lucru", zice Adam Smith, „ceea ce el îl costă realmente pe cel care dorește să-l achiziționeze, este munca și greutatea de a-l achiziționa. Valoarea unui lucru, pentru persoana care l-a achiziționat și care vrea să-l vândă sau să-l schimbe cu altceva, constă în munca și greutatea de care acea persoană posedând acel lucru este cruțată, și care este impusă altora. Munca a fost primul preț, moneda primitivă cu care s-a plătit orice lucru" și, iarăși: „În societatea rudimentară de la început, care precede și acumularea de capital și luarea în stăpânire a pământului, raportul dintre cuantumurile de muncă necesară pentru dobândirea diferitelor bunuri pare să fie singurul element care determină norma după care unul poate fi schimbat cu altul. Dacă, de exemplu, celor ce fac parte dintr-un popor de vânători le trebuie de obicei o muncă de două ori mai mare pentru a omorî un castor decât pentru a omorî un cerb, un castor trebuie neapărat să valoreze sau să poată fi schimbat cu doi cerbi. Este natural ca ceea ce reprezintă de obicei produsul unei munci de două zile sau de două ore să aibă valoarea dublă decât ceea ce de obicei este produsul muncii unei singure zile sau al unei singure ore"[1].

Că acesta este, într-adevăr, fundamentul valorii de schimb al tuturor lucrurilor, în afară de al acelora care nu pot fi sporite prin muncă, este o doctrină de cea mai mare importanță în economia politică, deoarece din nici o sursă nu izvorăsc atâtea erori și deosebiri atât de mari de păreri în această știință ca din înțelesurile vagi care sunt legate de cuvântul „valoare".

Dacă cuantumul de muncă depus pentru obținerea bunurilor determină valoarea lor de schimb, orice sporire a cuantumului de muncă trebuie

1. Cartea I, cap. V.

să sporească valoarea bunului pentru care s-a depus munca, după cum orice micşorare a acelei munci trebuie să o scadă.

Adam Smith, care defineşte atât de precis sursa primitivă a valorii de schimb şi care este obligat, pentru a fi consecvent cu el însuşi, să susţină că toate lucrurile devin mai mult sau mai puţin valoroase în proporţia în care s-a depus o muncă mai mare sau mai mică pentru producerea lor, a creat altă unitate ca măsură a valorii, şi afirmă că bunurile sunt de o valoare mai mică sau mai mare în măsura în care ele pot fi schimbate cu o parte mai mare sau mai mică din această unitate de măsură.

Câteodată el spune că grâul, altă dată că munca, este unitatea de măsură; nu cuantumul de muncă depus pentru producerea unui lucru, ci cuantumul pe care el îl poate comanda pe piaţă; ca şi cum aceste două expresii ar fi echivalente, şi ca şi cum, deoarece munca unui om a devenit de o capacitate dublă şi acel om poate produce o cantitate dublă de o anumită marfă, el trebuie să primească, neapărat, în schimb de două ori echivalentul a ce primea înainte.

Dacă, într-adevăr, aceasta ar fi adevărat, dacă răsplata muncitorului ar fi întotdeauna în proporţie cu ceea ce el produce, cuantumul de muncă depus pentru producerea unui bun şi cuantumul de muncă pe care acel bun îl poate cumpăra ar fi egale, şi fiecare dintre acestea ar putea servi drept măsură precisă a variaţiilor celorlalte bunuri; dar ele nu sunt egale. Cel dintâi este în multe împrejurări o unitate de măsură invariabilă, care indică în mod corect variaţiile celorlalte lucruri; cel din urmă este supus la tot atâtea fluctuaţii ca şi bunurile cu care el este comparat. Adam Smith, după ce a arătat cât se poate de bine insuficienţa unei măsuri variabile, precum sunt aurul şi argintul, pentru determinarea valorii schimbătoare a altor bunuri, a adoptat el însuşi, alegând grâul sau munca, o măsură tot atât de variabilă.

Aurul şi argintul sunt, fără îndoială, supuse fluctuaţiilor prin descoperirea de mine noi şi de mine mai bogate; dar astfel de descoperiri sunt rare şi efectele lor, deşi puternice, se limitează la perioade de timp comparativ scurte. Ele sunt supuse fluctuaţiilor şi prin perfecţionările de tehnică şi îmbunătăţirile maşinilor cu care minele sunt exploatate, deoarece prin îmbunătăţiri de acest gen se poate obţine o cantitate mai mare cu aceeaşi muncă. Ele sunt, în plus, supuse fluctuaţiilor din cauza micşorării producţiei minelor, după ce aceste mine au oferit secole în şir produsul lor. Însă, de care dintre aceste fluctuaţii este scutit grâul? Nu variază el pe de o parte din cauza îmbunătăţirilor în agricultură, maşinilor şi uneltelor perfecţionate, precum şi din cauza descoperirilor de noi terenuri fertile care, cultivate în alte ţări, influenţează valoarea grâului de pe toate pieţele în care importul este liber? Pe de altă parte, nu i se poate ridica valoarea prin prohibiţii de import, mărirea de populaţie şi de avere şi mai marea greutate de a obţine aprovizionări

din cauza surplusului de muncă pe care îl cere cultivarea terenurilor de calitate inferioară? Nu este oare valoarea muncii tot atât de variabilă, fiind afectată, nu numai după cum sunt toate celelalte lucruri, de raportul dintre cerere și ofertă, care variază în mod uniform cu fiecare schimbare în condițiile de viață ale unei comunități, dar și prin prețul variabil al hranei și al celorlalte lucruri necesare pentru achiziția cărora se cheltuiesc salariile obținute prin muncă?

În aceeași țară se poate cere într-un anumit timp un cuantum dublu de muncă pentru a produce o anumită cantitate de hrană și de lucruri necesare decât într-alt timp mai îndepărtat. Și, totuși, răsplata muncitorului ar putea fi foarte puțin micșorată din această cauză. Dacă salariul muncitorului din prima perioadă era o cantitate anumită de hrană și de lucruri necesare, probabil că el nu ar fi putut trăi dacă i s-ar fi redus acea cantitate. Hrana și cele necesare în acest caz s-ar fi ridicat sută la sută dacă ele ar fi fost evaluate după *cuantumul* de muncă necesară pentru producerea lor, în timp ce ele abia și-ar fi mărit valoarea dacă ar fi fost evaluate după cuantumul de muncă contra căruia ele puteau fi *schimbate*.

Se poate face aceeași observație în privința a două sau a mai multor țări. În America și Polonia, pe terenurile cultivate cele din urmă, o muncă de un an făcută de un număr anumit de oameni va produce mult mai mult grâu decât, în aceleași condiții, pe terenurile din Anglia. Acum, presupunând că toate celelalte lucruri necesare sunt egal de ieftine în cele trei țări, nu ar fi o mare greșeală de a conchide că cantitatea de grâu atribuită muncitorului este în fiecare țară în justă proporție cu ușurința de producție?

Dacă, prin îmbunătățiri aduse mașinilor, încălțămintea și îmbrăcămintea muncitorului ar putea fi produse cu 1/4 din munca cerută acum pentru producerea lor, aceste articole s-ar ieftini, probabil, cu 75%; dar, departe de a zice că muncitorul prin aceasta ar putea să aibă 4 haine sau 4 perechi de ghete în loc de una, este probabil că salariul lui în foarte scurt timp va trebui să se ajusteze, prin efectele concurenței și ale creșterii populației, la noua valoare a bunurilor pentru care muncitorul își cheltuia salariul.

Dacă aceste îmbunătățiri s-ar extinde la toate obiectele de consumație ale muncitorului, noi l-am găsi, probabil, după un timp foarte scurt în posesia numai a unui mic surplus de bunuri, sau a nici unui surplus, deși valoarea de schimb a acestor bunuri, comparată cu aceea a oricărui alt bun la fabricarea căruia nu a contribuit nici o astfel de îmbunătățire, a suferit o reducere foarte considerabilă, și deși aceste bunuri au fost produse printr-un cuantum de muncă mult mai mic.

Nu poate fi corect, deci, a spune ca Adam Smith, că, deoarece munca poate *cumpăra* uneori o cantitate de bunuri mai mare și alteori una mai

mică, valoarea acestor bunuri variază, şi nu valoarea muncii care le cumpără; şi, prin urmare, „că munca, *singură nevariind ca valoare*, este singura măsură reală şi ultimă prin care valoarea tuturor bunurilor în toate timpurile şi în toate locurile poate să fie evaluată şi comparată", dar este corect a spune, după cum a spus Adam Smith, „că raportul între cuantumurile de muncă necesară pentru dobândirea diferitelor bunuri pare să fie singurul element care determină norma după care unul poate fi schimbat cu altul", sau, cu alte cuvinte, că „cantitatea comparativă de bunuri pe care munca o produce este ceea ce determină valoarea lor relativă prezentă sau trecută, şi nu cantităţile comparative de bunuri care sunt date muncitorului în schimbul muncii lui".

Două mărfuri variază în valoarea lor relativă şi noi dorim să ştim care dintre acestea a suferit realmente variaţiunea. Dacă comparăm valoarea actuală a uneia dintre aceste mărfuri cu ghete, ciorapi, pălării, fier, zahăr şi cu toate celelalte mărfuri, găsim că ea poate fi schimbată cu exact aceeaşi cantitate din aceste lucruri ca înainte. Dacă comparăm cealaltă marfă cu aceleaşi lucruri, găsim că ea a variat în raport cu ele toate; putem atunci cu foarte mare probabilitate să deducem că variaţia aparţine acestei mărfi, şi nu celor cu care ea a fost comparată. Dacă, examinând încă mai în detaliu celelalte împrejurări în legătură cu producţia de diverse mărfuri, găsim că exact aceeaşi cantitate de muncă şi de capital sunt necesare să producă ghetele, ciorapii, fierul şi zahărul etc., dar că nu mai trebuie aceeaşi cantitate de muncă dinainte pentru producerea acestei singure mărfi a cărei valoare în raport cu celelalte lucruri este schimbată, probabilitatea devine certitudine, şi noi ştim că variaţiunea aparţine acestei singure mărfi. În acelaşi timp descoperim şi cauza variaţiunii ei.

Dacă aş afla că o uncie de aur poate fi schimbată contra unei cantităţi mai mici din mărfurile mai sus menţionate şi a multor altora, şi dacă, pe lângă aceasta, aş afla că prin descoperirea unei mine noi şi mai fertile, sau prin întrebuinţarea maşinilor într-un mod mai avantajos, o cantitate anumită de aur poate fi obţinută cu un cuantum mai mic de muncă, aş fi îndreptăţit să spun că cauza schimbării de valoare a aurului în raport cu aceea a altor bunuri a fost mai marea uşurinţă de a-l produce, sau mai puţinul cuantum de muncă necesar pentru a-l obţine. În acelaşi fel, dacă valoarea muncii ar scădea foarte mult în raport cu aceea a tuturor celorlalte lucruri, şi dacă găsesc că scăderea ei a fost consecinţa unei oferte abundente, cauzată de marea uşurinţă cu care grâul şi celelalte lucruri necesare lucrătorului sunt produse, ar fi, cred, just să spun că grâul şi celelalte lucruri s-au depreciat prin faptul că mai puţină muncă e necesară ca să le producă, şi că această uşurinţă de procurare a mijloacelor de existenţă ale lucrătorului a fost urmată

de o scădere a valorii muncii. „Nu, – zic Adam Smith și d-l Malthus –, dumneata spuneai un adevăr numind, în cazul aurului, variațiunile lui o scădere a valorii lui, pentru că grâul și munca nu variaseră atunci; și, deoarece aurul putea comanda o mai mică cantitate din acestea, ca și din toate celelalte bunuri, ca mai înainte, te exprimai corect zicând că toate lucrurile rămâneau staționare și că numai aurul varia. Dar, când grâul și munca scad, lucrurile pe care le-am ales ca unitate de măsură a valorii, cu toate variațiunile la care recunoaștem că ele sunt supuse, este impropriu să spui așa. Corect este să zicem că grâul și munca au rămas staționare, și că toate celelalte articole s-au ridicat".

Tocmai împotriva acestui limbaj eu protestez. Eu găsesc că, tocmai ca și în cazul aurului, cauza variațiunii dintre grâu și celelalte lucruri este cuantumul mai mic de muncă necesar pentru a produce grâul, și că, prin urmare, în baza unei argumentări judicioase, eu sunt obligat să numesc variația grâului și a muncii o scădere a valorii lor, și nu o ridicare a valorii celorlalte bunuri cu care acestea sunt comparate. Dacă eu, angajând un muncitor pentru o săptămână, în loc de zece shillingi îi plătesc numai opt, fără să fi survenit vreo variațiune în valoarea monedei, muncitorul poate că-și va procura mai multă hrană și mai multe obiecte de primă necesitate cu cei opt shillingi decât își procura mai înainte cu zece; dar aceasta se va datora nu unei creșteri în valoarea reală a salariului, precum afirmă Adam Smith, și acum, mai recent, d-l Malthus, ci unei scăderi a valorii articolelor pe care salariul său este cheltuit, un lucru cu totul diferit. Și, totuși, prin faptul că eu numesc aceasta o scădere a valorii reale a salariilor, mi se spune că adopt un limbaj nou și neuzitat, care nu se poate împăca cu adevăratele principii ale științei. Mie mi se pare, însă, că limbajul neuzitat și nepotrivit este cel întrebuințat de adversarii mei.

Să presupunem că un lucrător este plătit cu un bushel de grâu pentru munca depusă de el într-o săptămână, când prețul grâului e de 80 s. de quarter, și că el este plătit cu un bushel și un sfert când prețul scade la 40 s. Să presupunem, de asemenea, că el consumă cu familia lui jumătate de bushel de grâu pe săptămână, și că restul îl dă pentru alte lucruri ca: combustibil, săpun, lumânări, ceai, zahăr, sare etc. Dacă cele trei sferturi dintr-un bushel rămase lui în cazul dintâi nu-i pot procura tot atât din sus numitele articole cât îi procura jumătate de bushel în celălalt caz, ceea ce nu vor putea, se va fi ridicat valoarea muncii lui sau va fi scăzut? Se va fi ridicat, trebuie să spună Adam Smith, pentru că unitatea lui de măsură e grâul, și muncitorul primește mai mult grâu pentru munca lui de o săptămână. Va fi scăzut, trebuie să spună același Adam Smith, „pentru că valoarea unui lucru depinde de puterea de cumpărare a altor lucruri pe care posesiunea acelui bun o conferă", iar munca are o mai mică putere de cumpărare.

Secţiunea a II-a

Munca de calităţi diferite, diferit retribuită. Aceasta nu este o cauză de variaţie a valorii relative a mărfurilor

Vorbind, însă, despre muncă – fundamentul oricărei valori –, şi despre cuantumul relativ de muncă ca determinând exclusiv valoarea relativă a bunurilor, nu trebuie să se creadă că nu am ţinut seamă de diferitele calităţi de muncă şi de greutatea de a compara munca de o oră sau de o zi depusă într-o anumită ocupaţie, cu aceeaşi durată de muncă depusă în altă ocupaţie. Valoarea diferitelor calităţi de muncă ajunge să fie repede fixată pe piaţă, cu suficientă precizie, în toate ramurile de activitate practică, şi ea depinde în mare măsură de relativa îndemânare a lucrătorului şi de intensitatea muncii îndeplinite. Scara o dată formată nu este supusă decât unei mici variaţii. Dacă munca de o zi a unui lucrător giuvaiergiu are o valoare mai mare decât munca unui muncitor obişnuit, ea a fost de mult evaluată şi pusă la locul cuvenit ei în scara valorilor[1].

Comparând, prin urmare, valoarea aceluiaşi obiect la date diferite, îndemânarea relativă a lucrătorului şi intensitatea de muncă necesară pentru obţinerea acelui anumit obiect aproape nu trebuie luate în consideraţie, deoarece ele se manifestă în acelaşi fel ambele dăţi. Să comparăm un fel de muncă la o anumită dată cu acelaşi fel de muncă la o altă dată; dacă trebuie, în plus sau în minus, a zecea, a cincea sau a patra parte din această muncă, se va produce un efect, proporţional cu cauza, asupra valorii relative a obiectului. Dacă o bucată de stofă valorează cât două bucăţi de pânză,

1. „Deşi munca este adevărata unitate de măsură a valorii de schimb a tuturor bunurilor, nu prin ea se stabileşte de obicei valoarea lor. Este adesea greu de a preciza raportul între două cuantumuri diferite de muncă. Timpul cheltuit pentru săvârşirea a două feluri deosebite de muncă nu este întotdeauna singurul element care determină acest raport. Trebuie să ţinem seamă în acelaşi timp în ce măsură munca a fost grea, precum şi de gradul de ingeniozitate exercitată. Poate să fie mai multă sforţare într-o oră de muncă grea decât în două ore de muncă uşoară, sau în îndeletnicirea de o oră într-o meserie care cere zece ani de muncă pentru a fi învăţată, decât într-o muncă de o lună într-o ocupaţie obişnuită şi simplă. Dar nu este uşor de găsit o unitate de măsură precisă pentru gradul, fie de greutate, fie de ingeniozitate. Într-adevăr, schimbând între ele diferitele produse ale diferitelor feluri de muncă, de obicei se ţine seamă oarecum de aceasta. Totuşi, măsurătoarea nu se face cu o măsură precisă, ci prin tocmeală şi învoială pe piaţă, conform acelei egalizări aproximative care, cu toate că nu este exactă, este suficientă în tranzacţiile de toate zilele" (*Wealth of Nations*, Book I, Chap. 10).

și dacă în zece ani valoarea curentă a unei bucăți de stofă ar fi aceea a patru bucăți de pânză, putem conchide în mod sigur că sau se cere mai multă muncă pentru a fabrica stofa, sau mai puțină muncă pentru a fabrica pânza; sau că ambele cazuri au operat.

Deoarece chestiunea asupra căreia doresc să atrag atenția cititorului este efectul produs de variațiile valorii relative a bunurilor, și nu de acelea ale valorii lor absolute, este de puțină importanță a cerceta gradul comparativ de evaluare al diferitelor feluri de muncă umană. Putem conchide, fără să greșim, că orice inegalitate ar fi fost la început între ele, oricâtă iscusință, dibăcie sau timp s-ar fi cerut mai mult pentru dobândirea unui anumit fel de dexteritate manuală decât pentru un altul, acea evaluare rămâne aceeași de la o generație la alta, sau, în cel mai rău caz, diferența este foarte slabă de la an la an și, prin urmare, nu poate avea decât un slab efect, pentru perioade scurte de timp, asupra valorii relative a bunurilor. Raportul dintre diferitele niveluri ale salariilor, cât și ale profitului în diferitele întrebuințări de muncă și de capital pare să nu fie influențat – după cum am observat deja – de avere sau de sărăcie, de faptul că starea societății e înaintată, staționară sau retrogradă. Astfel de schimbări ale bunei stări a societății, deși influențează nivelul general al salariilor, cât și al profitului, trebuie să influențeze în mod egal toate felurile de îndeletniciri. Raportul dintre ele trebuie să rămână același și nu poate fi modificat, cel puțin pentru o perioadă considerabilă de timp, de astfel de schimbări.

Secțiunea a III-a

Nu numai munca depusă direct pentru procurarea bunurilor influențează valoarea lor, dar și munca efectuată pentru obținerea instrumentelor, uneltelor și clădirilor, care ajută această muncă

Chiar în acel stadiu primitiv la care se referă Adam Smith, era nevoie de un anumit capital, agonisit de vânătorul însuși, pentru ca acesta să-și poată omorî vânatul. Fără armă, nici castorul, nici căprioara nu puteau fi uciși și, prin urmare, valoarea acestor animale era determinată nu numai de timpul și munca necesară pentru omorârea lor, dar și de timpul și munca necesară pentru procurarea capitalului vânătorului, arma, cu ajutorul căreia se făcea omorârea lor.

Să presupunem că arma necesară pentru a omorî castorul e construită cu mult mai multă muncă decât cea necesară pentru a omorî căprioara,

din cauza mai marii greutăți de a se apropia cineva de animalul întâi numit, și din cauza necesității ce decurge de a avea o armă cu care să se poată lovi mai exact în țintă. În acest caz un castor ar valora, bineînțeles, mai mult decât două căprioare, și, exact pentru același motiv, se cere o muncă mai mare pentru omorârea acestuia. Sau să presupunem că același cuantum de muncă e necesar pentru a face ambele arme, însă că ele sunt de o durată de întrebuințare foarte inegală. În acest caz, numai o mică parte din valoarea armei durabile ar trece asupra bunului, pe când o parte cu mult mai mare din valoarea armei mai puțin durabile ar fi transmisă bunului la producerea căruia a contribuit.

Toate instrumentele necesare pentru uciderea castorului și a căprioarei ar putea aparține unei singure clase de oameni, iar munca pentru uciderea acestora ar putea fi îndeplinită de o altă clasă de oameni. Și, totuși, prețurile lor comparative ar rămâne în proporție cu munca efectiv depusă atât pentru obținerea capitalului, cât și pentru uciderea animalelor. În împrejurări diferite, de abundență sau de lipsă de capital în raport cu munca, de abundența sau de lipsa de hrană și de obiecte de primă necesitate pentru susținerea oamenilor, acea care au procurat o valoare egală de capital pentru una sau alta dintre aceste întrebuințări și-ar putea însuși o jumătate, un sfert sau o optime din produsul obținut, rămânând ca restul să fie plătit ca salarii celor care au procurat munca. Această împărțire, totuși, nu ar putea influența valoarea relativă a acestor bunuri, deoarece, fie că profitul capitalului ar fi mai mare sau mai mic, fie că ar fi de 50, 20 sau 10%, fie că salariile ar fi ridicate sau scăzute, efectul ar fi același în ambele întrebuințări.

Să presupunem ocupațiile unei societăți mai extinse, că unii procură bani și instrumente de pescuit, alții – sămânță și mașini rudimentare întrebuințate la început în agricultură, principiul rămâne același, anume că valoarea de schimb a bunurilor produse este în proporție cu munca depusă pentru obținerea lor, și nu numai pentru producția lor imediată, dar și pentru fabricarea tuturor instrumentelor și mașinilor necesare spre a îndeplini acea muncă specială pentru care ele sunt folosite.

Dacă considerăm un alt stadiu al societății, în care s-au făcut îmbunătățiri mai mari și în care au înflorit artele și comerțul, vom găsi și aici că bunurile variază ca valoare conform acestui principiu. Stabilind valoarea de schimb a ciorapilor, de exemplu, vom găsi că valoarea lor comparată cu aceea a altor mărfuri depinde de cuantumul total de muncă cerută pentru fabricarea și punerea lor pe piață. Mai întâi, munca necesară pentru lucrarea pământului pe care crește bumbacul brut; în al doilea rând, munca de transport a bumbacului în țara în care sunt fabricați ciorapii, care cuprinde o parte din munca depusă pentru construirea vaporului în care este adus

bumbacul și constituie nivelul bumbacului; în al treilea rând, munca torcătorului și a țesătorului; în al patrulea rând, o parte din munca inginerului, fierarului, tâmplarului, care au ridicat clădirile și au construit mașinile cu ajutorul cărora s-au făcut ciorapii; în al cincilea rând, munca detailistului și a multor altora, pe care este inutil să-i mai desemnăm acuma. Suma totală a acestor diferite feluri de muncă determină cantitatea celorlalte lucruri cu care acești ciorapi pot fi schimbați, în timp ce aceeași considerație, a diferitelor cuantumuri de muncă care au fost depuse pentru producerea celorlalte articole, va determina în mod similar cantitatea din aceste lucruri care va fi dată în schimbul ciorapilor.

Pentru ca să ne convingem că aceasta este adevărata bază a valorii de schimb, să presupunem că se face o îmbunătățire, de orice natură, ca să se micșoreze munca din oricare din procedeele diverse prin care trebuie să treacă bumbacul brut până ce ciorapii fabricați sunt aduși pe piață pentru a fi schimbați cu alte mărfuri, și să observăm ce efecte va avea aceasta. Dacă pentru a cultiva bumbacul ar fi nevoie de mai puțini oameni, sau dacă pentru transportul pe mare s-ar întrebuința mai puțini marinari, sau mai puțini armurieri pentru construirea vaporului în care bumbacul este transportat până la noi, dacă s-ar întrebuința mai puțini lucrători pentru ridicarea clădirilor și pentru construcția mașinilor, sau dacă aceste clădiri și aceste mașini, după ce s-au construit, ar fi în stare să efectueze mai mult travaliu, valoarea ciorapilor ar scădea în mod inevitabil și, prin urmare, s-ar putea obține în schimbul lor mai puține lucruri. Valoarea lor ar scădea, pentru că un mai mic cuantum de muncă a fost necesar spre a-i produce și, prin urmare, nu ar putea fi schimbați decât cu o mai mică cantitate din acele mărfuri pentru a căror confecționare nu s-a făcut nici o reducere de muncă.

O economie de muncă reduce întotdeauna valoarea relativă a unei mărfi, fie că economia se face în munca necesară pentru însăși fabricarea mărfii, fie în cea necesară pentru dobândirea capitalului cu ajutorul căruia acea marfă este produsă. În ambele cazuri, prețul ciorapilor va scădea, fie că au fost întrebuințați mai puțini înălbitori, torcători și țesători, persoane imediat necesare la fabricarea ciorapilor, sau mai puțini marinari, cărăuși, ingineri și fierari, persoane mai puțin în legătură cu această producție. În primul caz, toată economia de muncă se răsfrânge asupra ciorapilor, deoarece această parte de muncă economisită a fost în legătură completă cu ciorapii; în celălalt caz, numai o parte din această economie se răsfrânge asupra ciorapilor, restul revenind tuturor celorlalte mărfuri la a căror producție servesc clădirile, mașinile, vehiculele.

Să presupunem că în primele stadii ale societății arcurile și săgețile vânătorului aveau aceeași valoare și erau de o egală durată de întrebuințare

cu luntrea şi uneltele pescarului, ambele categorii de obiecte fiind produsul aceluiaşi cuantum de muncă. În acest caz valoarea căprioarei, produsul muncii de o zi a vânătorului, va fi absolut egală cu valoarea peştelui, produsul muncii de o zi a pescarului. Valoarea comparativă a peştelui şi a vânatului va fi întotdeauna determinată de cuantumul de muncă depus pentru fiecare dintre aceste bunuri în parte, oricare ar fi cantitatea de producţie, sau oricât de ridicate sau de scăzute ar putea fi salariile sau beneficiile. Dacă, de exemplu, luntrile şi uneltele pescarului ar valora £100 şi ele ar trebui să dureze timp de 10 ani, şi dacă pescarul ar întrebuinţa 10 oameni, a căror muncă anuală l-ar costa £100, şi aceştia i-ar procura prin munca lor 20 de somoni pe zi; dacă, pe de altă parte, armele întrebuinţate de vânător ar avea o valoare tot de £100 şi ar trebui să dureze 10 ani, şi dacă şi vânătorul ar întrebuinţa tot zece oameni, a căror muncă anuală l-ar costa £100, şi aceştia i-ar procura 10 căprioare pe zi, atunci, bineînţeles, preţul natural al căprioarei ar fi cât doi somoni, indiferent dacă partea din întregul produs dată oamenilor care l-au procurat ar fi mare sau mică. Porţiunea dată ca salarii este de cea mai mare importanţă în chestiunea profitului, deoarece este evident că profitul va fi mare sau mic exact în proporţia în care salariile vor fi mari sau mici; dar aceasta nu poate influenţa câtuşi de puţin valoarea relativă a peştelui sau a vânatului, deoarece în ambele ocupaţii salariile vor fi aceleaşi în aceeaşi perioadă de timp. Dacă vânătorul ar invoca faptul că plăteşte ca salarii o porţiune mare, sau valoarea echivalentă unei porţiuni mari din vânatul lui, aceasta pentru a-l face pe pescar să-i dea mai mult peşte în schimbul vânatului lui, şi pescarul ar arăta că şi el se află în acelaşi caz, prin urmare, oricare ar fi variaţiile de salarizare şi de profit, şi oricare ar fi efectele acumulărilor de capital, atâta timp cât ei obţin pentru o zi de lucru respectiv aceeaşi cantitate de peşte şi aceeaşi cantitate de vânat, echivalentul natural de schimb va fi o căprioară pentru doi somoni.

Dacă cu aceeaşi cantitate de muncă s-ar obţine o cantitate mai mică de peşte sau o cantitate mai mare de vânat, valoarea peştelui s-ar ridica în comparaţie cu aceea a vânatului. Dacă, din contra, cu aceeaşi cantitate de muncă s-ar obţine o cantitate mai mică de vânat sau o cantitate mai mare de peşte, vânatul s-ar ridica în comparaţie cu peştele.

Dacă ar exista un alt bun a cărui valoare ar fi invariabilă, noi am putea constata, comparând valoarea peştelui şi aceea a vânatului cu acel bun, cât din variaţie ar trebui atribuită cauzei care schimbă valoarea peştelui şi cât cauzei care schimbă valoarea vânatului.

Să presupunem că acel bun este moneda. Dacă un somon ar valora £1 şi o căprioară £2, o căprioară ar valora cât doi somoni. Dar o căprioară ar pu-

tea ajunge să aibă valoarea a trei somoni, pentru că s-ar putea să fie nevoie de mai multă muncă pentru a obține căprioara, sau de mai puțină muncă pentru a obține somonul, sau ambele cauze ar putea opera în același timp. Dacă am avea această unitate de măsură invariabilă, am putea determina în ce grad fiecare dintre aceste cauze s-a exercitat în parte. Dacă somonul ar continua să se vândă cu £1, în timp ce căprioara s-ar ridica la £3, am putea conchide că a fost nevoie de mai multă muncă pentru a obține căprioara. Dacă căprioara ar continua să se vândă la același preț, de £2, iar somonul s-ar vinde cu 13s. 4d., atunci am putea fi siguri că a fost nevoie de mai puțină muncă pentru a obține somonul; și, dacă căprioara s-ar ridica la £2 10s., iar somonul ar scădea la 16s. 8d., am ajunge la convingerea că ambele cauze au lucrat pentru a efectua schimbarea valorii relative a acestor bunuri.

Nici o variație de salarii nu poate produce o schimbare în valoarea relativă a mărfurilor fiindcă, chiar dacă presupunem că ele se ridică, aceasta nu înseamnă că se cere un cuantum mai mare de muncă în vreuna dintre aceste îndeletniciri, ci că munca este plătită mai scump, și aceleași motive care îi fac pe vânător și pe pescar să caute să ridice valoarea vânatului și a peștelui, îl fac pe proprietarul unei mine să ridice valoarea aurului său. Aceste motive acționând cu aceeași forță în toate aceste trei ocupații, și situația relativă a celor ce le exercită fiind aceeași și înainte, și după ridicarea salariilor, valoarea relativă a vânatului, aceea a peștelui și aceea a aurului vor rămâne neschimbate. Salariile ar putea să se ridice cu 20% și profitul, în consecință, să scadă într-o proporție mai mare sau mai mică, fără ca aceasta să producă cea mai mică schimbare în valoarea relativă a acestor bunuri.

Acum să presupunem că, cu aceeași muncă și același capital investit, s-ar putea produce mai mult pește, dar nu mai mult aur sau mai mult vânat. În acest caz, valoarea relativă a peștelui ar scădea în comparație cu a aurului sau a vânatului. Dacă în loc de 20 de somoni s-ar obține cu o muncă de o zi 25 de somoni, prețul somonului ar fi de 16 shillingi în loc de o liră, și s-ar da 2 somoni și jumătate în loc de 2 somoni în schimbul unei căprioare, dar prețul căprioarei ar rămâne tot ca înainte, 2 lire. În același fel, dacă s-ar putea obține cu același capital și cu aceeași muncă mai puțin pește, valoarea comparativă a peștelui s-ar ridica. Valoarea de schimb a peștelui, prin urmare, s-ar ridica sau ar scădea numai pentru că spre a obține o cantitate determinată s-ar cere mai multă sau mai puțină muncă; și niciodată această valoare n-ar putea să se ridice sau să scadă peste proporția în care este mărit sau micșorat cuantumul de muncă.

Dacă, prin urmare, am avea o măsură invariabilă cu care să putem măsura variațiile celorlalte mărfuri, noi am afla că limita lor cea mai ridicată, dacă ele sunt produse în condițiile presupuse, este în raport cu cantitatea

în plus de muncă cerută pentru producerea lor, şi că, dacă nu se cere muncă în plus, ele nu se pot ridica deloc. O ridicare de salarii nu ar ridica valoarea mărfurilor în bani, nici valoarea lor în raport cu orice alte mărfuri a căror producţie nu ar cere o cantitate în plus de muncă şi care ar necesita aceeaşi proporţie de capital fix şi de capital circulant şi un capital de aceeaşi durată de întrebuinţare. Dacă s-ar cere mai multă muncă sau mai puţină muncă la producerea vreuneia dintre aceste mărfuri, noi am arătat deja că aceasta ar provoca imediat o variaţie în valoarea ei relativă, dar o astfel de variaţie ar fi datorită cuantumului diferit de muncă cerută, şi nu ridicării de salarii.

Secţiunea a IV-a

Principiul că cuantumul de muncă depus pentru producerea bunurilor determină valoarea relativă este considerabil modificat de întrebuinţarea maşinilor şi a oricărui capital fix şi durabil

În secţiunea precedentă am presupus că uneltele şi armele necesare pentru uciderea căprioarei şi a somonului erau egal de durabile, şi că ele erau rezultatul aceluiaşi cuantum de muncă, şi am văzut că variaţiile în valoare relativă a căprioarei şi a somonului depindeau numai de cuantumurile de muncă necesare pentru a le obţine; dar în toate stadiile societăţii uneltele, instrumentele, clădirile şi maşinile întrebuinţate în diferitele industrii pot avea grade diferite de durată de întrebuinţare şi pot necesita diferite cuantumuri de muncă pentru a fi produse. Proporţiile în care se combină capitalul cu care se plăteşte munca şi capitalul investit în unelte, maşini şi clădiri pot fi variate. Această diferenţă în gradul de durată de întrebuinţare al capitalului fix şi această varietate a proporţiilor în care se pot combina cele două feluri de capital produc o nouă cauză, pe lângă cuantumul mai mare sau mai mic de muncă necesar pentru producerea mărfurilor, de variaţie în valoarea relativă a bunurilor, şi această cauză este ridicarea sau scăderea valorii muncii.

Hrana şi îmbrăcămintea consumate de muncitor, clădirile în care el lucrează, uneltele cu care el se ajută sunt toate deteriorabile. Este, totuşi, o mare diferenţă în ceea ce priveşte timpul cât aceste diferite capitaluri durează; o maşină cu aburi durează mai mult decât o corabie, o corabie – mai mult decât îmbrăcămintea unui muncitor, şi îmbrăcămintea unui muncitor – mai mult decât hrana pe care el o consumă.

După cum capitalul se deteriorează repede și cere o refacere a lui frecventă, sau se deteriorează încet, el este clasat sub denumirile de capital circulant sau de capital fix[1].

Se zice de un fabricant de bere, ale cărui clădiri și mașini sunt de valoare și durabile că întrebuințează o mare cantitate de capital fix; din contra, se zice de un pantofar, al cărui capital este întrebuințat mai cu seamă pentru plata salariilor, care sunt cheltuite pe hrană și îmbrăcăminte, bunuri mai ușor deteriorabile decât clădirile și mașinile, că întrebuințează o mare parte din capitalul său sub formă de capital circulant.

Trebuie observat, de asemenea, că un capital circulant poate să rămână în circulație sau să se întoarcă în mâinile celui ce îl întrebuințează, la intervale foarte neegale. Astfel, grâul cumpărat de un moșier pentru a-l semăna este față de grâul cumpărat de un brutar pentru a-l transforma în pâine un capital fix. Cel dintâi îl lasă în pământ și nu-l poate avea înapoi timp de un an, celălalt îl face făină, îl vinde sub formă de pâine clienților lui, și își liberează capitalul, pentru a face același lucru, sau pentru a-i da orice altă nouă întrebuințare în termen de o săptămână.

Două industrii, prin urmare, pot întrebuința aceeași sumă de capital; dar aceasta poate fi împărțită în mod diferit în raport cu mărimea fracțiunii de capital fix și a aceleia de capital circulant.

Se poate ca într-un fel de industrie să se întrebuințeze un capital foarte mic sub formă de capital circulant, adică pentru retribuția muncii, restul capitalului fiind mai cu seamă investit în mașini, instrumente, clădiri etc., capital de o natură fixă și durabilă. Într-alt fel de industrie se poate să se întrebuințeze aceeași sumă de capital, dar această sumă să fie întrebuințată mai cu seamă pentru retribuția muncii și numai o foarte mică porțiune să fie investită în instrumente, mașini și clădiri. Este, deci, evident că o ridicare de salarii va influența în mod neegal bunuri produse în condiții atât de diferite.

Tot astfel, doi fabricanți pot întrebuința aceeași cantitate de capital fix și aceeași cantitate de capital circulant, dar durata de întrebuințare a capitalurilor lor fixe ar putea fi foarte inegală. Unul ar putea să aibă locomotive în valoare de £10.000, celălalt – corăbii de aceeași valoare.

Dacă oamenii nu ar întrebuința mașini pentru producerea de mărfuri, ci numai muncă, și dacă le-ar trebui la toți același timp pentru a pune pe piață mărfurile lor, valoarea de schimb a mărfurilor lor ar fi exact în raport cu cuantumul de muncă depusă.

Și dacă ei ar întrebuința un capital fix de aceeași valoare și de aceeași durată de întrebuințare, și atunci valoarea mărfurilor lor n-ar varia decât

1. O clasificare neesențială și în care limita de demarcație nu poate fi trasă cu precizie.

după cuantumul de muncă mai mare sau mai mic întrebuinţat pentru fabricarea lor.

Dar, deşi mărfurile produse în circumstanţe identice nu ar varia una faţă de alta decât din cauza unui surplus sau a unei micşorări a cuantumului de muncă necesară pentru producerea uneia sau alteia dintre ele, totuşi, comparate cu alte mărfuri, care nu au fost produse cu aceeaşi sumă de capital fix, ele ar putea varia, şi aceasta datorită celeilalte cauze pe care am menţionat-o mai sus, adică, fără a se întrebuinţa o muncă nici mai mare, nici mai mică pentru producerea nici uneia dintre ele, din cauza unei ridicări a preţului muncii. Orzul şi ovăzul ar continua să rămână în acelaşi raport unul faţă de celălalt, oricare ar fi variaţia de salarii; mărfurile de bumbac şi stofele de lână, tot astfel, dacă ar fi produse în circumstanţe similare; şi, totuşi, o dată cu o ridicare sau o scădere de salarii orzul ar putea avea o valoare mai mică sau mai mare comparat cu stofele de bumbac, şi ovăzul – comparat cu cele de lână.

Să presupunem că doi oameni întrebuinţează fiecare câte o sută de lucrători timp de un an pentru construirea a două maşini, şi că alt om întrebuinţează acelaşi număr de lucrători pentru cultura de grâu. Fiecare dintre cele două maşini va valora, la sfârşitul anului, cât grâul produs, pentru că fiecare dintre ele va fi fost produsă cu acelaşi cuantum de muncă. Să presupunem acum că proprietarul uneia dintre maşini întrebuinţează maşina lui cu ajutorul a o sută de oameni anul următor pentru fabricarea de stofe de lână, şi că proprietarul celeilalte maşini întrebuinţează şi el maşina lui, tot cu ajutorul a o sută de oameni, pentru fabricarea de mărfuri de bumbac, în timp ce fermierul continuă să întrebuinţeze o sută de oameni, ca şi înainte, pentru cultura de grâu. În timpul celui de al doilea an, ei toţi vor fi întrebuinţat acelaşi cuantum de muncă, dar mărfurile produse de maşini şi ambele maşini, aceea a postăvarului şi aceea a fabricantului de articole de bumbac, vor fi rezultatul muncii a două sute de oameni întrebuinţaţi timp de un an sau, mai bine, a muncii a o sută de oameni timp de doi ani. Grâul, însă, va fi produs de munca a o sută de oameni timp de un an. Prin urmare, dacă grâul ar valora £500, maşina şi stofa postăvarului ar trebui să valoreze £1000, şi maşina şi mărfurile de bumbac ale fabricantului de stofe de bumbac ar trebui să aibă şi ele tot o valoare de două ori mai mare decât valoarea grâului. Dar ele vor avea mai mult decât o valoare dublă; pentru că profitul capitalului postăvarului pe timp de un an şi acela al fabricantului de mărfuri de bumbac s-au adăugat la capitalurile acestora, în timp ce profitul capitalului fermierului a fost consumat. Prin urmare, din cauza gradelor diferite de durată de întrebuinţare ale capitalurilor lor sau, ceea ce este acelaşi lucru, din cauza timpului ce trebuie să se scurgă până ce diferitele feluri

de marfă pot fi puse pe piață, valoarea lor nu va fi exact proporțională cu cantitatea de muncă depusă pentru producerea lor. Ele nu vor fi în raport de doi la unul, ci vor avea o valoare ceva mai mare, ca o compensație pentru timpul mai lung ce se cere pentru punerea pe piață a articolului mai valoros.

Să presupunem că munca fiecărui lucrător s-ar plăti cu £50 pe an, sau că capitalul întrebuințat ar fi de £5.000 și că profitul ar fi de 10%. Valoarea fiecărei mașini, ca și aceea a grâului, va fi la sfârșitul primului an de £5.500. În al doilea an fabricanții și fermierul vor întrebuința din nou, fiecare dintre ei, câte £5.000 pentru plata muncii și, prin urmare, vor vinde din nou mărfurile lor cu £5.500; dar, pentru ca fabricanții să fie în raport de egalitate cu fermierul, ei nu ar trebui să obțină numai £5.500 cheltuiți ca plată a muncii, ci ar trebui să obțină în plus o sumă de £550, ca profit la suma de £5.500 pe care ei au investit-o în mașini și, prin urmare, mărfurile lor trebuie să se vândă cu £6.050. Iată, deci, cum capitaliștii pot întrebuința exact același cuantum de muncă pe an pentru producerea mărfurilor lor și, totuși, cum mărfurile pe care ei le produc pot avea o valoare diferită din cauza diferitelor cantități de capital fix, sau de muncă acumulată, întrebuințat respectiv de fiecare dintre ei. Stofa de lână și mărfurile de bumbac au aceeași valoare pentru că ele sunt produsul unor cuantumuri egale de muncă și al unor cantități egale de capital fix; dar grâul nu are aceeași valoare ca aceste mărfuri, pentru că el este produs, în ceea ce privește capitalul fix, în condiții diferite.

Dar cum va fi influențată valoarea lor relativă de o creștere a valorii muncii? Este evident că valoarea relativă a stofelor de lână și aceea a mărfurilor de bumbac nu vor suferi nici o schimbare, pentru că ceea ce o influențează pe una trebuie să o influențeze în mod egal și pe cealaltă, în condițiile alese; nici valoarea relativă a grâului și aceea a orzului nu ar suferi vreo schimbare, pentru că ele sunt produse în condiții identice în ceea ce privește și capitalul fix, și cel circulant; dar valoarea grâului față de aceea a postavului sau față de mărfurile de bumbac trebuie să fie influențată de scumpirea muncii.

Nu poate fi nici o ridicare a valorii muncii fără o scădere a profitului. Dacă grâul trebuie să fie împărțit între fermier și muncitorul de pământ, cu cât partea dată celui din urmă este mai mare, cu atât partea rămasă celui dintâi este mai mică. Tot astfel, dacă stofa de lână sau mărfurile de bumbac sunt împărțite între lucrător și patronul acestuia, cu cât partea dată celui dintâi este mai mare, cu atât partea rămasă celui din urmă este mai mică. Să presupunem deci că, datorită unei ridicări de salarii, profitul scade de la 10% la 9%; atunci, în loc să adauge £550 la prețul obișnuit al mărfurilor lor (la £5.500) ca profit al capitalului lor fix, fabricanții vor adăuga numai 9% la acea sumă, adică £495, ceea ce ar face prețul de vânzare să fie de £5.995

în loc de £6.050. Dar, cum grâul ar continua să se vândă cu £5.500, mărfurile manufacturate pentru producerea cărora s-a întrebuinţat un mai mare capital fix ar scădea în raport cu grâul, sau cu oricare alt fel de mărfuri pentru producerea cărora s-a utilizat o cantitate mai mică de capital fix. Măsura în care este modificată valoarea relativă a bunurilor din cauza unei ieftiniri sau a unei scumpiri a muncii va depinde de raportul în care se găseşte capitalul fix faţă de întregul capital întrebuinţat. Toate mărfurile produse de maşini de mare valoare sau în clădiri costisitoare, sau care necesită timp lung pentru a fi puse pe piaţă, vor avea o valoare relativă scăzută, în timp ce toate cele produse mai cu seamă de muncă, sau cele care pot fi puse repede pe piaţă, vor avea o valoare relativă ridicată.

Cititorul, totuşi, trebuie să observe că această cauză nu influenţează decât în mod slab valoarea mărfurilor. O ridicare de salarii ca aceea care ar produce o scădere în profit de 1% nu ar determina în valoarea relativă a mărfurilor produse în circumstanţele presupuse decât o variaţie de 1%; mărfurile ar scădea, deci, în urma unei astfel de scăderi a profitului, de la £6.050 la £5.995. Efectul cel mai mare pe care l-ar putea avea o ridicare de salarii asupra preţurilor relative ale acestor mărfuri nu ar putea depăşi 6% sau 7% pentru că, în nici un caz, nu s-ar putea admite, probabil, ca profitul să sufere o depresiune generală şi permanentă mai mare decât aceasta.

Nu se poate spune acelaşi lucru despre cealaltă mare cauză de variaţie în valoarea bunurilor, adică despre mărirea sau micşorarea cuantumului de muncă necesară pentru producerea lor. Dacă, pentru a produce grâu ar fi nevoie de optzeci în loc de o sută de oameni, valoarea grâului ar scădea cu 20%, adică de la £5.500 la £4.400. Dacă, pentru a produce stofă de lână ar fi suficientă munca a optzeci în loc de aceea a o sută de oameni, stofa ar scădea de la £6.050 la £4.950. Modificarea în nivelul permanent al profitului este, într-o largă măsură, efectul unor cauze ce nu lucrează decât în cursul mai multor ani, în timp ce schimbările în cuantumul de muncă necesară pentru producerea bunurilor sunt fapte zilnice. Orice îmbunătăţire a maşinilor, uneltelor, clădirilor, a metodelor de producţie a materiilor prime, economiseşte munca, şi ne permite să producem cu mai multă uşurinţă articolul în vederea căruia s-a făcut îmbunătăţirea. Ca o consecinţă a acestui lucru, valoarea articolului scade. Judecând, deci, cauzele variaţiilor valorii bunurilor, deşi ar fi greşit să lăsăm cu totul la o parte consideraţia efectului produs de o scumpire sau de o ieftinire a muncii, ar fi tot atât de greşit a-i da o prea mare importanţă. De aceea, deşi mă voi referi din când în când în restul lucrării mele la această cauză de variaţie, eu voi socoti că toate marile variaţii efectuate în valoarea relativă a bunurilor sunt produse de cuantumul mai mare sau mai mic de muncă cerut la date diferite pentru producerea lor.

Este aproape inutil să spunem că bunurile pentru a căror producere s-a depus același cuantum de muncă vor diferi în ceea ce privește valoarea lor de schimb dacă ele nu vor putea fi aduse pe piață în același timp.

Să presupunem că pentru fabricarea unui obiect eu întrebuințez douăzeci de oameni timp de un an, plătindu-i cu £1.000, și că după acest termen eu întrebuințez din nou, un alt an, douăzeci de oameni, plătind cu alți £1.000, pentru a termina și a desăvârși același articol, și că pun pe piață acest articol la sfârșitul acestor doi ani. Dacă profitul este de 10%, marfa mea trebuie să se vândă cu £2.310, pentru că eu am întrebuințat un capital de £1.000 timp de un an și un capital de £2.100 timp de încă un an. Să presupunem acum că un alt om întrebuințează exact același cuantum de muncă, dar că el întrebuințează întreagă această muncă în timp de un singur an. El întrebuințează patruzeci de oameni plătindu-i cu £2.000, și după un an vinde marfa cu profit de 10%, adică cu £2.200. Avem atunci două mărfuri pentru care s-a depus exact același cuantum de muncă, și una se vinde cu £2.310, și cealaltă, cu £2.200.

Acest caz pare să difere de cel precedent, deși în realitate el este identic. În ambele cazuri prețul superior al uneia dintre mărfuri se datorește timpului mai lung necesitat pentru aducerea acelei mărfi pe piață. În primul caz, mașina și stofa valorau mai mult decât de două ori valoarea grâului, deși cuantumul de muncă depusă pentru producerea lor fusese numai de două ori mai mare. În al doilea caz, una dintre mărfuri avea o valoare mai mare decât cealaltă, deși nu se depusese o muncă mai mare pentru producerea ei. Diferența de valoare se naște din faptul că profitul a fost în ambele cazuri acumulat sub formă de capital, și această diferență este o justă compensație pentru timpul cât profitul nu a fost cheltuit.

Rezultă de aici că împărțirea în proporții diferite de capital fix și de capital circulant a capitalurilor întrebuințate în diferite industrii aduce o modificare considerabilă legii care se aplică în mod universal ori de câte ori producția nu necesită aproape nimic altceva decât muncă. Conform acelei legi, valoarea bunurilor variază în raport cu cuantumul de muncă – mai mare sau mai mic – depus pentru producerea lor, fiindcă, după cum am arătat în această secțiune, dacă nu sunt variații în cuantumul de muncă, ridicarea prețului muncii determină numai o scădere în valoarea de schimb a acelor mărfuri la a căror producție se întrebuințează capital fix; cu cât capitalul fix va fi mai mare, cu atât scăderea va fi mai mare.

Secţiunea a V-a

Principiul că valoarea nu variază cu urcarea sau scăderea salariilor modificat şi de durata de întrebuinţare inegală a capitalului şi de iuţeala mai mare sau mai mică cu care el se întoarce la cel ce l-a întrebuinţat

În secţia precedentă am presupus două capitaluri egale, cu două întrebuinţări diferite, dar împărţite în fracţiuni inegale de capital fix şi de capital circulant. Acum să presupunem că aceste fracţiuni sunt egale, dar de o durată de întrebuinţare inegală. În măsura în care capitalul fix este mai puţin durabil, el se apropie de natura capitalului circulant. El este consumat, şi valoarea lui se reface într-un timp mai scurt, pentru ca şi capitalul fabricantului să poată fi conservat. Am văzut că, atunci când salariile se ridică, valoarea mărfurilor produse într-o întreprindere în care predomină capitalul fix este relativ mai mică decât aceea a mărfurilor produse în întreprinderi în care predomină capitalul circulant. Acelaşi efect va fi produs de aceeaşi cauză cu cât capitalul va fi mai puţin durabil şi se va apropia mai mult de natura capitalului circulant.

Dacă capitalul fix nu este de natură durabilă, el va necesita un mare cuantum de muncă anuală pentru a-şi menţine integritatea lui iniţială, dar munca astfel cheltuită poate fi considerată ca muncă efectiv întrebuinţată pentru producerea articolului fabricat, a cărui valoare trebuie să fie proporţională cu acea muncă. Dacă aş avea o maşină în valoare de £20.000, care ar produce marfă cu foarte puţină muncă, şi dacă uzura unei astfel de maşini ar reprezenta o sumă neînsemnată şi nivelul obişnuit de profit ar fi de 10%, eu aş cere numai £2.000 peste preţul mărfii mele, pentru folosinţa maşinii; dacă, însă, uzura maşinii ar fi mai mare, dacă cuantumul de muncă necesar pentru a o ţine în stare de eficacitate ar fi de 50 de oameni pe timp de un an, eu aş cere un preţ mai mare pentru marfa mea, un preţ egal cu preţul obţinut de orice alt fabricant care ar întrebuinţa 50 de oameni şi nici o maşină pentru producerea altor mărfuri.

Dar o ridicare de salarii nu ar influenţa în mod egal valoarea mărfurilor produse de maşini ce se deteriorează uşor şi pe aceea a mărfurilor produse de maşini ce se deteriorează greu. Într-un caz se va depune foarte multă muncă pentru producerea mărfii, în celălalt caz – foarte puţină. Orice ridicare de salarii, prin urmare, sau, ceea ce e acelaşi lucru, orice scădere de profit, ar micşora valoarea relativă a mărfurilor produse cu un capital de natură durabilă, şi ar ridica în mod proporţional valoarea celor produse cu un capital mai consumabil. O scădere de salarii ar avea exact efectul contrar.

Am arătat deja că capitalul fix poate fi de o durată de întrebuințare mai mare sau mai mică. Să presupunem acum că o mașină folosită într-o anumită industrie ar face munca a o sută de oameni, și că ea n-ar putea fi folosită decât un singur an. Să presupunem, de asemenea, că mașina ar costa £5.000, și că salariile plătite anual la o sută de oameni ar fi de £5.000. Este evident că în acest caz fabricantului i-ar fi indiferent dacă cumpără mașina sau întrebuințează oameni. Dar să presupunem că munca se scumpește și că, în consecință, salariile celor o sută de oameni pe un an se ridică la £5.500; este foarte clar că în acest caz fabricantul nu ar mai sta la îndoială, și că ar fi în interesul lui să cumpere mașina și să-și fabrice marfa lui plătind £5.000. Nu s-ar scumpi oare atunci și mașina? Nu s-ar ridica oare valoarea ei la £5.500, ca o urmare a scumpirii muncii? Prețul ei s-ar ridica, dacă pentru construcția mașinii nu s-ar cheltui nimic și dacă nu s-ar da nici un profit fabricantului, dacă, de exemplu, mașina ar fi produsul muncii a o sută de oameni, care ar munci la ea fiecare timp de un an cu un salariu de £50, și prețul ei ar fi, prin urmare, £5.000. În cazul în care salariile s-ar ridica la £55, prețul ei ar fi de £5.500, dar aceasta nu se poate. Trebuie să se întrebuințeze mai puțin de o sută de oameni ca mașina să poată fi vândută pe prețul de £5.000, căci în cele £5.000 trebuie să se socotească și profitul capitalului cu care lucrătorii au fost plătiți. Să presupunem, deci, că se întrebuințează numai optzeci și cinci de oameni, cu un salariu, fiecare, de £50, adică un total de £4.250 pe an, și că cele £750 obținute prin vânzarea mașinii, peste suma plătită oamenilor ca salarii, constituie profitul capitalului întrebuințat de inginerul constructor. Când salariile s-ar ridica cu 10%, el ar fi forțat să întrebuințeze un capital adițional de £425 și, prin urmare, ar investi £4.675, în loc de £4.250, la care capital, dacă mașina s-ar vinde tot cu £5.000, el n-ar mai avea decât un profit de £325. Acest lucru, însă, li se întâmplă tuturor fabricanților și capitaliștilor: o ridicare de salarii îi atinge pe toți. Dacă, prin urmare, fabricantul mașinii ar ridica prețul mașinii, răspunzând unei ridicări a salariilor, capitaluri neobișnuit de multe s-ar întrebuința la construcția unor astfel de mașini, până ce prețul de vânzare al acestora nu ar mai aduce decât un profit mic[1]. Vedem deci că mașinile nu se pot scumpi ca o urmare a ridicării de salarii.

1. Aceasta ne arată de ce țările vechi sunt silite să întrebuințeze mașini și cele tinere – să întrebuințeze munca. Cu fiecare greutate de a procura mijloacele pentru susținerea oamenilor, munca se ridică necesarmente, și cu fiecare ridicare a prețului muncii apar noi tentații pentru întrebuințarea mașinilor. Această greutate de a procura mijloacele pentru susținerea oamenilor se întâlnește în mod constant în țările vechi; în țările tinere populația poate să sporească foarte mult fără cea mai mică ridicare de salarii. Se pot procura cu ușurință mijloace de existență pentru șapte, opt, nouă milioane de oameni, ca și pentru două, trei sau patru milioane.

Fabricantul, însă, care în momentul unei ridicări generale a salariilor ar putea continua să vândă la acelaşi preţ mărfurile lui – folosindu-se de o maşină ce nu ar mări costul de producţie al mărfurilor –, s-ar bucura de avantaje speciale; dar el, după cum am văzut, ar fi forţat să micşoreze preţul mărfii, căci altfel alte capitaluri ar năvăli în industria lui, până ce profitul lui ar scădea la nivelul general. Iată, deci, cum societatea profită de pe urma maşinilor; aceşti agenţi tăcuţi sunt întotdeauna produsul unui cuantum de muncă mult inferior celui pe care ei îl înlocuiesc, chiar atunci când ei au o valoare egală în bani. Cu ajutorul lor scumpirea alimentelor, care aduce ridicarea salariilor, atinge mai puţine persoane. În exemplul de mai sus, ea atinge 85 în loc de 100 persoane, iar economia care rezultă din aceasta se manifestă în preţul redus al articolului fabricat. Nici maşinile, nici fabricatele lor nu se ridică ca valoare reală, ci, din contra, toate mărfurile produse de maşini scad, această scădere fiind în raport cu gradul duratei de întrebuinţare al maşinilor.

În primele stadii ale societăţii, înainte de a se întrebuinţa maşini multe sau capital durabil, mărfurile produse de capitaluri egale au aproape aceeaşi valoare; ele se ridică sau scad numai în raport una cu alta, după cum se cere, pentru producerea lor, un cuantum mai mare sau mai mic de muncă. După introducerea, însă, a maşinilor scumpe şi durabile, mărfurile produse de capitaluri egale au o valoare foarte diferită, şi, deşi ele pot încă să scadă sau să crească una faţă de cealaltă, după cuantumul mai mare sau mai mic de muncă întrebuinţată pentru producerea lor, ele sunt supuse şi unei alte variaţii, o variaţie mai mică, desigur, aceea a ridicării sau scăderii salariilor şi a profitului. Deoarece mărfuri care se vând cu £5.000 pot fi produse de un capital echivalent aceluia cu care se pot produce şi alte mărfuri, care se vând cu £10.000, profitul obţinut din fabricarea lor este acelaşi; dar acest profit va fi diferit dacă preţurile mărfurilor nu vor varia cu ridicarea sau scăderea nivelului profitului.

Se pare, de asemenea, că preţurile relative ale mărfurilor pentru producerea cărora s-a întrebuinţat un capital durabil variază în raport cu durata de întrebuinţare a capitalului şi invers cu salariile. Ele scad în măsura în care se ridică salariile, şi se ridică în măsura în care salariile scad; şi, din contra, mărfurile produse mai cu seamă cu muncă, cu mai puţin capital fix, sau cu capital fix de o natură mai puţin durabilă decât instrumentul de măsură în care se exprimă preţurile, se ridică în măsura în care salariile se ridică şi scad în măsura în care salariile scad.

Secțiunea a VI-a

Despre o măsură invariabilă a valorilor

Când valoarea relativă a mărfurilor variază, ar fi de dorit să putem găsi mijlocul de a determina care sunt mărfurile a căror valoare reală s-a ridicat și care a căror valoare reală a scăzut. Aceasta nu s-ar putea face decât comparându-le, una după alta, cu o unitate de măsură invariabilă, care nu ar fi ea însăși supusă nici uneia dintre fluctuațiile la care sunt supuse celelalte mărfuri.

Nu putem, însă, avea o astfel de măsură, pentru că nu există nici un bun care să nu fie el însuși expus acelorași variații ca mărfurile a căror valoare trebuie determinată; adică, nu există nici unul care să nu necesite când mai multă, când mai puțină muncă pentru producerea lui. Dar, chiar dacă această cauză de variație a valorii unității de măsură ar putea fi înlăturată – dacă ar fi posibil să se ceară, de exemplu, același cuantum de muncă, întotdeauna, pentru fabricarea monedei noastre –, aceasta, totuși, nu ar fi o unitate de măsură perfectă, o măsură invariabilă a valorilor, pentru că, după cum am căutat deja să explic, ea ar fi supusă la relative variații din cauza ridicărilor și scăderilor de salarii, din cauza diferitelor proporții de capital fix necesar pentru a produce această măsură, ca și celelalte mărfuri a căror variație de valoare am dori să o determinăm. Ea ar putea fi, de asemenea, supusă variațiilor, ca și ele, din cauza duratei de întrebuințare când mai mare, când mai mică a capitalului fix folosit pentru producerea ei și a mărfurilor de comparat cu ea, sau din cauza timpului când mai lung, când mai scurt cerut pentru a o aduce pe piață, față de alte mărfuri ale căror variații trebuie determinate: circumstanțe care toate fac ca nici un bun să nu fie propriu pentru a fi ales ca măsură perfectă a valorilor.

Dacă, bunăoară, am alege aurul ca unitate de măsură, este clar că aurul nu este decât o marfă obținută ca orișicare altă marfă, și că el cere muncă și capital fix pentru a fi produs. Ca pentru orice altă marfă, s-ar putea găsi mijloace de a economisi munca necesară pentru a-l obține și, prin urmare, valoarea lui față de aceea a celorlalte mărfuri ar putea scădea numai din cauza mai marii ușurințe cu care ar fi produs.

Dacă am presupune chiar că această cauză de variație ar putea fi îndepărtată, și că s-ar cere întotdeauna același cuantum de muncă pentru a obține aceeași cantitate de aur, aurul încă nu ar putea fi o perfectă măsură a valorilor, prin ajutorul căruia să putem determina cu precizie variațiile de valoare ale altor mărfuri, pentru că el nu este produs de aceleași proporții de capital fix și de capital circulant ca ele, nici de un capital fix de aceeași

durată de întrebuinţare, nici nu necesită exact acelaşi timp ca ele pentru a fi pus pe piaţă. El poate fi o perfectă măsură a valorilor pentru toate mărfurile produse în exact aceleaşi condiţii ca el, dar nu pentru altele. Dacă, de exemplu, el ar fi produs în aceleaşi condiţii în care presupunem că sunt produse stofele de lână şi cele de bumbac, el ar fi o perfectă măsură pentru aceste mărfuri, dar nu pentru grâu, cărbuni sau alte mărfuri produse cu o fracţiune sau mai mare sau mai mică de capital fix. După cum am arătat, orice variaţie în nivelul permanent al profitului influenţează în oarecare măsură valoarea relativă a mărfurilor, independent de cantitatea de muncă variabilă întrebuinţată pentru a le produce. Dacă aurul ar fi produs în aceleaşi condiţii ca grâul, condiţii care nu s-ar schimba niciodată, el tot nu ar putea fi, pentru aceleaşi motive, o perfectă măsură pentru postav şi mărfurile de bumbac. Nici aurul, prin urmare, şi nici altă marfă nu poate fi vreodată o perfectă măsură a valorii tuturor lucrurilor; dar repet ce am mai spus, că efectul variaţiilor profitului influenţează preţul relativ al mărfurilor numai în mod slab, că cele mai importante efecte sunt cele produse de variaţiile cuantumului de muncă cerută pentru producţie şi că, prin urmare, dacă presupunem că această inevitabilă cauză de variaţie ar fi înlăturată când este vorba de obţinerea aurului, ne vom fi apropiat de o unitate de măsură a valorilor pe cât e posibil să facem aceasta în teorie. Nu putem oare considera aurul ca rezultatul unei proporţii de cele două feluri de capital cât mai asemănătoare proporţiei întrebuinţate la producerea celor mai multe mărfuri? Şi nu poate oare fi această combinaţie egal depărtată de cele două extreme, adică şi de aceea în care se întrebuinţează puţin capital fix şi de cealaltă, unde se întrebuinţează puţină muncă, aşa încât să avem o mijlocie a lor?

Dacă, atunci, pot să mă consider posesorul unei unităţi de măsură care se apropie foarte mult de o măsură invariabilă, eu voi avea avantajul de a indica variaţiile celorlalte lucruri, fără să fiu stingherit de fiecare dată de faptul că trebuie să ţin socoteală de schimbările posibile ale valorii monedei, în care se exprimă preţurile şi valorile. Pentru a uşura, aşadar, cercetările noastre, voi considera aurul invariabil, deşi admit că moneda de aur este supusă celor mai multe dintre variaţiile celorlalte lucruri. Toate schimbările de preţ le voi considera, deci, ca produse de variaţiile survenite în valoarea mărfii de care mă voi ocupa.

Înainte de a încheia acest subiect, cred că trebuie să relev faptul că Adam Smith şi toţi scriitorii care au urmat după el, fără nici o singură excepţie, au susţinut că o ridicare a preţului muncii este în mod constant urmată de o ridicare a preţului tuturor mărfurilor. Sper că am reuşit să arăt că această teorie nu are nici o bază, şi că numai acele mărfuri se vor ridica pentru producerea cărora a fost nevoie de mai puţin capital fix decât pentru unitatea

de măsură în care se exprimă prețul, și că toate acele mărfuri care au necesitat mai mult capital fix vor scădea inevitabil ca preț când salariile se ridică. Din contra, dacă salariile scad, numai acele mărfuri vor scădea pentru a căror producere a fost nevoie de mai puțin capital fix decât pentru unitatea de măsură în care se exprimă prețul; prețul tuturor celor pentru a căror producere a fost nevoie de mai mult capital fix se va ridica inevitabil.

Trebuie să atrag atenția, de asemenea, că eu nu am spus că, prin faptul că munca depusă pentru producerea unei mărfi se ridică la £1.000 și aceea depusă pentru producerea altei mărfi – la £2.000, o marfă valorează £1.000 și cealaltă – £2.000; eu am spus că valoarea acestor mărfuri va fi aceea de unu față de doi și că ele vor putea fi schimbate între ele conform acestui raport. Nu are nici o importanță pentru stabilirea adevărului acestei teorii dacă una dintre aceste mărfuri se vinde cu £1.100 și cealaltă – cu £2.200, sau dacă una se vinde cu £2.500 și cealaltă – cu £3.000. Nu voi examina această chestiune în prezent. Susțin numai că valoarea lor relativă este determinată de cuantumurile relative de muncă necesară pentru producerea lor[1].

Secțiunea a VII-a

Diferitele efecte produse de variațiile de valoare ale monedei, care este mijlocul prin care se exprimă întotdeauna prețul, sau de variațiile de valoare ale mărfurilor cumpărate cu ajutorul monedei

Deși, după cum am explicat deja, voi considera moneda ca posedând o valoare invariabilă, pentru a determina în mod mai clar cauzele variațiilor relative ale valorii celorlalte mărfuri, e, poate util, să arăt diversele efecte produse de faptul că prețurile mărfurilor sunt influențate de anumite lucruri

1. D-l Malthus face următoarea observație în privința acestei teorii: „Putem, într-adevăr, în mod arbitrar, să numim munca ce a fost depusă pentru producerea unui bun valoarea lui reală, dar, făcând astfel, întrebuințăm cuvintele într-un sens diferit de acela în care ele sunt întrebuințate de obicei. Noi confundăm deosebirea esențială între *cost* și *valoare*, și prin aceasta facem aproape imposibil de explicat cu claritate principalul stimulent al bogăției, care depinde, de fapt, de această distincție".
D-l Malthus pare să creadă că în teoria mea expresiile „costul" și „valoarea unui bun" înseamnă același lucru; așa este, dacă el înțelege prin cost „costul de producție", care cuprinde și profitul. În pasajul de mai sus el nu vrea să spună aceasta și, prin urmare, el nu m-a înțeles complet.

asupra cărora am atras deja atenţia, adică de diferitele cuantumuri de muncă necesare pentru producerea acestor mărfuri, precum şi de variaţiile ce survin în valoarea monedei înseşi.

Moneda fiind un bun variabil, creşterea salariilor în bani va fi produsă adesea de o scădere a valorii monedei. O ridicare de salarii din această cauză va fi constant întovărăşită de o ridicare a preţului mărfurilor; dar se va vedea atunci că munca şi mărfurile nu au suferit nici o schimbare în raport una cu alta, ci că variaţia se referă numai la monedă.

Prin faptul că moneda ne vine dintr-o ţară străină, că ea este mijlocul obişnuit de schimb între toate ţările civilizate, şi că este repartizată între aceste ţări în nişte proporţii care variază mereu, cu fiecare îmbunătăţire adusă comerţului şi industriei, în raport cu greutatea mereu crescândă de a procura hrana şi cele necesare unei populaţii tot mai mari, ea este supusă unor variaţii continue. Stabilind principiile care determină preţul şi valoarea de schimb, trebuie să facem o distincţie clară între acele variaţii care aparţin mărfii înseşi şi acelea care sunt produse de variaţiile unităţii de măsură prin care se determină valoarea şi se exprimă preţul.

O ridicare de salarii provocată de o variaţie a valorii monedei are o influenţă generală asupra preţurilor, şi din această cauză ea nu are nici un efect real asupra profitului. Din contra, o ridicare de salarii făcută pentru ca muncitorul să fie mai bine retribuit, sau datorită greutăţii de procurare a lucrurilor de primă necesitate, pe care se cheltuiesc salariile, nu produce, în afară de anumite cazuri, efectul de a ridica preţurile, dar provoacă o mare scădere a profitului. Într-unul dintre cazuri ţara nu va consacra anual un mai mare cuantum de muncă pentru suportul lucrătorilor, în celălalt caz ea va face aceasta.

Când vrem să înţelegem ridicarea şi scăderea rentei, a profitului şi a salariilor, trebuie să ţinem seamă de felul în care întreg produsul unei anumite ferme este împărţit între cele trei clase: a proprietarilor, a capitaliştilor şi a muncitorilor, şi nu de valoarea acelui produs exprimată într-o monedă, despre care se ştie că e variabilă. Nu putem evalua în mod corect nivelul profitului, al rentei şi al salariilor după cantitatea absolută a produsului atribuit fiecăreia dintre aceste clase, ci după cuantumul de muncă necesar pentru obţinerea acelui produs. Prin îmbunătăţiri aduse maşinilor şi agriculturii întregul produs poate fi dublat; dar, dacă se dublează şi salariile şi renta şi profitul, aceste trei elemente vor rămâne în acelaşi raport unul faţă de altul, şi nu se va putea spune că vreunul dintre ele a suferit vreo variaţie. Dar, dacă salariile nu cresc în aceeaşi proporţie, dacă ele, în loc să fie dublate, se măresc numai cu 50%, dacă renta, în loc să fie dublată, se măreşte numai cu 75%, şi excedentul rămas trece tot asupra profitului, eu cred că mă

exprim corect zicând că renta și salariile au scăzut, în timp ce profitul s-a ridicat. Într-adevăr, dacă am avea o unitate de măsură invariabilă cu care să măsurăm valoarea produsului obținut, am vedea că partea alocată muncitorilor și proprietarilor e mai mică decât mai înainte, iar partea atribuită capitaliștilor – mai mare. Am putea găsi, de exemplu, că, deși cantitatea absolută de bunuri a fost dublată, ea a fost produsă de exact același cuantum de muncă de mai înainte. Dacă din fiecare sută de pălării, sută de haine și sută de quarteri de grâu

lucrătorii au avut mai înainte	25
proprietarii	25
și capitaliștii	50
	100

și dacă, după ce aceste mărfuri s-au dublat, din fiecare sută:

lucrătorii au numai	22
proprietarii	22
și capitaliștii	56
	100

eu conchid că salariul și renta au scăzut și profitul s-a ridicat, deși, datorită abundenței de mărfuri, cantitatea acordată lucrătorilor și proprietarilor se va fi mărit în proporție de 25 la 44. Salariile trebuie să fie evaluate după valoarea lor reală, adică după cuantumul de muncă și de capital întrebuințat pentru producerea lor, și nu după valoarea lor nominală în haine, pălării, bani sau grâu. În circumstanțele pe care le-am presupus acum, mărfurile ar fi pierdut jumătate din valoarea lor anterioară și, dacă moneda n-ar fi variat, jumătate din prețul lor anterior. Dacă, prin urmare, s-ar constata că salariul lucrătorului, exprimat în această monedă care nu a suferit nici o variație, a scăzut, această scădere nu ar fi mai puțin reală chiar dacă muncitorul și-ar putea procura cu acest salariu o cantitate mai mare de mărfuri ieftine decât putea face cu salariul lui anterior.

Oricât de mare ar fi însă variația în valoarea monedei, ea nu influențează în nimic nivelul profitului, căci să presupunem că marfa fabricantului se ridică de la £1.000 la £2.000, adică cu 100%; dacă capitalul său, care este influențat de variațiile monedei, ca și valoarea produsului, dacă mașinile, clădirile și inventarul său se ridică și ele cu 100%, nivelul profitului va fi același, și el va putea cumpăra aceeași cantitate de produse, și nu mai mult.

Dacă cu un capital de o valoare oarecare el poate, economisind mâna de lucru, să-și dubleze cantitatea de produse și să scadă prețurile la jumă-

tate, produsul va rămâne în același raport ca mai înainte față de capitalul cu ajutorul căruia a fost obținut și, prin urmare, nivelul profitului nu va varia.

Dacă în momentul în care el își dublează cantitatea mărfii, mărind eficacitatea aceluiași capital al său, valoarea monedei scade din întâmplare la jumătate, prețul mărfii lui se va dubla; dar și capitalul întrebuințat la producerea mărfii își va dubla valoarea lui monetară anterioară. Iată cum, și în acest caz, valoarea mărfii va rămâne în același raport ca mai înainte față de valoarea capitalului și, deși cantitatea produsului va fi dublată, renta, salariile și profitul vor varia numai în raport cu proporțiile în care acest produs dublu va fi repartizat între cele trei clase care și-l împart.

CAP. II

DESPRE RENTĂ

Rămâne de văzut dacă însușirea de pământ și crearea în consecință a rentei provoacă o variație în valoarea relativă a bunurilor, independent de cuantumul de muncă necesară pentru a le produce. Pentru a înțelege această parte a subiectului meu, trebuie să cercetăm care este natura rentei și să vedem legile după care ea crește sau se micșorează.

Renta este acea porțiune din produsul solului ce se plătește proprietarului pentru dreptul de exploatare a forțelor naturale și indistructibile ale solului. Ea este, însă, adesea confundată cu dobânda și profitul adus de capital, și în limba populară termenul se aplică oricărei plăți anuale făcute de arendaș proprietarului de pământ. Presupunând că două ferme vecine au aceeași întindere și pământ tot atât de fertil, dacă una ar poseda toate clădirile necesare și, pe lângă aceasta, ar fi bine irigată, pământul ei – bine îngrășat și despărțit prin garduri și ziduri, pe când cealaltă nu ar avea nici unul dintre aceste avantaje, este natural ca pentru folosirea unei ferme să se plătească o sumă mai mare decât pentru a celeilalte; totuși, în ambele cazuri, această remunerație se va numi rentă. Este evident, însă, că numai o parte din suma plătită pentru deținerea fermei posedând îmbunătățiri va fi dată pentru exploatarea forțelor naturale și indistructibile ale solului; cealaltă porțiune va fi plătită pentru folosința capitalului care a fost întrebuințat la ameliorarea terenului și ridicarea clădirilor necesare pentru obținerea și păstrarea produsului. Adam Smith vorbește câteodată de rentă în sensul strict pe care i-l dau eu, dar mai adesea în sensul popular în care se întrebuințează acest termen, de obicei. El spune că cererea de lemn de construcție și, în consecință, prețul lui scump, în țările de sud ale Europei, a făcut să se plătească rentă pentru pădurile din Norvegia, care mai înainte nu produceau nici una. Nu este, însă, evident că persoana care plătea ceea ce Adam Smith numește rentă plătea această sumă pentru bunul prețios care crește și acoperă pământul, și că ea astfel își întorcea capitalul, plus un profit, prin vânzarea lemnului? Într-adevăr, dacă după ridicarea lemnului s-ar fi plătit o sumă de bani proprietarului pentru a se folosi pământul, pentru a crește arbori sau orice alt produs – în vederea unei cereri viitoare –, acea sumă ar putea fi cu drept numită rentă, pentru că prin ea s-ar fi plătit forțele productive ale solului. Dar, în cazul citat de Adam Smith, această sumă se plătea pentru dreptul de a ridica și vinde lemnul, iar nu pentru dreptul de a-l

creşte. El vorbeşte, de asemenea, despre renta minelor de cărbuni şi despre aceea a carierelor de piatră. Or, aceeaşi observaţie se poate face şi în privinţa aceasta, adică aceea, că suma dată pentru mină sau carieră se plăteşte pentru valoarea cărbunelui sau a pietrei care pot fi ridicate, şi că ea nu are nici o legătură cu sursele naturale şi indistructibile ale solului. Aceasta este o deosebire de foarte mare importanţă într-o cercetare relativă la rentă şi la profit, pentru că legile care determină creşterea rentei sunt cu totul diferite de acelea care determină creşterea profitului, şi rareori ele lucrează în acelaşi sens. În toate ţările înaintate, retribuţia plătită anual proprietarului funciar, care deţine ambele calităţi de rentă şi de profit, este câteodată staţionară sub influenţa cauzelor diametral opuse, iar altă dată progresează sau regresează după cum predomină una sau alta dintre aceste cauze. În viitoarele pagini ale acestei lucrări, deci, ori de câte ori voi vorbi de renta solului, doresc să se înţeleagă acea retribuţie ce se plăteşte proprietarului de pământ pentru exploatarea forţelor primitive şi indistructibile ale solului.

Când oamenii se aşază pentru prima oară într-un ţinut bogat şi fertil, din care este suficient să se cultive doar o mică parte pentru obţinerea hranei locuitorilor, sau a cărui cultivare nu necesită mai mult capital decât posedă aceşti locuitori, nu există rentă; căci nimeni nu plăteşte pentru folosinţa solului atunci când se găseşte o cantitate mare de pământ liber şi, prin urmare, la dispoziţia oricui ar dori să o cultive.

Conform principiilor obişnuite ale cererei şi ofertei, nu s-ar putea plăti nici o rentă pentru astfel de pământ, pentru aceleaşi motive pentru care nu se plăteşte nimic pentru folosinţa aerului şi a apei, sau a oricărui dar al naturii care există nelimitat. Cu ajutorul câtorva materiale şi cu ajutorul presiunii aerului şi al elasticităţii vaporilor se pot pune în mişcare maşini care micşorează munca omului într-o foarte mare măsură; dar pentru folosirea acestor agenţi naturali nu se plăteşte nimic, deoarece ei sunt inepuizabili şi la dispoziţia oricărui om. În acelaşi fel fierarul, distilatorul, vopsitorul se folosesc încontinuu de aer şi de apă pentru producerea mărfurilor lor. Dar, deoarece cantitatea acestor elemente este nesfârşită, ele nu au nici un preţ.[1]

1. Solul, după cum am văzut deja, nu este singurul agent din natură care are o putere productivă; dar el e singurul sau aproape singurul pe care un grup de oameni au pus stăpânire în dauna altora, şi din care, prin urmare, ei pot trage profit. Apa râurilor şi a morilor, prin puterea ce o are de a pune în mişcare maşinile, de a purta vapoarele, de a hrăni peştii, are şi ea o putere productivă. Vântul, care învârteşte morile noastre, şi chiar căldura soarelui, lucrează pentru noi; dar, din fericire, nimeni n-a putut spune până acum „Vântul şi soarele sunt ale mele, şi serviciul pe care îl fac trebuie să-mi fie plătit" (*Economie Politique* par J.B. Say, vol. II, pag. 124).

Dacă toate pământurile ar avea aceleași proprietăți, dacă cantitatea lor ar fi nelimitată și calitatea lor – uniformă, nu s-ar putea cere nici o plată pentru dreptul de a le folosi, în afară de cazul când prin o anumită situație ele ar avea avantaje speciale. Renta se plătește pentru folosința pământului numai pentru că pământul nu este nelimitat și pretutindeni de aceeași calitate, și pentru că o dată cu creșterea populației se cultivă pământ de o calitate inferioară, sau pământ situat într-un mod mai puțin avantajos. Când, în decursul timpului, se ajunge a se cultiva pământuri de o fertilitate inferioară, imediat începe să se plătească rentă pentru terenurile de calitate superioară, iar cuantumul de rentă va depinde de diferența de calitate a celor două porțiuni de pământ.

Îndată ce se cultivă pământ de calitatea a treia se instituie o rentă pentru pământurile de calitatea a doua, acest lucru fiind determinat, ca și în cazul precedent, de diferența de productivitate a celor două feluri de terenuri. Se ridică, însă, în același timp și renta terenurilor de calitatea întâi, pentru că această rentă trebuie să se mențină întotdeauna deasupra rentei terenurilor de calitatea a doua, proporțional cu diferența produselor acestor terenuri, obținute cu o cantitate determinată de capital și de muncă. Cu fiecare înmulțire de populație, care obligă un popor să recurgă pentru aprovizionarea lui la terenuri mai slabe, renta terenurilor mai fertile se ridică.

Să presupunem că terenurile Nr. 1, 2, 3 produc, cu același capital și aceeași muncă, un produs net de 100, 90 și 80 quarteri de grâu. În orice țară nouă, în care se găsesc pământuri fertile și abundente în raport cu populația ei și unde, prin urmare, se pot cultiva numai terenurile Nr. 1, tot produsul net va aparține cultivatorului și va reprezenta profitul capitalului avansat de el. Îndată ce populația se mărește într-atât încât să fie nevoie de a se cultiva terenuri Nr. 2, din care nu se pot obține decât 90 de quarteri, după ce s-a scos partea datorată lucrătorilor, va începe renta pentru terenurile Nr. 1, deoarece trebuie sau să existe două niveluri de profit pentru capitalul agricol, sau să se scoată 10 quarteri, sau echivalentul a 10 quarteri, din produsul terenurilor Nr. 1, pentru a le da o altă întrebuințare. Fie că proprietarul cultivă terenuri Nr. 1, fie că altă persoană, acești 10 quarteri vor constitui renta, pentru că cultivatorul terenurilor Nr. 2 ar obține același rezultat cu capitalul său, fie că ar cultiva Nr. 1, plătind o rentă de 10 quarteri, fie că ar continua să cultive Nr. 2, fără să plătească nici o rentă. Se poate arăta în același fel cum, atunci când se cultivă Nr. 3, renta pentru Nr. 2 trebuie să fie de 10 quarteri, sau echivalentul acestora, în timp ce renta pentru Nr. 1 va trebui să atingă 20 de quarteri; fiindcă cultivatorul de teren Nr. 3 ar avea același profit fie că ar plăti 20 quarteri pentru Nr. 1, fie că ar plăti 10 quarteri pentru Nr. 2, fie, în fine, că va cultiva Nr. 3 neplătind nici o rentă.

Se întâmplă, într-adevăr, adesea, ca înainte de a defrişa Nr. 2, 3, 4, 5, sau alte terenuri de calitate inferioară, capitalul să poată fi întrebuinţat într-un mod mai productiv pe terenuri deja cultivate. Se poate ca dublând capitalul iniţial întrebuinţat pe Nr. 1, deşi produsul nu s-ar dubla, adică nu ar fi mărit cu 100 quarteri, el să fie, totuşi, mărit cu 85 de quarteri, şi ca această cantitate s-o depăşească pe aceea ce s-ar putea obţine dacă s-ar întrebuinţa acelaşi capital pe un teren Nr. 3. În acest caz, capitalul va fi întrebuinţat de preferinţă pe terenul cel vechi, şi va crea şi el o rentă; pentru că renta este întotdeauna diferenţa dintre produsele obţinute prin întrebuinţarea a două cantităţi egale de capital şi de muncă. Dacă cu un capital de £1.000 un arendaş ar obţine de pe pământul său 100 quarteri de grâu, şi prin întrebuinţarea unui al doilea capital de £1.000 ar obţine un surplus de produs de 85 quarteri, proprietarul său ar avea dreptul să-l oblige, la expirarea contractului, să-i plătească 15 quarteri, sau o valoare echivalentă, ca rentă în plus; pentru că nu pot exista două niveluri de profit. Dacă arendaşul consimte să plătească 15 quarteri din produsul mărit, obţinut prin al doilea capital de £1.000, el va face aceasta pentru că nu va găsi o întrebuinţare mai profitabilă pentru acest capital. Această fracţiune corespunde nivelului obişnuit de profit, şi, dacă primul arendaş n-ar consimţi să o plătească, s-ar găsi cu siguranţă o altă persoană care să dea acel surplus de rentă proprietarului din al cărui pământ el ar scoate profitul său.

Şi în acest caz, ca şi în celălalt, ultimul capital întrebuinţat nu plăteşte rentă. Arendaşul plăteşte 15 quarteri pentru forţa de producţie mai mare a primului capital de £1.000; dar pentru întrebuinţarea celui de al doilea capital de £1.000 el nu mai plăteşte nici o rentă. Dacă ar întrebuinţa pe acelaşi pământ un al treilea capital de £1.000, care ar produce 75 quarteri, atunci el ar plăti rentă pentru al doilea capital de £1.000. Acea rentă ar fi egală cu diferenţa dintre produsul celor două capitaluri, adică 10 quarteri. În acelaşi timp, renta pentru primul capital de £1.000 s-ar ridica de la cincisprezece la douăzeci şi cinci de quarteri; iar ultimul capital de £1.000 nu ar plăti nici o rentă.

Dacă, deci, ar exista pământ fertil într-o cantitate mult mai mare decât cantitatea necesară pentru procurarea hranei unei populaţii mereu crescânde, sau dacă capitalul s-ar putea întrebuinţa continuu pe terenuri deja cultivate fără ca randamentul să se micşoreze, creşterea rentei nu ar fi posibilă, pentru că renta se naşte întotdeauna din întrebuinţarea unui cuantum mai mare de muncă, care produce relativ mai puţin.

Pământul cel mai fertil şi cel mai bine situat va fi cultivat cel dintâi, iar valoarea de schimb a produselor lui va fi reglementată în acelaşi mod ca şi valoarea de schimb a celorlalte mărfuri, adică de cuantumul total de muncă

necesară, în diferitele ei forme, de la cea dintâi la cea din urmă, pentru a le produce și a le pune pe piață. Când se cultivă pământ de o calitate inferioară, valoarea de schimb a produselor agricole crește, pentru că se cere mai multă muncă pentru a le produce.

Valoarea de schimb a tuturor mărfurilor, fie fabricate, fie produsul unei mine sau al solului, este întotdeauna reglementată, nu de cuantumul mai mic de muncă necesară pentru a le produce în condiții favorabile și de care beneficiază numai cei ce au facilități speciale de producție, ci de cuantumul mai mare de muncă depusă pentru a le produce de cei care nu au astfel de facilități, de cei care lucrează în condiții cu totul nefavorabile – înțelegând prin împrejurări cu totul nefavorabile acelea în care cantitatea de produse cerută este obținută în modul cel mai greu.

Astfel, într-o instituție de binefacere, în care se dă de lucru săracilor întrebuințând fonduri provenite din donații, prețul obiectelor fabricate nu va fi în general reglementat de înlesnirile special făcute acestor lucrători, ci de greutățile naturale pe care le are de obicei de întâmpinat orice alt lucrător. Fabricantul care nu s-ar bucura de aceste înlesniri ar putea fi chiar complet îndepărtat de pe piață dacă cantitatea de mărfuri produsă de acești lucrători favorizați ar putea îndestula toate nevoile societății, dar, dacă el ar continua comerțul lui, aceasta ar face-o numai pentru că el ar obține profitul obișnuit și general, iar aceasta nu s-ar putea întâmpla decât dacă marfa lui s-ar vinde cu un preț în proporție cu cantitatea de muncă depusă pentru producerea ei[1].

1. N-a uitat d-l Say în pasajul următor că costul de producție este acela care reglementează în ultimă instanță prețul? „Produsele muncii depuse pentru cultura pământului au această proprietate particulară că nu se scumpesc atunci când devin mai puțin abundente, pentru că populația se micșorează ori de câte ori se micșorează hrana și, prin urmare, *cererea* de produse scade în același timp cu scăderea cantității oferite. Și, iarăși, nu se constată că grâul este mai scump acolo unde se găsește mult pământ necultivat decât în țările în care tot pământul este cultivat. Cultura pământului era mult mai puțin întinsă în Franța și Anglia în Evul Mediu decât acuma; aceste țări produceau mult mai puține produse agricole și, totuși, după cât putem ști din comparație cu valoarea altor mărfuri, grâul nu se vindea mai scump. Dacă producția era mai mică, așa era și populația. Cererea slabă compensa oferta slabă" (vol. II, pag. 338). D-l Say, convins că prețul mărfurilor este reglementat de prețul muncii, și presupunând, cu dreptate, că instituțiile de binefacere de toate felurile tind să mărească populația peste ceea ce ar putea fi, și să micșoreze, prin urmare, salariile, zice: „Bănuiesc că ieftinătatea mărfurilor ce vin din Anglia se datorește în parte numeroaselor instituții de binefacere care există în acea țară" (vol. II, pag. 227). Aceasta este o concluzie logică pentru acela care susține că salariile reglementează prețurile.

E adevărat că pe terenurile cele mai bune s-ar putea obține aceeași producție cu aceeași muncă ca și mai înainte, dar valoarea ei ar fi mai mare, datorită producției mai slabe obținute de cei care pun un surplus de muncă și de capital pe terenurile mai puțin fertile. Cu toate că avantajele terenurilor fertile față de cele de calitate inferioară nu se pierd niciodată, ci trec numai de la cultivator, sau de la consumator, la proprietar, totuși, deoarece se cere mai multă muncă pe terenurile de calitate inferioară, și deoarece nu ne putem procura aprovizionările în plus de care avem nevoie decât din astfel de terenuri, valoarea comparativă a acestor produse agricole se va menține mereu deasupra nivelului ei cel vechi, și ele vor fi date în schimbul mai multor pălării, postavuri, ghete etc., articole pentru producerea cărora nu se cere nici un spor de muncă.

Motivul, prin urmare, care face ca valoarea comparativă a produselor agricole să se ridice, este faptul că se cere mai multă muncă pentru culturile din urmă, și nu pentru că se plătește rentă proprietarului. Valoarea grâului este determinată de cuantumul de muncă necesară pentru a-l produce pe acea calitate de pământ sau cu acea fracțiune de capital care nu plătește rentă. Grâul nu este scump pentru că se plătește rentă, ci se plătește rentă pentru că grâul este scump; și s-a spus cu dreptate că prețul grâului nu ar scădea chiar dacă proprietarii ar renunța complet la renta lor. O astfel de măsură ar avea un singur efect, acela de a face pe unii arendași să trăiască ca niște bogătași, dar nu ar micșora cuantumul de muncă necesară pentru a cultiva cereale pe cele mai puțin productive dintre terenurile cultivate.

Nu este nimic mai obișnuit decât de a auzi enumerându-se avantajele pe care le are solul față de oricare altă sursă de produse utile, din cauza surplusului pe care îl oferă sub formă de rentă. Totuși, atunci când pământ se găsește în abundență, când el este foarte productiv și foarte fertil, el nu dă rentă; numai când forțele lui slăbesc, și când el dă o producție mai mică pentru aceeași muncă, atunci se reține o porțiune din produsul prim al terenurilor mai fertile pentru plata rentei. Este curios cum acea calitate a solului care ar trebui socotită un dezavantaj atunci când este comparată cu agenții naturali de care este ajutat fabricantul, e considerată, din contra, drept constituind superioritatea ei specială. Dacă aerul, apa, elasticitatea vaporilor și presiunea atmosferei ar putea fi de calități diferite, și am putea să ni le însușim, și dacă fiecare calitate ar exista numai într-o cantitate limitată, toți acești agenți ar da o rentă – așa cum face solul – pe măsură ce s-ar face uz de diferitele lor calități. Cu fiecare calitate mai slabă valoarea produselor la fabricarea cărora se întrebuințează acești agenți s-ar ridica, pentru că cuantumuri egale de muncă ar fi mai puțin productive. Omul ar lucra mai mult cu sudoarea feței lui, și natura ar lucra mai puțin, iar solul nu s-ar mai bucura de o superioritate bazată pe puterile lui limitate.

Dacă excedentul de produse pe care îl oferă solul în formă de rentă este un avantaj, atunci ar trebui să dorim ca mașinile nou construite să fie an de an mai puțin productive. Aceasta ar da, fără îndoială, o mai mare valoare de schimb articolelor fabricate, nu numai de acele mașini, ci și de toate celelalte mașini din țară; și s-ar plăti atunci renta tuturor celor care ar poseda mașinile cele mai productive[1].

---

1. „În agricultură, de asemenea", zice Adam Smith, „natura lucrează mână în mână cu omul, și, cu toate că munca ei nu costă nimic, produsul ei are valoarea lui, întocmai ca și acela al lucrătorului cel mai scump." Se plătește munca naturii nu fiindcă natura lucrează mult, ci fiindcă lucrează puțin. În măsura în care ea devine zgârcită cu darurile ei, ea cere un preț mai mare pentru munca ei. Când e excesiv de darnică, ea muncește întotdeauna pe gratis. „Vitele folosite în agricultură nu numai că contribuie cu munca lor, întocmai ca lucrătorii din fabrici, la redobândirea unei valori egale cu hrana lor, sau a capitalului cu ajutorul căruia ele sunt întreținute, la care se adaugă și profitul acestuia, dar ele produc o valoare încă și mai mare. În afară de capitalul arendașului și profitul lui, ele produc în mod regulat renta proprietarului. Această rentă poate fi considerată ca produsul acelor forțe ale naturii a căror exploatare proprietarul de pământ o împrumută arendașului. Ea este mai mare sau mai mică, după gradul presupus de intensitate al acelor forțe sau, cu alte cuvinte, după fertilitatea naturală sau artificială de care se crede că un pământ este capabil. Ceea ce rămâne după ce am dedus sau după ce am compensat tot ceea ce este considerat ca fiind muncă umană, este munca naturii. Ea reprezintă rareori mai puțin de o pătrime, și adesea mai mult de o treime din întreaga producție. Nici o muncă productivă întreținută în industrie în aceeași cantitate nu poate da atât de mult. *În industrii natura nu face nimic, omul face totul*, și producția trebuie să fie totdeauna în proporție cu forța acelor agenți care o cauzează. Capitalul întreținut în agricultură, prin urmare, nu numai că pune în mișcare un cuantum mai mare de muncă productivă decât orice alt capital egal întreținut în industrii, dar, în plus, în proporție cu cuantumul de muncă productivă întreținut de el, el dă o valoare mult mai mare produsului anual al solului și al muncii unei țări, bogăției *reale* și venitului *real* al locuitorilor ei. Dintre toate modurile în care se poate întreținea un capital, acesta este, desigur, cel mai avantajos pentru o societate" (Cartea II, cap. V, pag. 15).
Nu face natura nimic pentru om în industrii? Forța vântului și a apei care mișcă mașinile și ajută navigației nu înseamnă nimic? Presiunea atmosferică și elasticitatea vaporilor, care ne permite să punem în funcțiune cele mai uimitoare mașini – nu sunt acestea daruri ale naturii? Ca să nu zicem nimic despre efectele căldurii la muierea și topirea metalelor sau despre descompunerea atmosferei în procedeurile de vopsire și de fermentație. Nu există industrie în care natura să nu dea ajutor omului și să nu i-l dea, de asemenea, în mod generos și gratuit.
D-l Buchanan, comentând pasajul pe care l-am copiat din Adam Smith, spune: „Am căutat să arăt în observațiile mele asupra muncii productive și neproductive, aflate

Creşterea rentei este întotdeauna efectul bogăţiei mai mari a unei ţări şi a greutăţii mai mari de a procura hrana pentru populaţia ei mărită. Aceasta este semnul bogăţiei, dar nu e niciodată cauza ei, pentru că adesea bogăţia creşte foarte repede în timp ce renta e staţionară, sau chiar în descreştere. Renta creşte cu atât mai repede cu cât pământul disponibil pierde din puterea lui de producţie. Bogăţia creşte în modul cel mai repede acolo unde pământul disponibil este cel mai fertil, acolo unde sunt cele mai puţine restricţii la import şi unde, prin îmbunătăţiri în agricultură, producţia poate fi mărită fără a se mări proporţional şi cuantumul de muncă, acolo, prin urmare, unde creşterea rentei este înceată.

Dacă preţul ridicat al grâului ar fi efectul, şi nu cauza rentei, el ar varia proporţional cu ridicarea sau scăderea rentei, care ar intra ca o parte componentă în preţ. Însă regulatorul preţului grâului este acel grâu care a cerut cel mai mare cuantum de muncă pentru a fi produs, şi renta nu intră, nici nu poate să intre, ca parte componentă în preţul lui[1]. Adam Smith, prin urmare, greşeşte presupunând că principiul care la origine a reglementat valoarea de schimb a mărfurilor, adică cantitatea comparativă de muncă necesară pentru a le produce, poate fi modificat prin însuşirea de pământ şi plata unei rente. Produsele agricole intră în compoziţia celor mai multe mărfuri, dar valoarea acestora, întocmai ca a grâului, este reglementată de puterea de producţie a ultimei fracţiuni de capital întrebuinţate pentru cultura solului şi care nu plăteşte nici o rentă. Renta nu este, prin urmare, o parte componentă a preţului mărfii.

Am studiat până aici efectele progresului natural al bogăţiei şi al populaţiei asupra rentei, într-o ţară al cărui sol ar avea diferite grade de productivitate, şi am văzut că renta se măreşte cu fiecare fracţiune nouă de capital ce trebuie întrebuinţată pentru cultura solului care are un randament mai mic. Reiese din aceleaşi principii că orice schimbări în starea socială, care

---

în vol. al IV-lea, că agricultura nu măreşte capitalul naţional mai mult decât celelalte industrii. Considerând renta ca un avantaj atât de mare pentru societate, Adam Smith nu a reflectat asupra faptului că ea este efectul unei ridicări de preţuri, şi că ceea ce proprietarul câştigă în modul acesta este câştigat în dauna tuturor celorlalţi. Societatea nu câştigă nimic prin crearea rentei; o clasă câştigă în dauna altei clase. A crede că agricultura dă un produs şi, prin urmare, o rentă, pentru că natura conlucrează cu omul în procesul de cultură al pământului, este o pură fantezie. Renta derivă nu din produs, ci din preţul cu care produsul este vândut, şi acest preţ se obţine nu pentru că natura ajută la producţie, ci pentru că numai el face ca cererea să se ajusteze ofertei".

1. Înţelegerea perfectă a acestui principiu este, sunt sigur, de cea mai mare importanţă pentru economia politică.

ar face inutilă întrebuințarea acestui capital în plus pentru cultura pământului, și care, prin urmare, ar face mai productivă ultima fracțiune întrebuințată, ar micșora renta. Orice reducere importantă a capitalului unei țări, care ar micșora simțitor fondurile destinate pentru plata muncii, ar avea, bineînțeles, același efect. Populația se reglementează întotdeauna după fondurile disponibile pentru plata muncii și, prin urmare, scade sau crește întotdeauna cu creșterea sau scăderea capitalului. Orice reducere de capital este, așadar, necesarmente urmată de o cerere mai mică de grâu, de o scădere de preț și de o micșorare a terenurilor cultivate. Contrar ordinii în care acumularea capitalului ridică renta, micșorarea lui o scade. Terenuri mai puțin productive vor fi succesiv părăsite, valoarea de schimb a produselor va scădea, și ultimele terenuri cultivate vor fi cele de categoria întâi, care atunci nu vor mai plăti rentă.

Aceleași efecte pot fi, totuși, obținute când există spor de bogăție și de populație într-o țară, dacă sporul de bogăție și de populație este întovărășit de atât de importante îmbunătățiri în agricultură încât să nu mai fie nevoie de a se cultiva terenuri de calitate mai slabă, sau de a se cheltui același capital pentru cultivarea terenurilor mai fertile.

Presupunând că e nevoie de un milion de quarteri de grâu pentru a hrăni o anumită populație, și că acest grâu este produs pe terenuri de categoria întâi, a doua și a treia, dacă se descoperă un mijloc prin care această cantitate de grâu să poată fi produsă numai pe terenurile Nr. 1 și Nr. 2, fără a se folosi terenurile Nr. 3, este evident că rezultatul imediat va fi o scădere a rentei, pentru că în acest caz terenurile Nr. 2, în loc de terenuri Nr. 3, vor fi cultivate fără a se plăti vreo rentă, iar renta terenurilor Nr. 1, în loc să fie diferența dintre produsul terenurilor Nr. 3 și Nr. 1, va fi diferența dintre produsul terenurilor Nr. 2 și Nr. 1. Atâta timp cât populația rămâne aceeași, cererea de grâu nu se poate mări; capitalul și munca întrebuințate pe terenurile Nr. 3 vor fi consacrate producției altor feluri de mărfuri utile societății și nu vor produce nici o urcare de rentă, în afară de cazul când materiile prime din care sunt făcute aceste mărfuri nu pot fi obținute decât întrebuințând în mod mai dezavantajos capitalul consacrat agriculturii. În acest caz, numai, s-ar relua cultivarea terenurilor Nr. 3.

Este foarte adevărat că scăderea prețului relativ al produselor agricole, ca urmare a îmbunătățirii metodelor aplicate în agricultură sau, mai bine, ca urmare a unei economii de muncă la producerea acestor materii, trebuie să ducă neapărat la o mai mare acumulare de capital, deoarece profitul capitalului s-ar mări considerabil. Această acumulare ar duce la o mai mare cerere de brațe, la o ridicare de salarii, la un spor de populație, la o cerere mai mare de produse agricole și la o cultură mai intensivă. Totuși, numai

după creşterea populaţiei renta se va ridica acolo unde fusese înainte, adică numai după ce terenurile Nr. 3 vor fi început să fie cultivate. Până atunci, însă, va trece un timp îndelungat, timp în care renta va fi realmente scăzută.

Îmbunătăţirile în agricultură sunt de două feluri: acelea care sporesc forţele productive ale solului, şi acelea care ne dau posibilitatea – prin perfecţionarea maşinilor – să obţinem produsul solului cu mai puţină muncă. Ambele duc la o scădere a preţurilor produselor agricole, ambele influenţează renta, dar nu o influenţează în mod egal. Dacă aceste îmbunătăţiri nu ar produce o scădere în preţul produselor agricole, ele nu ar mai fi îmbunătăţiri; deoarece calitatea esenţială a unei îmbunătăţiri este de a micşora cuantumul de muncă care se cerea înainte pentru producerea unui bun, şi această micşorare nu se poate face fără ca ea să nu fie urmată de o scădere a preţului acelui bun, sau a valorii lui relative.

Îmbunătăţirile care măresc forţele productive ale solului sunt rotaţia mai meşteşugită a culturilor şi alegerea mai bună a îngrăşămintelor. Aceste îmbunătăţiri ne dau posibilitatea de a obţine aceeaşi cantitate de produse pe un teren de o întindere mai mică. Dacă cultivând gulii pot să-mi hrănesc oile şi pot să produc şi grâu, pământul pe care se hrăneau oile devine inutil, şi aceeaşi cantitate de produse agricole poate fi produsă pe o suprafaţă mai mică de pământ. Dacă descopăr un îngrăşământ care să facă ca un pământ să producă cu 20% mai mult grâu, pot să retrag o parte, cel puţin, din capitalul meu de pe porţiunea cea mai puţin productivă a fermei mele. Dar, după cum am spus, nu e nevoie să rămână pământul necultivat pentru a reduce renta. Pentru aceasta e de-ajuns ca diferite fracţiuni succesive de capital să fie întrebuinţate pe acelaşi pământ cu rezultate diferite, urmând ca fracţiunea care dă profitul cel mai mic să fie retrasă. Dacă prin introducerea culturii de gulii, sau prin întrebuinţarea unui îngrăşământ mai bogat, pot obţine acelaşi rezultat cu mai puţin capital, şi aceasta fără a schimba diferenţa între randamentele fracţiunilor succesive de capital, voi micşora renta; fiindcă această fracţiune, mai productivă, va constitui unitatea de măsură cu care se vor măsura toate celelalte. Să presupunem, de exemplu, că fracţiunile succesive de capital ar produce 100, 90, 80, 70. Atâta timp cât întrebuinţez aceste fracţiuni, renta mea va fi 60, sau diferenţa între:

$$\left.\begin{array}{l} 70 \text{ şi } 100 = 30 \\ 70 \text{ şi } \ 90 = 20 \\ 70 \text{ şi } \ 80 = \underline{10} \\ \qquad\quad 60 \end{array}\right\} \quad \text{în timp ce produsul ar fi 340} \quad \left\{\begin{array}{r} 100 \\ 90 \\ 80 \\ \underline{70} \\ 340 \end{array}\right.$$

şi, atâta timp cât întrebuinţez aceste fracţiuni, renta va rămâne aceeaşi, deşi produsul fiecăreia dintre ele ar avea o creştere egală. Dacă, în loc de 100, 90,

80, 70, produsul ar crește la 125, 115, 105, 95, renta ar rămâne tot 60, sau diferența între:

$$\left.\begin{array}{r} 95 \text{ și } 125 = 30 \\ 95 \text{ și } 115 = 20 \\ 95 \text{ și } 105 = \underline{10} \\ \qquad\qquad 60 \end{array}\right\} \text{ în timp ce produsul s-ar ridica la } 440 \left\{\begin{array}{r} 125 \\ 115 \\ 105 \\ \underline{95} \\ 440 \end{array}\right.$$

Dar cu o atare creștere a produselor, fără o creștere a cererii[1], nu ar exista nici un motiv pentru care să se întrebuințeze atâta capital la cultura pământului; o fracțiune de capital ar fi retrasă și, prin urmare, ultima fracțiune de capital ar produce 105 în loc de 95, și renta ar scădea la 30, sau diferența între:

$$\left.\begin{array}{r} 105 \text{ și } 125 = 20 \\ 105 \text{ și } 115 = \underline{10} \\ \qquad\qquad 30 \end{array}\right\} \begin{array}{c} \text{în timp ce producția ar rămâne tot în} \\ \text{raport cu nevoile populației, pentru} \\ \text{că ea ar fi de 345 quarteri, sau} \end{array} \left\{\begin{array}{r} 125 \\ 115 \\ \underline{105} \\ 345 \end{array}\right.$$

cererea fiind numai de 340 quarteri. Dar sunt îmbunătățiri care pot face să scadă valoarea relativă a produselor fără să scadă renta grâului, deși ele fac să scadă renta în bani a pământului. Astfel de îmbunătățiri nu măresc forțele productive ale solului, dar ele ne permit să obținem produsul cu mai puțină muncă. Ele contribuie mai mult la formarea capitalului necesar pentru cultura pământului decât la însăși cultura lui. Perfecționări de instrumente agricole, precum sunt plugul și mașina de treierat, economia în numărul cailor întrebuințați în agricultură, și o mai adâncă cunoaștere a științei veterinare, fac parte dintre acestea. Prin ajutorul lor se va întrebuința în agricultură mai puțin capital, ceea ce este același lucru ca mai puțină muncă; dar pentru a obține aceeași cantitate de produse nu se poate cultiva pământ mai puțin. Dacă îmbunătățiri de acest fel afectează sau nu renta grâului, aceasta depinde de faptul dacă diferența dintre produsul obținut prin îmbunătățirea diferitelor fracțiuni de capital crește, e staționară sau descrește. Dacă atunci când se întrebuințează în agricultură patru fracțiuni de capital: 50, 60, 70, 80, fiecare dând același rezultat, prin vreo îmbunătă-

1. Sper că nimeni nu crede că subevaluez importanța diverselor îmbunătățiri în agricultură în ceea ce îl privește pe proprietar. Efectul imediat al acestor îmbunătățiri este, desigur, scăderea rentei; dar, cum ele contribuie la înmulțirea populației și în același timp ne înlesnesc cultivarea terenurilor mai slabe cu mai puțină muncă, ele sunt foarte folositoare proprietarilor. O perioadă de timp trebuie, însă, să se scurgă, în care aceste îmbunătățiri sunt, desigur, dăunătoare proprietarilor.

ţire care contribuie la formarea acestui capital aş putea retrage cinci din fiecare dintre acestea, aşa încât ele să rămână 45, 55, 65 şi 75, renta grâului nu ar suferi nici o schimbare; dar, dacă îmbunătăţirile ar fi de aşa natură încât eu să pot economisi întreaga fracţiune de capital care are cea mai mică productivitate, renta grâului ar scădea imediat, pentru că diferenţa dintre capitalul cel mai productiv şi capitalul cel mai puţin productiv ar fi micşorată, şi această diferenţă este ceea ce constituie renta.

Fără a înmulţi exemplele, sper că am spus îndeajuns pentru a fi arătat că tot ceea ce micşorează diferenţa dintre produsele obţinute de fracţiuni succesive de capital întrebuinţate pe acelaşi teren, sau pe terenuri noi, tinde să scadă renta, şi că orice măreşte această diferenţă produce necesarmente un rezultat opus, şi tinde să o ridice.

Vorbind despre renta proprietarului de pământ, am considerat-o ca o parte din produsul total, obţinut cu un anumit capital pe orice fermă, fără a mă ocupa de valoarea ei de schimb; dar, pentru că aceeaşi cauză – greutatea de a produce – face să crească valoarea de schimb a produselor agricole, mărind astfel şi valoarea părţii plătite proprietarului drept rentă, este evident că proprietarul trage un dublu beneficiu din greutatea cu care se poate produce: întâi, fiindcă partea pe care o obţine din produse este mai mare şi, în al doilea rând, pentru că marfa cu care este plătit are o valoare mai mare[1].

---

1. Pentru a lămuri mai bine acest lucru, şi pentru a arăta cât de mult poate să varieze renta grâului şi renta în bani, să presupunem că munca a zece oameni, făcută pe un pământ de o oarecare calitate, dă 180 quarteri de grâu, un quarter valorând £4, sau, în total, £720; şi că munca a încă 10 oameni, pe acelaşi pământ sau pe oricare altul, ar produce numai 170 quarteri în plus. În acest caz, grâul s-ar ridica de la £4 la £4 4s. 8d., fiindcă 170:180: £4:£4 4s. 8d.; sau, cum producţia de 170 quarteri cere într-un caz munca a 10 oameni, iar în celălalt caz, munca numai a 9,44, creşterea va fi în raport de 9,44 faţă de 10, sau de £4 faţă de £4 4s. 8d. Dacă s-ar mai întrebuinţa încă 10 oameni şi producţia ar fi de:

160 preţul s-ar ridica la £ 4 10 0
150 preţul s-ar ridica la £ 4 16 0
140 preţul s-ar ridica la £ 5 2 10

Iar dacă nu s-ar plăti rentă pentru pământul care produce 180 quarteri, când grâul s-ar vinde cu £4 de quarter, valoarea a zece quarteri s-ar plăti ca rentă când nu s-ar mai recolta decât 170, care, la £ 4 4s. 8d., ar fi de £ 42 7s. 6d.

20 de quarteri când s-ar recolta 160, care la £ 4 10 0 ar fi £ 90 0 0
30 de quarteri când s-ar recolta 150, care la £ 4 16 0 ar fi £ 144 0 0
40 de quarteri când s-ar recolta 140, care la £ 5 2 10 ar fi £ 205 13 4

Renta în grâu s-ar mări în proporţie de: { 100, 200, 300, 400 } şi renta în bani în proporţie de: { 100, 212, 340, 485 }.

CAP. III

DESPRE RENTA MINELOR

Metalele, ca toate celelalte bunuri, sunt dobândite prin muncă. Le produce natura, e drept, dar munca omului este aceea care le scoate din sânul pământului și le prepară pentru folosința noastră.

Minele, ca și solul, dau o rentă proprietarului lor, și această rentă, ca și aceea a solului, este efectul, și niciodată cauza valorii ridicate a produselor.

Dacă ar exista un număr mare de mine, toate egal de bogate, pe care oricicine și le-ar putea însuși, ele nu ar produce nici o rentă; valoarea produsului lor ar depinde de cuantumul de muncă necesar pentru extragerea metalului din mină și pentru aducerea lui pe piață.

Sunt, însă, mine de calități diferite, care dau rezultate foarte diferite cu același cuantum de muncă. Metalul scos din cea mai săracă mină trebuie să aibă cel puțin o valoare de schimb nu numai în stare să plătească îmbrăcămintea, hrana și celelalte articole necesare consumate de lucrătorii întrebuințați la exploatarea minei, precum și aducerea produsului pe piață, dar să aducă și profitul obișnuit și general celui care a avansat capitalul necesar pentru acea întreprindere. Profitul capitalului investit în cea mai săracă mină, care nu plătește rentă, va reglementa renta tuturor celorlalte mine mai productive. Se presupune că această mină produce dobânda obișnuită la capital. Tot ceea ce produc în plus celelalte mine va fi necesarmente plătit ca rentă proprietarilor lor. Deoarece acest principiu este exact același ca cel stabilit în privința solului, ar fi inutil să mai insistăm asupra lui.

Este suficient să se observe că aceeași regulă generală care reglementează valoarea produselor agricole și aceea a mărfurilor fabricate se aplică și metalelor, valoarea acestora nedepinzând nici de nivelul profitului, nici de nivelul salariilor, nici de renta minelor, ci de cuantumul total de muncă necesar pentru extragerea metalului și aducerea lui pe piață. Valoarea metalelor, întocmai ca aceea a oricărei alte mărfi, este supusă variațiilor. Se pot aduce îmbunătățiri instrumentelor și mașinilor întrebuințate la exploatarea minelor, prin care să se poată economisi munca în mod considerabil, se pot descoperi mine noi, mai productive, din care, cu aceeași muncă, să se extragă mai mult metal, sau se pot mări înlesnirile de aducere a mărfii pe piață. În fiecare dintre aceste cazuri valoarea metalelor ar scădea și, prin urmare, ele n-ar putea fi schimbate decât contra unei mai mici cantități de bunuri ca mai înainte. De cealaltă parte, dacă greutatea de a extrage metalul

ar deveni mai mare, din cauza adâncimii mari la care ar trebui exploatată mina, sau a adunării de apă, sau din orice altă împrejurare, valoarea minei în raport cu aceea a celorlalte mărfuri ar putea fi considerabil ridicată.

S-a spus cu multă dreptate că, cu oricâtă scrupulozitate s-ar fabrica moneda unei ţări pentru ca ea să poată corespunde standardului ei, moneda de aur şi cea de argint sunt, totuşi, supuse fluctuaţiilor, şi nu numai fluctuaţiilor accidentale şi temporare, ci şi celor permanente şi naturale, întocmai ca şi celelalte mărfuri.

Descoperirea Americii, cu bogatele ei mine, a avut un efect considerabil asupra preţului natural al metalelor preţioase. Mulţi cred că acest efect nici nu este încă terminat. E probabil, totuşi, că toate efectele descoperirii Americii asupra valorii metalelor au încetat de mult, şi că, dacă în anii din urmă s-a întâmplat vreo scădere a acestei valori, acest lucru trebuie atribuit îmbunătăţirilor aduse în modul de exploatare a minelor. Oricare, însă, ar fi cauza care l-a produs, efectul acesta a fost atât de lent şi de gradat, încât inconvenientul practic de a fi întrebuinţat aurul şi argintul ca instrument cu care să se măsoare toate celelalte bunuri a fost neînsemnat. Deşi, fără îndoială, aceste metale reprezintă o măsură variabilă a valorilor, nu există, poate, nici un alt bun care să fie supus la mai puţine variaţii. Aceasta, ca şi alte avantaje pe care le posedă metalele, precum tăria, maleabilitatea, divizibilitatea lor şi multe altele, le-a asigurat, pe drept, preferinţa ce li s-a dat pretutindeni de a fi întrebuinţate ca monedă în toate ţările civilizate.

Dacă s-ar putea extrage dintr-o mină care nu plăteşte rentă, cu acelaşi cuantum de muncă şi cu acelaşi capital fix, aceeaşi cantitate de aur, aurul ar fi atunci, pe cât e posibil, o măsură invariabilă a valorii. Cantitatea lui, bineînţeles, s-ar mări cu cererea, dar valoarea lui ar fi invariabilă, şi el ar fi o măsură perfect adecvată pentru evaluarea valorii variabile a tuturor celorlalte lucruri. Am presupus aurul înzestrat cu această uniformitate de valoare într-o parte anterioară a acestei lucrări, voi continua să-l consider la fel şi în capitolul următor. Vorbind, deci, despre preţuri variabile, variaţia trebuie atribuită bunurilor, şi niciodată instrumentului prin care bunurile sunt evaluate.

CAP. IV

DESPRE PREȚUL NATURAL ȘI DESPRE PREȚUL CURENT

Considerând munca drept fundamentul valorii mărfurilor și cuantumul de muncă necesar pentru producerea lor drept regula care determină cantitățile respective în care bunurile pot fi schimbate unele contra altora, nu trebuie să se creadă că negăm deviațiile accidentale și temporare ale prețului curent al mărfurilor față de prețul lor primitiv și natural.

În împrejurări obișnuite, nu există nici un bun care să poată fi procurat timp îndelungat exact în cantitatea de care au nevoie sau pe care o doresc oamenii și, prin urmare, nu există nici unul care să nu fie supus la variații accidentale și temporare de preț.

Numai datorită unor astfel de variații capitalul este repartizat exact în proporția necesară, și nu în alta, pentru producerea diferitelor mărfuri de care se simte nevoie. Cu ridicarea și scăderea prețului, profitul este ridicat peste sau coborât sub nivelul lui general, iar capitalul este împins spre acea anumită întreprindere în care a survenit variațiunea, sau este îndepărtat din ea.

Dacă orice om este liber să-și întrebuințeze capitalul cum îi place, este natural ca el să caute să și-l plaseze în modul cel mai avantajos. El nu se va mulțumi, bineînțeles, cu un profit de 10% dacă punând capitalul lui într-altă întreprindere ar putea obține un profit de 15%. Această dorință continuă a capitaliștilor de a părăsi un plasament mai puțin profitabil pentru unul mai avantajos tinde să efectueze o nivelare a tuturor câștigurilor, sau să fixeze proporțiile acestora în așa fel încât, după judecata părților interesate, avantajul pe care unul l-ar avea, sau ar părea că îl are, asupra celorlalte, să poată fi contrabalansat de avantajele celorlalte. Este, poate, foarte greu de a arăta stadiile prin care trece această deplasare. Ea se face, probabil, datorită faptului că un fabricant nu schimbă complet ramura lui de activitate, ci micșorează numai cantitatea de capital pe care el o investește în acea anumită întreprindere. În toate țările bogate există un număr de oameni care formează ceea ce noi numim clasa capitaliștilor. Aceștia nu exercită nici o meserie, ci trăiesc din dobânda capitalului lor, întrebuințat în scontarea polițelor sau în împrumuturi acordate clasei celei mai harnice a societății. Bancherii întrebuințează și ei un capital important pentru aceleași operațiuni. Capitalul acesta formează astfel un mare capital circulant, care este întrebuințat în proporții mai mari sau mai mici în toate felurile de industrii ale unei țări.

Nu există, poate, nici un fabricant, oricât de bogat, care să restrângă activitatea sa numai în limitele permise de fondurile sale. El face întotdeauna uz de o fracțiune din acest capital flotant, de care el se folosește într-o proporție mai mare sau mai mică, după vioiciunea cererii pentru mărfurile lui. Când cererea de mătăsuri se mărește și aceea de stofe de lână se micșorează, postăvarul nu își transportă capitalul lui în comerțul de mătăsuri, ci concediază câțiva dintre lucrătorii lui, și încetează de a se împrumuta de la bancheri sau de la capitaliști. Cazul fabricantului de mătase este invers. Acesta are nevoie de mai mulți lucrători, și astfel motivele care îl determină să se împrumute sunt mai mari. Împrumutând mai mult, capitalul este astfel deplasat dintr-o întreprindere într-alta, fără ca nici un fabricant să-și înceteze ocupația lui obișnuită. Când privim piețele unui oraș mare și vedem în ce mod regulat sunt ele aprovizionate cu mărfuri din țară și din străinătate, în exact cantitățile de care este nevoie, cu toate variațiile de cerere care depind de capriciul unui gust sau de o schimbare a totalului de populație, și aceasta fără să se producă nici efectele unei aglomerări de marfă, nici ridicarea enormă a prețurilor cauzată de o ofertă inferioară cererii, trebuie să mărturisim că principiul după care capitalul este repartizat în toate ramurile de industrie în exacta proporție în care acesta este necesar este mai eficace decât se crede în general.

Un capitalist în căutarea unui plasament favorabil al fondurilor sale va ține, bineînțeles, seama de toate avantajele pe care un fel de industrie le are asupra alteia. El va renunța, poate, la o parte din profitul lui pentru motive de securitate, moralitate, comoditate, sau pentru oricare alt avantaj real sau imaginar.

Dacă din aceste considerente diferitele câștiguri ar fi astfel reglementate încât într-o industrie profitul să fie de 20%, într-alta de 25% și într-alta de 30%, ele vor rămâne, probabil, în mod permanent în acest raport de deosebire și numai în acest raport. Căci, dacă din vreo cauză profitul s-ar ridica în una dintre aceste industrii cu 10%, atunci, sau acest profit ar fi numai temporar și ar scădea curând la nivelul lui obișnuit, sau profitul în celelalte industrii s-ar ridica în aceleași proporții.

Epoca de față pare a constitui o excepție în ceea ce privește justețea acestei observații. Sfârșitul războiului a schimbat în așa măsură distribuția anterioară a diverselor ocupații în Europa, încât nici un capitalist nu și-a găsit încă locul în noua distribuție devenită necesară acum.

Să presupunem că toate mărfurile se găsesc la prețul lor natural și că, prin urmare, profitul este același în toate industriile, sau că acest profit diferă numai în măsura în care mărfurile au sau nu au pentru părțile interesate un oarecare avantaj, real sau închipuit, de care cineva poate beneficia

sau la care poate renunța. Să presupunem acum că o schimbare de modă mărește cererea de mătăsuri și micșorează cererea de articole de lână. Prețul natural al acestor mărfuri, adică cuantumul de muncă necesar pentru producerea lor, va rămâne același, dar prețul curent al mătăsurilor se va ridica, iar acela al lânurilor va scădea. Prin urmare, profitul fabricantului de mătăsuri va fi deasupra, iar cel al fabricantului de stofe de lână, sub nivelul obișnuit. Nu numai profitul, dar și salariile lucrătorilor din aceste industrii vor fi influențate. Cererea mai mare de mătăsuri va fi, însă, în scurt timp satisfăcută, prin transferarea capitalurilor și a muncii din industria stofelor de lână în aceea a mătăsurilor. Pe urmă prețurile curente ale mătăsurilor și ale lânurilor se vor apropia din nou de prețurile lor naturale, și fabricanții acestor mărfuri vor obține numai profitul obișnuit.

Ceea ce, prin urmare, împiedică prețul curent al mărfurilor să fie timp îndelungat mult deasupra sau mult sub prețul lor natural, e această dorință a oricărui capitalist de a-și trece capitalul său dintr-o industrie mai puțin productivă într-o alta mai productivă. Această concurență fixează valoarea de schimb a mărfurilor în așa fel încât, după achitarea salariilor datorate pentru munca cerută de producerea acelor mărfuri și după efectuarea tuturor celorlalte cheltuieli necesare pentru a reda capitalului întrebuințat toată eficacitatea lui anterioară, excedentul de valoare va fi în toate industriile în raport cu valoarea capitalului întrebuințat.

Capitolul al VII-lea din *Bogăția națiunilor* tratează această chestiune în modul cel mai judicios. Noi, după ce am recunoscut efectele temporare produse de cauze accidentale, în anumite întrebuințări de capital, asupra prețurilor mărfurilor, asupra salariilor și asupra profitului, fără a influența însă prețul general al mărfurilor, al salariilor sau al profitului, vom lăsa aceste efecte cu totul în afara preocupărilor noastre, pentru că ele sunt resimțite în același mod în toate epocile societății, și vom trata acum despre legile care reglementează prețurile naturale, salariile naturale și profitul natural, lucruri cu totul independente de cauze accidentale. Vorbind, deci, despre valoarea de schimb a mărfurilor, sau despre puterea de cumpărare a unei mărfi, voi înțelege întotdeauna puterea pe care o are o marfă când nu este împiedicată de vreo cauză momentană sau accidentală, și care constituie prețul ei natural.

CAP. V

DESPRE SALARII

Munca, ca toate celelalte lucruri care sunt cumpărate și vândute și a căror cantitate poate să crească sau să scadă, are un preț natural și un preț curent. Prețul natural al muncii este acel preț care dă posibilitatea lucrătorului să trăiască și să-și perpetueze rasa, fără nici o creștere sau scădere.

Resursele lucrătorului pentru a se susține pe sine și familia necesare menținerii numărului lucrătorilor nu depind de suma pe care el o primește drept salariu, ci de cantitatea de hrană, de obiecte de primă necesitate și de confort, pe care le poate cumpăra cu acea sumă și care i-au devenit indispensabile prin obișnuință. Prețul natural al muncii, prin urmare, depinde de prețul hranei și al obiectelor de primă necesitate și de confort, necesare pentru susținerea lucrătorului și a familiei sale. O ridicare a prețului alimentelor și al obiectelor de primă necesitate va ridica prețul natural al muncii; o scădere a prețului acestor lucruri va face să scadă prețul natural al muncii.

Cu cât o societate înaintează, cu atât prețul natural al muncii are tendința de a se ridica, pentru că una dintre principalele mărfuri care reglementează prețul natural al muncii are tendința de a se scumpi, aceasta din cauza greutății crescânde cu care ea poate fi produsă. După cum, însă, îmbunătățirile în agricultură, descoperirea de piețe noi de unde se pot importa alimente, pot opri, un timp oarecare, tendința de ridicare a prețurilor obiectelor de primă necesitate și chiar produce o scădere a prețului lor natural, tot asemenea aceleași cauze au efecte corespunzătoare asupra prețului natural al muncii.

Prețul natural al tuturor mărfurilor, cu excepția prețului materiilor prime și al muncii, are tendința de a scădea pe măsură ce bogăția și populația cresc; căci, deși pe de o parte valoarea reală a mărfurilor se mărește din cauza ridicării prețului natural al materiilor prime din care ele derivă, acest lucru este mai mult decât contrabalansat de îmbunătățirea mașinilor, mai buna diviziune și distribuție a muncii, și de îndemânarea crescândă a producătorilor atât în domeniul științific, cât și în cel artistic.

Prețul curent al muncii este prețul care se plătește efectiv pentru că, conform raportului dintre ofertă și cerere, munca este scumpă când oferta este mică, și ieftină când oferta este mare. Oricât ar devia prețul curent al muncii de la prețul ei natural, el are – ca și prețul tuturor mărfurilor – tendința de a se conforma acestuia.

Când prețul curent al muncii depășește prețul ei natural, starea lucrătorului este înfloritoare și fericită; el are atunci posibilitatea să-și procure o mai mare cantitate de lucruri necesare și mai multe plăceri în viață și, deci, să crească o familie sănătoasă și numeroasă. Când, însă, din cauza unei sporiri a salariilor populația crește, numărul lucrătorilor crescând, salariile scad din nou la prețul lor natural și, ca o reacție, câteodată ele scad chiar sub acesta. Când prețul curent al muncii este sub prețul ei natural, starea lucrătorilor este cât se poate de nenorocită; atunci sărăcia îi face să se lipsească de acele bunuri care prin obișnuință le deveniseră absolut necesare. Numai după ce lipsa micșorează numărul lucrătorilor, sau cererea de muncă se mărește, prețul curent al muncii se ridică din nou până la prețul ei natural, și lucrătorul se poate bucura iarăși de bunurile modeste pe care salariile naturale le pot oferi.

Cu toată tendința salariilor de a se conforma prețului lor natural, într-o societate în progres prețul lor curent poate fi mult timp încontinuu deasupra acestuia; căci, de îndată ce o creștere de capital face să se nască o nouă cerere de muncă, o altă sporire de capital poate să producă același efect, și astfel, dacă creșterea de capital se face în mod gradat și constant, cererea de muncă poate fi un stimulent continuu pentru sporirea populației.

Capitalul este acea parte din bogăția unei țări care este întrebuințată în producție și constă din hrană, îmbrăcăminte, unelte, materii prime, mașini etc., necesare pentru îndeplinirea muncii.

Capitalul poate să crească în același timp și cantitativ, și ca valoare. Se poate spori cantitatea de hrană și de îmbrăcăminte a unei țări în același timp în care se cere un cuantum mai mare de muncă ca înainte pentru producerea acestui spor. În acest caz, nu numai cantitatea, ci și valoarea capitalului se va ridica.

Sau, capitalul poate să crească cantitativ fără ca valoarea lui să crească, și el poate să crească chiar în timpul în care valoarea lui, de fapt, se micșorează. Nu numai că hrana și îmbrăcămintea unei țări pot fi sporite, dar aceasta se poate face cu ajutorul mașinilor fără nici o creștere și chiar cu o reducere proporțională a cuantumului de muncă necesară pentru producerea lor. Capitalul poate să crească fără ca el să aibă, nici în total, nici în parte, o valoare mai mare ca înainte, ci, din contra, chiar una mai mică.

În primul caz prețul natural al muncii, care depinde întotdeauna de prețul hranei, îmbrăcămintei și al celorlalte lucruri necesare, se va ridica; în cel de al doilea caz el va rămâne staționar, sau va scădea; dar în ambele cazuri prețul curent al salariilor trebuie să se ridice, pentru că în proporția în care se va mări capitalul se va mări și cererea de muncă; în proporție cu munca care trebuie efectuată va fi și cererea de brațe care urmează să o facă.

În ambele cazuri, de asemenea, preţul curent al muncii se va ridica deasupra preţului ei natural, sau va tinde să ajungă egal cu el, dar în primul caz această egalizare se va face foarte repede. Condiţia lucrătorului se va îmbunătăţi, dar nu prea mult, deoarece preţul ridicat al hranei şi al lucrurilor de primă necesitate va absorbi o mare parte din salariul lui mai ridicat. Prin urmare, o ofertă slabă de muncă sau o neînsemnată creştere a populaţiei va reduce în curând preţul curent al muncii la preţul ei natural, ridicat în momentul acela.

În al doilea caz, condiţia lucrătorului va fi foarte mult îmbunătăţită. El va primi un salariu ridicat fără să trebuiască să plătească un preţ mai ridicat, ci plătind, poate, chiar un preţ mai mic pentru mărfurile pe care el şi familia lui le consumă; iar preţul curent al muncii nu va scădea din nou la preţul ei natural scăzut decât numai după ce populaţia va fi crescut foarte mult.

Iată, deci, cum fiecare progres al societăţii şi fiecare sporire de capital va ridica preţul curent al salariilor. Dar constanţa menţinerii acestei ridicări va depinde de ridicarea simultană a preţului natural al muncii, care şi ea va depinde, la rândul ei, de aceea a preţului natural al mărfurilor pe care lucrătorul îşi cheltuieşte salariul său.

Nu trebuie să se înţeleagă că preţul natural al muncii, chiar când e exprimat în alimente şi obiecte de primă necesitate, este absolut fix şi constant. El variază în aceeaşi ţară în diferite epoci, şi foarte mult de la ţară la ţară[1]. El depinde esenţialmente de obiceiurile şi tradiţiile unui popor. Un lucrător englez ar considera salariul lui sub preţul natural şi prea mic pentru a susţine o familie, dacă acest salariu nu i-ar permite să cumpere alte alimente decât cartofi şi nu i-ar permite să trăiască decât într-o colibă de pământ; totuşi, aceste cerinţe modeste ale naturii sunt adesea socotite suficiente în ţări unde „viaţa omului este ieftină" şi nevoile lui – uşor de satisfăcut. Multe dintre facilităţile de care se bucură acum cineva într-un *cottage* englezesc ar fi fost socotite lux într-o epocă anterioară a istoriei noastre.

Din cauză că fabricatele scad ca preţ întotdeauna cu progresul omenirii şi materiile prime se ridică, se creează cu timpul o astfel de disproporţie în

1. „Locuinţele şi îmbrăcămintea care sunt indispensabile într-o anumită ţară pot să nu fie deloc necesare într-alta. Un lucrător din Hindustan poate lucra din toată puterea lui, deşi primeşte drept salariu natural un adăpost care nu-l poate feri de moarte pe un lucrător din Rusia. Chiar în ţările care au aceeaşi climă, diferite moduri de existenţă dau naştere la variaţii în preţul natural al muncii, tot atât de mari ca acelea care sunt produse de cauze naturale" (pag. 68, *An Essay on the External Corn Trade*, by R. Torrens, Esq).
Acest subiect a fost tratat în întregime cât se poate de bine de colonelul Torrens.

valoarea lor relativă, încât în țările bogate un muncitor, sacrificând numai o foarte mică cantitate din alimentele lui, poate să-și îndestuleze în mod larg toate celelalte nevoi.

Independent de variațiile valorii monedei, care necesarmente afectează salariile în bani, dar ale căror efecte le-am considerat nule, considerând valoarea monedei invariabilă, salariile sunt supuse unei ridicări sau unei scăderi din două cauze:

Întâi, oferta și cererea de muncă.

Al doilea, prețul mărfurilor pe care se cheltuiesc salariile.

În diferitele stadii ale societății, acumularea de capital, sau a mijloacelor de a plăti munca, se face mai mult sau mai puțin repede și trebuie, în orice caz, să depindă de puterea de producție a muncii. Munca, este, în general, cea mai productivă, când se găsește pământ fertil în mare cantitate. În astfel de epoci acumularea se face adesea atât de repede încât nu se pot procura lucrători cu aceeași iuțeală cu care se poate procura capital.

S-a calculat că în circumstanțe favorabile populația se poate dubla în 25 de ani, dar, în aceleași circumstanțe favorabile, capitalul unei țări s-ar putea dubla într-un timp și mai scurt. În acest caz salariile ar avea tot timpul tendința de ridicare, pentru că cererea de brațe s-ar mări mai repede încă decât oferta de muncă.

În coloniile noi în care se introduc artele și cunoștințele țărilor civilizate, e probabil ca și capitalurile să aibă o tendință de a crește mai repede decât populația; și, dacă lipsa de lucrători n-ar fi împlinită de țări mai populate, această tendință ar ridica prețul muncii foarte mult. Pe măsură ce aceste țări devin mai populate și se cultivă terenuri de o calitate mai slabă, tendința sporirii capitalurilor descrește, pentru că surplusul de produs rămas după ce nevoile populației existente au fost satisfăcute trebuie necesarmente să fie în raport cu ușurința procesului de producție, adică cu mai micul număr de persoane întrebuințate pentru aceasta. Deși, prin urmare, este probabil că în circumstanțe foarte favorabile puterea de producție este mai mare decât puterea de înmulțire a populației, acest lucru nu poate continua mult timp, fiindcă, pământul de cultură fiind limitat și de calități diferite, cu fiecare fracțiune nouă de capital întrebuințată la cultura lui nivelul producției va fi micșorat; în timp ce puterea de înmulțire a populației va fi rămas aceeași.

În țările în care e mult pământ fertil, dar unde, din cauza ignoranței, indolenței și a barbariei locuitorilor, aceștia sunt supuși tuturor grozăviilor lipsei și ale foametei, și unde se poate spune că populația își dispută mijloacele de existență, trebuie să se remedieze răul cu totul în alt mod decât în țările civilizate de mult timp, în care, din cauza tot mai micii cantități de produse agricole, se îndură toate nenorocirile ce decurg din o populație prea deasă.

În primul caz nenorocirile provin din cauza relei administraţii, a nestabilităţii proprietăţii şi a lipsei de educaţie a tuturor claselor acelei societăţi. Ca să fie fericite, aceste popoare nu au nevoie decât de a fi bine guvernate şi instruite, pentru că, atunci, s-ar ajunge în mod inevitabil la o sporire de capital mai mare decât sporirea de populaţie. Atunci creşterea populaţiei nu ar fi prea mare, pentru că puterea de producţie ar fi şi mai mare. În celălalt caz, populaţia creşte mai repede decât fondurile necesare pentru întreţinerea ei. Orice sforţare de muncă, dacă nu este întovărăşită de o proporţională descreştere a populaţiei, măreşte nenorocirea, fiindcă producţia nu poate merge în pas cu înmulţirea populaţiei.

Pentru o populaţie care îşi dispută mijloacele de subzistenţă, singurele remedii sunt sau o micşorare a populaţiei, sau o rapidă acumulare de capital. În ţările bogate, în care tot terenul fertil este deja cultivat, ultimul dintre cele două remedii nu e nici practic, nici de dorit, pentru că rezultatul ar fi, în cazul în care s-ar împinge aceasta foarte departe, o egală sărăcie a tuturor claselor sociale. Dar în ţările sărace, unde sunt mari resurse de aprovizionare în rezervă din cauza pământului fertil încă necultivat, sporirea capitalului este singurul mijloc sigur şi eficace pentru îndepărtarea răului, cu atât mai mult cu cât acesta ar avea efectul de a îmbunătăţi situaţia tuturor claselor sociale.

Prietenii omenirii nu pot dori altceva decât ca clasele muncitoreşti din toate ţările să iubească confortul şi bunătăţile vieţii, şi ca ele să fie împinse pe toate căile legale să şi le procure. Nu poate fi mijloc de apărare mai eficace în contra unei suprapopulaţii. În ţările în care clasele muncitoreşti au foarte puţine nevoi şi se mulţumesc cu hrana foarte ieftină, oamenii sunt expuşi la cele mai mari nenorociri. Nu pot găsi sprijin contra calamităţilor, nu pot găsi siguranţă într-o situaţie mai modestă. Ei sunt deja atât de jos încât nu pot cădea mai jos. În caz de lipsă, cu greu pot înlocui principalele articole de hrană cu altele, şi acea lipsă este pentru ei întovărăşită de aproape toate dezastrele foametei.

În dezvoltarea naturală a societăţii, salariile vor tinde să scadă atâta timp cât ele vor fi reglementate de cerere şi de ofertă, pentru că numărul lucrătorilor va continua să crească în aceeaşi proporţie, pe când cererea de braţe de muncă, într-una mai mică. Dacă, de exemplu, salariile ar fi reglementate de o creştere anuală a capitalului de 2%, ele ar scădea când capitalul ar creşte numai cu 1 sau 1 $\frac{1}{2}$ %, şi ar continua să scadă mereu până ce capitalul ar ajunge staţionar, când şi salariile ar ajunge staţionare, şi când ele abia ar mai fi capabile să suporte populaţia existentă. Susţin că în aceste circumstanţe salariile scad dacă ele sunt reglementate numai de cererea şi oferta de braţe de muncă, dar nu trebuie să uităm că salariile sunt reglementate şi de preţul mărfurilor pe care ele sunt cheltuite.

Pe măsură ce populația va crește, aceste mărfuri vor deveni tot mai scumpe, pentru că se va cere tot mai multă muncă pentru a le produce. Dacă salariile plătite în bani ar scădea, în timp ce toate mărfurile pe care se cheltuiesc aceste salarii s-ar ridica, muncitorul ar fi lovit de două ori, și în curând ar fi complet lipsit de mijloace de subzistență. De aceea, în loc ca salariile în bani să scadă, ele se vor ridica; dar ele nu se vor ridica suficient pentru a permite muncitorului să cumpere aceeași cantitate de lucruri necesare ca înainte de scumpirea acestor mărfuri. Dacă salariul său anual era înainte de £24, sau de 6 quarteri de grâu când prețul unui quarter era de £4, el nu ar mai primi, probabil, decât valoarea a 5 quarteri când grâul s-ar ridica la £5 quarterul. Dar 5 quarteri ar costa £25; el ar primi, prin urmare, un salariu în bani mai mare, deși cu acel surplus el nu ar mai putea să se aprovizioneze cu aceeași cantitate de grâu și de mărfuri pe care le consuma înainte cu familia lui.

Și, totuși, deși muncitorul ar fi realmente mai prost plătit, această urcare de salariu a sa ar micșora necesarmente câștigul fabricantului, pentru că mărfurile fabricantului nu s-ar vinde la un preț mai mare și, totuși, cheltuiala pentru a le produce ar fi mai mare. Aceasta, însă, o vom discuta când vom cerceta principiile care reglementează profitul.

Se pare, deci, că aceeași cauză care mărește renta, adică greutatea crescândă de a procura o mai mare cantitate de hrană cu aceeași cantitate proporțională de muncă, mărește și salariile. Prin urmare, dacă moneda ar avea o valoare invariabilă, și renta și salariile ar avea tendința de a se ridica o dată cu creșterea bogăției și a populației.

Dar există o diferență esențială între creșterea rentei și creșterea salariilor. Creșterea rentei evaluată în bani este însoțită de alocarea unei mai mari părți de produse. Proprietarul va primi nu numai o rentă mai mare în bani, ci și una mai mare în grâu; el va avea mai mult grâu, și fiecare măsură din acel grâu va obține în schimb o mai mare cantitate din toate mărfurile a căror valoare nu s-a ridicat. Soarta muncitorului va fi mai puțin fericită. El va primi un salariu în bani mai mare, este adevărat, dar salariul său în grâu va fi micșorat; și nu numai cantitatea de grâu de care el va dispune va fi mai mică, dar toată starea lui generală va fi mai proastă din cauza greutății mai mari pe care el o va întâmpina pentru a menține nivelul curent al salariilor deasupra nivelului lor natural. Când prețul grâului se va ridica cu 10%, salariile se vor ridica întotdeauna cu mai puțin de 10%, iar renta, din contra, întotdeauna mai mult. Condițiile de viață ale muncitorului se vor înrăutăți în general, iar acelea ale proprietarului se vor îmbunătăți.

Să presupunem că valoarea grâului este de £4 quarterul și că salariul unui muncitor este de £24 pe an, sau valoarea a 6 quarteri de grâu, și că el

ar cheltui jumătate din salariul lui pe grâu şi cealaltă jumătate, adică £12, pe alte lucruri. În acest caz el va primi:

£24 14s	când	£4 4s. 8d	sau	5,83 quarteri
£25 10s.	grâul	£4 10s.	valoa-	5,66 quarteri
£26 8s.	ar	£4 16s.	rea	5,50 quarteri
£27 8s. 6d	fi	£5 2s. 10d.	a	5,33 quarteri

El, primind aceste salarii, ar trăi ca înainte, şi nu mai bine, pentru că atunci când grâul ar fi £4 quarterul, el ar da pentru 3 quarteri de grâu, socotit £4 quarterul £12
şi pentru alte lucruri £12
£24

Când grâul ar fi £4 4s. 8d., 3 quarteri pe care el i-ar consuma cu familia lui ar costa ..... £12 14s.
alte lucruri al căror preţ nu s-a schimbat £12
£24 14s.
Când grâul ar fi £4 10s., 3 quarteri de grâu ar costa ..... £13 10s.
alte lucruri £12
£25 10s.
Când grâul ar fi £4 16s., 3 quarteri de grâu ar costa ..... £14 8s.
alte lucruri £12
£26 8s.
Când grâul ar fi £5 2s. 10 d., 3 quarteri de grâu ar costa ... £15 8s. 6d.
alte lucruri £12
£27 8s. 6d.

Pe măsură ce grâul ar deveni mai scump, el ar primi un salariu în grâu mai mic, dar salariul său în bani s-ar mări şi condiţiile lui de viaţă, admiţând datele de mai sus, ar fi exact aceleaşi. Dar cum unele mărfuri se vor scumpi, în proporţia în care intră materii prime în compoziţia lor, el va trebui să plătească pentru unele dintre aceste mărfuri mai mult. Deşi ceaiul, zahărul, săpunul, lumânările şi chiria caselor, probabil, nu se vor scumpi, el va trebui să plătească mai mult pentru slănină, brânză, unt, rufăria, încălţămintea şi îmbrăcămintea lui. Aceasta ne dovedeşte că, cu toată sporirea de salariu, situaţia muncitorului ar deveni comparativ mai proastă. Dar mi s-ar putea spune că eu am considerat încontinuu influenţa salariilor asupra preţurilor plecând de la ideea că aurul, sau metalul din care moneda este făcută, este un produs al ţării în care salariile variază, şi că consecinţele pe care le-am tras nu corespund stării actuale de lucruri, pentru că aurul este

un metal de proveniență străină. Prin faptul, însă, că aurul este de proveniență străină, nu urmează că argumentul este mai puțin just, deoarece se poate dovedi că, fie că aurul se găsește în țară, fie că este adus din străinătate, efectele sunt în definitiv aceleași.

Salariile se ridică în general pentru că creșterea bogăției și a capitalului a produs o nouă cerere de muncă, care este întovărășită de o producție de mărfuri mai mare. Pentru a pune în circulație acest surplus de mărfuri, chiar cu aceleași prețuri ca înainte, se cer mai mulți bani, adică mai multă din această materie străină din care se fac banii, și care nu poate fi dobândită decât prin import. Ori de câte ori se cere o marfă mai mult, valoarea ei relativă se ridică în comparație cu mărfurile cu care ea este plătită. Dacă se cer mai multe pălării, prețul acestora se va ridica, și se va da mai mult aur în schimbul lor. Dacă s-ar cere mai mult aur, prețul aurului s-ar ridica și prețul pălăriilor ar scădea, deoarece ar trebui mai multe pălării și mai multe alte lucruri pentru a cumpăra aceeași cantitate de aur. Dar în cazul pe care l-am presupus ar fi o contradicție vădită dacă am zice că mărfurile se ridică pentru că salariile se ridică; pentru că noi am zice, atunci, mai întâi că valoarea relativă a aurului se ridică din cauza cererii de aur, și pe urmă că valoarea lui relativă scade pentru că prețurile se ridică, două rezultate care sunt complet incompatibile unul cu altul. A zice că mărfurile se scumpesc înseamnă același lucru ca a zice că moneda are o valoare relativă mai scăzută, deoarece valoarea relativă a aurului este măsurată prin mărfuri. Dacă toate mărfurile s-ar scumpi, aurul nu ar veni din străinătate să cumpere aceste mărfuri scumpe, ci el ar ieși din țară să cumpere în mod avantajos mărfuri străine comparativ mai ieftine. Reiese, prin urmare, că ridicarea salariilor nu ridică prețul mărfurilor, fie că metalul din care este făcută moneda este produs în țară, fie că vine dintr-o țară străină.

Nu se pot scumpi toate mărfurile deodată fără să nu fie în același timp și o sporire de numerar. Acest surplus nu poate fi obținut din țară, după cum am arătat deja, și nici nu poate fi importat din străinătate. Pentru a cumpăra o cantitate în plus de aur din străinătate, mărfurile din țară trebuie să fie ieftine, nu scumpe. Importul de aur și ridicarea prețurilor tuturor mărfurilor făcute în țară, cu care se poate cumpăra aur, sunt lucruri absolut incompatibile. Întrebuințarea extensivă a hârtiei monedă nu schimbă această chestiune, deoarece hârtia monedă se reglementează, sau ar trebui să se reglementeze, după valoarea aurului, și valoarea ei este, prin urmare, influențată numai de acele cauze care influențează valoarea acestui metal.

Acestea sunt, prin urmare, legile care reglementează salariile și care determină fericirea marii majorități a întregii societăți. Ca orișice alt contract, salariile trebuie lăsate la concurența liberă și cinstită a pieței, și nu trebuie să fie niciodată puse sub controlul și amestecul statului.

Este foarte clar şi uşor de văzut că tendinţa legilor referitoare la clasele sărace este în directă contradicţie cu aceste principii foarte evidente. Aceste legi, departe de a răspunde intenţiilor binevoitoare ale legislatorului de a îmbunătăţi starea celor săraci, nu fac decât s-o înrăutăţească şi pe aceea a săracului, şi pe aceea a bogatului în acelaşi timp – în loc să-i facă pe cei săraci bogaţi, ele tind să-i facă pe cei bogaţi săraci. Atâta timp cât legile actuale sunt în vigoare, este natural ca fondurile pentru susţinerea celor săraci să se mărească mereu, până ce vor absorbi tot venitul net al ţării, sau cel puţin tot ceea ce statul ne va lăsa după ce îşi va fi satisfăcut nevoile lui perpetue de fonduri pentru cheltuielile publice[1].

Tendinţa funestă a acestor legi nu mai este un mister de când a fost expusă de mâna competentă a d-lui Malthus, şi toţi prietenii celor săraci ar trebui să dorească din toată inima ca aceste legi să fie abrogate. Din nenorocire, însă, ele au fost stabilite de aşa mult timp, şi cei săraci au contractat astfel de obiceiuri sub regimul lor, încât se cer cele mai dibace şi cele mai mari precauţiuni pentru a le îndepărta din sistemul nostru politic fără pericol. Cei care doresc cel mai mult o abrogare a acestor legi convin că abrogarea lor trebuie să fie făcută în mod gradat şi încet, dacă voiesc să împiedice ca aceia în favoarea cărora aceste legi au fost făcute în mod eronat să nu fie doborâţi de mizerie.

Este un adevăr care nu suferă nici o negare, că nu se poate asigura confortul şi buna stare a celor săraci fără ca ei singuri sau legea ţării să nu caute să reglementeze numărul lor şi să împuţineze căsătoriile prea devreme făcute şi fără nici o prevedere. Regimul legilor pentru săraci a lucrat completamente contrar acestui lucru. Ele au făcut abţinerea inutilă şi i-au stimulat pe cei imprudenţi, oferindu-le o parte din ceea ce a fost câştigat prin prudenţa şi munca altora[2].

---

1. Dacă d-l Buchanan, în pasajul următor, se referă numai la stări trecătoare de nenorocire, sunt completamente de părerea sa, că „marea nenorocire a condiţiei lucrătorului este sărăcia, care provine din lipsa de hrană sau de lucru; şi în toate ţările s-au făcut legi nenumărate pentru a-i veni în ajutor. Dar sunt nenorociri în lume pe care nici o lege nu le poate uşura; este necesar, prin urmare, să ştim limitele legilor, aşa încât să evităm ca urmărind ceea ce este impracticabil să nu pierdem binele pe care îl putem realmente atinge" (Buchanan, pag. 61).
2. Progresul realizat în privinţa cunoaşterii acestui subiect de Camera Comunelor de la 1796 înainte nu este, din fericire, foarte mic, după cum se poate vedea comparând ultimul raport al Comisiei pentru legea săracilor şi următoarele păreri exprimate de d-l Pitt, în acel an: „Să facem din ajutorul de dat familiilor cu copii mulţi o chestie de onoare şi de caritate, şi nu un motiv de descalificare şi de dispreţ. Aceasta va face ca o familie numeroasă să fie o binecuvântare, şi nu un blestem, şi prin aceasta vom trage o linie de demarcaţie justă între cei care sunt în

Natura răului ne indică remediul. Restrângând încetul cu încetul sfera legilor pentru săraci, făcându-i pe cei săraci să înțeleagă valoarea independenței, învățându-i că ei nu trebuie să se bizuie pentru a se susține pe caritate sistematic organizată sau accidentală, ci pe propriile lor sforțări, că prudența și prevederea sunt niște virtuți necesare și profitabile, vom merge treptat, treptat spre o stare de lucruri mai bună și mai sănătoasă.

Nici un proiect pentru modificarea legilor referitoare la săraci nu merită nici o atenție dacă nu are ca scop abrogarea lor; și acela va fi cel mai mare prieten al săracilor și al întregii umanități care va ști să ne arate cum poate fi atins acest scop în modul cel mai sigur și, în același timp, cel mai puțin brutal. Răul nu poate fi micșorat schimbând numai metoda de adunare a fondului din care sunt ajutați cei săraci. Dacă s-ar mări fondul, sau dacă el ar fi adunat conform ultimei propuneri, aceea a formării unui fond general la care să contribuie întreaga țară, aceasta nu numai că nu ar fi o îmbunătățire, dar ar fi chiar o agravare a nenorocirii pe care noi voim s-o înlăturăm. Modul în care acest impozit este adunat și felul cum se face uz de el actualmente au contribuit ca efectele lui funeste să fie mai mici. Fiecare parohie strânge un fond separat pentru sprijinul săracilor ei. În felul acesta, toți caută și socotesc că e mai practic ca această contribuție să fie mai mică, decât dacă s-ar strânge un fond general pentru ajutorarea săracilor din întregul regat. Este în interesul unor parohii ca impozitul acesta să fie mai mic și repartizarea ajutorului să fie mai redusă, când întreaga economie realizată este păstrată în folosul ei, decât atunci când acest fond ar fi împărțit între sute de alte parohii.

Acestui lucru trebuie să-i atribuim faptul că fondul pentru săraci nu a înghițit întregul venit net al țării; și numai rigurozității cu care au fost aplicate legile referitoare la săraci îi datorăm noi faptul că ele nu au devenit apăsătoare peste măsură. Dacă o lege ar asigura pe orice om nevoiaș că poate obține ajutor, și dacă acest ajutor ar fi atât de mare încât condițiile de viață să devină destul de ușoare, teoretic ar trebui să ne așteptăm ca toate impozitele la un loc să devină neînsemnate în comparație cu acest singur impozit pentru ajutorul săracilor. Principiul gravității nu este mai sigur decât tendința acestor legi de a transforma bogăția și puterea în sărăcie și slăbiciune, de a face ca omul să nu muncească decât numai pentru a-și procura mijloacele de existență, de a distruge orice distincție intelectuală, de a forța mintea omului să fie preocupată numai de nevoile momentului, până ce, în

---

stare să-și câștige singuri existența prin munca lor și cei care, după ce au îmbogățit țara lor cu un mare număr de copii, au câștigat dreptul să ceară un ajutor pentru a-i putea crește" (*Istoria parlamentară*, de Hansard, vol. XXXII, pag. 710).

sfârşit, toate clasele ar suferi de nenorocirea unei sărăcii universale. Din fericire, aceste legi au fost în vigoare într-o perioadă de prosperitate continuă, când fondurile pentru susţinerea muncii au fost continuu mărite şi au stimulat o creştere a populaţiei. Dar, dacă progresul nostru ar deveni mai lent, dacă am ajunge la o stare de stagnare, de care eu cred că suntem încă foarte departe, atunci natura funestă a acestor legi ar deveni mai manifestă şi mai alarmantă, şi atunci înlăturarea lor ar fi împiedicată de încă mai multe greutăţi.

CAP. VI

DESPRE PROFIT

După ce am arătat că câștigurile în diferitele întrebuințări ale capitalului păstrează întotdeauna între ele un anumit raport, și că ele au o tendință de a varia în același grad și în același sens, ne rămâne de cercetat cauza variațiilor permanente ale nivelului profitului și modificările permanente ce rezultă în ceea ce privește dobânda.

Am văzut că prețul[1] grâului este reglementat de cuantumul necesar de muncă pentru a-l produce cu ajutorul acelei fracțiuni de capital care nu plătește rentă. Am văzut, de asemenea, că toate mărfurile fabricate se ridică sau scad ca preț, după cum au necesitat mai multă sau mai puțină muncă pentru producerea lor. Nici fermierul care cultivă acea porțiune de pământ ale cărei calități determină prețul, nici fabricantul care fabrică marfă, nu sacrifică nici o parte din produs pentru rentă. Întreaga valoare a mărfurilor lor este împărțită în două: o parte o constituie profitul capitalului, cealaltă – salariile.

Dacă presupunem că grâul și mărfurile fabricate se vând cu același preț, profitul va fi ridicat sau scăzut în proporția în care salariile vor fi scăzute sau ridicate. Dar dacă grâul s-ar scumpi, pentru că se cere mai multă muncă pentru a-l produce, acest lucru nu ar ridica prețul mărfurilor fabricate pentru producerea cărora nu s-a cerut nici o muncă în plus. Prin urmare, dacă salariile rămân aceleași, profitul fabricanților rămâne același. Dacă, însă, după cum este absolut sigur, salariile s-ar ridica cu scumpirea grâului, atunci profitul lor necesarmente ar scădea.

Dacă un fabricant ar vinde întotdeauna mărfurile lui cu aceeași sumă, de exemplu cu £1.000, profitul lui ar depinde de prețul plătit pentru munca necesară la fabricarea acestor mărfuri. Profitul lui ar fi mai mic când salariile s-ar ridica la £800 decât atunci când ele ar fi de £600. Așadar, profitul ar scădea în proporția în care s-ar ridica salariile. Dar, dacă prețul produselor agricole ar crește, oare cel puțin fermierul nu ar avea același profit ca mai înainte, deși el ar trebui să plătească o sumă în plus pentru salariile ridicate? Desigur că nu, pentru că nu numai că el va trebui să plătească, ca și fabricantul, un salariu mai ridicat fiecărui lucrător pe care-l întrebuințează,

1. Cititorul este rugat să-și amintească, pentru a fi mai clar, că eu consider moneda ca având o valoare invariabilă și, prin urmare, orice variație de preț, ca efectul unei schimbări numai în valoarea mărfii.

dar el va fi obligat sau să plătească o rentă, sau să întrebuinţeze un număr mai mare de lucrători pentru a obţine aceeaşi cantitate de produse. Ridicarea preţurilor produselor agricole nu va fi proporţională decât cu acea rentă, sau cu acel număr în plus de lucrători, şi nu-l va despăgubi de ridicarea salariilor.

Dacă şi fabricantul, şi fermierul ar întrebuinţa zece oameni, când salariile s-ar ridica de la £24 la £25 pe an de om, suma integrală plătită de fiecare dintre aceştia ar fi de £250 în loc de £240. Pentru această sumă fabricantul nu ar mai avea nimic de plătit pentru obţinerea aceleiaşi cantităţi de marfă, dar fermierul care lucrează un teren virgin va trebui, probabil, să întrebuinţeze un om în plus şi, prin urmare, să plătească o sumă de £25 în plus ca salarii, iar fermierul care lucrează pământul care a mai fost cultivat va trebui să plătească aceeaşi sumă în plus, de £25, ca rentă; căci fără această muncă în plus grâul nu s-ar fi scumpit ca preţ, nici renta nu s-ar fi mărit. Un fermier va trebui să plătească, prin urmare, £275 numai pentru salarii, celălalt – £275 pentru salarii şi rentă; şi fiecare dintre ei va plăti £25 mai mult decât fabricantul. De aceste £25 plătite în plus ei vor fi despăgubiţi prin ridicarea preţului produselor lor şi, prin urmare, profitul lor va rămâne tot în acelaşi raport faţă de profitul fabricantului. Deoarece această chestiune este importantă, voi căuta s-o lămuresc şi mai bine.

Am arătat că în primele stadii ale societăţii partea cuvenită atât proprietarului, cât şi muncitorului din *valoarea* produsului pământului nu este decât mică, şi că această parte se măreşte în măsura în care creşte bogăţia şi greutatea procurării de hrană. Am mai arătat, de asemenea, că, deşi valoarea părţii muncitorului va trebui să fie mărită din cauza scumpirii alimentelor, reala lui parte va fi, totuşi, de fapt micşorată, pe când aceea a proprietarului va fi mărită şi din punct de vedere al valorii, şi cantitativ.

Ceea ce rămâne din produsul pământului după ce şi proprietarul şi muncitorii sunt plătiţi, aparţine, bineînţeles, arendaşului, constituind profitul capitalului său. Dar unii ar putea susţine că, deşi pe măsură ce societatea înaintează partea care revine arendaşului din întregul produs se va micşora, totuşi, deoarece valoarea acestui produs se va ridica, el, ca şi proprietarul de pământ şi muncitorul, ar putea să primească o valoare mai mare.

Unii pot zice, de exemplu, că atunci când grâul se ridică de la £4 la £10, cei 180 quarteri produşi de pământul de calitatea cea mai bună se vor vinde cu £1.800 în loc de £720 şi că, prin urmare, deşi proprietarul de pământ şi muncitorul vor primi o valoare mai mare drept rentă şi salarii, totuşi, şi profitul arendaşului se va mări. Aceasta însă este imposibil, precum voi căuta să arăt imediat.

În primul rând preţul grâului nu ar creşte decât în proporţie cu mai mare greutate de a-l cultiva pe un teren de o calitate mai slabă. Am arătat deja

că, dacă munca a zece oameni pe un teren de o anumită calitate ar produce 180 quarteri de grâu, valorând £4 quarterul, adică £720, și dacă munca altor zece oameni în plus pe același pământ, sau pe oricare altul, ar produce numai 170 quarteri în plus, grâul s-ar ridica de la £4 la £4 8s. 8d., fiindcă 170 : 180 : £4 : £4 4s. 8d. Cu alte cuvinte, deoarece pentru a produce 170 quarteri se cere într-un caz munca a zece oameni și în celălalt caz numai munca a 9,44, ridicarea va fi în proporție de 9,44 față de 10, adică în raport de £4 față de £4 4s. 8d. Se poate arăta în același fel că, dacă munca a zece oameni în plus ar produce numai 160 quarteri, prețul s-ar ridica la £4 10s.; dacă ar produce 150, la £4 16s. etc. etc.

Dar, când se produceau 180 quarteri pe un pământ care nu plătea rentă și prețul era de £4 de quarter, grâul se vindea cu £720

Și când se produceau 170 quarteri pe un pământ care nu plătea rentă și prețul lui se ridica la £4 4s. 8d. el se vindea tot cu £720

Tot astfel, 160 quarteri la £4 10s. produc £720

Și 150 quarteri la £4 16s. produc aceeași sumă de £720

Este evident că, dacă din aceste sume egale arendașul este obligat uneori să plătească salarii determinate de prețul grâului de £4, și alteori de prețuri mai ridicate, profitul lui va scădea în măsura în care se va ridica prețul grâului.

În acest caz, prin urmare, cred că am demonstrat în mod clar că o ridicare de preț a grâului, care mărește salariul în bani al lucrătorului, micșorează profitul în bani al arendașului.

Dar situația arendașului care lucrează un pământ mai vechi, de calitate mai bună, nu va diferi cu nimic; și el va trebui să plătească salarii mai mari, și nu-i va putea rămâne din valoarea produselor, oricât de ridicat ar fi prețul acestora, mai mult de 720 lire, care vor trebui să fie împărțite între el și lucrătorii lui, întotdeauna aceiași ca număr. În proporția în care, prin urmare, ei vor obține mai mult, lui îi va rămâne mai puțin.

Când prețul grâului era £4 quarterul, cantitatea întreagă de 180 quarteri aparținea cultivatorului, și el o vindea cu £720. Când grâul s-a ridicat la £4 4s. 8d., el a fost obligat să plătească ca rentă o sumă reprezentând valoarea a 10 quarteri din cei 180, așa încât cei 170 rămași nu i-au mai putut produce mai mult de £720; când grâul s-a ridicat în urmă la £4 10s., el a plătit ca rentă 20 quarteri, sau valoarea acestora, și nu i-au mai rămas decât 160 quarteri, care au raportat aceeași sumă de £720.

Se vede, prin urmare, că oricât s-ar ridica prețul grâului, necesitatea de a întrebuința mai multă muncă și mai mult capital pentru a obține o anumită cantitate de produse în plus face ca această ridicare să fie întotdeauna egală în valoare cu surplusul de rentă sau cu surplusul de muncă întrebuințată; așa încât, fie că prețul grâului este de £4, de £4 10s., sau de £5 2s. 10d., aren-

dasul va obține pe cantitatea rămasă lui, după plata rentei, aceeași sumă. Astfel vedem că, oricare ar fi produsul care aparține arendașului, de 180, de 170, de 160 sau de 150 quarteri, el obține vânzându-l aceeași sumă de £720; prețul ridicându-se în raport invers cu cantitatea.

Renta, prin urmare, după cum se vede, cade întotdeauna asupra consumatorului, și niciodată asupra arendașului; fiindcă, dacă produsul fermei lui este în mod constant de 180 quarteri, el va reține o parte mai mică pentru el atunci când prețul va crește, și va da o cantitate mai mare proprietarului; dar această reducere va fi întotdeauna așa încât să-i lase lui aceeași sumă de £720.

Se va vedea, de asemenea, că în toate cazurile această sumă de £720 trebuie să fie împărțită între salarii și profit. Dacă valoarea produselor agricole depășește această valoare, surplusul aparține rentei, oricare ar fi suma la care s-ar ridica acest surplus. Dacă nu este nici un surplus, nu este nici o rentă. Fie că salariile sau profitul se ridică, fie că scad, ele trebuie să fie scoase din această sumă de £720. Pe de o parte, profitul nu poate să se ridice niciodată așa de sus încât să absoarbă din aceste £720 atât cât să nu le mai rămână lucrătorilor cu ce să-și poată procura strictul necesar; de cealaltă parte, nici salariile nu se pot ridica vreodată așa de sus încât să nu mai rămână nimic din această sumă pentru profit.

Iată cum, în toate cazurile, profitul obținut din agricultură, ca și cel din industrii, este micșorat printr-o ridicare a prețului produselor agricole, dacă aceasta este întovărășită de o ridicare a salariilor[1]. Dacă arendașul nu obține un preț mai mare pentru grâul care îi rămâne după plata rentei, dacă fabricantul nu obține un preț mai mare pentru mărfurile pe care le fabrică, și dacă amândoi sunt forțați să plătească o sumă mai mare pentru salarii, poate fi ceva mai perfect dovedit decât că profitul lor trebuie să scadă o dată cu ridicarea salariilor?

Arendașul, prin urmare, deși nu plătește proprietarului nici o parte din rentă, deoarece renta este întotdeauna reglementată de prețul produselor și cade invariabil asupra consumatorului, are, însă, tot interesul să mențină renta sau, mai bine, prețul natural al produselor, scăzut. Fiind și el consumator de materii prime și de acele lucruri în care materiile prime intră ca parte componentă, urmărește și el, ca și ceilalți consumatori, menținerea unui preț scăzut. Dar pe el îl atinge în special prețul ridicat al grâului, deoarece acesta influențează salariile. Cu fiecare ridicare de preț a grâului el

1. Cititorul trebuie să observe că nu ținem seamă de variațiile accidentale care se produc din cauza anotimpurilor bune sau rele și din cauza creșterii sau micșorării cererii, ca urmare a unei schimbări subite în starea populației. Noi vorbim aici de prețul natural și constant al grâului, nu de cel accidental și fluctuant.

va trebui să plătească, din aceeași sumă invariabilă de £720, o sumă în plus pentru salariile celor zece oameni, pe care am presupus că îi întrebuințează în mod constant. Am văzut, când am tratat despre salarii, că acestea se ridică în mod invariabil cu ridicarea prețului materiilor prime. Luând ca bază de calcul baza admisă la pag. 47, vom vedea că, dacă atunci când grâul este de £4 quarterul salariile trebuie să fie de £24 pe an,

Când grâul este	£	s	d	salariile trebuie să fie	£	s	d
	4	4	8		24	14	0
	4	10	0		25	10	0
	4	16	0		26	8	0
	5	2	10		27	8	6

și din fondul invariabil de £720, care trebuie să fie împărțit între muncitori și arendași,

Când prețul grâului este de	£	s	d	lucrătorii vor primi	£	s	d	arendașul va primi	£	s	d
	4	0	0		240	0	0		480	0	0
	4	4	8		247	0	0		473	0	0
	4	10	0		255	0	0		465	0	0
	4	16	0		264	0	0		456	0	0
	5	2	10		274	5	0		445	15	0

1)

---

1. Cei 180 quarteri de grâu s-ar împărți în proporțiile următoare între proprietarii de pământ, arendași și lucrători, cu variațiile sus arătate în valoarea grâului:

Preț pe quarter			Rentă	Profit	Salarii	Total
£	s	d	În grâu	În grâu	În grâu	
4	0	0	Nici una	120 quarteri	60 quarteri	
4	4	8	10 quarteri	111,7	58,3	
4	10	0	20	103,4	56,6	180
4	16	0	30	95	55	
5	2	10	40	86,7	53,3	

și, în aceleași circumstanțe, renta în bani, salariile și profitul ar fi precum urmează:

Preț pe quarter			Rentă			Profit			Salarii			Total		
£	s	d	£	s	d	£	s	d	£	s	d	£	s	d
4	0	0	Nici una			480	0	0	240	0	0	720	0	0
4	4	8	42	7	6	473	0	0	247	0	0	762	0	0
4	10	0	90	0	0	465	0	0	255	0	0	810	0	0
4	16	0	144	0	0	456	0	0	264	0	0	864	0	0
5	2	10	205	13	4	445	15	0	274	5	0	925	13	4

Dacă presupunem că şi capitalul prim al arendaşului a fost de £3.000 şi că acest capital a adus în primul caz un venit de £480, profitul lui a fost de 16%. Când câştigul lui scade la £473, profitul lui este de 15,7%

£ 465 15,5
£ 456 15,2
£ 445 14,8

Dar *nivelul* profitului trebuie să scadă încă şi mai mult, pentru că capitalul arendaşului, să ne aducem aminte, constă în mare parte din materii prime, precum căpiţe de grâu şi de fân, grâul şi orzul netreierat, caii şi vacile lui, şi preţul tuturor acestor lucruri se ridică din cauza scumpirii produselor. Profitul lui absolut va scădea de la £480 la £445 15 s.; dar dacă, din cauza pe care am arătat-o chiar acum, capitalul lui s-ar ridica de la £3.000 la £3.200, profitul lui, când grâul este de £ 5 2s. 10d., ar fi sub 14%.

Dacă un fabricant ar întrebuinţa şi el £3.000 în întreprinderea lui, ar fi forţat şi el, ca o urmare a ridicării salariilor, să mărească capitalul lui pentru ca să-şi poată continua comerţul. Dacă mărfurile lui se vindeau înainte cu £720, ele vor continua să se vândă cu acelaşi preţ; dar salariile, care erau înainte de £240, se vor ridica la £247 5s., când grâul va fi £5 2s. 10d. În primul caz el ar avea un profit de £480 la capitalul lui de £3.000; în al doilea caz, el ar avea un profit numai de £445 15s. la un capital mărit şi, prin urmare, profitul lui s-ar apropia de schimbarea produsă în profitul arendaşului.

Sunt puţine mărfuri al căror preţ nu este mai mult sau mai puţin influenţat de o ridicare a preţului materiilor prime, deoarece o parte din compoziţia celor mai multe mărfuri o formează materiile prime. Mărfurile de bumbac, pânzeturile şi postavurile se ridică toate ca preţ cu ridicarea preţului grâului; dar preţul acestora se ridică din cauza cuantumului mai mare de muncă cheltuită pentru producerea materiilor prime din care ele sunt făcute, şi nu din cauză că fabricantul a plătit mai mult lucrătorilor întrebuinţaţi pentru fabricarea acestor mărfuri.

Mărfurile se ridică întotdeauna pentru că se cere mai multă muncă pentru producerea lor, şi nu pentru că se plăteşte mai scump această muncă. Bijuteriile, obiectele de fier, de argint sau de aramă nu se vor ridica ca preţ, pentru că nici unul dintre produsele agricole nu intră în compoziţia lor.

Se va zice, poate, că pentru mine este o certitudine că salariile în bani se ridică o dată cu ridicarea materiilor prime, deşi aceasta nu este o consecinţă necesară, deoarece muncitorul se poate mulţumi cu mai puţin. Este adevărat că salariile pot ajunge la început la un nivel ridicat şi pe urmă pot suferi o oarecare reducere. În acest caz, scăderea profitului va fi oprită; dar este imposibil de conceput că salariile în bani ar scădea sau ar rămâne staţionare în cazul în care preţul obiectelor necesare ar continua să crească.

Putem socoti, deci, ca lucru sigur, că în condiții obișnuite nici o ridicare permanentă a prețului obiectelor de primă necesitate nu se va face fără să producă sau fără să fi fost precedată de o ridicare de salarii.

Efectul ar fi același asupra profitului, sau aproape același, dacă în afară de prețul alimentelor s-ar ridica și prețul celorlalte obiecte de primă necesitate pe care se cheltuiesc salariile. Faptul că lucrătorul ar trebui să plătească un preț mai mare pentru astfel de lucruri l-ar forța să ceară un salariu mai mare, și tot ceea ce mărește salariile reduce necesarmente profitul. Dar, în cazul în care s-ar mări prețul mătăsii, catifelei, mobilelor și al oricărei alte mărfi de care un lucrător nu are nevoie, pentru că s-ar cere mai multă muncă pentru a le produce, nu ar avea aceasta nici un efect asupra profitului? Desigur că nu, fiindcă nimic nu influențează profitul în afară de o ridicare de salarii, și, mătăsurile și catifelele nefiind consumate de lucrători, scumpirea lor nu poate ridica salariile.

Vorbesc numai despre profit în general, bineînțeles. Am spus deja că prețul curent al unei mărfi poate depăși prețul ei natural sau absolut, deoarece ea poate fi produsă într-o cantitate mai mică decât necesită o cerere sporită. Acesta, însă, nu este decât un efect temporar. Profitul mare produs de capitalul întrebuințat pentru obținerea acelei mărfi va atrage, desigur, alte capitaluri în acea industrie, și îndată ce se găsesc fondurile necesare și cantitatea de marfă este în consecință mărită, prețul ei va scădea și profitul realizat în acest comerț va ajunge din nou la nivelul general. O scădere a nivelului general al profitului nu exclude câtuși de puțin o ridicare parțială a profitului în anumite îndeletniciri. Din cauza inegalității câștigurilor, capitalul fuge dintr-o întreprindere într-alta. Iată de ce, în timp ce câștigurile generale scad și pot ajunge în mod gradat la un nivel mai scăzut, din cauza ridicării salariilor și a greutății tot mai mari de a procura cele necesare pentru o populație crescândă, iată de ce zic că profitul arendașului poate să se mențină câtva timp deasupra nivelului său anterior. Se poate să se dea câtva timp un impuls extraordinar unei branșe anumite a comerțului exterior sau colonial, dar admiterea acestui lucru nu invalidează câtuși de puțin teoria că profitul depinde de salarii, care pot fi ridicate sau scăzute, că salariul depinde de prețul obiectelor de primă necesitate, și că prețul obiectelor de primă necesitate depinde mai cu seamă de prețul alimentelor; pentru că cantitatea tuturor celorlalte lucruri poate fi sporită indefinit.

Trebuie să ne amintim că prețul curent variază necontenit, și în primul rând din cauza raportului dintre cerere și ofertă. Deși s-ar putea fabrica stofă de lână la prețul de 40 s. yardul, aducând astfel profitul obișnuit capitalului, ea s-ar putea ridica la 60 s., sau la 80 s., din cauza unei schimbări de modă, sau din orice altă cauză care ar mări deodată și pe neașteptate cererea, sau

ar micşora oferta. Fabricanţii de postav ar avea un timp oarecare câştiguri neobişnuit de mari, dar atunci capitalurile s-ar îndrepta, desigur, spre acea industrie, până când cererea ar fi din nou la nivel cu oferta, şi atunci preţul postavului va scădea din nou la 40 s., adică la preţul lui natural şi absolut. În acelaşi fel, dacă s-ar cere tot mai mult grâu, preţul lui s-ar putea ridica până ce arendaşul ar avea un profit superior profitului obişnuit. Dacă, însă, s-ar găsi pământ fertil în abundenţă, preţul grâului ar scădea din nou la nivelul lui de mai înainte, aceasta după ce se va fi întrebuinţat capitalul necesar pentru producerea lui, şi profitul va fi acelaşi ca înainte. Dar dacă ar lipsi pământ fertil, dacă pentru a produce această cantitate în plus s-ar cere mai mult decât cantitatea obişnuită de capital şi de muncă, preţul grâului nu ar mai scădea la preţul de mai înainte. Preţul lui natural s-ar ridica, şi fermierul, în loc să obţină în mod permanent un profit tot mai mare, ar fi nevoit să se mulţumească cu unul scăzut, ca o consecinţă inevitabilă a ridicării salariilor, şi aceasta produsă, la rândul ei, de scumpirea obiectelor necesare.

Profitul, prin urmare, tinde în mod natural să scadă; pentru că, pe măsură ce o societate înaintează şi bogăţia se măreşte, cantitatea în plus de hrană necesară se obţine prin sacrificiul unei munci din ce în ce mai mari. Această tendinţă, pe care am putea-o numi gravitaţia câştigurilor, este, din fericire, adesea oprită de perfecţionările de maşini care ajută la producţia obiectelor din primă necesitate, ca şi de descoperirile din agricultură, descoperiri care ne permit să economisim o parte din munca cerută înainte şi, prin urmare, să micşorăm preţul obiectelor de primă necesitate de care are nevoie un lucrător. Ridicarea preţului obiectelor de primă necesitate, ca şi aceea a salariilor, are, însă, o margine, pentru că îndată ce salariile vor ajunge (ca în cazul arătat mai sus) la £720, adică încasările totale ale arendaşului, nici o acumulare de capital nu se va mai putea face; deoarece atunci nici un capital nu va mai putea da nici un profit, nu se va mai cere nici o muncă în plus, şi populaţia, în consecinţă, va fi atins punctul ei culminant. Cu mult înainte de aceasta, însă, nivelul foarte scăzut al profitului va fi oprit orice acumulare, şi aproape întreaga producţie a ţării, după plata muncitorilor, va reveni proprietarilor de pământ sau încasatorilor de dijme şi de alte taxe.

Luând drept bază a calculului meu, prin urmare, datele, desigur, foarte imperfecte admise mai sus, s-ar părea că atunci când grâul este £20 quarterul, întregul venit net al ţării aparţine proprietarilor, pentru că în acest caz se cere pentru a produce numai 36 quarteri acelaşi cuantum de muncă care la început era cerut pentru a produce 180 quarteri, deoarece £20 : £4 : 180 : 36. Prin urmare, fermierul care producea 180 quarteri (dacă ar mai exista aşa ceva, pentru că capitalurile cele vechi şi cele noi întrebuinţate la cultura pământului s-ar contopi în aşa fel încât ele nu ar mai putea fi distinse între ele) ar vinde cei

180 quarteri cu £20 quarterul sau		£3.600
valoarea a 144 quarteri	plătiți proprietarului de pământ, drept rentă, aceasta fiind diferența între 36 și 180 qri.	2.880
36 quarteri		720
valoarea a 36 quarteri plătiți lucrătorilor, zece la număr		720

nemailăsând nimic ca profit.

Am presupus că, la prețul acesta de £20, lucrătorii ar continua să consume trei quarteri pe fiecare an, sau £60

și că pe alte mărfuri ar cheltui 12

72 de fiecare lucrător

și, prin urmare, zece lucrători ar costa £720 pe an.

Deoarece tot ce am dorit nu a fost decât să luminez principiul prin aceste calcule, este aproape inutil să spun că întreaga lor bază a fost luată la întâmplare și numai pentru a servi de exemplificare. Cu toate că rezultatele ar putea diferi ca proporții, oricâtă precizie aș fi pus în stabilirea diferenței de număr a lucrătorilor necesari pentru obținerea succesivelor cantități de grâu cerute de o populație mereu crescândă, a cantității consumate de familia lucrătorului etc., etc., ele rămân în teorie aceleași. Scopul meu a fost să simplific chestiunea, și de aceea nu am ținut seamă de scumpirea celorlalte lucruri necesare lucrătorului, în afară de scumpirea hranei, scumpire datorată valorii mai mari a materiilor prime din care acestea sunt făcute, și care ar ridica încă și mai mult salariile și ar micșora profitul.

Am spus deja că, mult timp înainte ca această situație a prețurilor să devină permanentă, nu ar mai exista nici un motiv pentru acumulări, fiindcă nimeni nu acumulează decât în vederea acumulării productive, și numai în această condiție o acumulare are efect asupra profitului. Nu se poate acumulare fără motiv și, prin urmare, o atare situație a prețurilor nu se întâmplă niciodată. Nici fermierul, nici fabricantul nu poate trăi fără să aibă un profit pentru capitalul lui, după cum nici lucrătorul nu poate trăi fără salariu. Motivul acestora de a acumula va scădea cu fiecare scădere de prețuri, și va dispărea totalmente când profitul va fi ajuns atât de mic încât să nu le mai ofere o justă compensație pentru osteneala lor și pentru riscul pe care el trebuie să îl suporte întrebuințând capitalul lor într-un mod productiv.

Trebuie, de asemenea, să observ că nivelul profitului va scădea încă mai repede decât am calculat eu; pentru că, dacă valoarea produselor este aceea pe care am presupus-o, valoarea capitalului fermierului se va mări foarte mult, datorită faptului că acest capital se compune din multe lucruri a căror

valoare a crescut. Înainte ca grâul să se fi putut ridica de la £4 la £12, fermierul va fi dublat, probabil, valoarea de schimb a capitalului lui, care va fi de £ 6.000 în loc de £ 3.000. Dacă, deci, profitul lui era de £180, adică 6% la capitalul prim, profitul lui nu era, totuşi, atunci, decât de 3%; deoarece £6.000 cu 3% face £180. Numai în condiţiile acestea, adică posedând £6.000, un alt fermier ar putea începe să cultive pământul.

Multe alte industrii ar putea trage un folos, mai mare sau mai mic, din aceeaşi sursă. Fabricantul de bere, distilatorul, fabricantul de stofe, fabricantul de pânzeturi, ar putea fi în parte compensaţi pentru micşorarea profitului lor prin ridicarea valorii stocului lor de materii brute şi de fabricate, dar un fabricant de fierării, de bijuterii şi de multe alte obiecte, ca şi toţi aceia ale căror capitaluri consistă exclusiv din bani, vor suferi o totală scădere a profitului lor fără nici o compensaţie de nici un fel.

Ne-am putea de asemenea aştepta ca, oricât ar scădea nivelul profitului capitalului din cauza acumulării de capitaluri întrebuinţate la cultura pământului, şi din cauza ridicării salariilor, totuşi câştigul total să se ridice. Astfel, dacă presupunem că prin acumularea repetată a unui capital de £100.000, nivelul profitului scade succesiv de la 20 la 19, la 18, la 17%, micşorându-se continuu, ne-am putea aştepta ca câştigul total obţinut de succesivii posesori de capital să fie întotdeauna progresiv; ca această sumă să fie mai mare când capitalul este de £200.000 decât atunci când el este de £100.000; ca ea să fie şi mai mare când capitalul este de £300.000, şi aşa mai departe; ca ea să crească, deşi într-o proporţie scăzândă, cu fiecare creştere de capital. Această progresie, însă, este exactă numai câtva timp. Astfel, 19% la £200.000 este mai mult decât 20% la £100.000; şi 18% la £300.000 este mai mult decât 19% la £200.000. Dar, după ce s-a acumulat un capital mare, şi după ce câştigurile au scăzut, o nouă acumulare micşorează câştigul total. Astfel, dacă presupunem că acumularea este de £1.000.000 şi profitul de 7%, câştigul total va fi de £70.000; dacă la £1.000.000 s-ar adăuga £100.000, şi profitul ar scădea la 6%, capitaliştii vor primi £66.000, adică vor avea o pierdere de £4.000, deşi întreaga sumă de capital se va fi mărit de la £1.000.000 la £1.100.000.

Atâta timp cât capitalul produce un oarecare profit nu se poate face nici o acumulare de capital fără ca aceasta să nu fie urmată nu numai de o sporire a producţiei, dar şi de o ridicare a valorii acesteia. Prin întrebuinţarea unui capital în plus de £100.000, nici o parte din capitalul cel vechi nu va deveni mai puţin productivă. Produsele solului şi ale industriei naţionale vor trebui să se înmulţească, şi valoarea lor se va ridica, nu numai din cauza valorii surplusului adăugat la cantitatea de produse anterioare, ci şi prin noua valoare a întregii producţii a ţării, datorită greutăţii crescânde întâmpinate la producerea ultimei porţiuni din această producţie. Când însă acumularea

de capitaluri devine prea mare, cu toată această sporire de valoare, acest spor va fi împărțit în așa fel încât o parte mai mică – înainte va fi rezervată profitului și o parte mai mare decât rentei și salariilor. Astfel, prin adaosuri succesive de £100.000 la capital, cu scăderea profitului de la 20 la 19, la 18, la 17% etc., producția obținută anual va crește în cantitate, și va depăși ca valoare totalul valorii în plus pe care capitalul cel nou trebuie să-l producă. De la £20.000 valoarea producției se va ridica la mai mult de £39.000, pe urmă la mai mult de £57.000, și dacă, atunci când capitalul întrebuințat va fi de £1.000.000 – după cum am presupus – la acesta se vor mai adăuga încă £100.000, cu toate că câștigul total va fi mai mic decât în trecut, venitul național va fi sporit cu mai mult de £6.000; dar această sporire se va adăuga la venitul proprietarilor de pământ și al lucrătorilor. Aceștia vor obține mai mult decât surplusul de producție, și prin situația lor vor putea chiar să împieteze asupra câștigurilor de mai înainte ale capitaliștilor. Astfel, să presupunem că prețul grâului este de £4 quarterul, și că, prin urmare, după cum am calculat deja, din fiecare sumă de £720 rămasă arendașului după plata rentei, el reține pentru el £480 și plătește lucrătorilor săi £240. Când prețul grâului s-ar ridica la £6 quarterul, el va fi forțat să-i plătească pe muncitorii săi cu £300, și să rețină numai £420 ca profit. Aceasta pentru ca lucrătorii să poată consuma aceeași cantitate de obiecte necesare ca înainte, și nu mai mult. Acum, dacă capitalul întrebuințat ar fi așa de mare încât să producă de o sută de mii de ori £720, adică £72.000.000, câștigul total ar fi £48.000.000 când grâul ar fi de £4 quarterul; și, dacă întrebuințând un capital mai mare s-ar obține de 105.000 ori £720, grâul fiind de £6, adică £75.600.000, profitul ar scădea, de fapt, de la £48.000.000 la £44.100.000, adică de 105.000 de ori £420, și salariile s-ar ridica de la £24.000.000 la £31.500.000. Salariile se vor ridica pentru că vor trebui mai mulți lucrători în proporție cu capitalul. Fiecare lucrător va primi un salariu mai mare în bani, dar condiția lucrătorului, după cum am arătat, va fi mai proastă, deoarece el nu va mai putea cumpăra decât o cantitate mai mică din produsele țării. Singurii care vor profita într-adevăr vor fi proprietarii de pământ; ei vor primi rente mai mari, întâi pentru că produsele vor avea o valoare mai mare și, în al doilea rând, pentru că li se va da o mai mare cantitate din aceste produse.

Deși se va produce o valoare mai mare, o parte mai mare din ceea ce rămâne din această valoare după plata rentei este consumată de producători, și această parte este singura care reglementează profitul. Cât timp solul produce în mod abundent, salariile pot să se ridice în mod temporar, și producătorii pot consuma mai mult decât porțiunea lor obișnuită, dar stimulentul astfel produs pentru înmulțirea populației va face ca lucrătorii să revină

repede la consumaţia lor obişnuită. Când, însă, se cultivă terenuri mai sărace, sau când se întrebuinţează mai mult capital şi mai multă muncă pentru cultivarea vechilor terenuri care produc mai puţin, efectul acesta trebuie să fie permanent. O parte mai mare din produsul care trebuie împărţit, după plata rentei, între proprietarii de capital şi lucrători revine atunci acestora din urmă. Fiecare lucrător poate că va avea, şi probabil că va avea, o cantitate absolută mai mică, dar, cum trebuie să se întrebuinţeze mai mulţi lucrători în proporţie cu produsul total reţinut de arendaş, salariile vor absorbi o parte mai mare din valoarea produsului total şi, prin urmare, o parte mai mică va reveni profitului. Legile naturii vor permanentiza aceste fenomene, ele, care au limitat forţa productivă a solului.

Astfel am ajuns din nou la aceleaşi concluzii pe care am încercat să le stabilim: că în toate ţările şi în toate timpurile profitul depinde de cuantumul de muncă cerut pentru a procura cele necesare muncitorilor, pe acel teren şi cu acel capital care nu dă rentă. Efectele, deci, ale acumulării vor fi diferite în ţări diferite şi vor depinde mai ales de fertilitatea solului. Oricât de întinsă ar fi o ţară în care solul este de o calitate inferioară şi în care importul de alimente este prohibit, cele mai modeste acumulări de capital vor produce mari scăderi în nivelul profitului şi o rapidă ridicare a rentei; şi, din contră, o ţară mică, dar fertilă, mai cu seamă dacă permite importul liber al alimentelor, va putea acumula capitaluri mari fără ca aceasta să producă o mare scădere a nivelului profitului şi o mare ridicare a rentei solului. În capitolul despre salarii am încercat să arăt că preţul în bani al mărfurilor nu se ridică o dată cu ridicarea salariilor, fie că aurul, etalonul monetar, este produs în ţară, fie că el este importat din străinătate. Dar dacă ar fi altfel, dacă preţurile mărfurilor ar fi întotdeauna mărite de salarii ridicate, ar rămâne, totuşi, adevărat, că salariile ridicate lovesc în mod constant persoanele care întrebuinţează lucrători, lipsindu-le de o parte din câştigul lor real.

Să presupunem că pălărierul, negustorul de ciorapi şi pantofarul ar plăti, fiecare dintre ei, £10 în plus ca salarii pentru fabricarea unei anumite cantităţi a mărfii lor, şi că preţul pălăriilor, al ciorapilor şi al ghetelor s-ar ridica îndeajuns pentru a-i despăgubi pe aceşti fabricanţi de acele £10. Situaţia lor în acest caz nu ar fi mai bună decât fusese înainte de această ridicare de preţ. Dacă ciorăparul ar vinde ciorapii lui cu £110, în loc de £100, profitul lui în bani ar fi exact acelaşi ca înainte; dar, cum el ar obţine pentru aceeaşi sumă pălării, ghete şi orice alte mărfuri cu o zecime mai puţine, şi cum el putea întrebuinţa înainte cu suma economiilor lui mai puţini lucrători plătiţi scump, şi putea cumpăra mai puţine materii prime la preţuri ridicate, situaţia lui nu va fi mai bună decât în cazul în care profitul lui în bani ar fi fost de fapt mai mic, şi toate preţurile ar fi rămas aceleaşi.

Am căutat, deci, să arăt: întâi, că o ridicare de salarii nu poate ridica prețul mărfurilor, dar că ea micșorează în mod constant profitul și că, al doilea, chiar dacă prețurile mărfurilor s-ar ridica, efectul asupra profitului ar fi același, și că, de fapt, ceea ce ar scădea ar fi numai valoarea instrumentului prin care se evaluează prețurile și profitul.

CAP. VII

DESPRE COMERȚUL EXTERN

Oricât s-ar dezvolta comerțul extern, el nu poate mări imediat avuția unei țări, deși contribuie foarte mult la sporirea cantității de bunuri și, prin urmare, a mulțumirilor. Deoarece valoarea tuturor mărfurilor străine este evaluată prin cantitatea de produse din țară și prin munca națională ce se dă în schimbul lor, noi nu am poseda o valoare mai mare dacă, prin descoperirea unor piețe noi, ni s-ar da o cantitate dublă de mărfuri străine în schimbul unei anumite cantități de mărfuri de-ale noastre. Dacă, pentru niște mărfuri englezești în valoare de £1.000, un comerciant poate obține o cantitate de mărfuri străine pe care le poate vinde pe piața engleză cu £1.200, el va obține întrebuințând astfel capitalul său un profit de 20%; dar nici câștigul lui, nici valoarea mărfurilor importate nu se vor mări sau micșora după cantitatea mai mare sau mai mică a mărfurilor străine obținute. De exemplu, fie că un comerciant importă 25, fie că importă 50 de butoaie de vin, lui îi este indiferent dacă poate vinde la o anumită dată cele 25 de butoaie cu £1.200 sau, la altă dată, cele 50 de butoaie cu același preț. În ambele cazuri profitul lui va fi limitat la £200, adică 20% la capitalul lui, și, în ambele cazuri, valoarea importată în Anglia va fi aceeași. Dacă negustorul ar vinde cele 50 butoaie cu mai mult de £1.200, profitul acestui negustor ar depăși nivelul general al profitului; în care caz capitalurile s-ar îndrepta, cu siguranță, spre această întrebuințare avantajoasă, până ce, prețul vinului scăzând, profitul ar ajunge din nou la profitul lui de mai înainte.

S-a susținut, într-adevăr, că profitul mare obținut câteodată de anumiți negustori prin comerțul cu străinătatea ridică nivelul general al profitului din țară și că deturnarea capitalurilor de la alte industrii pentru a participa la acest comerț nou și favorabil cu străinătatea ridică prețurile în general, și prin aceasta mărește profitul. S-a spus, de către persoane foarte competente, că dacă s-ar întrebuința mai puțin capital pentru cultura grâului, pentru fabricarea pălăriilor, stofelor, ghetelor etc., și cererea ar continua să fie aceeași, prețul acestor articole s-ar mări atât de mult încât fermierul, pălărierul, postăvarul și pantofarul ar avea câștiguri tot atât de mari ca negustorul care face comerț cu străinătatea[1].

1. Vezi Adam Smith, Cartea I, cap. 9.

Cei care susțin aceasta sunt de acord cu mine că câștigurile obținute în diferite întrebuințări de capital au tendința de a crește sau a scădea concomitent. Deosebirea noastră constă în aceasta: ei susțin că nivelarea câștigurilor va fi cauzată de creșterea generală a câștigurilor, pe când eu susțin că profitul obținut într-o ramură de comerț avantajată va coborî repede la nivelul general.

Pentru că, mai întâi, eu neg că se va întrebuința mai puțin capital pentru cultura grâului, fabricarea stofelor, ghetelor etc., în afară de cazul când cererea de aceste mărfuri ar fi mai mică; și, chiar și atunci, prețul lor nu s-ar ridica. Pentru cumpărarea de mărfuri străine se va folosi sau aceeași cantitate din produsul țării și din munca depusă de englezi, sau una mai mare, sau una mai mică. Dacă se face uz de aceeași cantitate, atunci cererea de stofe, de ghete, de grâu și de pălării va fi aceeași ca mai înainte, și se va consacra aceeași fracțiune de capital pentru producerea lor. Dacă, din faptul că prețul mărfurilor străine este mai mic, se va folosi pentru cumpărarea mărfurilor străine o mai mică cantitate din produsul țării și din munca depusă de englezi, va rămâne o cantitate mai mare din acestea pentru cumpărarea altor mărfuri. Dacă cererea de pălării, ghete, grâu etc. este mai mare ca înainte, ceea ce se poate întâmpla, consumatorii de mărfuri străine având o mai mare parte din venitul lor rămasă disponibilă, și capitalul cu care se cumpărau înainte mărfuri străine de o valoare mai mare va fi și el disponibil, așa încât, atunci când cererea de grâu, ghete etc. va deveni mai mare, vor exista și mijloacele de a plăti o mai mare cantitate de astfel de lucruri și, prin urmare, nici prețurile, nici profitul nu se pot ridica în mod permanent. Dacă se întrebuințează pentru cumpărarea de mărfuri străine o mai mare parte din produsul țării și din munca depusă de englezi, rămâne o parte mai mică pentru cumpărarea de alte lucruri și, prin urmare, se vor cere mai puține pălării, ghete etc., dar, în același timp în care capitalul se va îndepărta de la producerea de ghete, pălării etc., se va întrebuința mai mult capital pentru fabricarea acelor mărfuri cu care se vor cumpăra mărfurile străine; și, prin urmare, cererea de mărfuri străine și de mărfuri indigene la un loc este – întrucât privește valoarea – limitată de venitul și de capitalul național. Dacă una crește, cealaltă trebuie să scadă. Dacă cantitatea de vin importată în schimbul aceleiași cantități de marfă engleză se dublează, poporul englez poate sau să cumpere de două ori cantitatea de vin pe care o consuma înainte, sau să consume aceeași cantitate de vin și, în plus, o mai mare cantitate de mărfuri englezești. Dacă, având £1.000 venit, eu cumpăr în fiecare an un butoi cu vin cu £100, și mărfuri englezești în valoare de £900, când vinul ar scădea la £50 butoiul, eu aș putea cheltui cele £50 rămase fie cumpărând încă un butoi de vin, fie cumpărând mai multe mărfuri englezești. Dacă aș

cumpăra mai mult vin, şi dacă fiecare consumator de vin ar face la fel, comerţul exterior nu ar suferi nici o modificare; s-ar exporta aceeaşi cantitate de mărfuri englezeşti în schimbul vinului, şi am primi o cantitate dublă de vin, cu toate că nu am primi o valoare dublă. Dar, dacă eu şi ceilalţi consumatori ne-am mulţumi cu aceeaşi cantitate de vin ca mai înainte, atunci exportul de mărfuri englezeşti ar fi mai mic, iar consumatorii de vin ar putea sau să consume alte mărfuri ce anterior se exportau, sau să consume alte mărfuri ce le-ar plăcea. Capitalul necesar pentru producerea acestor mărfuri ar fi procurat de capitalul care a fost sustras comerţului extern.

Capitalul se poate mări în două moduri: sau prin creşterea venitului, sau prin micşorarea consumaţiei. Dacă venitul meu se ridică de la £1.000 la £1.200, în timp ce cheltuielile mele rămân aceleaşi, eu agonisesc anual £200 mai mult ca înainte. Dacă cheltuiesc £200 mai puţin, în timp ce venitul meu rămâne acelaşi, obţin acelaşi rezultat: adaug £200 pe an la capitalul meu. Negustorul care ar importa vin după ce profitul se ridică de la 20% la 40%, în loc să plătească mărfurile englezeşti cu £1.000 le va cumpăra cu £875 2s. 10d., şi va vinde vinul pe care îl importă în schimbul acestor mărfuri tot cu £1.200; sau, dacă el ar cumpăra mărfurile englezeşti cu £100, el ar trebui să ridice preţul vinului lui la £1.400; el ar obţine atunci 40% în loc de 20% la capitalul lui. Dar dacă, ca o consecinţă a ieftinirii tuturor mărfurilor pe care el cheltuia venitul său, el şi ceilalţi consumatori ar putea să economisească £200 de fiecare £1.000 pe care ei le cheltuiau înainte, ei ar mări, într-adevăr, bogăţia reală a ţării. Într-unul dintre cazuri economia s-ar face prin mărirea venitului, în celălalt – prin micşorarea cheltuielilor.

Dacă, prin introducerea maşinilor, valoarea tuturor mărfurilor pe care era cheltuit venitul ar scădea cu 20%, eu aş economisi tot atât de efectiv ca şi în cazul în care venitul meu s-ar fi ridicat cu 20%, dar în unul dintre aceste cazuri nivelul câştigurilor rămâne staţionar, iar în celălalt este ridicat cu 20%. Dacă prin introducerea mărfurilor străine ieftine pot să economisesc 20% din cheltuiala mea, rezultatul este exact acelaşi ca în cazul în care maşinile ar fi micşorat cheltuiala de producţie, dar nivelul profitului nu s-ar ridica.

Nivelul profitului nu este, prin urmare, ridicat din cauza extinderii pieţii, deşi o astfel de extindere măreşte cantitatea de mărfuri şi poate, aşadar, să ne dea posibilitatea de a mări şi fondurile destinate salariilor şi de a înmulţi materiile prime care urmează să fie prelucrate prin muncă. După cum este important pentru fericirea omenirii ca mulţumirile noastre să fie sporite printr-o ridicare a nivelului profitului, tot astfel este ca ele să fie mărite printr-o distribuţie mai bună a muncii, ca fiecare ţară să producă mărfurile care corespund situaţiei, climei şi celorlalte avantaje naturale sau artificiale ale ei, şi aceste mărfuri ea să le dea în schimbul mărfurilor altor ţări.

Am încercat în toată lucrarea mea să arăt că nivelul profitului nu poate fi ridicat decât printr-o scădere a salariilor, și că nu poate fi nici o scădere permanentă de salarii decât în urma unei scăderi a prețului obiectelor de primă necesitate pe care se cheltuiesc salariile.

Dacă, prin urmare, prin extinderea comerțului extern, sau prin îmbunătățiri aduse mașinilor, hrana și obiectele de primă necesitate pot fi aduse pe piață pe un preț scăzut, profitul va crește. Dacă, în loc să cultivăm grâul în țara noastră, sau să fabricăm noi înșine îmbrăcămintea și celelalte lucruri necesare lucrătorului, descoperim o piață nouă de unde ne putem aproviziona mai convenabil cu aceste mărfuri, salariile vor trebui să scadă și profitul să se ridice; dar, dacă mărfurile obținute mai ieftin prin extinderea comerțului străin sau prin îmbunătățiri aduse mașinilor sunt mărfuri exclusiv consumate de cei bogați, atunci nu va fi nici o schimbare în nivelul profitului. Nivelul salariilor nu va fi influențat, cu toate că vinul, catifelele, mătăsurile și celelalte mărfuri scumpe ar scădea cu 50%, și, în consecință, profitul va rămâne același.

Deși, prin urmare, comerțul extern este foarte avantajos pentru o țară, deoarece mărește cantitatea și varietatea obiectelor pe care se poate cheltui venitul, și împinge prin abundența și ieftinătatea mărfurilor la economie și acumulare de capital, el nu tinde la ridicarea profitului, în afară de cazul când mărfurile importate sunt mărfuri pe care se cheltuiesc salariile lucrătorilor.

Ceea ce s-a spus despre comerțul extern se poate aplica și la comerțul intern. Nivelul profitului nu este niciodată ridicat printr-o distribuție mai bună a muncii, prin inventarea de mașini, prin construirea de șosele și canale, sau prin orice alt mijloc de micșorare a cuantumului de muncă necesară la fabricarea și la transportul mărfurilor. Acestea sunt cauze care influențează prețul și sunt întotdeauna în avantajul consumatorilor; deoarece ele le permit acestora să obțină cu aceeași muncă, sau cu valoarea produsului aceleiași munci, o mai mare cantitate din marfa a cărei producție a fost înlesnită prin una dintre acele îmbunătățiri, dar ele nu au nici o influență asupra profitului. Pe de altă parte, orice micșorare de salarii ridică profitul, dar nu are nici o influență asupra prețului mărfurilor. Într-un caz sunt avantajate toate clasele sociale, pentru că consumatorii fac parte din toate clasele; în celălalt, numai producătorii; aceștia câștigă mai mult, dar toate mărfurile rămân la prețurile lor anterioare. În primul caz ei obțin tot atât cât obțineau în trecut, dar toate mărfurile pe care se cheltuiește profitul lor au o valoare de schimb mai mică.

Același principiu care reglementează valoarea relativă a mărfurilor înăuntrul unei țări nu reglementează și valoarea relativă a mărfurilor schimbate între două sau mai multe țări.

Într-un sistem de comerţ liber, fiecare ţară îşi consacră capitalul şi munca întreprinderilor celor mai avantajoase locuitorilor ei. Urmărirea interesului individual este strâns legată de binele general al întregii colectivităţi. Acest sistem stimulând energiile, recompensând talentul, şi întrebuinţând cât mai bine forţele naturii, face ca munca să fie distribuită în modul cel mai eficace şi cel mai economic. În acelaşi timp, mărind întreaga cantitate de produse, el răspândeşte pretutindeni buna stare generală, şi uneşte prin relaţii şi interese comune întreaga societate a lumii civilizate. Lui i se datoreşte faptul că vinul este făcut în Franţa şi Portugalia, că grâul este cultivat în America şi Polonia, şi că fierăria şi alte mărfuri sunt fabricate în Anglia.

În una şi aceeaşi ţară, câştigurile sunt, în general, întotdeauna la acelaşi nivel, sau nu se deosebesc decât după cum capitalul este întrebuinţat în întreprinderi mai mult sau mai puţin sigure şi plăcute. Aceasta nu se întâmplă când este vorba de ţări diferite. Dacă profitul capitalurilor întrebuinţate în Yorkshire ar fi mai mare decât acela al capitalurilor întrebuinţate în Londra, capitalurile ar fugi de la Londra în Yorkshire şi câştigurile s-ar nivela; dar dacă producţia micşorându-se în Anglia, din cauza sporirii de capital şi de populaţie, salariile s-ar ridica şi profitul ar scădea, nu urmează că populaţia şi capitalul englez ar trebui să fugă neapărat din Anglia în Olanda, în Spania sau în Rusia, acolo unde profitul ar fi mai ridicat.

Dacă Portugalia nu ar avea nici o legătură comercială cu alte ţări, ea, în loc să întrebuinţeze o mare parte din capitalul şi munca ei ca să producă vinuri cu care să cumpere pentru folosinţa ei stofele şi fierăriile altor ţări, ar fi nevoită să consacre o parte din acel capital fabricării acestor mărfuri, pe care le-ar obţine, probabil, de o calitate şi într-o cantitate inferioară.

Cantitatea de vin pe care ea trebuie să o dea în schimbul stofelor englezeşti nu este determinată de cuantumurile respective de muncă depuse pentru producerea acestor mărfuri, după cum ar fi dacă ambele feluri de mărfuri ar fi fabricate în Anglia, sau ambele în Portugalia. Împrejurările din Anglia ar putea fi de aşa natură încât fabricarea stofei să necesite munca a 100 de oameni timp de un an, iar dacă ea ar încerca să facă vin, aceasta ar putea cere munca a 120 de oameni acelaşi timp. Ar fi în interesul Angliei, prin urmare, ca ea să importe vinul, şi să îl cumpere exportând stofe.

Fabricarea vinului în Portugalia ar putea cere numai munca a 80 de oameni timp de un an, pe când fabricarea stofei, în aceeaşi ţară, munca a 90 de oameni acelaşi timp. Ar fi în interesul ei, prin urmare, să exporte vin în schimbul stofelor. Acest schimb s-ar putea face chiar dacă marfa importată de Portugalia ar putea fi produsă în Portugalia cu mai puţină muncă decât în Anglia. Deşi Portugalia ar putea fabrica stofă cu munca a 90 de oameni, ea totuşi ar importa-o dintr-o ţară în care se cere munca a 100 de oameni

pentru a o produce, pentru că ar fi mai avantajos să-și întrebuințeze capitalul spre a produce vin, deoarece cu acest vin ea ar obține mai multă stofă din Anglia decât ar putea fabrica ea trecând o parte din capitalul ei de la cultura viei la fabricarea de stofă.

Astfel, Anglia ar da produsul muncii a 100 de oameni pentru produsul muncii a 80 de oameni. Un astfel de schimb nu s-ar putea întâmpla între indivizii aceleiași țări. Munca a 100 de englezi nu poate fi dată în schimbul aceleia a 80 de englezi, dar produsul muncii a 100 de englezi poate fi dat în schimbul produsului muncii a 80 de portughezi sau a 60 de ruși sau a 120 de locuitori din Indiile de Est. Deosebirea în această privință între o singură țară și mai multe țări este ușor explicată dacă ținem seama de greutatea cu care capitalul trece dintr-o țară în alta pentru găsirea unei întrebuințări mai profitabile, și de iuțeala cu care, în mod constant, el trece dintr-o provincie într-alta înăuntrul aceleiași țări[1].

Ar fi, desigur, avantajos pentru capitaliștii Angliei și pentru consumatorii din ambele țări ca, în circumstanțele presupuse, și vinul, și stofa să fie făcute în Portugalia și, prin urmare, pentru aceasta, ca munca și capitalul englez întrebuințate la fabricarea stofei să fie strămutate în Portugalia. În acest caz, valoarea relativă a acestor mărfuri ar fi reglementată de același principiu care s-ar aplica dacă una dintre mărfuri ar fi produsă în Yorkshire și cealaltă în Londra; și, în orice alt caz, dacă capitalul se scurge liber spre țările unde el ar putea fi întrebuințat mai avantajos, nu va putea fi nici o diferență în nivelul profitului și în prețul real al mărfurilor decât aceea care ar proveni din cuantumul de muncă în plus necesar pentru a le transporta pe diferitele piețe spre a fi vândute.

Experiența, însă, arată că nesiguranța, închipuită sau reală, în care se găsește capitalul când nu este sub controlul imediat al posesorului său, precum și neplăcerea firească pe care o simte orice om de a-și părăsi țara, a rupe legăturile cu cei de acolo și a trece cu toate obiceiurile lui sub o stăpânire străină și legi noi, oprește emigrarea capitalului. Aceste sentimente,

1. S-ar părea, deci, că o țară care este avantajată din punct de vedere al mașinilor și al competenței lucrătorilor ei, și care, prin urmare, poate fabrica mărfuri cu mult mai puțină muncă decât vecinii săi, poate în schimbul unor astfel de mărfuri să importe o parte din grâul necesar consumului ei, chiar dacă solul ei este mai fertil și dacă s-ar putea cultiva grâu acolo cu mai puțină muncă decât în țara din care este importat. Să presupunem că doi oameni pot face și ghete, și pălării, și că unul este superior celuilalt în ambele meserii, dar că la facerea pălăriilor el îl întrece pe concurentul lui numai cu $\frac{1}{3}$, adică 20%, pe când la facerea ghetelor el îl întrece cu $\frac{1}{2}$, adică cu 33%. Nu ar fi oare în interesul ambilor ca cel mai abil dintre ei să facă numai ghete, și celălalt, mai puțin abil, numai pălării?

pe care cu regret le-aş vedea micşorându-se, îi determină pe mulţi capitalişti să se mulţumească mai curând cu un profit scăzut în propria lor ţară decât să caute o întrebuinţare mai rentabilă a avutului lor în ţări străine.

Aurul şi argintul, care au fost alese ca instrument general de schimb, sunt, din cauza concurenţei comerciale, distribuite în aşa proporţii între diferitele ţări din lume, încât să corespundă schimbului natural ce s-ar efectua dacă metalele acestea nu ar exista, şi dacă comerţul dintre ţări nu ar fi decât un schimb în natură.

De aceea nu se pot importa stofe în Portugalia dacă ele nu se vând acolo mai scump decât au costat în ţara din care ele sunt importate; şi vinul nu poate fi importat în Anglia dacă nu se vinde mai scump în Anglia decât a costat în Portugalia. Dacă comerţul ar fi numai un schimb în natură, el nu ar putea dura decât atâta timp cât Anglia ar fabrica stofe atât de ieftin încât să obţină cu un cuantum dat de muncă pentru fabricarea stofelor o cantitate mai mare de vin decât cultivând via, şi el ar înceta, de asemenea, din momentul în care munca portugheză nu ar mai da rezultatele inverse.

Acum să presupunem că Anglia ar descoperi un procedeu pentru fabricarea vinului aşa încât să fie în interesul ei să producă vin, mai curând decât să-l importe. Ea, bineînţeles, în cazul acesta ar trece o parte din capitalul ei din comerţul exterior spre a-l întrebuinţa în comerţul interior. Anglia ar înceta de a fabrica stofe pentru export şi ar produce vin pentru consumul intern. Preţul în bani al acestor articole ar fi reglementat în consecinţă. Vinul ar scădea în Anglia, în timp ce stofele ar rămâne la preţul lor de dinainte, iar în Portugalia nici una dintre aceste mărfuri nu ar suferi nici o schimbare de preţ. S-ar continua câtva timp cu exportarea stofelor din Anglia în Portugalia, pentru că preţurile acestora ar continua să fie mai ridicate în Portugalia, dar în schimbul lor nu s-ar mai da vin, ci bani, până ce abundenţa de capital în Anglia şi împuţinarea lui în străinătate ar influenţa în aşa fel valoarea relativă a stofelor în ambele ţări, încât exportul acestora ar înceta de a mai fi profitabil. Dacă perfecţionarea fabricaţiei vinului ar fi foarte mare, ar putea fi în avantajul celor două ţări de a schimba între ele cele două îndeletniciri, adică în avantajul Angliei de a produce tot vinul, şi în al Portugaliei de a fabrica toate stofele consumate de ambele ţări; dar aceasta nu s-ar putea face decât după o nouă distribuire a metalelor preţioase, care ar ridica preţul stofelor în Anglia şi l-ar scădea în Portugalia. Preţul relativ al vinului ar scădea în Anglia din cauza avantajului real obţinut prin perfecţionarea procedeului de fabricaţie, ceea ce înseamnă că preţul lui natural ar scădea, iar preţul relativ al stofelor s-ar ridica în această ţară din cauza abundenţei de capital.

Astfel, să presupunem că prețul vinului era în Anglia, înainte de perfecționarea adusă în fabricația lui, de £50 butoiul, și că prețul unei cantități anumite de stofă era £45, pe când în Portugalia prețul aceleiași cantități de vin era £45 și acela al aceleiași cantități de stofă – £50. În acest caz, Portugalia ar exporta vin cu un profit de £5, și Anglia, stofe cu același profit.

Să presupunem acum că după perfecționare vinul scade la £45 în Anglia, și că stofele rămân la același preț. În comerț orice tranzacție este făcută pentru el însuși. Atâta timp cât un negustor poate cumpăra stofe din Anglia cu £45 și le poate vinde cu profitul obișnuit în Portugalia, el va continua să exporte stofe din Anglia. Pentru aceasta el nu trebuie să facă altceva decât să cumpere stofă englezească, pe care să o plătească cu o trată cumpărată cu bani portughezi. Ce se întâmplă cu acești bani nu îl interesează. El și-a achitat datoria prin remiterea tratei. Operațiunea este, fără îndoială, reglementată de condițiile în care el poate obține această trată, care condiții îi sunt cunoscute în acel moment, iar cauzele care pot influența prețul curent al tratelor, sau cursul schimbului, nu îl preocupă pe el.

Dacă cele două piețe sunt favorabile exportului de vin din Portugalia în Anglia, exportatorul de vin va fi vânzătorul unei trate, care va fi cumpărată fie de importatorul de stofe englezești, fie de persoana care i-a vândut trata. În felul acesta, exportatorii din ambele țări vor primi contravaloarea mărfurilor lor fără ca bani în numerar să treacă dintr-o țară în alta. Fără să fi avut loc nici o tranzacție directă între ei, banii plătiți în Portugalia de importatorul de stofe vor fi plătiți exportatorului portughez de vin; iar în Anglia, prin negocierea aceleiași trate, exportatorul de stofe va fi autorizat să primească valoarea acesteia de la importatorul de vin.

Dar, dacă prețul vinului ajunge așa încât exportul de vin în Anglia nu mai este avantajos, importatorul de stofe din Portugalia tot va trebui să cumpere o trată. Prețul, însă, al acelei trate va fi mai mare, pentru că persoana care i-ar vinde-o ar ști că nu se află pe piață nici o contratrată cu care tranzacțiile dintre cele două țări să se poată compensa. Importatorul de stofe ar putea ști, de asemenea, că el va trebui să trimită de fapt corespondentului său din Anglia aurul sau argintul pe care îl primește în schimbul tratei, pentru ca corespondentul său să poată plăti suma aceea persoanei care are dreptul s-o reclame de la el. El va trebui, prin urmare, să adauge la prețul tratei toate cheltuielile la care se expune, plus profitul său obișnuit și echitabil.

Dacă agiul plătit în Portugalia pentru o trată asupra Angliei este egal cu profitul realizat prin importarea de stofă, orice import de stofă va înceta, bineînțeles. Dar dacă acel agiu este numai de 2%, și dacă pentru a plăti în Anglia o datorie de £100 va trebui să plătească £102 în Portugalia, în timp ce stofa

care a costat £45 s-ar vinde cu £50, s-ar importa stofă, s-ar cumpăra trate asupra Angliei, şi s-ar exporta bani în numerar, până ce micşorarea stocului monetar din Portugalia şi acumularea lui în Anglia vor fi adus preţurile la nivelul la care un astfel de comerţ nu ar mai reprezenta nici un fel de avantaj.

Dar micşorarea stocului monetar într-o ţară şi creşterea lui într-alta nu influenţează numai preţul unei mărfi, ci preţul tuturor mărfurilor şi, prin urmare, preţul vinului şi preţul stofelor se vor ridica în Anglia şi se vor micşora în Portugalia. Preţul stofei, care era £45 în Anglia şi £50 în Portugalia, va scădea, probabil, la £49 sau £48 în Portugalia, şi se va ridica la £45 sau £47 în Anglia, nemaipermiţând un profit suficient, după plata agiului, care să hotărască pe vreun negustor să importe stofe din Anglia.

Astfel, fiecare ţară nu posedă decât cantitatea de numerar necesară pentru reglementarea operaţiunilor unui comerţ avantajos de schimb. Anglia exporta stofă în schimbul vinului, pentru că făcând astfel industria stofelor îi devenea mai productivă. Ea avea mai multă stofă şi mai mult vin în acest caz decât dacă ea ar fi produs ambele mărfuri. Portugalia importa stofe şi exporta vin pentru că producţia de vin a Portugaliei devenea astfel mai rentabilă ambelor ţări. Dacă fabricarea stofelor în Anglia sau producerea vinului în Portugalia s-ar face mai greu, sau dacă s-ar face mai uşor vin în Anglia şi stofe în Portugalia, acest comerţ de schimb ar înceta imediat.

Să presupunem că în Portugalia nu se schimbă nimic, dar că Anglia crede că poate întrebuinţa munca ei mai avantajos producând vin. În acest caz, comerţul de schimb între cele două ţări se schimbă imediat. Nu numai că exportul de vin din Portugalia încetează, dar se face o nouă distribuire a metalelor preţioase, şi importul de stofe din Anglia este, de asemenea, împiedicat.

Ambele ţări ar putea crede că este, probabil, în interesul lor să-şi producă singure vinul şi stofele, dar atunci se va ajunge la acest rezultat ciudat: în Anglia, deşi vinul ar fi mai ieftin, stofa s-ar scumpi, şi consumatorul ar trebui să plătească mai mult pentru ea, în timp ce în Portugalia consumatorii ar putea plăti mai ieftin şi stofa, şi vinul. În ţara în care se va fi făcut o perfecţionare preţurile se vor ridica; în aceea în care nu se va fi întâmplat nici o schimbare, dar în care va fi lipsit posibilitatea unui comerţ extern avantajos, preţurile vor scădea.

Aceasta este, însă, doar un avantaj aparent pentru Portugalia, pentru că cantitatea de vin şi de stofe produsă de acea ţară se va fi micşorat, în timp ce cantitatea produsă în Anglia se va fi mărit. Valoarea monedei va fi suferit o oarecare schimbare în ambele ţări: ea va fi scăzut în Anglia şi se va fi ridicat în Portugalia. Evaluat în bani, venitul total al Portugaliei se va fi micşorat – evaluat în acelaşi fel, întregul venit al Angliei se va fi ridicat.

Se pare, prin urmare, că o perfecționare adusă unei fabricații în orice țară tinde să modifice repartizarea metalelor prețioase între diferitele națiuni de pe glob, tinde să sporească cantitatea mărfurilor în același timp în care ea ridică prețurile în țara în care s-a făcut acea perfecționare.

Pentru a simplifica problema, am presupus aici că comerțul între două țări se limita la două feluri de marfă – la vin și la stofe; dar se știe foarte bine că articolele de pe lista exporturilor și a importurilor sunt numeroase și variate. Prin retragerea numerarului dintr-o țară și acumularea lui într-alta, prețul tuturor mărfurilor suferă schimbări. Aceasta favorizează exportul multor alte mărfuri în afară de acela al numerarului, ceea ce împiedică efectul asupra valorii monedei în cele două țări să fie atât de mare cât ar fi altfel.

Pe lângă îmbunătățirile în arte și mașini, sunt și alte numeroase cauze care influențează în mod constant cursul natural al comerțului și care deranjează echilibrul și valoarea relativă a numerarului. Primele de export și de import, impozitele noi pe mărfuri, câteodată în mod direct, altă dată în mod indirect, tulbură schimbul natural de mărfuri și produc, în consecință, necesitatea de a importa și de a exporta numerar, pentru ca prețurile să se poată conforma cursului natural al comerțului; și acest efect este produs nu numai în țara unde există cauza de perturbație, dar, într-un grad mai mare sau mai mic, în toate țările din lumea comercială.

Aceasta explică într-o oarecare măsură diferența valorii monedei în diferitele țări, și ne arată de ce prețurile mărfurilor indigene, și cele voluminoase, deși au o valoare comparativ mică, sunt, independent de alte cauze, mai scumpe în țările industriale. Dacă comparăm prețurile produselor agricole din două țări care au exact aceeași populație și aceeași cantitate de pământ, egal de fertil, și care posedă aceleași cunoștințe de agricultură, vom găsi că aceste prețuri sunt mai ridicate în țara în care lucrătorii sunt mai pricepuți și în care se folosesc mașini mai bune pentru fabricarea mărfurilor exportabile. Nivelul profitului din ambele țări diferă, probabil, foarte puțin, pentru că salariile, adică răsplata reală a lucrătorilor, pot fi aceleași în ambele țări; dar acele salarii, ca și produsele agricole, vor fi evaluate mai scump în bani în țara în care, din cauza avantajelor care decurg din dibăcia lucrătorilor și calitatea mașinilor, va intra o cantitate mai mare de bani în schimbul mărfurilor ei exportate.

Dacă fiecare dintre aceste două țări ar excela într-un anumit fel de fabricație, metalele prețioase nu ar putea intra în nici una în mod mai abundent decât în cealaltă; dar, dacă una dintre aceste țări ar avea o superioritate foarte marcată asupra celeilalte, acest lucru ar fi inevitabil.

În prima parte a acestei lucrări am presupus, pentru înlesnirea argumentării, că moneda are întotdeauna aceeași valoare. Căutăm să arătăm acum

că, pe lângă variaţiile obişnuite ale valorii monedei şi acelea care aparţin în comun comerţului de pretutindeni, există de asemenea variaţii parţiale la care moneda este supusă în anumite ţări, şi că valoarea monedei nu este niciodată aceeaşi în două ţări diferite, deoarece ea depinde, precum ştim, de impozite, de dibăcia cu care se fabrică, de avantajele climei, de produsele naturale şi de multe alte cauze.

Cu toate, însă, că moneda este continuu supusă la variaţii şi că, prin urmare, mărfurile, care sunt aceleaşi în mai toate ţările, au preţuri şi ele supuse la diferenţieri considerabile, totuşi, nici afluenţa, nici ieşirea numerarului din ţară nu va produce nici un efect asupra nivelului profitului. Capitalul naţional nu va creşte din cauza sporirii numerarului în circulaţie. Dacă renta plătită de arendaş proprietarului său şi salariile plătite lucrătorilor sunt cu 20% mai ridicate într-o ţară decât într-alta, şi dacă în acelaşi timp valoarea nominală a capitalului arendaşului este cu 20% mai mare, nivelul profitului lui va fi exact acelaşi, chiar dacă el ar vinde produsele lui cu 20% mai scump.

Profitul – şi nu se poate spune aceasta destul de des – depinde de salarii, nu de salariile nominale, ci de cele reale, nu de numărul de lire ce trebuie plătite anual lucrătorului, ci de munca numărului de zile necesare pentru a obţine aceste lire. Salariile, prin urmare, pot fi aceleaşi în două ţări diferite; ele, de asemenea, pot fi în acelaşi raport faţă de rentă şi faţă de produsul total obţinut din pământ, deşi în una dintre aceste ţări lucrătorul ar primi zece shillingi pe săptămână, şi în cealaltă, doisprezece.

În primele stadii ale societăţii, când industriile nu făcuseră nici un progres şi când producţia tuturor ţărilor era aproape aceeaşi, constând din mărfuri voluminoase şi absolut necesare, valoarea monedei din diferitele ţări era reglementată în primul rând de distanţa la care se găseau minele care procurau metalele preţioase; dar, pe măsură ce artele progresează şi îmbunătăţirile se înmulţesc şi unele naţiuni excelează în anumite feluri de industrii, deşi distanţa până la mină rămâne încă un factor în calcularea ei, valoarea metalelor preţioase este reglementată mai cu seamă de superioritatea industrială.

Dar să presupunem că toate ţările produc numai grâu, vite şi stofă de calitate inferioară, şi că aurul nu poate fi obţinut din ţările care îl produc, sau de la acelea care stăpânesc acele ţări, decât exportând astfel de mărfuri. Valoarea de schimb a aurului ar fi atunci, desigur, mai mare în Polonia decât în Anglia, din cauza cheltuielilor mai mari pentru a transporta o marfă atât de voluminoasă ca grâul pe o distanţă mai mare, şi din cauza mai marii cheltuieli pentru a se trimite aurul în Polonia.

Această diferenţă în valoarea aurului sau, ceea ce este acelaşi lucru, această diferenţă de preţ a grâului în cele două ţări ar exista, deşi înlesnirile

pentru producerea grâului ar fi cu mult mai mari în Anglia decât în Polonia, din cauza mai marii fertilități a solului, a mai marii dibăcii a lucrătorilor și a superiorității uneltelor.

Dacă, însă, Polonia ar fi cea dintâi țară care ar perfecționa fabricile ei, dacă ea ar reuși să facă o marfă dorită de toată lumea, de o valoare mare într-un volum mic, sau dacă ea ar fi dăruită exclusiv de natură cu un bun dorit de toată lumea și pe care nu l-ar poseda nici o altă țară, ea ar obține în schimbul acelui bun o cantitate în plus de aur, care ar influența prețul grâului, al vitelor și al stofei de calitate ordinară. Dezavantajul distanței ar fi, probabil, mai mult decât compensat prin avantajul de a avea o marfă exportabilă de mare valoare, și valoarea monedei ar fi întotdeauna mai scăzută în Polonia decât în Anglia. Dacă, din contra, avantajul abilității lucrătorilor și acela al calității mașinilor ar fi posedate de Anglia, s-ar adăuga un nou motiv, la cel deja existent, pentru care valoarea aurului să fie mai mică în Anglia decât în Polonia, și pentru care grâul, vitele și îmbrăcămintea să fie mai scumpe în Anglia.

Acestea sunt, cred, singurele două cauze care reglementează valoarea comparativă a monedei în diferitele țări ale lumii; pentru că, deși impozitele produc o deranjare a echilibrului monetar, ele fac aceasta lipsind țara în care sunt puse deoparte din avantajele ce provin din priceperea lucrătorilor, din munca lor și din climă.

Am căutat să fac cu multă grijă distincție între valoarea depreciată a monedei și valoarea ridicată a grâului, sau a oricărei alte mărfi cu care se poate compara moneda. Acești termeni au fost adesea considerați ca echivalenți, dar este clar că, atunci când grâul se ridică de la cinci shillingi la zece shillingi bushel-ul, aceasta se poate datora fie unei scăderi a valorii monedei, fie unei ridicări a valorii grâului. Astfel am văzut că din necesitatea de a recurge treptat la terenuri de calitate din ce în ce mai slabă, pentru a putea hrăni o populație crescândă, valoarea grâului trebuie să se ridice în raport cu aceea a celorlalte mărfuri. Dacă, prin urmare, valoarea monedei rămâne continuu aceeași, se va da mai multă monedă în schimbul grâului, adică prețul grâului se va ridica. Aceeași ridicare de preț a grâului va fi produsă de orice îmbunătățire de mașini din industrie care ne-ar permite să fabricăm mărfuri în condiții special de avantajoase. Aceasta ar determina o afluență de numerar, valoarea monedei ar scădea și, prin urmare, am obține mai puțin grâu în schimbul ei.

Dar efectele scumpirii grâului sunt cu totul diferite în cazul când ele sunt produse de o ridicare a valorii grâului decât în cazul când sunt produse de o scădere a valorii monedei. În ambele cazuri salariile în bani se vor ridica, dar, dacă această scumpire este consecința scăderii valorii monedei, toate

celelalte mărfuri se vor scumpi, nu numai salariile şi grâul. Dacă fabricantul va avea să plătească mai mult pentru salarii, va primi şi el mai mult pentru mărfurile lui, şi nivelul profitului lui va rămâne acelaşi. Dar, când ridicarea preţului grâului este efectul greutăţii ce se întâmpină la producţia grâului, profitul va scădea, pentru că fabricantul va fi forţat să plătească salarii mai mari şi nu va putea în acelaşi timp să se despăgubească ridicând preţul mărfii fabricate.

Orice îmbunătăţire în înlesnirile de exploatare a minelor, datorită căreia metalele preţioase ar putea fi produse cu un mai mic cuantum de muncă, va scădea – în general – valoarea monedei. Se vor primi în schimbul ei mai puţine mărfuri în toate ţările; dar, când o ţară excelează în industria manufacturieră, ea provoacă o afluenţă de bani către ea, valoarea monedei scade, şi preţul grâului şi al muncii devine relativ mai ridicat în acea ţară decât în oricare alta.

Această valoare mai mare a monedei nu va fi indicată de cursul schimbului; tratele se vor negocia tot la paritate, deşi preţul grâului şi al muncii va fi de 10%, 20%, sau 30% mai ridicat într-o ţară decât într-alta. În împrejurările presupuse, această diferenţă de preţuri este un lucru natural; şi, pentru ca cursul schimbului să rămână *ad pari*, trebuie ca în ţara care excelează în industrie să se introducă o cantitate suficientă de numerar pentru a ridica preţul grâului şi al muncii. Dacă ţările străine ar interzice exportul de numerar, şi dacă această lege prohibitivă ar putea fi pusă în execuţie, aceasta ar putea împiedica ridicarea preţului grâului şi al muncii în ţara manufacturieră, pentru că o astfel de ridicare nu se întâmplă decât după o afluenţă de metale preţioase, presupunând că nu se face uz de hârtie monedă; dar această prohibiţie nu ar putea împiedica schimbul de a fi foarte nefavorabil ţării care a impus-o. Dacă Anglia ar fi ţara manufacturieră şi dacă ar fi posibil să se împiedice importul de numerar în ea, schimbul ei cu Franţa, Olanda şi Spania ar putea fi cu 5%, 10% sau 20% defavorabil acestor ţări.

Ori de câte ori circulaţia normală a numerarului este oprită în mod forţat, şi moneda este împiedicată de a se stabili la justul ei nivel, nu există nici o limită a posibilităţilor de variaţie a cursului de schimb. Efectele produse de acest lucru sunt la fel cu cele produse atunci când se dă un curs forţat hârtiei monedă, care nu mai poate fi schimbată atunci contra numerar la dorinţa deţinătorului. O astfel de monedă nu poate avea curs decât în ţara în care a fost emisă; când devine prea abundentă, ea nu poate trece în alte ţări. Nivelul circulaţiei este distrus şi schimbul este, în mod inevitabil, defavorabil ţării în care această hârtie monedă se află într-o cantitate excesivă. Acelaşi lucru s-ar produce cu o circulaţie metalică dacă forţamente, prin legi care nu ar putea fi eludate, numerarul ar fi reţinut în ţară, în timp ce el ar fi împins de pulsul comerţului spre alte ţări.

Când fiecare țară posedă exact cantitatea de monedă pe care trebuie să o aibă, cu toate că valoarea monedei nu este aceeași în toate țările, și ea poate diferi cu 5%, 10% sau chiar 20% pentru multe mărfuri, schimbul va fi la paritate. O sută de lire în Anglia, sau argintul care se găsește într-o sută de lire, va cumpăra o trată de £100, sau o cantitate echivalentă de argint în Franța, Spania sau Olanda.

Vorbind despre cursul schimbului și despre valoarea comparativă a monedei în diferite țări, nu trebuie să considerăm valoarea monedei evaluată în mărfurile acelor țări. Niciodată cursul nu poate fi determinat comparând valoarea monedei cu aceea a grâului, a stofei sau a oricărei alte mărfi. Schimbul reprezintă valoarea monedei unei țări comparate cu valoarea monedei unei alte țări.

El poate fi determinat, de asemenea, comparându-l cu o măsură fixă, comună ambelor țări. Dacă o trată de £100 asupra Angliei va cumpăra aceeași cantitate de mărfuri în Franța sau în Spania ca și o trată de aceeași valoare asupra Hamburgului, schimbul între Hamburg și Anglia este *ad pari*; dar, dacă o trată asupra Angliei în valoare de £130 nu poate cumpăra mai mult decât o trată asupra Hamburgului în valoare de £100, schimbul este cu 30% defavorabil Angliei.

Cu £100 s-ar putea cumpăra o trată, sau dreptul de a primi £101 în Olanda, £102 în Franța și £105 în Spania. În acest caz se zice că schimbul este de 1% în defavoarea Olandei, de 2% în defavoarea Franței și de 5% în defavoarea Spaniei. Aceasta indică că se găsește în acele țări mai mult numerar decât ar trebui să fie, și valoarea comparativă a numerarului lor față de aceea a numerarului Angliei poate fi imediat restabilită la paritate dacă se retrage numerar din acele țări, sau se mărește numerarul Angliei.

Aceia care susțin că moneda noastră a fost depreciată în timpul ultimilor zece ani, când cursul schimbului a variat de la 20% – la 30% în defavoarea acestei țări, n-au susținut niciodată, precum au fost acuzați, că moneda nu ar putea avea o valoare mai mare într-o țară decât în alta în comparație cu valoarea diferitelor mărfuri; dar au susținut că nu s-ar putea reține în Anglia £130 atunci când această sumă nu ar reprezenta în moneda din Hamburg sau din Olanda decât metalul din £100, dacă nu admitem o depreciere a monedei.

Trimițând la Hamburg monede bune în valoare de £130, chiar cu o cheltuială de £5, eu aș primi acolo £125; cum aș fi consimțit atunci să dau £130 pentru o trată care mi-ar fi dat în Hamburg doar £100 numai pentru că lirele mele nu erau monede bune; ele erau depreciate, valoarea lor intrinsecă, inferioară lirelor sterline din Hamburg și, trimise de fapt acolo cu o cheltuială de £5, nu se puteau vinde decât cu £100. Întrebuințând £130 în monedă

metalică, nimeni nu va nega că voi avea £125 în Hamburg, dar cu lire sterline în monedă de hârtie nu pot obține decât £100; și, totuși, s-a susținut că £130 în hârtie aveau aceeași valoare ca £130 în argint sau aur!

Unii au susținut, într-adevăr, cu mai multă dreptate, că £130 în hârtie nu aveau aceeași valoare ca £130 în valoare metalică; dar au mai spus că ceea ce schimbase era valoarea monedei metalice, și nu a hârtiei monedă. Ei au voit să limiteze înțelesul cuvântului „depreciere" la o scădere de valoare, și nu la diferența comparativă între valoarea monedei și măsura tip prin care această valoare este reglementată de lege. O sută de lire sterline engleze valorau altădată și puteau cumpăra £100 în monedă de Hamburg, și în orice altă țară exact aceeași cantitate de marfă putea fi cumpărată cu o trată asupra Angliei, sau cu una asupra Hamburgului. Pentru a obține aceeași marfă, am fost obligat de curând să dau £130 în monedă engleză, în timp ce Hamburgul o putea obține cu £100 în monedă Hamburg. Dacă moneda engleză a rămas la aceeași valoare ca mai înainte, desigur că valoarea monedei din Hamburg trebuie să se fi ridicat. Dar cum se poate determina dacă a scăzut moneda engleză sau dacă s-a ridicat moneda din Hamburg? Nu este nici o măsură comună cu care să se poată preciza aceasta. Este o afirmație care nu poate fi probată, un lucru care nu poate fi afirmat, nici negat în mod pozitiv. Toate popoarele din lume trebuie să se fi convins de timpuriu că nu există în natură nici o măsură a valorii la care să se poată raporta în mod sigur, și de aceea ele au ales o unitate de măsură care, în general, li s-a părut mai puțin variabilă.

Trebuie să ne conformăm acestei unități de măsură până ce legea va fi schimbată, și până ce se va descoperi o altă materie din care să putem obține o unitate de măsură mai perfectă decât cea pe care am stabilit-o până acum.

Atâta timp cât aurul va fi unitatea de măsură exclusivă în această țară, moneda va fi socotită depreciată când o liră sterlină nu va avea valoarea de 5 dwts și 3 gr aur pur, indiferent dacă valoarea aurului scade sau se ridică.

CAP. VIII

DESPRE IMPOZITE

Impozitul este acea porțiune din produsul solului și al muncii unei țări care este pusă la dispoziția statului. Această porțiune este plătită, în ultimă instanță, sau din capitalul, sau din venitul țării.

Am arătat deja cum capitalul unei țări este fix sau circulant, după cum natura lui este mai mult sau mai puțin durabilă. Este greu de stabilit în mod strict unde este limita care distinge capitalul circulant de capitalul fix, pentru că durata de întrebuințare a unui capital poate să varieze aproape la infinit. Hrana unei țări este consumată și refăcută cel puțin o dată în fiecare an, îmbrăcămintea unui lucrător nu este consumată și refăcută decât, probabil, în mai puțin de doi ani, în timp ce se presupune că locuința și mobila lui trebuie să dureze timp de zece sau douăzeci de ani.

Când producția anuală a unei țări depășește consumul anual, se zice că țara aceea își mărește capitalul; când consumul ei anual nu este cel puțin refăcut de producția ei anuală, se zice că ea își micșorează capitalul. Capitalul poate, prin urmare, să fie mărit printr-o producție mai mare sau printr-o consumație mai mică, neproductivă.

Dacă consumația statului, mărită de impunerea de noi taxe, este compensată fie printr-o producție sporită, fie printr-o consumație mai mică a locuitorilor, impozitul nu se aplică decât asupra venitului și capitalul național rămâne neatins; dar, dacă producția nu se mărește și nici consumația locuitorilor nu se micșorează, impozitul lovește necesarmente capitalul, adică micșorează fondul atribuit consumației productive[1].

În măsura în care scade capitalul unei țări, scade, necesarmente, și producția ei și, prin urmare, dacă locuitorii și statul continuă să facă aceleași cheltuieli nefolositoare, întovărășite de o scădere continuă a producției,

1. Toate produsele unei țări trebuie consumate; dar este cea mai mare deosebire între faptul de a fi consumate de cei care reproduc sau de cei care nu reproduc o altă valoare. Când spunem că venitul este economisit și adăugat la capital înțelegem prin aceasta că acea porțiune de venit, pe care o considerăm adăugată la capital, este consumată de lucrătorii care produc, și nu de cei care nu produc. Nu există nici o greșeală mai mare decât aceea de a presupune că un capital poate fi mărit prin neconsumare. Dacă prețul muncii ar crește atât de mult încât, cu toată sporirea capitalului, nu s-ar mai putea utiliza mai multă muncă, aș spune că acea sporire de capital ar fi consumată tot într-un mod neproductiv.

resursele locuitorilor şi ale statului descresc din ce în ce mai repede, producând mizeria şi ruina.

Cu toată imensa cheltuială făcută de statul englez în ultimii douăzeci de ani, nu ne putem îndoi că ea a fost mai mult decât compensată prin producţia mai mare a ţării. Nu numai că a rămas intact capitalul naţional, dar el a fost sporit foarte mult, iar venitul naţional anual, chiar după plata impozitelor, este, probabil, actualmente mai mare decât în orice altă perioadă a istoriei noastre.

Proba acestui lucru este sporirea populaţiei, extensiunea agriculturii, intensificarea transporturilor maritime şi a manufacturilor, construcţia de docuri, deschiderea de numeroase canale, precum şi multe alte întreprinderi costisitoare, toate acestea denotând sporirea şi a capitalului, şi a producţiei anuale.

Totuşi, este cert că fără impunerea de taxe această sporire de capital ar fi fost mult mai mare. Nu există impozite care să nu aibă tendinţa de a micşora puterea de acumulare a capitalurilor. Toate impozitele lovesc sau capitalul, sau venitul. Dacă lovesc capitalul, se micşorează în mod proporţional acel fond ale cărui dimensiuni reglementează întotdeauna gradul de dezvoltare al industriei naţionale; şi, dacă lovesc venitul, ele sau slăbesc puterea de acumulare, sau îi forţează pe contribuabili să agonisească suma la care se ridică impozitul prin micşorarea corespunzătoare a consumaţiei lor anterioare neproductivă de obiecte de primă necesitate şi de obiecte de lux. Unele impozite produc aceste efecte mai mult decât altele, dar marele neajuns al impozitelor nu constă atât în anumite rezultate parţiale, cât mai cu seamă în totalitatea efectelor lor.

Impozitele nu lovesc numaidecât capitalul prin aceea că sunt puse asupra capitalului, nici venitul prin aceea că sunt puse asupra venitului. Dacă mi se cere să plătesc £100 din venitul meu de £1.000 pe an, aceasta reprezintă, într-adevăr, un impozit asupra venitului dacă mă mulţumesc să cheltuiesc numai restul de £900; dar va fi un impozit asupra capitalului dacă continuu să cheltuiesc £1.000.

Capitalul care îmi produce un venit de £1.000 poate fi în valoare de £10.000. Impozitul de 1% asupra acestui capital este de £100. Dar capitalul meu ar rămâne intact dacă, după ce aş plăti acest impozit, eu m-aş mulţumi să cheltuiesc £900.

Dorinţa fiecărui om de a-şi păstra rangul în lume şi de a-şi menţine averea la nivelul atins odată face ca cele mai multe impozite, fie că sunt puse asupra capitalului, fie asupra venitului, să fie plătite din venit; şi, prin urmare, pe măsură ce impozitele se măresc sau cheltuielile statului cresc, cheltuielile anuale ale locuitorilor trebuie să scadă, în afară de cazul când ei sunt

în stare să mărească în aceeași proporție capitalurile și veniturile lor. Ar trebui ca statul să încurajeze această tendință în popor, și să nu pună niciodată impozite care să cadă în mod inevitabil asupra capitalului, deoarece făcând astfel fondul pentru plata lucrătorilor s-ar micșora și, în consecință, și producția viitoare a țării.

În Anglia s-a neglijat acest lucru când s-au supus la impozite testamentele, legatele și toate transmisiunile de proprietate de la morți la vii. Dacă un legat în valoare de £1.000 este supus unei taxe de £100, legatarul consideră legatul său ca fiind numai de £900, și nu vede nici un motiv pentru care să strângă £100 pentru taxa de moștenire din cheltuiala sa. În felul acesta capitalul național este micșorat. Dar, dacă el ar fi primit efectiv £1.000 și ar fi fost obligat să plătească £100 ca impozit asupra venitului lui, asupra vinului, cailor sau servitorilor lui, el ar fi micșorat, probabil, cheltuiala lui, sau, mai bine zis, el nu ar fi mărit cheltuiala lui cu £100, și capitalul țării ar fi rămas intact.

„Taxele de succesiune", zice Adam Smith, „sunt suportate direct și în mod definitiv de persoanele asupra cărora a fost transferată proprietatea. Taxele de vânzare de pământ cad în totul asupra vânzătorului. Vânzătorul este, aproape întotdeauna, forțat să vândă și, prin urmare, trebuie să accepte prețul pe care îl poate căpăta. Cumpărătorul nu este aproape niciodată forțat să cumpere și, prin urmare, va da prețul care îi convine lui. El calculează costul total al pământului, în care intră prețul și taxele de cumpărare. Cu cât taxa pe care va trebui s-o plătească va fi mai mare, cu atâta va fi el mai puțin dispus să plătească ca preț. Astfel de impozite, prin urmare, cad mai întotdeauna în sarcina persoanei care se găsește la nevoie, și trebuie să fie, așadar, grele și opresive... Taxa timbrului, taxele pentru înregistrarea de obligațiuni și contracte pentru împrumut de bani cad cu totul în sarcina persoanei care se împrumută, și sunt plătite, de fapt, întotdeauna de ea. Taxele de același fel ocazionate de procedură cad asupra reclamantului. Ele reduc valoarea obiectului disputat pentru ambele părți. Cu cât o proprietate costă mai mult pentru a fi achiziționată, cu atât valoarea ei netă trebuie să fie mai mică după achiziționare. Toate taxele transferului de orice fel de proprietate, micșorând valoarea proprietății, tind să micșoreze fondul destinat pentru întreținerea lucrătorilor. Ele sunt niște taxe mai mult sau mai puțin de risipă, pentru că ele sunt puse pentru a mări venitul suveranului, care întreține mai întotdeauna niște lucrători neproductivi, în dauna capitalului supușilor săi, care întreține numai lucrători productivi."

Dar aceasta nu este singura obiecțiune care li se aduce taxelor de transfer de proprietate. Ele împiedică ca distribuirea capitalului național să se facă în modul cel mai avantajos comunității. Pentru binele general, niciodată

înlesnirile pentru transferul şi schimbul tuturor felurilor de proprietate nu vor fi prea multe, pentru că numai astfel capitalurile de tot felul pot ajunge în mâinile celor ce ştiu să le întrebuinţeze cel mai bine, mărind astfel producţia ţării. „De ce vrea cineva să-şi vândă pământul?" întreabă d-l Say. „Pentru că are în vedere o altă întreprindere în care capitalul său va fi mai productiv. De ce vrea altul să cumpere acelaşi pământ? Pentru a întrebuinţa un capital care îi produce prea puţin, care nu a fost încă întrebuinţat, sau a cărui întrebuinţare poate, crede el, va fi făcută mai cu folos. Acest schimb măreşte venitul general, deoarece el măreşte venitul ambelor părţi contractante. Dar, dacă taxele sunt aşa de exorbitante încât să împiedice schimbul, ele sunt o piedică pentru mărirea acestui venit general." Aceste taxe, însă, se încasează uşor, şi multe persoane cred că aceasta oferă oarecare compensaţie pentru efectele dăunătoare pe care ele le produc.

CAP. IX

DESPRE IMPOZITE PE MATERII PRIME

Deoarece am stabilit într-o altă parte a acestei lucrări, și sper că am făcut aceasta în mod satisfăcător, principiul că prețul grâului este reglementat de costul lui de producție exclusiv pe acel teren, sau, mai bine, exclusiv cu acel capital care nu plătește nici o rentă, urmează că tot ce mărește costul de producție mărește prețul, și tot ce reduce costul de producție scade prețul. Nevoia de a cultiva teren de calitate mai slabă, sau faptul de a obține un produs mai redus, utilizând capital în plus pe un teren care a fost deja folosit în cultură, va mări în mod inevitabil valoarea de schimb a produselor agricole. Descoperirea mașinilor care permit cultivatorului să obțină grâul lui cu un cost de producție mai mic scade necesarmente valoarea de schimb a grâului. Orice impozit la care este supus cultivatorul, fie sub formă de impozit funciar, de dijmă, sau de taxe, mărește costul de producție și, prin urmare, trebuie să mărească prețul produselor agricole.

Dacă prețul produselor agricole nu s-ar ridica așa încât să-l despăgubească pe cultivator de impozitul pe care-l are de plătit, el ar părăsi, desigur, o meserie în care profitul lui ar ajunge sub nivelul general. Aceasta ar produce o micșorare a ofertei, până când cererea nesatisfăcută ar produce o ridicare a prețului materiilor prime atât de mare, încât cultivarea lor să fie tot atât de profitabilă ca investirea capitalului în orice alt negoț.

O ridicare de preț este singurul mijloc prin care cultivatorul ar putea plăti impozitul continuând să obțină din această investire a capitalului său profitul obișnuit și general. El nu ar putea scoate impozitul din rentă, forțându-l astfel pe proprietar să plătească impozitul, pentru că el nu plătește nici o rentă. El nu l-ar putea scoate din profitul lui, pentru că nu ar avea nici un motiv pentru care să continue o meserie care nu-i dă decât un profit mic, când alte meserii i-ar da profit mai mare. El va ridica atunci, bineînțeles, valoarea produselor lui, cu o sumă egală cu impozitul de plătit.

Impozitul pe produsele agricole nu este plătit nici de proprietarul de pământ, nici de arendaș, ci de consumator, care plătește prețul ridicat.

Renta, precum știm, este diferența dintre produsele obținute de cuantumurile egale de muncă și de capital întrebuințate pe terenuri de aceleași calități sau de calități diferite. Să ne amintim, de asemenea, că renta pământului în bani și renta pământului în grâu nu variază în aceeași proporție.

În cazul unei perceperi asupra produselor agricole, a unui impozit funciar, sau a unei dijme, renta în grâu va varia, în timp ce renta în bani va rămâne aceeaşi.

Dacă, după cum am presupus deja, pământul cultivat ar fi de trei calităţi, şi, dacă întrebuinţând acelaşi capital am obţine

180 qri grâu pe terenul Nr. 1
170 qri grâu pe terenul Nr. 2
160 qri grâu pe terenul Nr. 3

renta Nr. 1 ar fi de 20 quarteri, adică diferenţa dintre Nr. 3 şi Nr. 1; renta Nr. 2, 10 quarteri, adică diferenţa dintre Nr. 3 şi Nr. 2; în timp ce Nr. 3 nu ar plăti nici o rentă.

Acum, dacă preţul grâului ar fi de £4 quarterul, renta în bani a Nr. 1 ar fi de £80, şi aceea a Nr. 2, de £40.

Să presupunem că se pune o taxă de 8 s. pe quarterul de grâu. Preţul s-ar ridica atunci la £4 8s., şi, dacă proprietarii ar obţine aceeaşi rentă în grâu ca înainte, renta terenului Nr. 1 ar fi de £88, şi aceea a terenului Nr. 2, de £44. Dar ei nu ar obţine aceeaşi rentă în grâu. Impozitul ar lovi mai greu terenul Nr. 1 decât terenul Nr. 2, şi terenul Nr. 2 – mai greu decât terenul Nr. 3, pentru că el s-ar percepe asupra unei cantităţi mai mari de grâu. Greutatea de cultură pe terenul Nr. 3 reglementează preţul. Grâul se ridică la £ 4 8s., pentru ca profitul capitalului întrebuinţat pe terenul Nr. 3 să fie la acelaşi nivel cu profitul tuturor celorlalte capitaluri în general. Produsul celor trei terenuri de calităţi deosebite, şi impozitele asupra lor, vor fi precum urmează:

Nr. 1 producând	180 qri. cu £4 8s. quarterul	.....	£792
Scăzând valoarea de	16,3 sau 8s. de quarter la 180 qri.	.....	72
Produsul net de grâu 163,7	Produsul net în bani	.....	£720
Nr. 2 producând	170 qri. cu £4 8s. quarterul	.....	£748
Scăzând valoarea de	15,4 cu £4 8s. sau 8s. de qr. la 170 qri.	....	68
Produsul net de grâu 154,6	Produsul net în bani	.....	£680
Nr. 3 producând	160 qri. cu £4 8s. quarterul	.....	£704
Scăzând valoarea de	14,5 cu £4 8s. sau 8s. de qr. la 160 qri.	....	64
Produsul net de grâu 145,5	Produsul net în bani	.....	£640

Renta în bani a terenului Nr. 1 ar rămâne £80, sau diferenţa dintre £640 şi £720; şi aceea a terenului Nr. 2, £40, sau diferenţa dintre £640 şi £680 – exact ca şi înainte; dar renta în grâu se va reduce de la 20 quarteri pe terenul

Nr. 1 la 18,2 quarteri, diferența dintre 145,5 și 163,7 quarteri, și aceea a Nr. 2 de la 10 la 9,1 quarteri, diferența dintre 145,5 și 154,6 quarteri.

Impozitul pe grâu va cădea, deci, asupra consumatorilor de grâu, și va ridica valoarea grâului, în comparație cu aceea a celorlalte mărfuri, în proporție cu impozitul; valoarea celorlalte mărfuri se va ridica în proporția în care în compoziția lor intră materii prime, în afară de cazul când efectele impozitului ar fi contrabalansate de alte cauze. Aceste mărfuri vor fi de fapt impuse în mod indirect, și valoarea lor se va ridica în proporție cu impozitul.

Un impozit, însă, pe produsele agricole și pe obiectele de primă necesitate ale lucrătorului ar avea încă un efect – ar ridica salariile. Datorită creșterii populației, conform principiului care reglementează aceasta, salariile cele mai mici nu rămân niciodată timp îndelungat deasupra nivelului pe care natura și obiceiul locului îl cer pentru susținerea lucrătorilor. Această clasă socială nu poate niciodată să suporte o parte mare din impozite și, prin urmare, dacă lucrătorii ar trebui să plătească încă 8s. de fiecare quarter de grâu, și încă o sumă ceva mai mică pentru celelalte obiecte de primă necesitate, ei nu ar putea să se întrețină cu aceleași salarii ca mai înainte, și clasa muncitorească ar dispărea. Salariile vor trebui, deci, să se ridice; și, în măsura în care ele s-ar ridica, profitul ar scădea. Statul ar primi o taxă de 8s. de quarter asupra întregii cantități de grâu consumate în țară, din care o parte ar fi plătită direct de consumatorii de grâu, cealaltă, plătită indirect de cei care întrebuințează lucrători, ar influența profitul, ca și în cazul în care salariile s-ar fi ridicat din cauza unei cereri de brațe de muncă superioare ofertei, sau din cauza greutății crescânde de a procura hrana și celelalte lucruri necesare lucrătorilor.

Impozitul care îl lovește pe consumator este un impozit general, dar cel care lovește profitul este un impozit parțial, pentru că el nu îl lovește nici pe proprietar, deoarece acesta continuă să primească aceeași rentă în bani, nici pe capitalist, care obține aceleași dividende ca mai înainte. Un impozit pe produsul solului va avea următoarele efecte:

1) Va mări prețul produselor agricole cu o sumă egală cu impozitul și va lovi, prin urmare, pe fiecare consumator în raport cu consumul lui.

2) Va ridica salariile și va micșora profitul.

Împotriva unui astfel de impozit se pot face următoarele obiecțiuni:

1) Că, ridicând salariile și micșorând profitul, este un impozit neechitabil, deoarece el lovește venitul arendașului, negustorului și fabricantului, și lasă neimpus venitul proprietarului de pământ, al capitalistului și al acelora care au venituri fixe.

2) Că va trebui să treacă un timp destul de lung de la ridicarea prețului grâului până la ridicarea salariilor, timp în care lucrătorii vor avea mult de suferit.

3) Că faptul de a ridica salariile şi de a scădea profitul micşorează tendinţa de acumulare de capital, având acelaşi efect ca şi sărăcia naturală a solului.

4) Că prin ridicarea preţului produselor agricole se vor ridica şi preţurile mărfurilor în compoziţia cărora intră materii prime şi că, prin urmare, nu vom putea concura cu fabricantul străin în condiţii egale pe piaţa universală.

În ceea ce priveşte prima obiecţie – că, ridicând salariile şi micşorând profitul, impozitul este un impozit neechitabil, deoarece el loveşte venitul arendaşului, negustorului şi fabricantului şi lasă neimpus venitul proprietarului de pământ, al capitalistului şi al altor persoane care au venituri fixe –, se poate răspunde că dacă impozitul este un impozit neechitabil este de datoria legiuitorului să facă să dispară această neechitate, taxând în mod direct renta solului şi dividendele capitalului. Făcând astfel, vom realiza toate scopurile unui impozit asupra veniturilor, fără neajunsul de a recurge la măsura odioasă de a spiona afacerile fiecăruia, şi de a da agenţilor fiscali împuterniciri care repugnă obiceiurilor şi sentimentelor unei ţări libere.

În ceea ce priveşte a doua obiecţie, că va trebui să treacă un timp destul de lung de la ridicarea preţului grâului până la ridicarea salariilor, timp în care lucrătorul va avea mult de suferit, eu răspund că, în împrejurări diferite, salariile se adaptează preţului produselor agricole cu o iuţeală de grade diferite; că în unele cazuri o ridicare a preţului grâului nu are nici un efect asupra salariilor; că în altele ridicarea salariilor precede ridicarea preţului grâului; de asemenea, că în unele cazuri efectele asupra salariilor sunt încete, în altele – rapide.

Aceia care susţin că preţul obiectelor de primă necesitate reglementează preţul muncii, ţinând seamă întotdeauna de specifica stare de progres în care se poate găsi naţiunea, admit prea uşor că o ridicare sau o scădere a preţului obiectelor necesare nu este urmată decât de o foarte înceată ridicare sau scădere a salariilor. O scumpire a alimentelor poate să provină din diferite cauze, şi poate, în consecinţă, să producă efecte foarte diferite. Ea poate să provină din:

1) o producţie prea mică.

2) o cerere tot mai mare, care poate să provoace în cele din urmă o creştere a costului de producţie.

3) o scădere a valorii monedei.

4) impozite asupra obiectelor de primă necesitate.

Aceste patru cauze nu au fost îndeajuns de deosebite una de alta de cei care au cercetat influenţa scumpirii articolelor de primă necesitate asupra salariilor. O vom examina pe fiecare în parte.

O recoltă proastă va produce o scumpire a alimentelor, și prețul ridicat este singurul mijloc prin care consumația este constrânsă a se adapta condițiilor ofertei. Dacă toți cumpărătorii de grâu ar fi bogați, prețul grâului s-ar putea ridica indefinit; rezultatul însă ar rămâne neschimbat; prețul ar ajunge, la un moment dat, așa de ridicat, încât cei mai puțin bogați ar fi obligați să renunțe la o parte din cantitatea pe care o consumau de obicei, deoarece numai printr-o consumație mai scăzută cererea poate fi micșorată la nivelul aprovizionării. În asemenea împrejurări nimic nu este mai absurd decât de a voi să reglementezi în mod forțat salariile după prețul alimentelor, așa cum se face adesea printr-o greșită aplicare a legilor referitoare la clasele sărace. O astfel de măsură nu aduce nici o ușurare reală muncitorilor, pentru că efectul ei este de a ridica prețul grâului și mai mult, și atunci lucrătorii trebuie să-și limiteze aprovizionarea în proporție cu oferta limitată. De obicei, o producție insuficientă din cauza condițiilor climaterice proaste nu ar da naștere la o ridicare de salarii dacă nu s-ar interveni prin măsuri dăunătoare și nesocotite. Ridicarea salariilor nu are decât o valoare nominală pentru cei care le primesc. Ea mărește concurența pe piața grâului, și ultimul ei efect este de a mări profitul cultivatorilor și al negustorilor de grâu. Salariile lucrătorilor sunt de fapt reglementate de raportul dintre cererea și oferta de obiecte de primă necesitate și oferta și cererea de lucrători, iar banii sunt numai mijlocul sau unitatea de măsură în care sunt exprimate salariile. În acest caz, prin urmare, nenorocirea lucrătorului este inevitabilă, și nici o lege nu poate face nimic, pentru că nu există nici un remediu în afară de acela de a importa surplusul de hrană necesar, sau de a recurge la foarte utile surogate.

Când prețul ridicat al grâului este efectul unei cereri mai mari, el este întotdeauna precedat de o creștere a salariilor, pentru că cererea nu poate crește fără o sporire a mijloacelor oamenilor de a plăti ceea ce ei doresc să aibă. O acumulare de capital produce, desigur, o concurență mai mare între cei care întrebuințează lucrători și, în consecință, a prețului cu care aceștia sunt plătiți. Salariile astfel mărite nu sunt întotdeauna cheltuite imediat pe hrană, ci, la început, ele procură lucrătorului celelalte feluri de agremente. Starea lui îmbunătățită, însă, îl determină să se căsătorească și îi înlesnește posibilitatea de a face aceasta. Și atunci nevoia de hrană pentru suportul familiei lui întrece, bineînțeles, nevoia de alte agremente pe care el a cheltuit un timp oarecare salariul său. Grâul se ridică, prin urmare, pentru că se cere într-o cantitate mai mare, pentru că există în țară oameni care au mijloace mai multe de a-l plăti; și profitul cultivatorului va continua să se ridice deasupra nivelului obișnuit, până ce se va găsi capitalul necesar cu care să se mărească producția de grâu. Dacă, după aceasta, grâul va scădea din nou la prețul lui dinainte, sau va continua ridicat, depinde de calitatea terenului

pe care se produce cantitatea de grâu cerută în plus. Dacă grâul este produs pe un teren de aceeaşi fertilitate ca ultimul teren cultivat, şi fără o sporire a preţului muncii, preţul va scădea la preţul de mai înainte; dacă el, însă, este produs pe un teren mai sărac, el va continua să rămână ridicat. În primul caz, ridicarea salariilor se datora unei mai mari cereri de braţe de muncă, care, constituind o încurajare pentru contractarea de căsătorii şi un ajutor pentru creşterea copiilor, avea efectul de a mări numărul lucrătorilor. Dar, îndată ce se vor obţine braţele de muncă necesare, salariile vor scădea din nou la nivelul lor anterior, dacă grâul scade la vechiul lui preţ; ele se vor ridica deasupra nivelului anterior în cazul în care s-a obţinut o producţie mai abundentă de grâu pe un teren de o calitate mai slabă decât cel cultivat cel din urmă. Un preţ ridicat nu este deloc incompatibil cu o aprovizionare abundentă. Preţul este ridicat nu pentru că este insuficientă cantitatea de produse, ci pentru că s-a cerut o cheltuială mai mare pentru producerea acelei cantităţi. Se întâmplă, într-adevăr, de obicei, ca, atunci când s-a dat un impuls sporirii de populaţie, efectul produs să treacă dincolo de cerinţele momentului; populaţia poate creşte, şi de obicei creşte aşa de mult, încât, cu toată cererea mare de braţe, ea necesită o parte mai mare din fondul pentru susţinerea lucrătorilor decât necesita înainte de sporirea capitalului. În acest caz se va întâmpla o reacţie. Salariile vor fi sub nivelul lor natural, şi se vor menţine astfel până ce se va fi restabilit raportul obţinut între ofertă şi cerere. În acest caz, ridicarea preţului grâului este precedată de o ridicare a salariilor şi, prin urmare, ea nu poate aduce nici o înrăutăţire condiţiilor de trai ale lucrătorilor.

O scădere a valorii monedei, ca urmare a unei mari abundenţe de metale preţioase extrase din mine, sau a unui abuz de privilegii acordate băncilor, este o altă cauză a scumpirii alimentelor, dar care nu schimbă întru nimic cantitatea producţiei. Acest lucru nu schimbă nici numărul lucrătorilor, nici cererea de braţe de muncă, pentru că el nu este întovărăşit nici de o creştere, nici de o micşorare a capitalului. Cantitatea de obiecte de primă necesitate care îi revine lucrătorului este în raport cu cererea şi oferta de astfel de obiecte faţă de cererea şi oferta de muncă, moneda fiind numai instrumentul în care cantitatea este exprimată. Cum nici unul dintre aceste elemente nu se schimbă, şi salariul lucrătorului va rămâne acelaşi. Salariile în bani se vor ridica, dar aceasta nu îi va permite lucrătorului să se aprovizioneze decât cu aceeaşi cantitate de obiecte necesare ca şi înainte. Aceia care contestă acest principiu trebuie să ne arate de ce o creştere de numerar nu ridică salariile lucrătorilor, dacă numărul lor nu a fost sporit, după cum, aşa cum recunosc ei înşişi, ea ridică preţul ghetelor, al pălăriilor şi al grâului, dacă cantitatea acestor mărfuri nu a fost sporită. Preţul relativ curent al pălăriilor şi al ghetelor este reglementat de cererea şi oferta de pălării în com-

parație cu cererea și oferta de ghete, iar moneda este numai instrumentul în care este exprimată valoarea lor. Dacă ghetele au un preț de două ori mai mare, și pălăriile vor avea un preț de două ori mai mare, și aceste mărfuri vor continua să aibă aceeași valoare comparativă. Tot astfel, dacă grâul și toate celelalte obiecte necesare au un preț de două ori mai mare, și munca va avea un preț de două ori mai mare; și, atâta timp cât nimic nu intervine pentru a modifica cererea și oferta obișnuită de obiecte necesare și de muncă, nu există nici un motiv pentru care ele să nu-și mențină valoarea lor relativă.

Nici scăderea valorii monedei, nici un impozit asupra produselor agricole, deși ambele ridică prețurile, nu va avea *necesarmente* o influență asupra cantității acestor produse, sau asupra numărului de oameni în stare să le cumpere și doritori să le consume. Este foarte ușor de înțeles de ce când capitalul unei țări se mărește în mod neregulat salariile cresc, pe când prețul grâului rămâne același, sau se ridică într-o mai mică proporție, și de ce când capitalul unei țări se micșorează salariile scad, pe când prețul grâului rămâne staționar, sau scade într-o proporție mult mai mică, și aceasta, timp îndelungat. Cauza este că munca e o marfă a cărei cantitate nu poate fi mărită sau micșorată la discreție. Dacă sunt prea puține pălării pe piață față de cerere, prețul se va ridica, dar numai pentru un timp scurt; pentru că în cursul unui an, consacrând mai mult capital acelei industrii, cantitatea de pălării va fi mărită, și, prin urmare, prețul curent al pălăriilor nu va putea depăși mult timp prețul lor natural; dar nu este același lucru când este vorba de lucrători; nu poți mări numărul lor într-un an sau doi când capitalul crește, nici nu poți micșora brusc numărul lor când capitalul scade și, prin urmare, numărul de brațe crescând și micșorându-se treptat, în timp ce fondurile pentru susținerea lucrătorilor cresc și se micșorează repede, trebuie să treacă un timp lung până ce prețul muncii să fie în perfect raport cu prețul grâului și al articolelor de primă necesitate; dar în cazul unei scăderi a valorii monedei, sau al unui impozit asupra grâului, nu există, necesarmente, nici exces, nici insuficiență de brațe, și, deci, nu poate exista nici un motiv pentru care lucrătorul să sufere o scădere reală de salariu.

Un impozit pe grâu nu micșorează necesarmente cantitatea de grâu, el ridică numai prețul în bani al grâului. El nu micșorează necesarmente cererea față de oferta de brațe, de ce ar micșora el, atunci, partea plătită lucrătorului? Să presupunem că acest impozit micșorează realmente partea dată lucrătorului – cu alte cuvinte, că el nu ridică salariul în bani al lucrătorului în proporția în care ridică prețul grâului pe care acesta îl consumă; oferta de grâu nu va întrece oare, în acest caz, cererea? nu va scădea prețul grâului? și, în consecință, nu va primi atunci lucrătorul partea lui obișnuită? În acest caz, capitalul va fi, într-adevăr, retras din agricultură, pentru că, dacă prețul nu s-ar mări cu toată suma impozitului, profitul obținut în agricultură ar fi

sub nivelul general de profit, şi capitalurile ar căuta o altă întrebuinţare, mai avantajoasă. În ceea ce priveşte, aşadar, impozitul pe produsele agricole, problema pe care o discutăm, cred că nu ar fi nici un interval de timp între ridicarea preţului produselor agricole şi ridicarea salariilor, în care lucrătorul ar avea de suferit, şi că, prin urmare, singurul neajuns produs de acest impozit pentru această clasă de oameni va fi neajunsul oricărui alt impozit, adică riscul ca impozitul să atingă fondurile pentru susţinerea lucrătorilor, şi prin aceasta să suspende sau să slăbească cererea de braţe.

În ceea ce priveşte a treia obiecţie adusă impozitului pe produse agricole, că faptul de a ridica salariile şi de a scădea profitul micşorează tendinţa acumulării de capital, având acelaşi efect ca şi sărăcia naturală a solului –, eu am căutat să arăt într-o parte a lucrării mele că se pot face economii tot atât de bine din cheltuieli ca şi din producţie, şi printr-o reducere a valorii mărfurilor, ca şi printr-o ridicare a nivelului profitului. Mărind câştigul meu de la £1.000 la £2.000, în timp ce preţurile rămân aceleaşi, eu am posibilitatea să-mi măresc capitalul din economii, dar eu l-aş mări şi mai mult dacă, câştigul meu rămânând acelaşi ca mai înainte, preţul mărfurilor ar scădea atât încât cu £800 să-mi pot procura aceeaşi cantitate pe care o cumpăram înainte cu £1.000.

La perceperea impozitului, problema care se pune este următoarea: să fie suma percepută de la diferite persoane, micşorându-se profitul lor, sau să se ridice preţul mărfurilor pe care s-ar cheltui profitul lor?

Un impozit, sub orice formă, nu oferă decât posibilitatea de a alege între mai multe rele. Dacă nu loveşte în profit sau în alte surse de venit, loveşte în cheltuieli, şi, cu condiţia ca sarcina să fie repartizată în mod egal şi ca ea să nu împiedice producţia, este indiferent în ce loveşte. Impozitele asupra producţiei sau asupra profitului capitalului, fie că ele sunt aplicate direct asupra profitului, fie indirect, prin impunerea solului sau a produsului lui, au acest avantaj asupra altor impozite că, cu condiţia ca toate celelalte venituri să fie impuse, nici o clasă socială nu se poate sustrage lui, şi fiecare clasă contribuie după mijloacele sale.

Un avar se poate sustrage de la impozitul asupra cheltuielilor. Dintr-un venit de £10.000 pe an, el poate să cheltuiască numai £300, dar de la impozitele pe profit, directe sau indirecte, el nu se poate sustrage; el va contribui dând sau valoarea unei părţi din produsul lui, sau, prin ridicarea preţului obiectelor absolut necesare pentru obţinerea producţiei, el nu va mai putea continua să-şi mărească capitalul în aceeaşi proporţie ca în trecut. Va putea avea, e adevărat, un venit de aceeaşi valoare, dar nu va putea dispune de acelaşi număr de braţe, nici de aceeaşi cantitate de materiale care poate da de lucru acelor braţe.

Dacă o țară este izolată de celelalte și nu face nici un fel de comerț cu vecinii săi, ea nu are nici un mijloc de a trece în sarcina altor țări o parte din impozitele sale. O parte din produsul solului și al muncii ei va fi consacrată serviciului statului; și, în afară de cazul când impozitele lovesc în mod neechitabil clasa care acumulează și economisește, eu cred că nu are nici o importanță dacă impozitele sunt puse asupra profitului, asupra produselor agricole, sau asupra produselor industriale. Dacă venitul meu este de £1.000 pe an, și dacă impozitele pe care trebuie să le plătesc se ridică la £100, mie îmi este aproape indiferent dacă le plătesc din venitul meu, rămânându-mi numai £900, sau dacă plătesc £100 mai mult pentru produsele agricole și mărfurile fabricate pe care le consum. Dacă partea ce-mi revine din cheltuielile statului este de £100, eficacitatea impozitului rezidă în a mă face să plătesc £100 – nici mai mult, nici mai puțin; și aceasta nu se poate obține în nici un mod mai sigur decât prin punerea de impozite asupra salariilor, profitului și produselor agricole.

A patra și ultima obiecție care rămâne de considerat este că prin ridicarea prețului produselor agricole se vor ridica și prețurile mărfurilor în compoziția cărora intră materii prime și că, prin urmare, nu vom putea concura în condiții egale cu fabricantul străin pe piața comercială.

În primul rând, grâul și *toate* mărfurile indigene nu ar putea fi simțitor mărite ca preț fără o abundență de metale prețioase, pentru că aceeași cantitate de numerar nu poate face să circule aceeași cantitate de mărfuri când prețurile sunt ridicate ca atunci când prețurile sunt scăzute, și nu putem cumpăra niciodată metale prețioase cu mărfuri scumpe. Când este nevoie de mai mult aur, el nu poate fi obținut decât dacă dăm în schimbul lui nu mai puține, ci mai multe mărfuri. Nici nu putem împlini lipsa de bani prin hârtia monedă, pentru că valoarea aurului, considerat ca marfă, nu este reglementată de hârtie, ci aurul reglementează valoarea hârtiei. În afară de cazul în care valoarea aurului ar putea fi micșorată, nu s-ar putea adăuga circulației existente nici o hârtie fără ca aceasta să nu fie depreciată. Și este clar că valoarea aurului nu poate fi micșorată când ne gândim că valoarea aurului considerat ca marfă trebuie să fie reglementată de cantitatea bunurilor ce urmează să fie date străinilor în schimbul lui. Când aurul este ieftin mărfurile sunt scumpe, și când aurul este scump mărfurile sunt ieftine și prețul lor scade. Deoarece, însă, nu cunoaștem nici o cauză care i-ar face pe străini să-și vândă aurul mai ieftin ca de obicei, nu vedem nici o posibilitate ca aurul străin să intre în țară în mare cantitate. Or, fără această intrare de aur străin cantitatea aurului nu poate crește, valoarea lui nu poate scădea, și prețul general al mărfurilor nu se poate ridica.[1]

1. Ne putem îndoi dacă mărfurile, al căror preț este ridicat numai din cauza impozitelor, cer mai mult numerar pentru circulația lor. Eu cred că nu.

Efectul unui impozit pe materii prime ar fi, probabil, acela de a ridica preţul materiilor prime şi al tuturor mărfurilor în a căror compoziţie intră materii prime, dar într-o proporţie mult mai mică decât valoarea impozitului; în timp ce alte mărfuri, în a căror compoziţie nu intră produse agricole, precum sunt cele făcute din metal şi cele din pământ, vor scădea ca preţ, şi prin aceasta aceeaşi cantitate de monedă ar putea face faţă nevoilor circulaţiei.

Un impozit care ar avea efectul de a ridica preţul tuturor produselor indigene nu ar descuraja exportul decât pentru un timp foarte scurt. Dacă preţul acestora s-ar ridica în ţară, ele nu ar putea fi exportate imediat cu un profit, pentru că ar fi supuse în ţară unui impozit de care ele ar fi scutite peste graniţă. Impozitul ar produce acelaşi efect ca o alterare în valoarea unei monede care nu ar fi comună tuturor ţărilor, ci limitată la o singură ţară. Dacă Anglia ar fi, de exemplu, acea ţară, ea nu ar putea vinde, dar ar putea cumpăra, pentru că preţul mărfurilor importabile nu s-ar ridica. În acest caz, nu s-ar putea da în schimbul mărfurilor străine decât bani; dar un astfel de comerţ nu ar putea dura mult timp. O naţiune nu poate fi sleită de numerarul ei, pentru că, după ce o parte din numerar este exportat, valoarea restului din ţară se ridică, şi preţul mărfurilor scade, în consecinţă, aşa de mult încât mărfurile indigene pot fi exportate din nou cu profit. Prin urmare, îndată ce valoarea monedei se ridică, nu vom mai exporta numerar în schimbul mărfurilor străine, dar vom exporta aceleaşi mărfuri al căror preţ a fost mai întâi ridicat din cauza ridicării de preţ a materiilor prime din care ele sunt făcute, şi care pe urmă iarăşi a scăzut, din cauza exportului de numerar.

Dar se poate obiecta că, atunci când valoarea monedei s-ar ridica, ea s-ar ridica nu numai în raport cu mărfurile din ţară, ci şi cu cele străine, şi că, prin urmare, orice stimulent de a importa mărfuri străine ar sista. Astfel, dacă am importa mărfuri străine care costă £100 în străinătate şi care s-ar vinde aici cu £120, noi nu le-am mai importa atunci când valoarea monedei s-ar ridica în Anglia atât de mult încât ele nu s-ar mai vinde aici decât cu £100; ceea ce, însă, nu se poate întâmpla niciodată. Cauza care ne determină să importăm o marfă este ieftinătatea ei relativă în ţara străină, comparaţia preţului ei din străinătate cu acela din ţară. Dacă o ţară exportă pălării şi importă stofă, ea face aceasta pentru că poate obţine mai multă stofă fabricând pălării şi dându-le în schimbul stofei decât dacă ar fabrica ea însăşi stofa. Dacă ridicarea preţului materiilor prime ar mări costul de producţie la fabricarea pălăriilor, această ridicare ar mări şi costul la fabricarea stofei. Prin urmare, dacă ambele aceste mărfuri ar fi fabricate în ţară, preţul amândurora s-ar mări. Una, însă, fiind o marfă importată, nu se va ridica, nici nu va scădea ca preţ o dată cu ridicarea monedei; deoarece, nescăzând, stofa

și-ar redobândi valoarea relativă naturală pe care o avea față de marfa exportată. Ridicarea prețului materiilor prime face ca prețul unei pălării să se ridice de la 30s. la 33 s., adică cu 10%; aceeași cauză, dacă noi am fabrica stofa, ar face ca prețul stofei să se ridice de la 20 s. la 22 s. Această ridicare nu distruge raportul dintre stofă și pălării. O pălărie valora, și continuă să valoreze, un yard și jumătate de stofă. Dar, dacă noi importăm stofă, prețul stofei va rămâne constant la 20 s. yardul, neinfluențat mai întâi de scăderea și pe urmă de ridicarea valorii monedei; pe când pălăriile, care se ridicaseră de la 30 s. la 33 s., vor scădea din nou de la 33 s. la 30 s., moment în care raportul dintre stofă și pălării va fi restabilit.

Pentru a simplifica cercetarea acestui subiect, am presupus că o ridicare a valorii materiilor prime influențează într-o proporție egală toate mărfurile indigene, că, dacă dintr-o oarecare cauză una se ridică cu 10%, toate se ridică la fel; dar, deoarece valoarea mărfurilor rezultă dintr-o combinare variabilă a materiilor prime și a cuantumului de muncă, deoarece unele mărfuri, ca cele făcute din metale, de exemplu, nu sunt influențate de ridicarea prețului produselor agricole, este clar că un impozit asupra materiilor prime va avea efectele cele mai variate asupra valorii mărfurilor. După cum acest efect va fi mai mare sau mai mic, el va stimula sau va încetini exportarea anumitor mărfuri și va avea, fără îndoială, aceleași inconveniente ca impozitul asupra mărfurilor: va distruge raportul natural dintre valorile mărfurilor. Astfel, prețul natural al unei pălării, în loc să fie un yard și jumătate de stofă, ar putea fi numai un yard și un sfert, sau un yard și trei sferturi, ceea ce ar putea da o direcție cu totul diferită comerțului extern. Toate aceste inconveniente nu vor avea, probabil, nici o influență asupra valorii mărfurilor exportate sau importate, ele vor împiedica numai o perfectă distribuire a capitalului în lumea întreagă, distribuire care nu este niciodată obținută atât de bine ca atunci când fiecare marfă este lăsată să atingă liberă prețul ei natural, neîncătușată de restricții artificiale.

Astfel, deși ridicarea prețului celor mai multe dintre mărfurile noastre ar putea, un timp oarecare, să oprească exportul în general, și să împiedice în mod permanent exportul anumitor mărfuri, ea nu ar putea dăuna în mod serios comerțului extern, și nu ne-ar putea pune într-o poziție dezavantajoasă în ceea ce privește concurența pe piețele străine.

CAP. X

DESPRE IMPOZITE PE RENTĂ

Un impozit pe rentă ar afecta numai renta; el ar cădea în întregime asupra proprietarilor de pământ și nu ar putea fi trecut în sarcina nici unei alte clase de consumatori. Proprietarul nu ar putea ridica renta lui, pentru că el nu ar putea schimba diferența ce există între produsul obținut de pe terenul cel mai productiv și cel obținut de pe terenul de orice altă calitate. Se cultivă pământ de trei feluri: Nr. 1, 2 și 3, și aceste pământuri produc respectiv, cu aceeași muncă, 180, 170, 160 quarteri de grâu; dar Nr. 3 nu produce rentă și este, așadar, netaxabil. Renta terenului Nr. 2 nu poate depăși atunci valoarea a zece quarteri, nici a Nr. 1, douăzeci de quarteri. Un astfel de impozit nu poate ridica prețul produselor agricole, pentru că cultivatorul terenului Nr. 3, care nu plătește nici rentă, nici impozit, nu are posibilitatea în nici un fel să ridice prețul produsului său. Un impozit pe rentă nu ar descuraja cultivarea terenurilor noi, deoarece aceste terenuri, neplătind rentă, nu ar fi taxabile. Dacă s-ar cultiva terenul Nr. 4, și acesta ar produce 150 quarteri, acest pământ nu ar plăti nici un impozit, dar el ar crea o rentă de 10 quarteri pe Nr. 3, care, atunci, ar începe să plătească impozit.

Un impozit pe rentă, în felul în care este actualmente constituită renta, ar produce o descurajare în agricultură, pentru că el ar fi un impozit asupra profitului proprietarului de pământ. Expresia „renta solului", după cum am arătat într-altă parte, se referă la întreaga sumă plătită de arendaș proprietarului de pământ, din care numai o parte constituie, în înțelesul strict, renta. Clădirile și dependințele și toate celelalte cheltuieli făcute de proprietar constituie în mod strict o parte din capitalul fermei, și arendașul ar fi nevoit să și le procure singur dacă ele nu i-ar fi procurate de proprietar. Renta este suma plătită proprietarului pentru folosința solului, și numai pentru folosința solului. Suma în plus plătită acestuia, cu numele de rentă, este o sumă plătită pentru folosința clădirilor etc., și constituie, de fapt, profitul fondului proprietarului de pământ.

Impunând renta, cum nu s-ar face nici o deosebire între partea plătită pentru folosința solului și aceea plătită pentru folosința capitalului proprietarului, o parte din impozit ar cădea asupra profitului proprietarului și, prin urmare, ar produce o descurajare a cultivatorilor de pământ, în afară de cazul când ei ar ridica prețul produselor agricole. Pe terenul pentru a cărui folosință nu s-ar plăti rentă, i s-ar putea da proprietarului o compensație, sub

numele de rentă sau chirie, pentru folosirea clădirilor sale. Aceste clădiri nu s-ar construi, și nici pământul nu s-ar cultiva, până ce prețul la care produsele s-ar vinde nu ar acoperi nu numai cheltuielile obișnuite, ci și impozitul. Această parte din impozit nu cade nici asupra proprietarului, nici asupra arendașului, ci asupra consumatorului de produse agricole.

Dacă s-ar pune un impozit pe rentă, proprietarii ar găsi, fără îndoială, mijlocul să facă deosebire între suma plătită lor pentru folosința solului și aceea plătită pentru folosința clădirilor și pentru îmbunătățirile făcute cu capitalul lor. Suma plătită pentru clădiri s-ar numi chiria casei și a dependințelor, iar dacă s-ar cultiva teren nou, clădirile ar fi ridicate și îmbunătățirile ar fi făcute de arendaș, și nu de proprietar. Capitalul proprietarului ar putea fi întrebuințat realmente pentru aceasta; el ar fi cheltuit nominal de arendaș, dar proprietarul i-ar înlesni aceasta fie sub forma unui împrumut, fie prin cumpărarea unei anuități pe tot timpul cât durează contractul de arendare. Indiferent dacă proprietarul poate sau nu să facă deosebirea menționată mai sus, există o reală diferență între felurile de retribuție primite de proprietar pentru aceste diferite bunuri; și este cert că un impozit pe renta propriu-zisă a solului cade cu totul asupra proprietarului, iar impozitul pe suma pe care proprietarul o primește pentru întrebuințarea capitalului lui cheltuit pentru fermă cade asupra consumatorilor de produse agricole. Dacă s-ar pune un impozit pe rentă fără să se găsească mijlocul de a distinge suma plătită actualmente de arendaș proprietarului, sub nume de arendă, de suma plătită ca chirie pentru clădiri, impozitul, întrucât privește chiria clădirilor și a altor instalații, nu ar cădea niciodată mult timp asupra proprietarului, ci asupra consumatorului. Capitalul cheltuit pentru aceste clădiri trebuie să dea profitul obișnuit, dar el nu ar putea face aceasta pe terenurile cultivate cele din urmă dacă cheltuielile făcute pentru construcția acestor clădiri etc. nu ar fi suportate de arendaș; iar dacă aceste cheltuieli ar fi suportate de arendaș, acesta nu ar mai putea obține profitul obișnuit cuvenit capitalului său dacă nu s-ar despăgubi de aceste cheltuieli de la consumator.

CAP. XI

DESPRE DIJMĂ

Dijma este un impozit asupra produsului brut al solului și, întocmai ca impozitele asupra materiilor prime, cade în întregime asupra consumatorului. Ea se deosebește de impozitul pe rentă prin aceea că lovește unele terenuri asupra cărora nu cade acel impozit, și ridică prețul produselor agricole, pe care nu-l poate modifica impozitul pe rentă. Terenurile de calitatea cea mai slabă, ca și cele de calitatea cea mai bună, plătesc dijmă exact în proporție cu cantitatea produsului obținut pe ele. Dijma, prin urmare, este un impozit aplicat tuturor terenurilor.

Dacă terenurile de cea mai proastă calitate, adică cele care nu plătesc rentă, și care reglementează prețul grâului, produc o cantitate suficientă de grâu pentru ca atunci când prețul grâului este de £4 quarterul fermierul să poată avea profitul obișnuit, trebuie ca prețul grâului să se ridice la £4 8s. pentru ca fermierul să mai poată obține același profit și după ce se va plăti dijmă, pentru că cultivatorul trebuie să dea bisericii 8s. de fiecare quarter și, dacă el nu poate avea același profit, nu vedem de ce nu s-ar lăsa de această meserie când ar putea obține profitul lui din altele.

Singura diferență între dijmă și impozitul pe produsele agricole este că unul este un impozit în bani variabil, pe când celălalt, un impozit în bani fix. Când condițiile de viață ale unei societăți sunt staționare, și când nu există nici mai multe, nici mai puține înlesniri pentru producerea grâului, aceste două feluri de impozite au exact aceleași efecte, pentru că în această situație prețul grâului este invariabil și impozitul va fi, prin urmare, și el invariabil. Într-o perioadă de regres, ca și într-una în care s-ar face progrese mari în agricultură, când valoarea produselor agricole scade în comparație cu aceea a celorlalte mărfuri, dijma va fi un impozit mai puțin apăsător decât un impozit în bani; deoarece, dacă prețul grâului ar scădea de la £4 la £3, impozitul ar scădea de la 8s. la 6s. Într-o perioadă de progres, dar în care nu s-ar face îmbunătățiri însemnate în agricultură, prețul grâului se va ridica, și dijma va fi un impozit mai apăsător decât un impozit permanent în bani. Dacă grâul s-ar ridica de la £4 la £5, dijma pe același teren s-ar ridica de la 8 la 10 shillingi.

Nici dijma, nici impozitul în bani nu ar modifica renta în bani a proprietarilor de pământ, dar ambele impozite ar modifica simțitor renta în grâu. Am văzut deja cum un impozit în bani lovește renta în grâu, și este evident că

același efect va fi produs și de dijmă. Dacă terenurile Nr. 1, 2, 3 ar produce respectiv 180, 170 și 160 quarteri, renta pe Nr. 1 ar fi de 20 de quarteri, și pe Nr. 2, de 10 quarteri; dar aceste rente nu ar mai rămâne în același raport după plata dijmei, pentru că, dacă s-ar lua din fiecare a zecea parte, restul de produse ar fi 162, 153 și 144 quarteri și, prin urmare, renta în grâu a terenului Nr. 1 s-ar reduce la 18 quarteri, și aceea a Nr. 2, la 9 quarteri. Dar prețul grâului s-ar ridica de la £4 la £4 8s. 10 $\frac{2}{3}$ d., pentru că 144 quarteri sunt față de £4 precum 160 quarteri față de £4 8s 10 $\frac{2}{3}$ d., și, prin urmare, renta în bani ar rămâne neschimbată, pentru că pe Nr. 1 ea ar fi £80[1], și pe Nr. 2, £40[2].

Principala obiecție împotriva dijmei este că ea nu este un impozit permanent și fix și valoarea ei crește în raport cu creșterea greutății de a produce grâul. Dacă, datorită acestei greutăți, prețul grâului este de £4, impozitul este de 8s.; dacă, datorită ei, el se ridică la £5, impozitul este de 10s.; dacă, datorită ei, el se ridică la £6, impozitul este de 12s. Nu numai că impozitul se ridică în valoare, dar el se ridică și cantitativ; astfel, când se cultiva Nr. 1, se punea un impozit numai de 180 quarteri; când se cultiva Nr. 2, el era pus pe 180 + 170, adică 350 quarteri, și, când se cultiva Nr. 3, pe 180 + 170 + 160 = 510 quarteri. Nu numai că impozitul se mărește de la 100.000 quarteri la 200.000 quarteri când producția se mărește de la unu la două milioane quarteri, dar, din cauza cuantumului de muncă mai mare necesar pentru producerea celui de al doilea milion, valoarea relativă a produsului este atât de ridicată încât cei 200.000 quarteri, deși numai de două ori cantitativ, pot valora de trei ori cât cei 100.000 quarteri plătiți mai de mult.

Dacă s-ar percepe pentru biserică o valoare egală, prin orice alt mijloc, care valoare s-ar mări în același mod ca și dijma, în proporție cu greutatea de cultivare, efectul ar fi același; și, prin urmare, este o greșeală a se presupune că, pentru că dijma cade asupra solului, îl descurajează pe cultivator mai mult decât ar face-o orice alt impozit de aceeași valoare. Biserica ar primi, în ambele cazuri, o parte crescândă din produsul net al solului și al muncii unei țări. Într-o societate care progresează, produsul net al solului scade întotdeauna în raport cu produsul lui brut, dar impozitele se plătesc finalmente din venitul net al unei țări, fie că țara aceea este într-o perioadă de progres, fie că ea este într-o perioadă de stagnare. Un impozit care crește o dată cu venitul brut și cade asupra venitului net trebuie necesarmente să fie un impozit foarte apăsător și foarte greu. Dijma este a zecea parte din produsul brut, și nu din produsul net al solului, și, prin urmare, pe măsură ce societatea se îmbogățește, dijma trebuie să reprezinte o parte tot mai

1. 18 quarteri pe prețul de £4 8s. 10 $\frac{2}{3}$ d.
2. 9 quarteri pe prețul de £4 8s. 10 $\frac{2}{3}$ d.

mare din produsul net, deşi ea rămâne întotdeauna egală cu aceeaşi porţiune din produsul brut.

Dijma, însă, poate fi considerată dăunătoare proprietarilor întrucât joacă rolul unei prime de import, taxând grâul indigen în timp ce grâul străin importat rămâne netaxat. Dar dacă, pentru a-i pune pe proprietari la adăpostul cererii mai mici de pământ provocată de o astfel de primă, s-ar pune impozit şi pe grâul importat, ca şi pe grâul din ţară, şi s-ar plăti acest impozit statului, nici o măsură nu ar fi mai bună şi mai echitabilă, pentru că ceea ce s-ar plăti astfel statului ar avea ca efect să micşoreze în aceeaşi proporţie celelalte taxe cu care se acoperă cheltuielile statului. Dacă, însă, acest impozit nu s-ar încasa decât pentru a mări fondul bisericii, el ar putea, într-adevăr, să mărească masa totală a producţiei, dar el ar micşora partea de produse alocată claselor productive.

Dacă comerţul de stofe ar fi lăsat complet liber, fabricanţii noştri ar putea vinde stofa la un preţ mai ieftin decât acela cu care noi am importa acest articol. Dacă s-ar impune fabricantul din ţară, şi nu importatorul de stofă, capitalul ar putea fi împins în mod dăunător de la fabricarea stofelor la fabricarea unei alte mărfi, deoarece s-ar putea importa stofă la un preţ mai ieftin decât acela la care ea ar putea fi făcută în ţară. Dacă s-ar taxa şi stofele importate, s-ar putea fabrica din nou stofe în ţară. Cumpărătorul cumpăra întâi stofă din ţară pentru că era mai ieftină decât cea străină; pe urmă cumpăra stofă străină, pentru că, fiind netaxată, aceasta era mai ieftină decât stofa din ţară taxată; în sfârşit, el cumpăra din nou stofa din ţară pentru că stofa din ţară devenea mai ieftină atunci când şi stofa din ţară, şi cea din străinătate erau taxate. Preţul cel mai mare pentru stofă el îl plăteşte în acest din urmă caz, dar ceea ce el plăteşte în plus este câştigul statului. În cazul al doilea el plăteşte mai mult decât în cazul dintâi, dar tot ce plăteşte în plus nu merge la stat, ci este un preţ ridicat datorită greutăţii de producţie, ea însăşi datorată faptului că am fost lipsiţi, din cauza impozitului, de înlesnirile de fabricare.

CAP. XII

DESPRE IMPOZITUL FUNCIAR

Un impozit funciar, în proporție cu renta solului și supus aceleași variații ca ea, este de fapt un impozit pe rentă; și, deoarece acest impozit nu atinge nici pământul care nu dă rentă, nici produsul capitalului întrebuințat la cultura pământului numai în vederea profitului, capital care nu plătește niciodată rentă, acest impozit nu poate influența în nici un fel prețul materiilor prime, și trebuie să cadă în întregime asupra proprietarilor de pământ. Un astfel de impozit nu se va deosebi întru nimic de impozitul pe rentă. Dar, dacă impozitul funciar lovește tot pământul cultivat, oricât de modest ar fi acest impozit, el devine un impozit asupra produselor și mărește, prin urmare, prețul acelor produse. Dacă Nr. 3 este cel din urmă teren cultivat, acesta, deși nu ar plăti rentă, nu ar mai putea fi cultivat după impunere, nici nu ar mai putea aduce profitul obișnuit, dacă prețul produselor nu s-ar ridica pentru a face față impozitului. Sau nu s-ar mai întrebuința capitalul în agricultură, până ce prețul grâului, datorită unei cereri, s-ar ridica îndeajuns pentru a aduce profitul obișnuit, sau, dacă capitalul a fost deja angajat pe un astfel de teren, el ar putea fi retras pentru a i se da o întrebuințare mai avantajoasă. Impozitul nu poate fi trecut în sarcina proprietarului pentru că, conform presupunerii făcute, acesta nu primește nici o rentă. Un astfel de impozit poate fi stabilit în proporție cu calitatea pământului și cantitatea produselor lui, în care caz el nu se deosebește în nici un fel de dijmă; sau, el poate fi un impozit fix, socotit pe pogon pe tot terenul cultivat, indiferent de calitatea acestui teren.

Un impozit funciar ca cel descris în urmă ar fi un impozit foarte inechitabil, și ar fi în contradicție cu una dintre cele patru maxime referitoare la impozite în general, conform cărora – după Adam Smith – trebuie calculate toate impozitele. Cele patru maxime sunt următoarele:

1) „Supușii unui stat trebuie să contribuie la susținerea statului cât mai mult în proporție cu posibilitățile lor respective."

2) „Impozitul pe care trebuie să-l plătească orice individ trebuie să fie cert, și nu arbitrar."

3) „Orice impozit trebuie perceput la timpul când și în modul în care se presupune că contribuabilul poate face aceasta mai ușor."

4) „Orice impozit trebuie să fie astfel calculat încât, peste ceea ce aduce în tezaurul public al statului, el să scoată din buzunarele publicului cât mai puțini bani, și să rețină acești bani cât mai puțin timp posibil."

Un impozit echitabil, impus fără nici o deosebire în ce privește calitatea pământului pe tot terenul cultivat, va ridica prețul grâului proporțional cu impozitul plătit de cultivatorul pământului de cea mai slabă calitate. Pământuri de calități diferite, pe care se întrebuințează același capital, dau cantități foarte diferite de materii prime. Dacă se pune o taxă de £100 pe un pământ care cu ajutorul unui capital dat produce 1.000 quarteri de grâu, grâul trebuie să se ridice cu 2 s. de quarter pentru a-l despăgubi pe fermier de acest impozit. Dar, cu același capital, pe un pământ de calitate mai bună se vor putea produce 2.000 quarteri, care, cu 2 s. mai mult de quarter, ar produce £2.000. Impozitul, totuși, fiind perceput în mod egal asupra ambelor pământuri, va fi de £100 și pe pământul de calitate mai bună, ca și pe cel de calitate inferioară. Consumatorul de grâu va suporta, prin urmare, impozitul, nu numai pentru a acoperi nevoile statului, dar și pentru a da cultivatorului de pământ mai bun £100 pe an în timpul contractului lui de arendare, iar după aceasta, pentru a ridica renta proprietarului până la acea sumă. Un impozit de acest fel, prin urmare, ar fi în contradicție cu a patra maximă a lui Adam Smith; el ar scoate din buzunarele publicului și ar păstra afară din buzunarele acestuia o sumă mai mare decât ar intra în tezaurul statului. Impozitul numit „taille" din Franța, dinainte de Revoluție, era un impozit de acest fel; el nu lovea decât acele pământuri care erau cultivate de arendașii cei mai săraci, prețul produselor agricole se ridica proporțional cu acel impozit și, prin urmare, cei ale căror pământuri nu erau impuse beneficiau de o creștere a rentei lor. Impozitului asupra materiei prime, ca și dijmei, nu i se poate face această obiecție. Aceste impozite ridică, într-adevăr, prețul materiilor prime, dar nu se percepe pe fiecare teren, oricare ar fi calitatea lui, decât o contribuție în proporție cu produsul lui efectiv, și nu în proporție cu produsul terenului care este cel mai puțin productiv.

Datorită punctului de vedere special pe care Adam Smith l-a adoptat în privința rentei, și faptului că el nu a observat că se cheltuiește în toate țările capital mult pe pământuri care nu plătesc nici o rentă, el a tras concluzia că toate impozitele asupra solului, fie că ele ating însuși solul, sub formă de impozit funciar sau de dijmă, fie că ating produsul solului, sau sunt scoase din profitul arendașului, sunt plătite invariabil de proprietarul de pământ, și că acesta este în toate cazurile adevăratul contribuabil, deși impozitul este avansat nominal, de obicei, de arendaș. „Impozitele asupra produselor solului – spune el – sunt în realitate impozite pe rentă; și, deși ele pot fi la început avansate de arendaș, ele sunt plătite finalmente de proprietarul de pământ. Când o parte din produse trebuie să fie dată ca impozit, arendașul socotește, cât poate mai bine, la cât se ridică an de an valoarea acestei părți, și reduce proporțional renta pe care el convine s-o plătească proprietarului. Nu există

arendaș care să nu socotească dinainte la cât se poate ridica an de an dijma pentru biserici, care este un fel de impozit funciar de acest gen." Este adevărat, desigur, că arendașul socotește toate probabilele sale cheltuieli de toate felurile, când se învoiește cu proprietarul său în privința rentei; și, dacă el nu ar fi despăgubit pentru dijma plătită bisericii sau pentru impozitul pe produsele agricole printr-o ridicare a valorii relative a produselor fermei sale, el ar căuta, bineînțeles, să scoată aceste sume din rentă. Dar aceasta este chiar chestiunea pe care o discutăm: va scoate el, eventual, aceasta din rentă, sau va fi despăgubit printr-un preț ridicat al produselor? Pentru motivele pe care le-am arătat deja, eu nu mă îndoiesc câtuși de puțin că efectul acestor cheltuieli va fi de a ridica prețul produselor și, prin urmare, că Adam Smith a înțeles greșit această chestiune importantă.

Acest fel de a vedea al doctorului Adam Smith este ceea ce l-a determinat, probabil, să spună că „dijma și orice alt impozit funciar de acest fel sunt niște impozite care, sub aparența unei perfecte echități, sunt foarte neechitabile, o anumită porțiune din produs fiind, în circumstanțe diferite, echivalentă cu o foarte diferită porțiune din rentă". Am căutat să arăt că astfel de impozite nu cad în mod neechitabil asupra clasei arendașilor sau proprietarilor, deoarece ambele clase sunt despăgubite prin ridicarea prețului produselor agricole, și că ele contribuie la impozit numai în proporția în care consumă astfel de produse. Într-adevăr, în măsura în care sunt influențate salariile și, prin salarii, nivelul profitului, clasa proprietarilor, departe de a contribui cum ar trebui la acest impozit, este clasa în special scutită de el. Acea parte a impozitului care le revine lucrătorilor, și pe care lucrătorii nu o pot plăti din lipsă de fonduri, se plătește din profitul capitalului; ea este exclusiv suportată de aceia al căror venit provine din întrebuințarea de capital, și ea, prin urmare, nu îi lovește întru nimic pe proprietari.

Nu trebuie să deducem, din acest fel de a înțelege dijma și impozitul asupra solului și asupra produselor lui, că aceste impozite nu descurajează agricultura. Orice ridică valoarea de schimb a oricărui fel de marfă pentru care există o mare cerere generală pe piață tinde să descurajeze și cultura și producția; dar aceasta este un rău inerent tuturor impozitelor, și nu este limitat la impozitele speciale de care ne ocupăm acum.

Într-adevăr, acest rău poate fi considerat ca inconvenientul de neînlăturat al oricărui impozit perceput și cheltuit de stat. Orice impozit nou este o sarcină nouă asupra producției și mărește prețul natural al produselor. O porțiune din munca țării, de care dispunea mai înainte contribuabilul, este pusă la dispoziția statului și, prin urmare, ea nu poate fi întrebuințată în mod productiv. Această porțiune poate deveni atât de mare încât să nu mai rămână o cantitate suficientă de produse pentru a încuraja eforturile

acelora care măresc de obicei, prin economiile lor, capitalul naţional. Din fericire, nu s-a mers în nici o ţară liberă aşa de departe cu fiscalitatea încât capitalul ei să se micşoreze, în mod constant, an de an. O astfel de impunere nu ar putea fi suportată mult timp sau, dacă ar fi, impozitele ar absorbi continuu atât de mult din produsul anual al ţării, încât aceasta ar aduce cea mai groaznică sărăcie, foamete şi depopulare.

„Un impozit funciar", zice Adam Smith, „care este stabilit ca în Marea Britanie, în fiecare district după un cens fix sau invariabil, deşi a putut fi echitabil la înfiinţarea lui, devine în cursul timpului neechitabil, din cauza gradului diferit de îmbunătăţire sau de neglijare a culturii pământului în diferitele părţi ale ţării. În Anglia, criteriul după care diferitele districte şi parohii au fost supuse impozitului funciar în al patrulea an al domniei lui Wilhelm şi Mary a fost neechitabil chiar de la început. Acest impozit, prin urmare, este în dezacord cu prima dintre cele patru maxime mai sus menţionate. Este în perfect acord cu celelalte trei. El este cât se poate de cert. Timpul de plată al impozitului fiind acelaşi cu cel de plată al rentei, convine perfect contribuabilului. Deşi proprietarul este, în toate cazurile, contribuabilul real, impozitul este de obicei avansat de arendaş, lucru de care proprietarul trebuie să ţină seama la plata rentei."

Dacă impozitul este trecut de arendaş nu în sarcina proprietarului, ci în sarcina consumatorului, atunci, dacă nu a fost neechitabil de la început, el nu mai poate deveni aşa mai târziu, pentru că preţul produselor, ridicat o dată cu acest impozit, şi proporţional cu el, nu va mai varia niciodată din această cauză. Acest impozit, dacă este neechitabil, va fi în dezacord, după cum am încercat să arăt, cu a patra maximă, dar el nu este în dezacord cu cea dintâi. El poate să scoată din buzunarele publicului mai mult decât intră în tezaurul statului, dar el nu va cădea în mod neechitabil asupra nici unei anumite clase de contribuabili. Mi se pare că d-l Say nu a înţeles îndeajuns natura şi efectele impozitului funciar englez, când zice: „Multă lume atribuie acestui criteriu fix de evaluare prosperitatea agriculturii în Anglia. Că a contribuit foarte mult la acest lucru nu poate fi nici o îndoială, dar ce am zice de un guvern care, adresându-se unui mic negustor, i-ar spune următoarele: «Dumneata faci un negoţ mic cu un capital mic şi, prin urmare, contribuţia dumitale directă este foarte mică. Împrumută-te şi strânge capital, măreşte-ţi negoţul, aşa încât să poţi avea un profit imens, şi nu vei plăti nici o contribuţie mai mare. Ceva mai mult, când succesorii dumitale vor moşteni averea dumitale, şi chiar o vor mai mări, ei nu vor fi impuşi mai mult decât ai fost dumneata, şi nu vor suporta o parte mai mare din sarcinile publice»?

Fără îndoială, aceasta ar fi un mare stimulent dat fabricanţilor şi negustorilor; dar ar fi oare acest lucru drept? Nu s-ar putea obţine progresul lor

cu alt preț? N-au progresat încă mai mult de la acea epocă industria și comerțul, chiar în Anglia, fără să se fi bucurat de această nedreaptă favoare? Un proprietar își mărește venitul lui anual cu 5.000 de franci prin sârguința, spiritul de economie și priceperea lui. Dacă statul îi pretinde a cincea parte din acest venit mai mare, nu îi rămân lui 4.000, franci în plus, ca stimulent al eforturilor lui viitoare?"

D-l Say crede că „Un proprietar își mărește venitul lui anual cu 5.000 de franci prin sârguința, spiritul său de economie și priceperea lui"; dar un proprietar de pământ nu are ocazia să-și exercite sârguința, spiritul de economie și priceperea pe pământul lui decât dacă cultivă el însuși pământul, și atunci el obține acest spor de venit în calitate de capitalist și de cultivator, și nu în calitate de proprietar. Nu se poate concepe ca el să mărească producția fermei sale printr-o *specială* artă a sa fără ca mai întâi să mărească capitalul întrebuințat pe acea fermă. Dacă el ar mări capitalul, venitul lui mai mare ar fi în același raport, față de capitalul lui mărit, ca venitul tuturor celorlalți fermieri față de capitalurile lor.

Dacă am urma ideea d-lui Say, și dacă statul ar reclama a cincea parte din venitul mărit al fermierului, această impunere ar fi nedreaptă, lovind numai profitul fermierilor, fără să lovească profitul celorlalte ramuri de industrii. Impozitul ar fi plătit de toate felurile de pământ, și de cele care produc puțin, ca și de cele care produc mult, și pe unele pământuri nu s-ar putea da nici o compensație pentru acest impozit prin scăderea lui din rentă, pentru că sunt pământuri care nu plătesc rentă deloc. Un impozit numai asupra profitului nu lovește niciodată felul de comerț asupra căruia este pus, pentru că, atunci, negustorul sau părăsește ramura aceea de comerț, sau se despăgubește pentru impozit. Ei bine, cei care nu plătesc rentă nu s-ar putea despăgubi decât printr-o ridicare a prețului produselor, caz în care impozitul propus de d-l Say va cădea asupra consumatorului, și nu va lovi nici pe proprietar, nici pe arendaș.

Dacă impozitul propus ar fi mărit proporțional cu cantitatea sau cu valoarea mărită a produsului brut agricol, el nu s-ar deosebi întru nimic de dijmă și, întocmai ca aceasta, ar fi trecut în sarcina consumatorului. Fie, deci, că el ar cădea asupra produsului brut, fie asupra produsului net agricol, el ar fi în ambele cazuri un impozit asupra consumației, și n-ar lovi pe proprietar și pe arendaș decât ca orice alt impozit asupra produselor agricole.

Dacă nu s-ar fi pus nici un impozit asupra solului, și dacă s-ar fi putut obține o sumă echivalentă cu acest impozit prin orice alt mijloc, agricultura ar fi prosperat cel puțin ca până acum, pentru că este imposibil ca un impozit funciar să poată fi o *încurajare* pentru agricultură. Un impozit moderat poate că nu, și probabil că nu împiedică producția, dar el nu poate fi o încurajare

pentru aceasta. Guvernul nu s-a exprimat aşa cum crede d-l Say. El nu a promis să scutească clasa agricultorilor şi pe moştenitorii acestora de orice impunere viitoare, şi să obţină fondurile de care statul ar avea nevoie în viitor de la celelalte clase ale societăţii; el a spus numai atât: „nu vom mai pune astfel noi sarcini asupra pământului, dar ne rezervăm cea mai deplină libertate de a vă face să plătiţi sub o altă formă toată partea cu care trebuie să contribuiţi la cheltuielile viitoare ale statului".

Vorbind despre impozitul în natură, adică despre impozitul care constă dintr-o oarecare porţiune din producţie, ceea ce este exact acelaşi lucru ca dijma, d-l Say zice: „Această formă de impunere pare cea mai echitabilă, însă nu este nici una mai puţin echitabilă ca ea. Ea nu ţine cătuşi de puţin seamă de avansurile făcute de producător; impunerea se face în cazul acesta în raport cu venitul brut, şi nu cu venitul net. Doi agricultori fac două culturi diferite: unul cultivă grâu pe teren de calitate mijlocie, cheltuielile sale ridicându-se în medie anual la 8.000 franci; produsul pământului său se vinde cu 12.000 franci; el are, deci, un venit net de 4.000 franci.

Vecinul său are teren de păşune şi pădure, ceea ce îi aduce în fiecare an aceeaşi sumă de 1.200 franci, dar cheltuielile sale se ridică numai la 2.000 franci. El are, prin urmare, în medie un venit net de 10.000 franci.

O lege impune ca a douăsprezecea parte din produsul pământului să fie percepută în natură, oricare ar fi natura acelui produs. De pe primul teren, prin urmare, se ia, conform acestei legi, grâu în valoare de 1.000 franci, şi după al doilea fân, vite sau lemn în aceeaşi valoare de 1.000 franci. Ce s-a întâmplat? De la unul s-a luat un sfert din venitul său net, care se ridică la 1.000 franci; de la celălalt, al cărui venit era de 10.000 franci, s-a luat numai a zecea parte. Venitul este profitul net ce rămâne după ce capitalul a fost restabilit exact în forma lui anterioară. Este venitul unui negustor egal cu încasările tuturor vânzărilor pe care el le face timp de un an? Desigur că nu. Venitul lui constă numai din excedentul încasărilor lui faţă de cheltuieli, şi impozitul pe venit ar trebui să cadă numai asupra acestui excedent".

Greşeala d-lui Say din pasajul de mai sus constă în aceea că el crede că, deoarece valoarea produsului uneia dintre aceste ferme, după refacerea capitalului, este mai mare decât valoarea produsului celeilalte ferme, venitul net al fiecăruia dintre cei doi cultivatori va diferi în aceeaşi proporţie. Totalul venitului net al proprietarilor şi al arendaşilor de terenuri împădurite la un loc poate fi mult mai mare decât totalul venitului net al proprietarilor şi al arendaşilor de terenuri cultivate cu grâu; dar aceasta se datoreşte diferenţei de rentă, şi nu diferenţei de nivel al profitului. D-l Say a neglijat complet sumele diferite la care se ridică rentele pe care aceşti cultivatori le au de plătit. Nu pot fi două niveluri de profit în acelaşi fel de îndeletnicire, şi prin

urmare, când produsele sunt ca valoare în proporții diferite față de capital, rentele sunt diferite una de alta, și nu profitul lor. Cum am admite ca un om cu un capital de 2.000 franci să aibă un profit net de 10.000 franci, în timp ce altul, cu un capital de 8.000 franci, să obțină numai 4.000? Să țină seamă d-l Say de rentă, să țină seamă, de asemenea, de efectul pe care un astfel de impozit l-ar avea asupra prețurilor diferitelor feluri de produse agricole, și atunci va vedea că acest impozit nu este neechitabil și, mai mult, că chiar producătorii nu contribuie în alt grad decât ca orice altă clasă de consumatori.

CAP. XIII

DESPRE IMPOZITE PE AUR

Consecința oricărui impozit, sau a unei greutăți de producție, este finalmente întotdeauna scumpirea mărfurilor; dar lungimea intervalului până ce prețul curent se conformă prețului natural depinde de natura bunului produs și de ușurința cu care cantitatea lui poate fi micșorată. Dacă cantitatea mărfii impuse nu ar fi micșorată; dacă, de exemplu, capitalul cultivatorului de pământ sau al pălărierului nu ar putea fi întrebuințat în alt fel, faptul că profitul acestora, din cauza unui impozit, ar fi scăzut sub nivelul general, nu ar avea nici o consecință. În afară de cazul în care cererea s-ar mări, ei nu ar putea niciodată ridica prețul curent al grâului sau al pălăriilor până la prețul lor natural ridicat. Amenințările lor că se vor lăsa de meseria lor și vor strămuta capitalul lor în alte negoțuri mai avantajoase ar fi considerate ca niște amenințări zadarnice care nu pot fi traduse în fapt; și, prin urmare, prețul nu s-ar ridica din cauza micșorării producției. Mărfurile, însă, de toate felurile, pot fi reduse în cantitate și capitalul poate fi mutat dintr-un comerț mai puțin rentabil într-altul mai rentabil, cu toate că aceasta se face cu mai mare sau mai mică iuțeală. În măsura în care cantitatea unei anumite mărfi poate fi micșorată mai ușor fără prejudiciu pentru producător, prețul ei se va ridica mai repede după ce greutatea de a produce a fost mărită printr-un impozit, sau prin orice alt mijloc. Grâul fiind un lucru absolut necesar fiecărui om, un impozit va avea un efect foarte neînsemnat asupra cererii de grâu și, prin urmare, aprovizionarea nu va rămâne mult timp supraabundentă, chiar dacă producătorii de grâu nu ar putea muta decât cu mare greutate capitalurile lor din agricultură în alt domeniu. Prețul grâului va fi, deci, ridicat repede din cauza impozitului, și fermierul va putea trece acest impozit în sarcina consumatorului.

Dacă minele din care se obține aurul ar fi în această țară, și dacă aurul ar fi taxat, valoarea lui relativă față de celelalte lucruri nu s-ar ridica până ce cantitatea lui nu ar fi micșorată. Aceasta s-ar întâmpla mai cu seamă dacă aurul ar fi întrebuințat exclusiv pentru monedă. Este adevărat că minele cele mai puțin productive, acelea care nu plătesc rentă, nu ar mai putea fi exploatate, pentru că ele nu ar mai putea oferi un profit la același nivel cu profitul general până ce valoarea relativă a aurului nu s-ar ridica cu o sumă egală cu acea a impozitului. Cantitatea de aur și, deci, cantitatea de monedă, s-ar reduce încetul cu încetul; această cantitate s-ar reduce puțin în primul

an, ceva mai mult în al doilea și, în sfârșit, valoarea ei ar fi ridicată proporțional cu impozitul. Dar în acest interval capitaliștii, sau posesorii de aur, ar fi cei dăunați, deoarece ei ar plăti impozitul, și nu cei care se folosesc de monedă. Dacă din fiecare 1.000 quarteri grâu aflați actualmente în țară, și din fiecare 1.000 quarteri ce s-ar produce în viitor, statul ar lua ca impozit 100 quarteri, restul de 900 quarteri ar putea fi schimbați contra aceleiași cantități de mărfuri procurate mai înainte cu 1.000 quarteri; dar, dacă s-ar întâmpla același lucru cu aurul, dacă din fiecare £1.000 aflate acum în țară, sau care ar fi importate în viitor, statul ar lua ca impozit £100, cu restul de £900 s-ar cumpăra foarte puțin mai mult decât se cumpăra mai înainte cu £900. Impozitul ar cădea asupra aceluia a cărui avere ar consta din numerar, și aceasta ar continua până ce cantitatea de numerar ar fi micșorată proporțional cu costul lui de producție mărit din cauza impozitului.

Aceasta s-ar aplica în special metalului întrebuințat ca monedă, mai mult decât oricărei alte mărfi; pentru că cererea de numerar nu se face pentru o cantitate definită, ca cererea de haine sau de alimente. Cererea de numerar este reglementată numai de valoarea monedei, iar valoarea monedei, de cantitatea ei. Dacă aurul ar avea o valoare de două ori mai mare, jumătate din cantitatea lui actuală ar putea îndeplini aceleași funcțiuni necesare circulației, iar dacă ar avea numai jumătate din valoarea lui actuală, ar trebui o cantitate dublă pentru același lucru. Dacă prețul curent al grâului s-ar ridica cu o zecime, din cauza impozitului sau din cauza greutății de producție, ne îndoim dacă aceasta ar avea vreun efect asupra cantității consumate, pentru că orice om are nevoie de o anume cantitate de grâu și, prin urmare, dacă el are putința de a o cumpăra, el o va consuma ca și înainte. Pe când, în ceea ce privește numerarul, cererea este exact proporțională cu valoarea lui. Nici un om nu poate consuma dublu cantitatea de grâu necesară de obicei pentru susținerea lui, dar orice om, cumpărând și vânzând numai aceeași cantitate de mărfuri, poate fi forțat să întrebuințeze de două ori, de trei ori sau de nenumărate ori aceeași cantitate de monedă.

Argumentul pe care l-am folosit chiar acum se aplică numai acelor țări a căror monedă este metalică, și în care nu s-a introdus hârtia monedă. Aurul, ca toate celelalte mărfuri, are o valoare pe piață care este reglementată de gradul comparativ de ușurință sau de greutate cu care este produs; și cu toate că, din cauza naturii lui durabile și din cauza greutății de a fi redus cantitativ, el nu este supus prea mult variațiilor de preț curent, această greutate devine încă și mai mare prin faptul că aurul este întrebuințat ca monedă. Dacă cantitatea de aur aflată pe piață pentru scopuri comerciale ar fi numai de 10.000 uncii, iar consumul industriei ar fi de 2.000 uncii anual, valoarea aurului ar putea fi ridicată cu a patra parte, adică cu 25% într-un an,

cu condiția ca producția lui anuală să înceteze; dar dacă, prin faptul că el servește ca monedă, cantitatea întrebuințată ar fi de 100.000 uncii, ar trebui zece ani ca valoarea lui să se ridice cu o pătrime. Deoarece moneda hârtie poate fi ușor redusă cantitativ, valoarea ei, deși etalonul ei monetar ar fi aurul, ar crește tot atât de repede ca aceea a metalului însuși, dacă metalul, servind într-o foarte mică măsură nevoile circulației, ar avea un foarte slab raport cu moneda.

Dacă aurul ar fi produsul unei singure țări, și dacă el ar fi întrebuințat pretutindeni ca monedă, s-ar putea pune un impozit foarte mare pe aur, care nu ar lovi nici o țară decât în proporția în care aurul ar fi întrebuințat în industrii și pentru unelte; dar impozitul, deși mare, care s-ar pune pe cantitatea de aur întrebuințată ca monedă, nu ar fi plătit de nimeni. Aceasta este o caracteristică specială numerarului. Toate celelalte mărfuri, a căror cantitate este limitată și fără posibilitate de a fi mărită prin concurență, au o valoare care depinde de gustul, de capriciul și de puterea de achiziție a cumpărătorilor; dar moneda este un bun pe care nici o țară nu dorește, nici nu are nevoie să-l mărească, pentru că nu poate rezulta nici un avantaj din faptul că întrebuințezi douăzeci de milioane în loc de zece milioane în monedă curentă. O țară ar putea să aibă monopolul mătăsii sau al vinului și, totuși, prețurile mătăsurilor și vinului să scadă, pentru că din cauza capriciului, sau a modei, sau a gustului momentan, stofa de lână și coniacul ar putea fi preferate și substituite acelora. Același lucru s-ar putea întâmpla până la un punct cu aurul în ceea ce privește întrebuințarea lui în industrii; dar, atâta timp cât aurul este mijlocul general de schimb, cererea de monedă nu este niciodată o chestiune de preferință, ci întotdeauna una de necesitate: trebuie să-l primești în schimbul mărfurilor dumitale și, prin urmare, nici o limită nu se poate pune cantității pe care comerțul extern ți-o impune dacă valoarea aurului scade, și nici o micșorare de cantitate la care să nu te supui, dacă valoarea lui se ridică. Poți, într-adevăr, să-l înlocuiești cu hârtia monedă, dar prin aceasta nu micșorezi, nici nu poți micșora, cantitatea de monedă, pentru că aceasta este reglementată de valoarea etalonului monetar în care ea este preschimbabilă. Numai prin ridicarea prețurilor mărfurilor se poate împiedica exportul mărfurilor dintr-o țară în care ele sunt cumpărate ieftin într-altă țară unde ele pot fi vândute mai scump, și această ridicare nu se poate face decât importând monedă metalică din străinătate, sau introducând sau sporind hârtia monedă din țară. Să presupunem că regele Spaniei ar fi singurul posesor al minelor de aur, și aurul – singurul metal întrebuințat ca monedă. Dacă regele Spaniei ar pune un mare impozit pe aur, el i-ar ridica foarte mult valoarea naturală; și, deoarece prețul curent al aurului din

Europa este reglementat finalmente de prețul natural al aurului din America spaniolă, pentru o anumită cantitate de aur Europa ar trebui să dea în schimb o cantitate mai mare de mărfuri. America, însă, nu ar mai produce aceeași cantitate de aur, deoarece valoarea aurului nu s-ar mări decât proporțional cu scăderea cantității, provocată de un cost mai mare de producție. America nu ar obține atunci în schimbul tot aurului pe care l-ar exporta mai multe mărfuri ca înainte, și ne-am putea întreba: care ar fi atunci câștigul Spaniei și al coloniilor ei? El ar fi acesta: dacă s-ar produce mai puțin aur, s-ar întrebuința mai puțin capital pentru producerea lui; s-ar importa din Europa, cu un capital mai mic, mărfuri în aceeași valoare ca cele importate înainte cu un capital mai mare și, prin urmare, toate mărfurile obținute prin întrebuințarea capitalului retras din mine ar fi un câștig pentru Spania, datorită impozitului pe aur, mărfuri pe care nu le-ar putea obține în așa abundență și nici în mod atât de cert dacă ar avea monopolul oricărei alte mărfi. Națiunile Europei nu ar suferi, în ceea ce privește numerarul, în nici un fel din cauza unui astfel de impozit. Ele ar avea aceeași cantitate de mărfuri și, deci, aceleași mulțumiri ca și înainte, dar aceste mărfuri ar circula cu ajutorul unei cantități mai mici de numerar, pentru că acest numerar ar avea o valoare mai mare.

Dacă, drept o urmare a impozitului, s-ar scoate din mine numai a zecea parte din cantitatea actuală de aur, valoarea acelei a zecea părți ar fi egală cu cele zece zecimi produse în prezent. Dar regele Spaniei nu este singurul posesor al minelor de metale prețioase și, chiar dacă ar fi, avantajul lui de a le poseda și de a avea dreptul să pună un impozit asupra acestor metale ar fi foarte redus prin micșorarea cererii și consumațiunii din Europa, datorită înlocuirii acestor metale pretutindeni – într-o măsură mai mare sau mai mică – cu hârtia monedă. Concordanța între prețurile curente și prețurile naturale ale tuturor mărfurilor depinde întotdeauna de ușurința cu care aprovizionarea poate fi mărită sau micșorată. Acest lucru nu se poate efectua repede, în anumite circumstanțe, în ceea ce privește aurul, clădirile, brațele de muncă și multe alte lucruri. În ceea ce privește, însă, alte mărfuri – cele consumate și refăcute de la an la an, precum ghetele, pălăriile și stofele – este cu totul altfel; ele pot fi reduse în cantitate dacă se crede necesar, și nu trebuie să treacă mult timp până ce aprovizionarea să fie redusă proporțional cu cheltuielile mai mari de producție.

Un impozit pe produsele agricole cade, după cum am văzut, asupra consumatorului, și nu atinge întru nimic renta, în afară de cazul când micșorând fondul de susținere al muncitorilor el micșorează salariile, reduce populația și limitează cererea de grâu. Dar un impozit asupra producției minelor de

aur trebuie, prin faptul că ridică valoarea acelui metal, să micşoreze necesarmente cererea şi trebuie, prin urmare, necesarmente, să disloce capitalul din întreprinderea în care a fost întrebuinţat. Cu toate, însă, că Spania ar trage toate avantajele pe care le-am arătat dintr-un impozit pe aur, proprietarii acelor mine din care capitalul ar fi retras ar pierde toată renta lor. Aceasta ar fi o pierdere pentru particulari, nu pentru naţiune, renta nefiind un factor de creare de avere, ci un transfer de avere. Regele Spaniei şi proprietarii minelor rămase în exploatare, la un loc, ar primi nu numai tot produsul capitalului dislocat, dar şi tot ceea ce ceilalţi proprietari vor fi pierdut.

Să presupunem că se exploatează minele de calitatea 1, a 2-a şi a 3-a, şi că ele produc respectiv 100, 80, 70 livre de aur şi că, prin urmare, renta pentru Nr. 1 este de 30 livre, şi aceea pentru Nr. 2, 10 livre aur. Să presupunem acum că impozitul este de 70 livre aur pe an de fiecare mină exploatată şi că, prin urmare, numai Nr. 1 ar putea fi exploatată profitabil. Este evident că, în acest caz, orice rentă ar înceta. Înaintea impunerii, din cele 100 livre produse pe Nr. 1 se plătea rentă de 30 livre, şi exploatatorul minei păstra 70, sumă egală cu produsul minei celei mai puţin productive. Ceea ce îi rămâne capitalistului minei Nr. 1 trebuie să fie egal în valoare cu ceea ce îi rămânea înainte, fiindcă altfel el nu ar obţine profitul obişnuit. Prin urmare, după plata ca impozit a 70 din cele 100 livre ale sale, valoarea celor 30 de livre ce îi rămân trebuie să fie egală cu valoarea celor 70 dinainte şi, prin urmare, valoarea totală a 100 livre să fie egală cu aceea a 233 livre dinainte. Valoarea ar putea fi mai mare, dar nu mai mică, pentru că în acest caz chiar această mină nu ar mai fi exploatată. Fiind o marfă monopolizată, ea ar putea depăşi valoarea ei naturală, şi atunci ar plăti o rentă egală cu acest surplus; dar, dacă valoarea ei ar fi mai mică, nici un capital nu ar fi întrebuinţat la această exploatare de mină. Întrebuinţând, deci, o treime din cuantumul de muncă şi o treime din capital, Spania ar obţine în schimb din minele ei destul aur pentru a avea aceeaşi, sau aproape aceeaşi, cantitate de marfă ca mai înainte. Spania ar căpăta în plus produsul acelor două treimi din capital retrase din mină. Dacă valoarea a 100 livre de aur ar fi egală cu aceea a 250 livre extrase mai înainte, partea regelui Spaniei, adică cele 70 de livre ale lui, ar fi egală cu valoarea a 175 de mai înainte. Numai o mică parte din impozitul pus de rege ar cădea asupra supuşilor săi, cea mai mare parte fiind obţinută printr-o mai bună distribuţie a capitalurilor.

Contul regelui Spaniei ar fi următorul:

Producția primă

Aur, 250 livre, în valoarea (presupusă) de ..... 10.000 yarzi de stofă

Producția actuală

Prin părăsirea minelor de cei doi capitaliști, valoarea a 140 livre aur, sau ..... 5.600 yarzi de stofă
Prin exploatarea minei Nr. 1 de către capitalist, 30 livre aur, cu o valoare mărită de 1 față de 2 ½ și, prin urmare, în valoare de ..... 3.000 yarzi de stofă
Impozit către rege, 70 livre, în valoare mărită de 1 față de 2 ½ și, prin urmare, acum în valoare de ..... 7.000 yarzi de stofă

15.600

Din cei 7.000 primiți de rege, poporul spaniol ar contribui numai cu 1.400, iar 5.600 ar fi câștig net rezultat din întrebuințarea capitalului liberat.

Dacă impozitul, în loc să fie o sumă fixă percepută asupra fiecărei mine în parte, ar fi o anumită cantitate din produsul ei, aceea cantitate nu ar scădea imediat, în consecință. Dacă s-ar percepe ca impozit o jumătate, un sfert sau o pătrime din produsul fiecărei mine, și atunci ar fi în interesul proprietarilor să facă ca minele lor să producă tot atât de abundent ca mai înainte; dar dacă cantitatea nu ar fi redusă, ci numai o parte din ea transferată din mâinile proprietarului în ale regelui, valoarea ei nu s-ar ridica; impozitul ar cădea asupra locuitorilor din colonii, și nu s-ar obține nici un avantaj. Un impozit de acest fel ar avea efectul pe care Adam Smith crede că îl au asupra rentei solului impozitele pe produsele agricole, adică el ar cădea în întregime asupra rentei minei. Dacă ar fi împins ceva mai departe, nu numai că el ar absorbi întreaga rentă, dar el l-ar lipsi pe exploatatorul de mine de profitul obișnuit și, în consecință, acest exploatator și-ar retrage capitalul de la exploatarea aurului. Dacă acest impozit ar fi împins și mai departe, el ar absorbi chiar renta minelor încă mai bogate, și mai mult capital ar fi retras. Cantitatea aurului ar fi astfel continuu redusă, în timp ce valoarea lui s-ar ridica, ceea ce ar avea aceleași efecte pe care le-am arătat deja, deci că o parte din impozit ar fi plătit de lucrătorii din coloniile spaniole și cealaltă parte ar

forma un mijloc de creare de produse noi, ca efect al creşterii forţei instrumentului întrebuinţat ca mijloc de schimb.

Impozitele pe aur sunt de două feluri: unul se percepe asupra cantităţii de aur actualmente în circulaţie, celălalt – asupra cantităţii produse de mine anual. Ambele au tendinţa de a reduce cantitatea şi de a ridica valoarea aurului, dar nici unul, nici altul nu ar ridica valoarea aurului, dacă nu s-ar reduce cantitatea lui. Prin urmare, aceste impozite cad un timp oarecare asupra capitaliştilor, până ce cantitatea de aur este micşorată; dar partea care în mod permanent cade asupra comunităţii este finalmente plătită de proprietarii de mine, aceştia având în consecinţă o rentă mai mică, şi de cumpărătorii acelei cantităţi de aur care, întrebuinţată ca marfă, contribuie la înlesnirile vieţii, şi nu serveşte exclusiv ca instrument de circulaţie.

CAP. XIV

DESPRE IMPOZITE PE CLĂDIRI

Sunt și alte bunuri, în afară de aur, a căror cantitate nu poate fi redusă repede. Orice impozit asupra lor va cădea, așadar, asupra proprietarului, dacă creșterea prețului ar face să scadă cererea.

Impozitele pe clădiri fac parte din această categorie. Deși percepute de la locatar, ele cad adesea asupra proprietarului, prin faptul că provoacă o micșorare a chiriei. Produsul solului este consumat și refăcut an de an, precum se întâmplă și cu multe alte mărfuri; cum producția acestora poate fi pusă repede la nivelul cererii, ele nu pot depăși mult timp prețul lor natural. Dar, deoarece un impozit pe clădiri poate fi considerat ca o chirie în plus plătită de locatar, efectul lui va fi de a micșora cererea de case pentru care se plătește o astfel de chirie anuală, fără a micșora numărul lor. Chiriile, deci, vor scădea, și o parte din impozit va fi plătită indirect de proprietar.

„Chiria unei case", zice Adam Smith, „poate fi împărțită în două părți: una poate fi numită chiria clădirii, iar cealaltă, chiria terenului. Chiria clădirii este dobânda sau profitul capitalului întrebuințat la clădirea casei. Pentru a pune comerțul unui antreprenor de case la același nivel cu celelalte comerțuri, trebuie ca această chirie să fie atât de mare încât, întâi, să-i aducă aceeași dobândă pe care ar avea-o capitalul lui dacă el ar fi dat cu împrumut acest capital contra unor garanții sigure și, în al doilea rând, să aibă de unde repara casa în decursul timpului, sau, ceea ce este același lucru, să poată reface într-un anumit număr de ani capitalul pe care el l-a întrebuințat la clădirea casei. Dacă comerțul unui antreprenor de case ar aduce vreodată un câștig mult mai mare ca acesta în raport cu dobânda curentă, acest lucru ar atrage atât de multe capitaluri din alte negoțuri, încât profitul antreprenorului ar scădea la nivelul general. Dacă acest comerț ar aduce – la un moment dat – mult mai puțin, celelalte comerțuri ar atrage capitalul întrebuințat în antreprizǎ, încât profitul s-ar reduce din nou. Partea care depășește, din totala chirie a unei case, echivalentul acestui câștig rezonabil, constituie, bineînțeles, chiria terenului; și, atunci când proprietarul terenului și proprietarul clădirii sunt două persoane diferite, ea este, în cele mai multe cazuri, plătită în întregime celui dintâi. În ce privește casele de la țară, care se găsesc departe de orașele mari, și unde sunt numeroase terenuri de clădit, chiria terenului este cu desăvârșire neînsemnată, sau este echivalentă cu ceea ce ar renta în agricultură terenul pe care este așezată casa. Pentru vilele

care se găsesc în vecinătatea unui oraş mare chiria este cu mult mai ridicată, şi adeseori se plătesc foarte scump înlesnirile speciale oferite de această aşezare şi frumuseţea peisajului. Chiriile terenurilor sunt, în general, cele mai scumpe în capitală şi în anumite părţi ale acesteia unde cererea de case este cea mai mare, oricare ar fi motivul acelei cereri, comercial, de agrement, de vanitate sau de modă." Un impozit pe chiria clădirilor poate să cadă fie asupra locatarului, fie asupra proprietarului clădirii. De obicei se presupune că întreg impozitul va fi plătit imediat şi definitiv de locatar.

Dacă impozitul nu este exagerat, şi dacă ţara se găseşte într-o perioadă de staţionare sau de progres, nu ar fi nici un motiv care să-l facă pe locatarul unei case să se mulţumească cu o altă casă, mai proastă. Dar dacă impozitul este mare, sau alte împrejurări fac ca cererea de case să se micşoreze, venitul proprietarului se va reduce, pentru că locatarul se va despăgubi în parte de impozit printr-o scădere de chirie. Este, totuşi, greu de spus în ce proporţie partea de impozit pentru care locatarul a obţinut o scădere de chirie se va repartiza între chiria clădirii şi chiria terenului. Este probabil că, la început, ambele chirii vor fi atinse, dar, deoarece casele sunt obiecte deteriorabile, cu toate că această deteriorare se efectuează încet, şi deoarece clădirea de case s-ar opri până ce câştigul antreprenorului ar reveni la nivelul general, chiria clădirilor va reveni, după un timp oarecare, la preţul ei natural. Dat fiind, însă, că antreprenorul nu primeşte chiria decât atâta timp cât clădirea există, el nu poate, în condiţiile cele mai dezastruoase, să plătească mult timp parte din impozit.

Plata acestui impozit, prin urmare, va cădea în cele din urmă asupra locatarului şi asupra proprietarului de teren, dar „în ce proporţie se va repartiza între ei această plată finală", zice Adam Smith, „nu este, poate, uşor de definit. Această împărţire s-ar face, probabil, în mod foarte diferit în împrejurări diferite, şi un impozit de acest fel ar putea, după împrejurări, să lovească în mod foarte inechitabil şi pe locatar, şi pe proprietarul de teren"[1].

Adam Smith consideră chiriile terenurilor ca esenţialmente proprii de a fi impuse. „Şi chiriile terenurilor, şi renta obişnuită a solului", zice el, „sunt un fel de venit de care beneficiază în multe cazuri proprietarul, fără nici o grijă şi nici o osteneală din partea lui. Dacă s-ar lua o parte din acest venit pentru acoperirea cheltuielilor statului, prin aceasta nu s-ar crea nici un motiv de descurajare nici unui fel de industrie. Produsul anual al solului şi al muncii unei societăţi, bogăţia şi venitul real al masei poporului ar fi aceleaşi după, ca şi înainte, de acest impozit. Chiriile terenurilor şi renta obişnuită a solului sunt, prin urmare, poate, categoriile de venit care pot suporta cel

1. Cartea V, cap. II.

mai bine un impozit special." Trebuie să admitem că efectele acestor impozite ar fi cele arătate de Adam Smith, dar ar fi, desigur, foarte nedrept a impune în mod exclusiv venitul unei anumite clase a societății. Sarcinile statului trebuie suportate de toți, în raport cu mijloacele fiecăruia, aceasta este una dintre cele patru maxime indicate de Adam Smith, care trebuie să servească de regulă la orice impunere. Renta aparține, adesea, acelor care – după mulți ani de muncă – și-au concretizat profitul și au întrebuințat fondurile lor pentru cumpărarea de pământ și case. Ar fi, desigur, o nesocotire a acelui principiu, care trebuie să fie întotdeauna sacru, siguranța proprietății, dacă am supune renta la o impunere neechitabilă. Este regretabil că taxa timbrului, cu care este grevat transferul de proprietăți funciare, împiedică simțitor trecerea acestor proprietăți în mâinile acelora care le-ar putea face foarte productive. Și dacă ne gândim că solul, considerat ca obiect propriu pentru suportarea unui impozit exclusiv, nu ar scădea numai ca preț pentru a compensa riscul de a fi impus, dar că, cu cât riscul acesta ar fi mai definit și valoarea lui mai incertă, cu atât mai mult solul ar deveni obiect de speculație, de natura mai mult a jocurilor de noroc decât a unui comerț serios, vom înțelege cât de mare e probabilitatea ca mâinile în care va cădea pământul să fie mâinile acelora ce posedă mai mult calitățile speculanților decât ale proprietarilor prudenți, capabili să scoată cel mai mare câștig din pământurile lor.

CAP. XV

DESPRE IMPOZITE PE PROFIT

Impozitele pe mărfurile numite în general mărfuri de lux nu cad decât asupra acelor persoane care se folosesc de astfel de mărfuri. Un impozit pe vin este plătit de consumatorul de vin. Un impozit pe caii de lux sau pe trăsuri este plătit de aceia care își procură astfel de plăceri, exact în proporția cantității acestor lucruri. Dar impozitele pe obiectele de primă necesitate nu cad asupra consumatorilor proporțional cu cantitatea de astfel de mărfuri consumată de ei, ci adesea într-o proporție mult mai mare. Un impozit pe grâu, după cum am văzut, nu numai că lovește un fabricant în raport cu cantitatea de grâu pe care el și familia lui o consumă, dar modifică nivelul profitului adus de capital și, prin urmare, el lovește în venit. Orice ridică salariile micșorează profitul capitalului; prin urmare, orice impozit asupra unui bun consumat de un lucrător are tendința de a coborî nivelul profitului.

Un impozit pe pălării va ridica prețul pălăriilor, un impozit pe ghete, prețul ghetelor. Dacă aceasta nu ar fi așa, impozitul ar fi plătit în cele din urmă de fabricant, profitul lui ar fi redus sub nivelul general și el ar fi forțat să renunțe la negoțul lui. Un impozit parțial asupra profitului va ridica prețul mărfii asupra căreia el cade. Un impozit, de exemplu, pe profitul pălărierului ar ridica prețul pălăriilor, pentru că, dacă s-ar pune un impozit pe profitul lui, fără a se pune și pe alte feluri de negoțuri, și dacă el nu ar ridica prețul pălăriilor, profitul lui ar scădea sub nivelul general și el ar trebui să renunțe la comerțul lui pentru un altul.

În același fel, un impozit pe profitul arendașului ar ridica prețul grâului; un impozit pe profitul fabricantului de stofe, prețul stofei; și, dacă s-ar pune un impozit pe toate felurile de comerțuri proporțional cu profitul adus de ele, prețul tuturor mărfurilor s-ar ridica. Dar dacă mina care ne procură metalul din care fabricăm moneda s-ar afla la noi în țară, și s-ar impune și profitul exploatatorului de mine, prețul nici unei mărfi nu s-ar ridica, toți oamenii ar da o porțiune egală din veniturile lor și totul ar rămâne ca înainte.

Dacă nu se pune impozit pe numerar, și dacă, prin urmare, acesta își menține valoarea, în timp ce toate celelalte mărfuri sunt impuse și dobândesc o valoare mai mare, pălărierul, fermierul și fabricantul de stofe, fiecare întrebuințând același capital și obținând același profit, vor plăti același impozit. Dacă impozitul este de £100, valoarea pălăriilor, a stofei și a grâului se va ridica fiecare cu £100. Dacă pălărierul câștigă £1.100 cu pălăriile lui, în

loc de £1.000, el va plăti £100 statului ca impozit, și lui îi vor rămâne £1.000 de cheltuit pentru întreținerea lui. Dar, deoarece și prețul stofei și al grâului și al celorlalte mărfuri se va ridica din aceeași cauză, el nu va obține pentru cele £1.000 ale sale mai mult decât obținea mai înainte pentru £910. În felul acesta el va contribui la susținerea nevoilor statului cheltuind mai puțin. Plătind acest impozit, el va pune o parte din produsul solului și al muncii țării sale la dispoziția statului, în loc să folosească el însuși acea porțiune. Dacă, în loc de a cheltui cele £1.000 ale sale, el adaugă această sumă la capitalul său, el va vedea că, prin ridicarea salariilor și scumpirea materiilor și a mașinilor, economia lui de £1.000 este echivalentă cu valoarea unei economii de £910 de mai înainte.

Dacă se pune impozit pe numerar sau, dacă, din orice altă cauză, valoarea acestuia este schimbată, în timp ce prețul tuturor mărfurilor rămâne exact același ca înainte, profitul fabricantului, ca și al fermierului va fi același ca mai înainte, adică de £1.000. Cum fiecare dintre aceștia va trebui să plătească £100 statului, ei nu vor mai avea pentru ei decât £900, cu care vor putea obține o porțiune mai mică din produsul solului și al muncii țării, fie că ei ar întrebuința această sumă într-o muncă productivă, fie într-una neproductivă. Ce pierd ei este exact ceea ce câștigă statul. În primul caz, contribuabilul va avea pentru £1.000 aceeași cantitate de mărfuri pe care o putea cumpăra altădată cu £910; în al doilea, el va obține numai cât putea cumpăra înainte cu £900, pentru că prețul mărfurilor va rămâne neschimbat, și el nu va avea de cheltuit decât £900. Aceasta rezultă din diferența sumei impuse, care în primul caz este numai de a unsprezecea parte din venit, și în al doilea caz, numai de a zecea parte, moneda având o valoare diferită în cele două cazuri. Dar, deși, dacă numerarul nu este impus și valoarea lui nu se schimbă, prețurile tuturor mărfurilor se vor ridica, ele nu se vor ridica în aceeași proporție; ele nu vor păstra după impunere unele față de altele aceeași valoare pe care o aveau înainte. Într-o parte anterioară a acestei lucrări am examinat efectele asupra prețurilor mărfurilor a împărțirii capitalului în capital fix și capital circulant, sau în capital de lungă durată de întrebuințare și în capital consumabil. Am arătat că doi fabricanți puteau întrebuința exact același capital, puteau obține exact același profit și, totuși, se putea ca ei să-și vândă mărfurile lor pe prețuri foarte diferite, după cum capitalurile lor erau consumate și refăcute repede sau încet. Unul putea vinde mărfurile sale cu £4.000, celălalt – cu £10.000, și fiecare dintre ei putea întrebuința un capital de £10.000 și obține 20% profit, adică £2.000. Capitalul unuia putea consta, de exemplu, din £2.000 capital circulant, care trebuia refăcut, și din £8.000, capital fix, în clădiri și mașini; capitalul celuilalt, din contra, din £8.000 capital circulant și numai £2.000 capital fix, în mașini și clădiri. Ei

bine, dacă fiecare dintre aceste persoane ar fi impusă cu 10% asupra venitului ei, adică £200, una, pentru a face ca întreprinderea sa să-i aducă profitul adus în general de celelalte comerţuri, ar trebui să ridice preţul mărfurilor sale de la £10.000 la £10.200; şi cealaltă, de la £4.000 la £4.200. Înainte de impunere, mărfurile vândute de unul dintre aceşti fabricanţi aveau o valoare de două ori şi jumătate mai mare decât a mărfurilor celuilalt; după impunere, ele vor valora de 2,42 ori mai mult; o marfă se va ridica cu 2%, cealaltă, cu 5%. Prin urmare, un impozit asupra venitului, atât timp cât valoarea monedei rămâne neschimbată, va schimba valoarea şi preţul relativ al mărfurilor. Aceasta ar fi tot astfel dacă impozitul, în loc să fie pus pe profit, ar fi pus chiar pe mărfuri. Cu condiţia ca mărfurile să fie impuse proporţional cu valoarea capitalului întrebuinţat la producţia lor, ele se vor ridica, oricare ar fi valoarea lor, şi, deci, ele nu vor păstra aceeaşi proporţie ca înainte. O marfă care s-ar ridica de la £10.000 la £11.000 nu ar mai fi în acelaşi raport ca înainte faţă de alta care s-ar ridica de la £2.000 la £3.000. Dacă, în aceste împrejurări, valoarea monedei s-ar ridica, din orice cauză, aceasta nu ar influenţa preţurile mărfurilor în aceeaşi proporţie. Aceeaşi cauză care ar micşora preţul uneia de la £10.200 la £10.000, sau mai puţin de 2%, ar micşora preţul alteia de la £4.200 la £4.000, adică cu 4 ¾ %. Dacă preţul lor ar scădea în alte proporţii decât acestea, câştigurile nu ar mai fi egale; pentru că, pentru a le face egale, ar trebui ca, atunci când preţul celei dintâi mărfi este de £10.000, preţul celeilalte să fie de £4.000; şi, când preţul celei dintâi este de £10.200, preţul celeilalte să fie de £4.200.

Ţinând seamă de acest lucru vom înţelege un principiu foarte important, căruia nu i s-a dat niciodată atenţie. Acest principiu este următorul: într-o ţară lipsită de impozite, variaţiile valorii monedei, provenite din abundenţă sau din lipsă de numerar, vor influenţa în acelaşi grad preţul tuturor mărfurilor; adică, dacă o marfă în valoare de £1.000 se ridică la £1.200, sau scade la £800, o marfă în valoare de £10.000 se va ridica la £12.000, sau va scădea la £8.000; dar, într-o ţară în care preţurile sunt ridicate în mod artificial prin impozite, abundenţa de numerar datorită aducerii lui din afară, sau exportul lui şi, ca o urmare, raritatea lui, din cauza cererii ţărilor străine, nu vor influenţa în aceeaşi proporţie preţul tuturor mărfurilor; unele se vor ridica sau vor scădea cu 5%, 6% sau 12%, altele cu 3%, 4% sau 7%. Dacă o ţară nu ar plăti impozite, şi dacă valoarea monedei ar scădea, abundenţa de numerar pe toate pieţele ar produce efecte similare pe fiecare dintre ele. Dacă şi carnea s-ar ridica cu 20%, pâinea, berea, ghetele, braţele de muncă şi toate mărfurile s-ar ridica de asemenea cu 20%; trebuie să se facă aceasta pentru a se asigura fiecărei ramuri de comerţ acelaşi câştig. Dar aceasta nu se mai poate întâmpla dacă una dintre aceste mărfuri este impusă; pentru că, dacă

în acest caz ele s-ar ridica toate în raport cu scăderea valorii monedei, câștigurile ar deveni inegale. În cazul în care mărfurile ar fi impuse, câștigurile s-ar ridica deasupra nivelului general, și capitalul ar trece dintr-o industrie într-alta până ce s-ar restabili un echilibru între câștiguri, ceea ce nu s-ar putea întâmpla decât după ce prețurile relative s-ar schimba.

Nu explică acest principiu diferitele efecte asupra prețurilor mărfurilor, produse de schimbarea de valoare a monedei în timpul suspendării plăților în numerar de către Banca Angliei? S-a adus ca argument celor care susțineau că moneda în circulație era depreciată în acel timp din cauza prea marii abundențe de hârtie monedă că, dacă aceasta este adevărat, atunci toate mărfurile ar fi trebuit să se ridice în aceeași proporție; dar s-a văzut că unele suferiseră variații de preț mai mult decât altele, și de aici s-a conchis că ridicarea prețului se datora unui lucru care influența însăși valoarea mărfurilor, și nu unei modificări a valorii monedei. Se pare, totuși, după cele ce am spus, că, într-o țară în care se plătesc impozite pe mărfuri, prețul mărfurilor nu variază în aceeași proporție din cauza ridicării sau scăderii valorii monedei curente.

Dacă s-ar pune impozit pe profitul tuturor felurilor de comerț, lăsând neimpus profitul arendașului, toate mărfurile, în afară de produsele agricole, ar avea o valoare monetară mai mare. Arendașul ar avea același venit în grâu ca mai înainte, și ar vinde cu același preț în bani, dar, deoarece el ar fi obligat să plătească mai scump toate mărfurile pe care le consumă, în afară de grâu, impozitul pe care l-ar plăti ar fi un impozit asupra cheltuielilor sale. Nu ar fi scutit de acest impozit nici printr-o schimbare a valorii monedei, deoarece o astfel de schimbare ar putea face să scadă toate mărfurile impuse la prețul lor de mai înainte, dar marfa neimpusă ar scădea sub nivelul ei cel vechi și, prin urmare, deși arendașul ar putea cumpăra mărfurile consumate de el la același preț ca înainte, el ar avea mai puțini bani pentru a le cumpăra.

Și proprietarul de pământ ar fi exact în aceeași situație. El ar primi aceeași cantitate de grâu și aceeași rentă în bani ca mai înainte, dacă prețul în bani al tuturor mărfurilor s-ar ridica și valoarea monedei ar rămâne aceeași. El ar avea aceeași cantitate de grâu, dar o mai mică rentă în bani, dacă toate mărfurile ar rămâne la același preț. În ambele cazuri, deși venitul lui nu ar fi impus în mod direct, el ar contribui, totuși, în mod indirect la plata taxei impuse.

Dar să presupunem că s-ar pune impozit și pe profitul arendașului. În acest caz el s-ar găsi în aceeași situație ca toți ceilalți comercianți; valoarea produselor sale s-ar ridica, așa încât el ar avea același venit în bani după

plata impozitului, dar el ar plăti mai scump toate celelalte mărfuri consumate de el, inclusiv produsele agricole.

Proprietarul său, însă, s-ar găsi într-o situaţie diferită: el ar câştiga din impozitul asupra profitului arendaşului său, deoarece el ar fi despăgubit pentru preţul mai mare la care ar cumpăra mărfurile manufacturate de care are nevoie, în cazul în care preţul acestora s-ar ridica; şi el ar avea acelaşi venit în bani, dacă, ca o urmare a ridicării valorii monedei, mărfurile s-ar vinde la preţul lor cel vechi. Un impozit asupra profitului arendaşului nu este un impozit proporţional cu produsul brut al solului, ci un impozit pus pe produsul net, după ce renta, salariile şi celelalte sarcini au fost plătite. Deoarece cultivatorii de terenuri de diferite calităţi, Nr. 1 şi 2 şi Nr. 3, întreţin exact aceleaşi capitaluri, ei vor avea exact acelaşi profit, oricât de mult ar produce unul faţă de ceilalţi şi, prin urmare, ei vor fi impuşi cu toţii la fel.

Să presupunem că produsul brut al terenului de calitatea Nr. 1 este de 180 quarteri; că acela al Nr. 2 este de 170 quarteri, şi că acela al Nr. 3 este de 160 quarteri. Dacă fiecare dintre ele trebuie să plătească un impozit de 10 quarteri, diferenţa între produsul terenului Nr. 1, al Nr. 2 şi al Nr. 3, după plata impozitului, va fi aceeaşi ca mai înainte; pentru că, dacă Nr. 1 este redus la 170, Nr. 2 la 160, şi Nr. 3 la 150 quarteri, diferenţa între Nr. 3 şi Nr. 1 va fi de 20 quarteri, ca mai înainte, şi aceea între Nr. 3 şi Nr. 2 va fi de 10 quarteri. Dacă, în urma impunerii, preţurile grâului şi ale tuturor celorlalte mărfuri rămân aceleaşi ca mai înainte, renta în bani, ca şi renta în grâu, nu va suferi nici o variaţie; dar, dacă preţurile grâului şi ale tuturor celorlalte mărfuri s-ar ridica din cauza impozitului, renta în bani s-ar ridica şi ea în aceeaşi proporţie. Dacă preţul grâului este de £4 quarterul, renta lui Nr. 1 va fi de £80, şi aceea a lui Nr. 2, £40; dar dacă grâul s-ar ridica cu 5%, adică la £4 4s., şi renta s-ar ridica cu 5%, fiindcă 20 quarteri de grâu ar valora atunci £84, şi 10 quarteri, £42; aşa încât, în ambele cazuri, proprietarul nu va fi lovit de acest impozit.

Un impozit asupra profitului capitalului nu influenţează niciodată renta în grâu şi, prin urmare, renta în bani variază în raport cu preţul grâului; dar un impozit asupra materiilor prime, sau dijma, influenţează întotdeauna renta în grâu, dar de obicei lasă neschimbată renta în bani. În altă parte a acestei lucrări am spus că, dacă s-ar pune acelaşi impozit funciar asupra tuturor terenurilor cultivate, fără să se ţină seamă de diferenţa de fertilitate a acelor terenuri, acest impozit ar opera în mod neechitabil, deoarece el ar constitui un profit pentru proprietarul de terenuri mai fertile. El ar ridica preţul grâului proporţional cu sarcina suportată de arendaşul de pe terenul de calitatea cea mai proastă; dar, acest spor de preţ fiind obţinut pentru cantitatea

mai mare de produse ale terenului de calitate mai bună, cultivatorii unor astfel de terenuri ar fi favorizați în timpul duratei contractelor lor de arendare, iar după expirarea acestora, avantajul ar trece asupra proprietarului în forma unei rente mai mari.

Efectul unui impozit echitabil pe *profitul* fermierului este exact același; acest impozit ridică renta în bani a proprietarilor dacă moneda păstrează aceeași valoare; dar, cum câștigurile obținute din toate celelalte feluri de comerț sunt impuse ca și profitul fermierului și, prin urmare, prețul tuturor mărfurilor, ca și cel al grâului, se ridică, proprietarul pierde tot atât prin ridicarea prețului mărfurilor și al grâului, pe care el își cheltuiește renta, cât câștigă prin ridicarea rentei. Dacă valoarea monedei s-ar ridica, și dacă toate mărfurile, după înființarea impozitului asupra profitului capitalului, ar scădea la vechile lor prețuri, renta ar ajunge și ea, din nou, aceeași ca înainte. Proprietarul ar primi aceeași rentă în bani, și ar obține toate mărfurile pe care el își cheltuia renta pe prețul lor anterior, așa încât în toate cazurile el ar continua să nu plătească impozit[1].

Acesta este un lucru curios. Punând impozit pe profitul arendașului, arendașul nu este mai încărcat decât în cazul în care profitul lui ar fi scutit de impozit, iar proprietarul are tot interesul ca profitul arendașului lui să fie impus, deoarece numai în felul acesta el continuă să nu plătească impozitul.

Un impozit pe profitul capitalului l-ar lovi și pe capitalist în cazul în care prețul tuturor mărfurilor s-ar ridica în raport cu impozitul, deși el nu ar plăti impozit pentru dividendele sale; dar dacă, din cauza variației valorii monedei, toate mărfurile ar scădea la prețurile lor anterioare, capitalistul nu ar contribui cu nimic din impozit; el ar cumpăra mărfurile de care are nevoie cu același preț și, totuși, el ar continua să primească aceleași dividende.

Dacă convenim că impunând profitul unui singur fabricant el trebuie să ridice prețul mărfurilor sale, pentru a fi pus pe picior de egalitate cu toți ceilalți fabricanți, și că, impunând profitul a doi fabricanți, trebuie să se ridice prețurile a două feluri de marfă, eu nu văd de ce se poate contesta că, impunând profitul tuturor fabricanților, prețurile tuturor mărfurilor s-ar ridica, cu condiția ca mina care procură moneda noastră să fie în această țară, și să nu fie supusă nici unui impozit. Dar, deoarece moneda, sau moneda etalon, este o marfă importată din străinătate, prețul tuturor mărfurilor nu s-ar putea ridica; pentru că nu se poate avea acest rezultat fără o cantitate de mo-

1. Ar fi foarte avantajos pentru proprietar să se pună impozit numai pe profitul arendașului, și nu pe profitul oricărui alt capitalist. Acesta ar fi de fapt un impozit asupra consumatorilor de produse agricole, de care ar beneficia în parte statul, în parte proprietarii de pământ.

nedă în plus[1], care nu s-ar putea obţine în schimbul mărfurilor mai scumpe, după cum am arătat deja. Dacă, însă, ridicarea aceasta s-ar putea face, ea nu ar fi permanentă, deoarece ea ar avea o foarte mare influenţă asupra comerţului extern. În schimbul mărfurilor importate, nu am putea exporta mărfuri scumpe şi, prin urmare, am continua un timp oarecare să cumpărăm, deşi vom fi încetat să vindem; am exporta numerar sau lingouri, până ce preţurile relative ale mărfurilor ar ajunge aproape aceleaşi ca înainte.

Mi se pare absolut sigur că, dacă un impozit pe profit ar fi bine reglementat, el ar readuce preţul mărfurilor, al celor fabricate în ţară, ca şi al celor fabricate în străinătate, la preţul pe care ele îl obţineau înainte de a fi impuse.

Deoarece impozitele pe produsele agricole, dijma, impozitele pe salarii şi pe obiectele de primă necesitate ale muncitorilor, ridicând salariile, micşorează preţurile, ele vor produce aceleaşi efecte, deşi în grade diferite.

Descoperirea maşinilor, care îmbunătăţesc simţitor mărfurile din ţară, tinde întotdeauna să ridice valoarea relativă a monedei şi, prin urmare, să favorizeze importul acesteia. Orice impozit, orice piedici în plus, suferite fie de fabricant, fie de cultivator, tind, din contra, să micşoreze valoarea relativă a monedei şi, prin urmare, să favorizeze exportul ei.

---

1. În urma unei mai îndelungate reflectări asupra acestui subiect, mă îndoiesc dacă este nevoie de mai mult numerar pentru a face să circule aceeaşi cantitate de mărfuri, în cazul în care preţul acestora ar fi ridicat din cauza impozitului, şi nu a unei greutăţi de producţie. Să presupunem că într-un anumit district, şi la un anumit moment, 100.000 quarteri de grâu se vând cu £4 quarterul, şi că, în urma unei taxe directe de 8s. de quarter, grâul se ridică la £4 8s. Eu cred că este nevoie de aceeaşi cantitate de numerar, şi nu de mai mult, pentru a face să circule acest grâu la preţ ridicat. Dacă eu cumpăram înainte 11 quarteri cu £4 quarterul, şi dacă, din cauza impozitului, sunt forţat să reduc consumaţia mea la 10 quarteri, eu nu am nevoie de mai mult numerar, pentru că în toate cazurile voi plăti £44 pentru grâul meu. Locuitorii vor consuma de fapt 1/11 mai puţin, şi această cantitate va fi consumată de stat. Banii necesari pentru a cumpăra această cantitate vor fi obţinuţi din cei 8s. de quarter primiţi de la arendaşi sub formă de impozit, dar suma percepută de la ei îi se va replăti prin preţul ridicat al grâului. Prin urmare, impozitul acesta este de fapt un impozit în natură, şi nu necesită întrebuinţarea de mai mult numerar, sau, în orice caz, atât de puţin în plus, încât acest lucru poate fi neglijat fără grijă.

CAP. XVI

DESPRE IMPOZITE PE SALARII

Taxele pe salarii ridică salariile și, prin urmare, ele scad nivelul profitului dat de capital. Am văzut deja că un impozit pe obiectele de primă necesitate ridică prețul acestora, și acest lucru este urmat de o ridicare a salariilor. Singura diferență între un impozit pe articolele de primă necesitate și un impozit pe salarii este că primul impozit este urmat necesarmente de o ridicare a prețului obiectelor de primă necesitate, pe când cel din urmă nu este. Pentru plata impozitului pe salarii nu va contribui, prin urmare, nici capitalistul, nici proprietarul, nici o altă clasă socială, ci numai cei care utilizează brațele de muncă. Un impozit pe salarii nu este altceva decât un impozit pe profit; un impozit pe obiectele de primă necesitate este în parte un impozit pe profit și în parte un impozit asupra consumatorilor bogați. Efectele care fatalmente rezultă din astfel de impozite sunt exact aceleași ca cele produse de un impozit direct pe profit.

„Am căutat să arăt în prima Carte", zice Adam Smith, „că salariile lucrătorilor sunt întotdeauna determinate, pretutindeni, de două împrejurări diferite – cererea de brațe de muncă și prețul obișnuit sau mediu al mărfurilor. Cererea de muncă, după cum merge crescând sau este staționară sau în descreștere, sau după cum corespunde unei populații crescânde, staționare sau în descreștere, reglementează mijloacele de subzistență ale lucrătorului, și determină gradul în care aceste mijloace de subzistență vor fi abundente, suficiente sau insuficiente. Prețul *obișnuit* sau *mediu* al alimentelor determină cantitatea de numerar ce urmează să fie plătită lucrătorului pentru a-i da posibilitatea să-și procure, an de an, o subzistență abundentă, suficientă sau insuficientă. Așadar, atâta timp cât cererea de muncă și prețul alimentelor rămân aceleași, un impozit direct pe salarii nu poate avea alt efect decât acela de a ridica foarte puțin aceste salarii deasupra impozitelor."

D-l Buchanan face două obiecții relativ la teza expusă aici de d-rul Smith. Mai întâi, el neagă că salariile în bani ale lucrătorilor sunt reglementate de prețul alimentelor; și, al doilea, el neagă că un impozit pe salarii ar ridica prețul muncii. Argumentul d-lui Buchanan referitor la primul punct este următorul (pag. 59): „Salariile lucrătorului, după cum am arătat deja, nu constau din bani, ci din ceea ce se poate cumpăra cu bani, adică alimente și alte obiecte de primă necesitate; iar partea alocată lucrătorului din fondul comun va fi întotdeauna în proporție cu oferta. Cu cât alimentele vor fi mai *ieftine și în mai mare abundență*, cu atât partea lui va fi mai mare; cu cât

ele vor fi *mai puţine şi mai scumpe*, cu atât partea lui va fi mai mică. Salariul va corespunde întotdeauna cu partea care i se cuvine, şi nu cu mai mult. D-rul Smith şi cei mai mulţi autori sunt de părere că salariile în bani sunt reglementate de preţul alimentelor, şi că, atunci când preţul alimentelor se ridică, se ridică şi salariile în aceeaşi proporţie. Este, însă, evident că preţul muncii nu are nici o legătură cu preţul hranei, deoarece el depinde în întregime de raportul dintre cererea şi oferta de muncă. Pe lângă aceasta trebuie observat că preţul ridicat al alimentelor este un indiciu sigur al unei aprovizionări insuficiente, şi că el se naşte de obicei pentru a împiedica consumaţia. O mai mică aprovizionare de hrană, împărţită între acelaşi număr de consumatori, va micşora, desigur, partea fiecăruia, şi lucrătorul va trebui să suporte şi el partea lui din privaţiunea generală. Ca această povară să fie distribuită în mod echitabil şi ca lucrătorul să fie împiedicat de a consuma tot atât de mult ca înainte, preţul se ridică. Dar se pare că salariile trebuie să se ridice o dată cu preţul ca lucrătorul să poată, totuşi, consuma aceeaşi cantitate de alimente, deşi acestea sunt împuţinate. Dar atunci natura ar contraria ea însăşi propriile ei scopuri: întâi ridicând preţul hranei pentru a micşora consumaţia, şi pe urmă ridicând salariile pentru a-i da lucrătorului aceeaşi aprovizionare ca înainte".

Este, mi se pare, în această argumentaţie a d-lui Buchanan, şi mult adevăr, şi multă eroare. Deoarece preţul ridicat al alimentelor este câteodată provocat de o aprovizionare slabă, d-l Buchanan conchide că aceasta este un indiciu al unei aprovizionări slabe. El atribuie unei singure cauze ceea ce poate proveni din mai multe. Este, fără îndoială, adevărat că, în cazul unei aprovizionări slabe, o cantitate mai redusă va fi repartizată între acelaşi număr de consumatori, şi că fiecăruia îi va reveni o porţiune mai mică. Pentru a repartiza în mod egal această privaţiune, şi pentru a-i împiedica pe lucrători să consume tot atât de mult ca mai înainte, preţul se ridică. Trebuie, deci, să acordăm d-lui Buchanan că orice ridicare de preţ a alimentelor, provocată de o aprovizionare slabă, nu va ridica neapărat salariile, deoarece, consumaţia trebuind să fie micşorată, aceasta nu se poate face decât micşorând puterea de cumpărare a consumatorului. Dar, pentru că preţul alimentelor este ridicat din cauza unei slabe aprovizionări, nu putem conchide, după cum face d-l Buchanan, că nu poate exista aprovizionare abundentă şi, în acelaşi timp, şi preţ ridicat; nu preţ ridicat numai în ceea ce priveşte numerarul, ci în raport cu toate celelalte lucruri.

Preţul natural al mărfurilor, care finalmente determină preţul curent, depinde de uşurinţa de producţie; dar cantitatea produsă nu este în raport cu această uşurinţă. Deşi terenurile care se cultivă acum sunt cu mult inferioare celor ce se cultivau acum trei secole şi, prin urmare, greutatea de producţie este mărită, cine se poate îndoi că cantitatea produsă acum nu depăşeşte cu

mult cantitatea produsă atunci? Nu numai că un preț ridicat este compatibil cu o aprovizionare mai mare, dar rareori se poate vedea un fenomen fără celălalt. Dacă, prin urmare, din cauza unui impozit, sau a dificultății de producție, prețul alimentelor se ridică fără să fie micșorată cantitatea lor, salariile în bani se vor ridica deoarece, după cum a observat d-l Buchanan, foarte just, „salariile lucrătorului nu constau din bani, ci din ceea ce se poate cumpăra cu bani, adică alimente și alte obiecte de primă necesitate; iar partea alocată lucrătorului din fondul comun va fi întotdeauna în proporție cu oferta".

În ceea ce privește punctul al doilea, adică dacă impozitul pe salarii ridică prețul muncii, d-l Buchanan spune: „După ce lucrătorul a primit dreapta recompensă a muncii sale, ce mai poate pretinde el patronului pentru aceea ce el trebuie să plătească în urmă ca impozit? Nu există lege sau principiu social care să îndreptățească aceasta. După ce lucrătorul și-a primit salariul, acesta îi aparține, și lucrătorul trebuie să suporte, în măsura în care poate, orice sarcini la care ar putea fi pe urmă expus, pentru că el nu are, desigur, nici un mijloc de a-i constrânge pe cei care i-au plătit prețul echitabil al muncii lui de a-l despăgubi de aceste sarcini". D-l Buchanan a citat, aprobându-l foarte mult, următorul remarcabil fragment din lucrarea d-lui Malthus asupra populației, care mie mi se pare că dărâmă complet obiecția sa: „Prețul muncii, când este lăsat liber să ajungă nivelul său natural, este cel mai important barometru politic, el indică raportul între oferta și cererea de alimente, între cantitatea de consumat și numărul consumatorilor, și, în medie, independent de circumstanțe accidentale, el indică, în plus, limpede nevoile societății cu privire la populație. Oricare ar fi numărul de copii socotit pe căsnicie necesar pentru a conserva exact actuala populație, prețul muncii va fi sau suficient pentru a susține acest număr, sau mai mare decât este nevoie pentru aceasta, sau mai mic, după cum situația fondului real pentru susținerea muncitorilor va fi staționară, progresivă sau insuficientă. În loc de a-l considera în această lumină, noi îl considerăm ca un lucru care poate fi ridicat sau scăzut după bunul nostru plac, sau care depinde în primul rând de judecătorii de pace ai Majestății Sale. Când o ridicare de preț a alimentelor arată că cererea este deja prea mare față de ofertă, pentru a-i pune pe lucrători în aceeași situație de mai înainte, noi ridicăm prețul muncii, adică mărim cererea, și pe urmă suntem foarte surprinși că prețul alimentelor continuă să se ridice. Aceasta e exact ca și cum atunci când mercurul dintr-un barometru ar indica *furtuna* noi l-am ridica printr-o presiune forțată la vreme bună, și pe urmă ne-am mira foarte mult că continuă să plouă".

„Prețul muncii indică limpede nevoile societății cu privire la populație"; el va fi suficient pentru a susține populația cerută în acel moment de condiția fondului de susținere a lucrătorilor. Dacă salariul lucrătorului era înainte

abia suficient pentru a satisface nevoile populaţiei, după impozit acest salariu va deveni insuficient, pentru că lucrătorul nu va mai avea aceeaşi sumă de bani pentru întreţinerea familiei sale. Preţul muncii, prin urmare, se va ridica, pentru că cererea se menţine, şi numai prin ridicarea preţului oferta de braţe de muncă poate continua.

Nimic nu este mai obişnuit decât a vedea ridicându-se preţul pălăriilor şi al malţului când aceste articole sunt impuse; preţul acestor mărfuri se ridică, pentru că dacă nu s-ar ridica nu s-ar putea obţine aprovizionarea necesară. Tot asemenea şi cu munca. Când salariile sunt impuse preţul lor se ridică, pentru că, dacă nu s-ar ridica, populaţia necesară nu s-ar putea menţine. Nu admite şi d-l Buchanan tot ce susţinem noi când zice că, „dacă el (lucrătorul) ar fi, într-adevăr, redus la absolut strictul necesar, el nu ar mai putea permite nici o altă scădere a salariului său, deoarece i-ar fi imposibil să-i susţină pe ai săi în asemenea condiţii?" Dacă ţara s-ar găsi în astfel de împrejurări încât să se ceară lucrătorilor celor mai scăpătaţi nu numai să-şi susţină familia, dar să şi-o şi mărească, atunci salariile lor vor trebui să fie reglementate în consecinţă. Pot ei să se înmulţească, cum li s-ar cere, dacă un impozit le-ar lua o parte din salariul lor, şi i-ar reduce la absolut strictul necesar?

Este absolut cert că preţul unei mărfi supuse impozitului nu se va ridica în proporţie cu impozitul, dacă cererea se micşorează şi dacă cantitatea acestei mărfi nu poate fi micşorată. Dacă s-ar întrebuinţa pretutindeni moneda metalică, valoarea ei nu ar fi mărită mult timp de un impozit, în proporţie cu impozitul, pentru că, îndată ce ea ar avea o valoare mai mare, cererea ar scădea fără ca şi cantitatea ei să se micşoreze. Aceeaşi cauză influenţează, fără îndoială, adesea şi salariile; numărul muncitorilor nu poate fi sporit sau micşorat tot atât de repede ca creşterea sau micşorarea fondului din care ei urmează să fie plătiţi, dar în cazul presupus de noi nu există nici o necesară micşorare a cererii de braţe de muncă, şi, chiar dacă această cerere s-ar micşora, micşorarea nu s-ar face în proporţie cu impozitul. D-l Buchanan uită că fondul obţinut prin impozit este întrebuinţat de stat pentru susţinerea lucrătorilor, neproductivi, este adevărat, dar care sunt, totuşi, lucrători. Dacă preţul muncii nu s-ar ridica atunci când salariile sunt impuse, ar fi o mare creştere a cererii de braţe de muncă, pentru că capitaliştii, care nu ar avea de plătit nimic din acest impozit, ar avea aceleaşi fonduri disponibile pentru întrebuinţarea lucrătorilor, în timp ce şi statul, care ar percepe impozitul, ar avea un fond în plus pentru acelaşi scop. Guvernul şi naţiunea s-ar găsi astfel în concurenţă, şi rezultatul acestei concurenţe ar fi o ridicare a preţului muncii. Nu s-ar întrebuinţa decât acelaşi număr de oameni, dar ei ar primi salarii mai mari.

Dacă impozitul ar fi fost pus de la început asupra posesorilor de capital, fondul lor pentru plata lucrătorilor ar fi fost micșorat în aceeași măsură în care s-ar fi mărit fondul statului destinat aceluiași scop și, prin urmare, salariile nu s-ar fi mărit, pentru că, deși cererea ar fi fost aceeași, concurența nu ar mai fi fost aceeași. Dacă după perceperea impozitului statul ar întrebuința această sumă ca subsidiu dat unui stat străin și dacă, prin urmare, aceste fonduri ar fi consacrate plății lucrătorilor străini, și nu a celor englezi, precum: soldați, marinari etc., atunci, într-adevăr, cererea de muncă s-ar micșora și salariile nu s-ar mări, cu tot impozitul. Dar același lucru s-ar întâmpla dacă impozitul s-ar fi pus pe mărfurile de consumație, pe profitul capitalului, sau dacă aceeași sumă, necesară acelui subsidiu, ar fi fost obținută în orice alt fel: s-ar întrebuința mai puțini lucrători în țară. Într-un caz se împiedică ridicarea salariilor, în celălalt caz ele trebuie neapărat să scadă.

Dar să presupunem că suma impozitului pe salarii, după încasarea ei de la lucrători, ar fi dată în mod gratuit patronilor lor. Aceasta ar mări fondul lor pentru plata lucrătorilor, dar nu ar mări nici cantitatea mărfurilor, nici numărul brațelor de muncă. S-ar mări, prin urmare, concurența între cei ce întrebuințează lucrători, și impozitul nu ar provoca în definitiv nici o pierdere nici patronului, nici lucrătorului. Patronul ar plăti un preț mai mare lucrătorului, suma în plus pe care ar primi-o lucrătorul ar fi plătită statului sub formă de impozit, și pe urmă ea s-ar întoarce din nou la patron. Trebuie, totuși, să ne reamintim că sumele obținute din impozit sunt, de obicei, cheltuite fără folos. Ele sunt obținute întotdeauna cu sacrificiul vieții mai bune și al mulțumirilor poporului și, de obicei, ele sau micșorează capitalul, sau încetinesc acumularea lui. Micșorând capitalul, impozitele tind să micșoreze fondul însuși destinat susținerii muncitorilor și, prin urmare, să micșoreze însăși cererea de brațe de muncă. Impozitele, așadar, în general, în măsura în care micșorează capitalul real al unei țări, micșorează cererea de brațe de muncă și, prin urmare, efectul probabil al unui impozit pe salarii, fără a fi nici necesar, nici special acelui impozit, este că, deși salariile se ridică, această ridicare nu este exact egală cu valoarea impozitului.

Adam Smith, după cum am văzut, admite că efectul unui impozit pe salarii este de a ridica salariile cu o sumă cel puțin egală cu valoarea impozitului, și că acest impozit va fi plătit finalmente, dacă nu chiar imediat, de cel care întrebuințează lucrători. Până aici suntem de perfect acord; dar diferim esențialmente în felul cum ne reprezentăm fiecare dintre noi acțiunea ulterioară a unui astfel de impozit.

„Prin urmare, un impozit direct pe salarii", zice Adam Smith, „deși ar putea fi, poate, plătit direct de lucrător, nu se poate spune că este măcar avansat de acesta, cel puțin în cazul în care cererea de muncă și prețul mediu

al alimentelor ar rămâne aceleaşi după ca şi înainte de impunere. În toate aceste cazuri, persoana care întrebuinţează lucrătorii va trebui în realitate să avanseze nu numai impozitul, dar şi o sumă în plus. Plata definitivă va cădea în sarcina unor persoane diferite, după împrejurări. Ridicarea salariilor lucrătorilor din fabrici, provocată de un astfel de impozit, ar fi avansată de fabricant, *care ar avea dreptul şi ar fi forţat să o treacă, plus profitul, în preţul mărfurilor sale*. Suma care reprezintă ridicarea salariilor muncitorilor agricoli, provocată de un astfel de impozit, ar fi avansată de arendaş, care, pentru a susţine acelaşi număr de lucrători ca mai înainte, ar fi forţat să întrebuinţeze un capital mai mare. Pentru a-şi recăpăta acest capital mai mare, *precum şi profitul obişnuit cuvenit capitalului*, el ar fi forţat să reţină o porţiune mai mare, sau, ceea ce este exact acelaşi lucru, valoarea unei mai mari porţiuni din produsul solului şi, în consecinţă, să plătească proprietarului o rentă mai mică. Plata definitivă a acestui suplus de salarii, *împreună cu profitul adiţional al arendaşului care l-a avansat*, ar cădea în cele din urmă în sarcina proprietarului. În orice caz, un impozit direct pe salarii trebuie să provoace în decursul timpului şi o mai mare scădere a rentei solului şi o mai mare ridicare a preţului fabricatelor decât aceea care ar fi fost produsă din impunerea unei sume egale cu produsul acestui impozit în parte asupra rentei solului şi în parte asupra mărfurilor de consumaţie" (vol. III, pag. 337). În acest pasaj se susţine că surplusul de salarii plătit de arendaşi trebuie să cadă finalmente în sarcina proprietarilor de pământ, care vor primi o rentă mai mică; dar că surplusul de salarii plătit de fabricanţi va produce o ridicare a preţului fabricatelor şi, prin urmare, va cădea în sarcina consumatorilor de astfel de mărfuri.

Să presupunem acum că societatea constă din proprietari de pământ, fabricanţi, arendaşi şi muncitori. Admitem cu toţii că lucrătorii vor fi despăgubiţi de impozit, dar de cine? Cine va plăti partea care nu cade în sarcina proprietarilor? Fabricanţii nu ar putea plăti nimic din ea, pentru că, dacă preţul mărfurilor lor s-ar ridica în raport cu surplusul de salarii pe care ei l-ar plăti, ei s-ar găsi într-o situaţie mai bună după decât înainte de impunere. Dacă fabricantul de stofe, pălărierul, pantofarul etc. ar putea să ridice preţul mărfurilor lor cu 10% – presupunând că aceste 10% i-ar despăgubi complet de surplusul de salarii plătit – dacă, după cum zice d-l Smith, „ei ar avea dreptul şi ar fi forţaţi să treacă surplusul de salarii, *plus profitul*, în preţul mărfurilor lor", fiecare dintre ei ar putea să consume tot atât din mărfurile celorlalţi negustori de pe piaţă ca şi înainte şi, prin urmare, ei nu ar plăti nimic din impozit. Dacă fabricantul de stofe ar plăti mai mult pe pălării şi ghete, şi el ar primi, la rândul lui, mai mult pentru stofele fabricate de el, şi, dacă pălărierul ar plăti mai mult pe stofe şi ghete, el ar primi mai mult pentru

pălăriile lui. Ei ar cumpăra, deci, toate mărfurile fabricate tot atât de avantajos ca și mai înainte și, întrucât prețul grâului nu s-ar ridica, după cum presupune d-l Smith, și ei ar avea un surplus de bani pentru a cumpăra acest articol, ei ar câștiga, și nu ar pierde, prin acest impozit.

Dacă, deci, nici lucrătorii, nici fabricanții nu contribuie la plata acestui impozit, dacă arendașii sunt, de asemenea, despăgubiți printr-o scădere de rentă, proprietarii vor trebui nu numai să suporte întreaga lui greutate, dar să contribuie și la sporirea câștigurilor fabricanților. Pentru a face, însă, aceasta, ei vor trebui să consume toate mărfurile produse în țară, pentru că surplusul de preț cerut pentru întreaga masă de mărfuri întrece cu foarte puțin impozitul pus la început în sarcina lucrătorilor din fabrici.

Nimeni nu neagă că fabricantul de stofe, pălărierul și toți ceilalți fabricanți sunt cu toții consumatori de mărfuri fabricate de ceilalți negustori, nimeni nu neagă că lucrătorii de toate categoriile consumă săpun, stofe, ghete, lumânări și diferite alte mărfuri. Este, prin urmare, imposibil ca întreaga povară a acestor impozite să cadă numai în sarcina proprietarilor.

Dar dacă lucrătorii nu plătesc nici o parte din impozit și, totuși, prețul fabricatelor se ridică, salariile trebuie să se ridice, nu numai pentru a-i despăgubi de impozite, dar și din cauza prețului ridicat al obiectelor de primă necesitate, care preț ridicat, în măsura în care influențează prețul muncii agricole, va fi o nouă cauză de micșorare a rentei, și, în măsura în care influențează munca industrială, va fi o nouă cauză pentru o ridicare în plus a prețului mărfurilor. Această ridicare a prețului mărfurilor, la rândul ei, va influența salariile, și această influență a uneia asupra alteia și invers – mai întâi a salariilor asupra mărfurilor, și pe urmă a mărfurilor asupra salariilor – va continua indefinit. Argumentele pe care se bazează această teorie duc la niște concluzii atât de absurde, încât se poate vedea numaidecât că această teorie este imposibil de susținut.

Toate efectele produse asupra profitului capitalului și asupra salariilor de o mărire a rentei și o scumpire a obiectelor de primă necesitate, în progresul natural al societății, și o dată cu creșterea greutății de producție, vor fi produse și de o ridicare a salariilor datorată unui impozit și, prin urmare, mulțumirile lucrătorilor, ca și cele ale patronilor vor fi micșorate de impozit, și nu numai de acest impozit în special, dar de orișicare altul prin ajutorul căruia s-ar percepe o sumă egală, deoarece toate impozitele tind să micșoreze fondul destinat susținerii lucrătorilor.

Greșeala lui Adam Smith este datorată în primul caz faptului că el presupune că toate impozitele plătite de arendaș trebuie să cadă necesarmente în sarcina proprietarului de pământ, sub forma unei reduceri de rentă. În privința acestui lucru am explicat cât se poate de amănunțit și nădăjduiesc că am arătat, spre satisfacția cititorului, că deoarece se întrebuințează un ca-

pital considerabil pentru cultura terenurilor care nu plătesc rentă, şi deoarece rezultatul obţinut din întrebuinţarea acestui capital este factorul care reglementează preţul produselor agricole, nu se poate face nici o reducere de rentă; şi că, prin urmare, sau nu se va acorda nici o indemnizaţie arendaşului pentru impozitul pe salarii, sau, dacă se va acorda vreuna, ea se va face prin ridicarea preţului produselor agricole.

Dacă impozitul apasă în mod neechitabil asupra arendaşului, el va fi îndreptăţit să ridice preţul produselor agricole pentru a se aşeza la acelaşi nivel cu aceia care fac alte negoţuri; dar un impozit pe salarii care nu ar lovi comerţul lui mai mult decât loveşte alt comerţ nu ar putea fi trecut în sarcina altuia, nici compensat prin scumpirea produselor agricole; pentru că acelaşi motiv care l-ar împinge pe el să ridice preţul grâului, adică dorinţa de a se despăgubi de impozit, l-ar împinge pe fabricantul de stofă să ridice preţul stofei, pe pantofar, pălărier, tapiţer, să ridice preţul pantofilor, pălăriilor şi al mobilelor.

Dacă toţi aceştia ar putea ridica preţul mărfurilor lor ca să se despăgubească cu profit de impozit, cum ei sunt toţi consumatori de mărfuri fabricate de ceilalţi fabricanţi, este evident că impozitul nu ar mai fi plătit niciodată, deoarece care ar mai fi contribuabilii, dacă toţi ar fi despăgubiţi?

Sper, deci, că am reuşit să arăt că orice impozit care ar avea ca rezultat ridicarea de salarii va fi plătit printr-o micşorare a profitului şi că, prin urmare, un impozit pe salarii este de fapt un impozit pe profit.

Acest principiu al repartizării produsului muncii şi al produsului capitalului între salarii şi profit, pe care am încercat să-l stabilesc, îmi pare atât de cert, încât, dacă lăsăm la o parte efectele lui imediate, eu sunt dispus să cred că este de puţină importanţă care din două se taxează, profitul capitalului sau salariile. Dacă se impune profitul s-ar modifica, probabil, scara după care se măreşte fondul pentru susţinerea lucrătorilor, iar salariile prea ridicate s-ar găsi în disproporţie cu condiţia acestui fond. Dacă se impun salariile, ele ar fi în disproporţie cu acest fond, compensaţia dată muncitorului fiind prea mică. Echilibrul natural între profit şi salarii s-ar restabili într-un caz printr-o scădere, în celălalt caz – printr-o ridicare de salarii. Un impozit asupra salariilor, prin urmare, nu cade asupra proprietarului de pământ, ci asupra profitului capitalului. El nu „dă dreptul şi forţează pe fabricant să îl treacă, plus profitul, în preţul mărfurilor sale", pentru că acesta nu va putea mări preţul mărfurilor şi, prin urmare, el va trebui să plătească tot impozitul fără nici o compensaţie[1].

1. D-l Say pare să fie stăpânit de părerea generală asupra acestui punct. Vorbind despre grâu, el zice: „de unde rezultă că preţul lui influenţează preţul *tuturor celorlalte produse*. Un fermier, un fabricant sau un negustor întrebuinţează un

Dacă efectele impozitului pe salarii sunt cele descrise de noi, acest impozit nu merită blamul adus lui de doctorul Adam Smith. El spune despre acest impozit: „Se zice că acest impozit și altele de același fel, ridicând prețul muncii, au ruinat cea mai mare parte din industriile Olandei. Impozite similare, deși nu tot atât de grele, se găsesc în ținuturile Milanului, în Statele Genovei, în ducatul Modenei, în ducatele de Parma, Placentia și Guastalla și în statele ecleziastice. Un autor francez de oarecare importanță a propus să reformeze finanțele țării înlocuind toate celelalte impozite cu acest fel de impozit, care este cel mai ruinător. «Nu există absurditate», zice Cicero, «care să nu fi fost susținută vreodată de un filosof»". Și în alt loc el spune: „Impozitele pe obiectele de primă necesitate, ridicând salariile, tind necesarmente să ridice prețul tuturor fabricatelor și, în consecință, să micșoreze vânzarea și consumarea lor". Acest impozit nu ar merita acest blam chiar dacă principiul enunțat de Adam Smith ar fi exact, adică dacă astfel de impozite ar mări prețul mărfurilor fabricate; pentru că un astfel de efect nu ar putea fi decât temporar, și nu ar pricinui nici un neajuns în comerțul nostru extern. Dacă un lucru oarecare ar ridica prețul câtorva fabricate, aceasta ar stingheri sau ar opri exportul lor; dar, dacă același lucru ar avea un efect general asupra tuturor mărfurilor, efectul acesta ar fi numai nominal, și nici nu ar influența întru nimic valoarea lor relativă, nici nu ar micșora câtuși de puțin tendința spre un comerț de troc, ceea ce de fapt este atât comerțul extern, cât și comerțul intern.

Am încercat deja să arăt că, atunci când o cauză provoacă ridicarea prețurilor mărfurilor, efectele acestui lucru sunt aproape similare cu cele provocate de o scădere în valoarea monedei. Dacă valoarea monedei scade, prețul tuturor mărfurilor se ridică; și, dacă efectul acestui lucru se limitează la o singură țară, el influențează comerțul exterior al acelei țări în același fel în care ar face-o o ridicare de prețuri a mărfurilor, provocată de niște impozite generale. Prin urmare, examinând efectele deprecierii monedei într-o singură țară, noi examinăm în același timp efectele scumpirii prețurilor în acea singură țară.

Adam Smith, într-adevăr, era foarte convins de asemănarea între aceste două cazuri, și de aceea a susținut continuu că deprecierea monetară sau, după cum zice el, a argintului din Spania, ca urmare a interzicerii exportului argintului, a fost foarte dăunătoare industriei și comerțului exterior al Spaniei. „Dar această degradare a valorii argintului, care, fiind rezultatul

anumit număr de lucrători, care au toți nevoie să consume o anumită cantitate de grâu. Dacă prețul grâului se ridică, el este obligat să ridice în aceeași proporție prețul produselor sale" (vol. I, pag. 255).

situaţiei speciale sau al instituţiilor politice ale unei anumite ţări, se întâmplă numai în acea ţară, este un lucru de foarte mare importanţă; departe de a tinde să facă pe cineva realmente mai bogat, ea tinde să îl facă pe fiecare om realmente mai sărac. *Ridicarea preţului în bani al tuturor mărfurilor, care, în acest caz, este o circumstanţă specială acelei ţări*, tinde să descurajeze mai mult sau mai puţin toate felurile de industrii din acea ţară, şi să permită ţărilor străine ca, procurând aproape toate felurile de mărfuri în schimbul unei cantităţi mai mici de argint decât ar putea-o face lucrătorii acelei ţări, să-i concureze cu succes, nu numai pe pieţele străine, dar chiar pe piaţa internă" (vol. II, pag. 278).

Unul dintre dezavantajele, şi, eu cred, singurul dezavantaj al deprecierii argintului dintr-o ţară, provenită dintr-o abundenţă forţată, a fost explicat cu competenţă de Adam Smith. Dacă comerţul aurului şi argintului ar fi liber, „aurul şi argintul care ar ieşi din ţară nu ar ieşi degeaba, ci ar aduce înapoi diferite mărfuri în valoare egală. Aceste mărfuri, de asemenea, nu ar fi toate mărfuri de lux, spre a fi consumate de persoane fără ocupaţie, care nu produc nimic în schimbul consumaţiei lor. După cum acest export extraordinar de aur şi argint nu ar mări nici bogăţia, nici venitul real al acestor oameni fără ocupaţie, tot astfel el nu ar mări nici consumaţia lor. Aceste mărfuri, cea mai mare parte din ele, probabil, şi cu siguranţă o anumită parte din ele, ar consta din materiale, unelte şi alimente pentru subzistenţa oamenilor muncitori, care refac cu profit întreaga valoare a consumaţiei lor. Astfel, o parte a capitalului mort al societăţii ar fi transformată în capital activ, şi ar stimula munca într-o măsură mult mai mare ca înainte".

Nepermiţând comerţul liber al metalelor preţioase atunci când preţul mărfurilor se ridică fie din cauza unui impozit, fie din cauza afluenţei acestor metale, împiedici ca o parte din capitalul mort al societăţii să fie transformat în capital activ, împiedici întrebuinţarea unei mai mari cantităţi de muncă. Dar în aceasta constă tot răul, un rău care nu este niciodată simţit de ţările în care exportul de argint este permis sau tolerat.

Schimbul între ţări este la paritate atâta timp cât ele au, fiecare, exact cantitatea de monedă care într-un timp dat este necesară pentru circulaţia mărfurilor lor. Dacă comerţul de metale preţioase ar fi perfect liber şi s-ar putea exporta numerar fără nici un fel de cheltuială, schimburile nu ar putea fi pentru toate ţările decât *ad pari*. Dacă comerţul metalelor preţioase ar fi perfect liber, dacă ele ar fi întrebuinţate pretutindeni ca monedă circulatorie, chiar dacă s-ar cheltui pentru transportul lor, schimbul nu ar putea devia în nici o ţară de la paritate decât cu un plus reprezentând aceste cheltuieli. Aceste principii sunt, cred, recunoscute acum pretutindeni. Dacă o ţară ar întrebuinţa o hârtie monedă neconvertibilă în numerar şi, prin urmare, nereglementată de o unitate de măsură fixă, schimburile în acea ţară

ar putea să devieze de la paritate în măsura în care moneda ei ar depăși acea cantitate care i-ar fi alocată de comerțul tuturor națiunilor, dacă comerțul monetar ar fi liber, și dacă metalele prețioase ar fi întrebuințate fie ca monedă, fie ca unitate de măsură a monedei.

Dacă, ca o consecință a operațiunilor generale ale comerțului, partea Angliei ar fi de 10 milioane lire sterline, de o greutate și un titlu recunoscut, și dacă acestea ar fi înlocuite cu 10 milioane lire în hârtie, schimbul nu ar suferi nici o modificare; dar dacă, abuzând de dreptul de a emite moneda de hârtie, s-ar pune în circulație 11 milioane lire de hârtie, schimbul ar fi de 9% în defavoarea Angliei; dacă s-ar pune în circulație 12 milioane, schimbul ar fi de 16%, și dacă emisiunea ar fi de 20 milioane, schimbul ar fi de 50% în defavoarea Angliei. Acest efect se poate produce, însă, fără a se întrebuința hârtie monedă. Orice cauză care reține în circulație o cantitate de lire mai mare decât aceea care ar fi circulat dacă comerțul ar fi fost liber, și dacă s-ar fi întrebuințat fie ca monedă, fie ca unitate de măsură a monedei, metale prețioase de o greutate și un titlu cunoscut, ar produce exact aceleași efecte. Dacă presupunem că prin ciuntirea monedelor fiecare liră nu ar mai conține cantitatea de aur sau de argint ce ar trebui să conțină conform legii, s-ar putea întrebuința în circulație un număr mai mare de lire decât în cazul în care ele nu ar fi alterate. Dacă s-ar scoate din fiecare liră 1/10, s-ar putea întrebuința 11 milioane de lire ciuntite în loc de 10 milioane bune; dacă s-ar scoate 2/10, s-ar putea întrebuința 12 milioane; și, dacă s-ar scoate jumătate din greutate, 20 milioane nu ar fi găsite, poate, prea multe. Dacă s-ar întrebuința aceste 20 de milioane în loc de 10 milioane, prețul tuturor mărfurilor din Anglia ar fi dublat, și schimbul ar fi de 50% în defavoarea Angliei; dar aceasta nu ar produce nici o tulburare în comerțul exterior, și nu ar descuraja fabricarea nici unui fel de marfă. Dacă, de exemplu, stofa s-ar ridica de la £20 la £40 de bucată, noi am putea-o exporta tot atât de bine după ca și înainte de ridicarea prețului, pentru că schimbul ar oferi cumpărătorului străin o compensație de 50%, așa încât cu £20 el ar putea cumpăra o trată cu care să poată plăti în Anglia o datorie de £40. În același fel, dacă el ar exporta o marfă care costă în țara lui £20 și care se vinde în Anglia cu £40, el nu ar primi decât £20, pentru că cu £40 el nu ar putea cumpăra în Anglia decât o trată de £20 asupra unei țări străine. Aceleași efecte ar fi produse de orice cauză care ar face să se întrebuințeze în Anglia 20 milioane de lire atunci când ar fi nevoie numai de 10 milioane. Dacă s-ar putea pune în vigoare o lege atât de absurdă ca aceea care interzice exportul metalelor prețioase, și dacă, ca o consecință a acestei interziceri, 11 milioane lire monede bune, nou ieșite de la monetărie, ar fi puse în circulație în loc de 10 milioane, schimbul ar fi de 9% contra Angliei; dacă s-ar pune în circulație 12 milioane,

schimbul ar fi 16%; dacă s-ar pune 20 milioane, 50% contra Angliei. Dar industriile Angliei nu ar suferi nimic din această cauză. Dacă mărfurile indigene s-ar vinde scump în Anglia, tot aşa s-ar vinde şi cele străine, şi, dacă ele ar fi scumpe sau ieftine, aceasta ar fi de mică importanţă pentru exportatorul şi pentru importatorul străin, fiindcă pe de o parte el ar fi obligat să acorde compensaţie la schimb când ar vinde scump mărfurile lui, şi el ar primi aceeaşi compensaţie când ar fi obligat să cumpere mărfurile engleze la un preţ ridicat.

Singurul dezavantaj, prin urmare, pe care l-ar putea avea o ţară din aceea că reţine în circulaţie, prin legi prohibitive, o cantitate mai mare de aur sau de argint decât ar circula altfel în acea ţară, ar fi pierderea pe care ar suferi-o din cauză că ar întrebuinţa o fracţiune din capitalul ei în mod neproductiv, în loc s-o întrebuinţeze în mod productiv. Sub formă de monedă acest capital nu poate da nici un profit. Schimbat pe materiale, maşini şi hrană, el ar produce un venit şi ar mări bogăţia şi resursele statului.

Sper, deci, că am dovedit în mod satisfăcător, că un preţ comparativ mic al metalelor preţioase, ca o consecinţă a unui impozit, sau, cu alte cuvinte, un preţ în general ridicat al mărfurilor, nu poate să dăuneze nici unui stat, deoarece o parte din metale ar putea fi exportate, ceea ce, ridicând valoarea lor, ar face să scadă din nou preţul mărfurilor. În plus, am dovedit că, dacă aceste metale preţioase nu ar fi exportate, dacă prin legi prohibitive ele ar putea fi reţinute în ţară, efectul asupra schimbului ar contrabalansa efectul preţurilor ridicate. Dacă, prin urmare, impozitele asupra obiectelor de primă necesitate şi asupra salariilor nu pot ridica preţul tuturor mărfurilor pentru a căror producţie s-a cheltuit muncă, este nedrept de a condamna aceste impozite pentru astfel de motive; şi, mai mult, chiar dacă părerea d-lui Adam Smith, că ele ar avea un astfel de efect, este fondată, ele nu ar fi dăunătoare câtuşi de puţin din această cauză. Nu li s-ar putea aduce alte obiecţiuni decât acelea care cu dreptate se aduc oricărui impozit de orice altă categorie.

Proprietarii de pământ, ca atare, ar fi scutiţi de sarcina impozitului, dar, în măsura în care ei ar cheltui veniturile lor folosindu-se în mod direct de lucrători, precum grădinari, servitori etc., ei ar fi supuşi acestui impozit.

Este adevărat că „impozitele pe obiectele de lux nu au tendinţa de a ridica preţul oricărei alte mărfi în afară de al celor impuse", dar nu este adevărat că „impozitele pe lucrurile de primă necesitate, ridicând salariile, tind necesarmente să ridice preţul tuturor fabricatelor". Este adevărat că „impozitele pe obiectele de lux sunt plătite finalmente de consumatorii mărfurilor impuse, fără nici o compensaţie. Ele cad fără deosebire asupra tuturor felurilor de venit, asupra salariilor, asupra profitului capitalului, şi asupra

rentei pământului"; dar nu este adevărat „că impozitele asupra articolelor de primă necesitate, *în măsura în care apasă asupra clasei sărace lucrătoare*, sunt finalmente plătite în parte de proprietari, prin scăderea rentei pământurilor lor, și în parte de consumatorii bogați, proprietari sau neproprietari, prin prețul ridicat al fabricatelor"; pentru că, *în măsura în care aceste impozite apasă asupra clasei sărace lucrătoare*, ele vor fi plătite aproape în întregime prin micșorarea profitului capitalului, o mică parte, numai, fiind plătită de lucrători prin micșorarea cererii de muncă, micșorare pe care tind să o producă toate felurile de impozite.

Din cauza părerii eronate pe care d-rul Smith o are despre efectele acestor impozite, el a ajuns la concluzia că, „dacă clasele mijlocii și cele superioare ale populației și-ar înțelege propriul lor interes, ele ar trebui să se opună întotdeauna la toate impozitele pe obiectele de primă necesitate, ca și la toate impozitele directe pe salarii". Această concluzie derivă din următorul argument: „că finalmente plata și a unora, și a altora cade asupra lor, și întotdeauna cu o sporire considerabilă. Aceste impozite cad în gradul cel mai apăsător mai ales asupra proprietarilor[1], care plătesc în calitate dublă: de proprietari, prin reducerea rentei lor, și de consumatori bogați, prin creșterea cheltuielilor lor. Observația lui Sir Matthew Decker, că anumite impozite se cuprind câteodată în prețul unor mărfuri de patru sau de cinci ori, este perfect adevărată relativ la impozitele asupra obiectelor de primă necesitate. În prețul pielii tăbăcite, de exemplu, trebuie să plătești nu numai impozitul pentru pielea propriilor dumitale ghete, ci și pentru o parte din impozitul pentru ghetele pantofarului și tăbăcarului. Trebuie, de asemenea, să plătești taxă pe sarea, săpunul și lumânările pe care le consumă acești lucrători în timpul în care ei sunt în serviciul dumitale și, în plus, taxa pentru pielea pe care o uzează exploatatorul de sare, fabricantul de săpun și cel de lumânări în timpul cât ei lucrează pentru acei lucrători".

Deoarece, însă, d-rul Smith nu pretinde că tăbăcarul, exploatatorul de sare, fabricantul de săpun și cel de lumânări trag ei înșiși vreun folos din taxa pe piele, sare, săpun și lumânări, și cum este sigur că statul nu primește niciodată mai mult decât suma impozitului, este imposibil de conceput cum publicul ar putea să plătească mai mult, oricare ar fi clasa asupra căreia ar cădea impozitul. Consumatorii bogați ar putea să plătească, și vor plăti într-adevăr, pentru consumatorii săraci, dar nu vor plăti nimic peste suma impozitului, și nu este natural ca un „impozit să fie plătit sau acumulat de patru sau cinci ori".

Un sistem de impunere poate fi defectuos; se poate să se ia unui popor mai mult decât aceea ce intră în cuferele statului, o parte din acest impozit

1. Departe ca aceasta să fie adevărat, ele abia îi ating pe proprietari și pe capitaliști.

putând fi primită, din cauza efectului acestuia asupra preţurilor, de persoane care sunt favorizate de modul special de aşezare a impozitului. Astfel de impozite sunt dăunătoare şi ele nu ar trebui încurajate, căci se poate susţine principial că, de câte ori impozitele sunt aplicate în mod echitabil, ele sunt în conformitate cu prima maximă a lui Adam Smith, adică ele scot de la locuitori cât mai puţin posibil peste ceea ce intră în tezaurul public al statului. D-l Say spune: „Alţii oferă planuri financiare şi propun mijloace pentru a umple cuferele Suveranului fără a pune nici o sarcină asupra supuşilor lui. În afară de cazul în care un plan financiar este similar unei întreprinderi comerciale, el nu poate da statului mai mult decât ia fie de la particulari, fie de la statul însuşi sub o altă formă. Din nimic, nimic nu se face, cu o baghetă magică. Oricum ar fi deghizată o operaţiune, orice formă ar fi constrânsă să ia o valoare, orice metamorfoză am face-o să sufere, nu putem obţine o valoare decât creând-o sau luând-o de la alţii. Cel mai bun sistem financiar este de a cheltui puţin, şi cel mai bun impozit este cel mai mic".

D-rul Smith susţine continuu, şi cred că are dreptate, că clasele muncitoare nu pot contribui în mod simţitor la sarcinile statului. Un impozit asupra obiectelor de primă necesitate, sau asupra salariilor, trebuie, prin urmare, să fie trecut de la cei săraci în sarcina celor bogaţi. Dacă, prin urmare, d-rul Smith a voit să spună că „anumite impozite sunt uneori repetate în preţul anumitor mărfuri, şi acumulate de patru sau cinci ori" numai pentru atingerea acestui scop, adică pentru a trece impozitul de la cei săraci în sarcina celor bogaţi, ele nu pot fi criticate din acest punct de vedere.

Dacă partea de impozit pe care trebuie să o plătească un consumator bogat ar fi de £100, şi el ar plăti-o direct, în cazul în care impozitul ar fi pus pe venit, pe vin sau pe orice alt obiect de lux, acest contribuabil ar plăti tot atât dacă, impunându-se articolele de primă necesitate, i s-ar cere să plătească numai £25 pentru ceea ce el şi familia lui consumă ca obiecte de primă necesitate, şi ar trebui să mai plătească încă de trei ori acest impozit prin scumpirea celorlalte mărfuri, scumpire prin care se pot despăgubi lucrătorii, sau cei ce întrebuinţează aceşti lucrători, de impozitul pe care aceştia au fost obligaţi să-l avanseze. Chiar în acest caz argumentul nu este concludent; pentru că, dacă nu se plăteşte mai mult decât ceea ce este cerut de stat, ce îl importă pe consumatorul bogat dacă el plăteşte impozitul direct, prin preţul mărit al vreunui obiect de lux, sau indirect, plătind mai scump obiecte de primă necesitate sau alte obiecte de consum? Dacă locuitorii nu plătesc mai mult decât ceea ce primeşte statul, consumatorul bogat va plăti numai partea lui dreaptă. Dacă se plăteşte mai mult, Adam Smith ar fi trebuit să arate cine primeşte acest surplus, dar întreaga lui argumentare este eronată, pentru că preţurile mărfurilor nu sunt ridicate de astfel de impozite.

D-l Say nu pare să fi fost de acord în mod constant cu acest principiu evident, pe care l-am citat din excelenta dumisale lucrare; pentru că, la pagina următoare, vorbind despre impuneri, el zice: „Când acesta este dus prea departe, el produce acest lamentabil efect: el îl lipsește pe contribuabil de o parte din avutul său, fără a îmbogăți prin aceasta statul. Putem înțelege aceasta dacă considerăm că puterea contribuabilului de a consuma, în mod productiv sau neproductiv, este limitată de venitul lui. El nu poate fi, deci, lipsit de o parte din venitul lui fără a-l forța să reducă proporțional și consumația lui; de aici se naște o micșorare de cerere pentru acele mărfuri pe care el nu le mai consumă, și în special pentru acelea care au fost impuse. Din această micșorare de cerere rezultă o micșorare de producție și, prin urmare, de mărfuri taxabile. Din această cauză contribuabilul va pierde o parte din mulțumirile lui, producătorul – o parte din profitul lui, tezaurul public – o parte din încasările lui".

D-l Say dă ca exemplu impozitul pe sare în Franța, înainte de Revoluție, care, zice el, a micșorat producția de sare la jumătate. Dacă, însă, atunci se consuma mai puțină sare, se întrebuința și mai puțin capital pentru a o produce și, prin urmare, deși producătorul obținea un câștig mai mic din producția de sare, el trebuie să fi obținut mai mult din producția altor lucruri. Dacă un impozit, oricât de împovărător, cade asupra venitului, și nu asupra capitalului, el nu micșorează cererea, el modifică numai natura acesteia. El pune statul în situația de a consuma cantitatea din produsul solului și al muncii țării care era înainte consumată de locuitorii ce plătesc impozitul, un rău destul de mare fără a-l mai exagera. Dacă venitul meu este de £1.000 pe an și mi se cere să plătesc un impozit anual de £100, nu voi mai putea cere decât nouă zecimi din cantitatea de bunuri pe care le consumam înainte, dar fac prin aceasta ca statul să poată cere cealaltă zecime. Dacă marfa impusă este grâul, nu este nevoie ca cererea mea de grâu să se micșoreze, deoarece se poate ca eu să prefer să plătesc anual £100 în plus pentru grâul meu, și să micșorez corespunzător cu această sumă cererea mea de vin, mobilă sau orice alt obiect de lux[1]. Se va întrebuința, deci, mai puțin capital în comerțul de vin și mobile, dar se va întrebuința mai mult capital la fabricarea acelor mărfuri pe care se vor cheltui impozitele percepute de stat.

1. D-l Say zice că „un impozit adăugat la prețul unei mărfi ridică prețul acesteia. Orice ridicare de preț a unei mărfi reduce, necesarmente, numărul celor ce o pot cumpăra, sau, cel puțin, reduce cantitatea pe care ei o consumă". Aceasta nu este deloc o consecință absolută. Eu nu cred că dacă se pune impozit pe pâine consumația de pâine va scădea, după cum nu ar scădea nici consumația de stofe, vin sau săpun, în cazul în care acestea ar fi impuse.

D-l Say spune că d-l Turgot, reducând la jumătate taxele de plasarea peştelui pe piaţa din Paris, nu a micşorat suma lor totală şi că, prin urmare, consumaţia de peşte trebuie să se fi dublat. El deduce din aceasta că şi profitul pescarilor şi al celor angajaţi în acest comerţ trebuie să se fi dublat, că venitul ţării trebuie să fi crescut în proporţie cu totalul acestui profit mărit şi că, provocând astfel o acumulare de capital, resursele statului trebuie să se fi mărit[1].

Fără a discuta motivele care au dictat o astfel de modificare a impozitului, mă îndoiesc dacă aceasta a stimulat acumularea de capital într-o mare măsură. Dacă profitul pescarilor şi al celorlalţi angajaţi în acest comerţ s-ar fi dublat printr-o consumaţie mai mare de peşte, capitalul şi munca ar fi fost retrase din alte industrii pentru a fi întrebuinţate în acest comerţ special. Dar în acele alte industrii capitalurile şi munca dădeau un profit, la care trebuie să se fi renunţat în momentul retragerii lor din aceste întrebuinţări. Posibilităţile de acumulare ale ţării nu au fost sporite decât cu diferenţa dintre profitul obţinut în întreprinderea în care capitalul a fost angajat recent şi acela obţinut în întreprinderea din care el a fost retras.

Fie că impozitele sunt puse pe venit, fie pe capital, ele micşorează cantitatea mărfurilor taxabile de stat. Dacă eu nu mai cheltuiesc £100 pe vin, pentru că plătind un impozit de această valoare eu dau statului posibilitatea de a cheltui £100 în loc să le mai cheltuiesc eu însumi, atunci mărfuri în valoare de £100 sunt scoase necesarmente de pe lista mărfurilor impozabile. Dacă venitul locuitorilor unei ţări este de 10 milioane, ei vor avea mărfuri impozabile în valoare de cel puţin 10 milioane. Dacă, supunând la impozite unele dintre aceste mărfuri, un milion trece la dispoziţia statului, venitul locuitorilor va continua să fie nominal de 10 milioane, dar aceştia nu vor mai avea mărfuri impozabile decât în valoare de 9 milioane. Nu există nici un caz în care un impozit să nu facă să scadă mulţumirile acelora în sarcina cărora cade în cele din urmă impozitul. Şi nu există mijloc prin care aceste mulţumiri să poată fi din nou sporite, decât acumularea de venituri noi.

Nu se pot aplica niciodată impozitele în mod atât de echitabil încât să influenţeze în aceeaşi proporţie valoarea tuturor mărfurilor, fără să schimbe

1. Următoarea observaţie a aceluiaşi autor îmi pare tot atât de eronată. „Când se pune o taxă mare pe bumbac, producţia tuturor mărfurilor a căror bază o formează bumbacul scade. Dacă se cheltuieşte în diferitele industrii de bumbac dintr-o anumită ţară, în fiecare an, o sută de milioane franci în plus, şi dacă prin impozitul asupra bumbacului consumaţia acestui articol s-ar micşora la jumătate, atunci aceasta înseamnă că impozitul lipseşte ţara în fiecare an de 50 milioane franci, în afară de suma încasată de stat" (vol. II, pag. 314).

valoarea lor relativă. Adesea impozitele lucrează în mod cu totul diferit de intenția legislatorului, prin efectele lor indirecte. Am văzut deja că efectul unui impozit direct pe grâu și pe produse agricole, în cazul în care numerarul este produs în țară, este să ridice prețul tuturor mărfurilor în proporția în care intră produse agricole în compoziția lor, și prin aceasta să distrugă raportul natural ce exista între ele mai înainte. Un alt efect indirect este că impozitul ridică salariile și micșorează profitul, și noi am văzut, de asemenea, în altă parte a acestei lucrări, că efectul ridicării salariilor și al scăderii nivelului profitului este micșorarea prețului în bani al acelor mărfuri care sunt produse mai mult prin întrebuințare de capital fix.

Că o marfă, după ce a fost impusă, nu mai poate fi exportată tot atât de avantajos, este atât de bine înțeles, încât se acordă adesea la exportul ei o rambursare a impozitului, numită *drawback*, și se pune o taxă vamală la importul unei astfel de mărfi. Dacă rambursarea de impozit, ca și impunerea de taxe vamale se fac în mod echitabil, nu numai în ce privește mărfurile taxate, dar și pentru toate celelalte mărfuri care pot fi influențate în mod direct, atunci, într-adevăr, valoarea metalelor prețioase nu va suferi nici o schimbare. Îndată ce am putea exporta o marfă tot atât de avantajos după ce a fost impusă, și nu s-ar face nici o specială înlesnire la import, metalele prețioase nu ar figura pe lista mărfurilor exportabile mai mult ca înainte.

Dintre toate mărfurile, cea mai indicată a fi impusă este aceea care, fie prin ajutorul naturii, fie prin ajutorul artei, este produsă cel mai ușor. În ceea ce privește țările străine, astfel de mărfuri se clasează în rubrica celor al căror preț nu este reglementat de cantitatea de muncă depusă pentru producerea lor, ci mai cu seamă de capriciul, gustul și puterea de achiziție a cumpărătorului. Dacă Anglia ar avea mine de cositor mai bogate decât alte țări, sau dacă, din cauza mașinilor sau combustibilului superior, ea ar avea înlesniri speciale pentru fabricarea mărfurilor de bumbac, prețurile mărfurilor de cositor și de bumbac ar fi reglementate în Anglia tot de comparativul cuantum de muncă și de capital din Anglia necesar pentru producerea acestor mărfuri, iar concurența dintre negustorii noștri ar face ca consumatorul străin să le plătească abia ceva mai scump decât le plătim noi. Superioritatea noastră în ceea ce privește producția acestor mărfuri ar putea fi atât de mare, încât aceste mărfuri ar obține, probabil, prețuri cu mult mai ridicate pe piața străină, fără ca prin aceasta să se micșoreze foarte mult consumația lor. Dar ele nu ar putea atinge niciodată acest preț atât timp cât concurența rămâne liberă în țară, decât printr-un impozit la export. Acest impozit ar cădea în întregime asupra consumatorilor străini, și o parte din cheltuielile statului englez ar fi acoperite printr-un impozit asupra solului și muncii altor țări. Impozitul pe ceai, plătit actualmente de poporul englez, și care

acoperă o parte din cheltuielile statului englez, ar putea, dacă ar fi impus la export în China, să servească la acoperirea cheltuielilor statului chinez.

Impozitele pe obiectele de lux au oarecare avantaj asupra impozitelor pe obiectele de primă necesitate. Ele sunt de obicei plătite din venit şi, prin urmare, nu micşorează capitalul productiv al unei ţări. Dacă preţul vinului s-ar ridica mult din cauza impozitului, este probabil că un om s-ar lipsi de plăcerea de a bea vin mai bine decât să-şi atace în mod simţitor capitalul pentru a-l cumpăra. Impozitele de acest gen se identifică într-atâta cu preţul, încât contribuabilul abia îşi dă seama că plăteşte un impozit, dar ele au şi dezavantajele lor. Mai întâi, ele nu ating niciodată capitalul, şi în anumite ocazii extraordinare poate fi de folos ca însuşi capitalul să contribuie la acoperirea nevoilor publice; şi, în al doilea rând, nu există nici o certitudine în ceea ce priveşte suma produsă de acest impozit, pentru că el poate să nu atingă nici chiar venitul. Un om hotărât să facă economii se va pune la adăpost de impozitul pe vin renunţând a bea vin. Venitul ţării poate rămâne intact şi, totuşi, statul poate să fie incapabil să perceapă un shilling măcar din impozit. Orice i-a devenit plăcut cuiva prin obişnuinţă va fi părăsit cu părere de rău şi va continua să fie consumat cu tot impozitul foarte mare; dar aceasta are limite, şi experienţa zilnică arată că o sporire a valorii nominale a impozitelor micşorează adesea produsul. Acelaşi om care continuă să bea aceeaşi cantitate de vin, cu toate că preţul fiecărei sticle s-a ridicat la 3 shillingi, renunţă la vin mai bine decât să plătească 4 shillingi. Altul va primi să plătească 4, dar va refuza să plătească 5 shillingi. Se poate spune acelaşi lucru despre toate celelalte impozite pe obiectele de lux. Mulţi oameni ar consimţi să plătească un impozit de £5 pentru plăcerea procurată lor de un cal, dar nu ar consimţi să plătească £10 sau £20. Dacă ei renunţă la vin şi la cai, aceasta nu o fac pentru că ei nu pot plăti mai mult, ci pentru că nu vor să plătească mai mult. Orice om are o măsură în mintea lui, după care judecă valoarea plăcerilor sale, dar această măsură este tot atât de diferită ca şi caracterul omenesc. O ţară a cărei situaţie financiară a devenit extrem de artificială, prin sistemul dăunător de a acumula o importantă datorie naţională, şi în consecinţă a ajuns la nişte impozite enorme, o astfel de ţară este în special expusă la neajunsurile care întovărăşesc acest gen de impunere. După ce a impus toate categoriile de obiecte de lux, după ce a pus un impozit pe cai, trăsuri, servitori, vin şi pe toate celelalte obiecte de plăcere ale celui bogat, un ministru este împins să uzeze de impozite mai directe, precum sunt impozitele pe venit şi cele pe proprietăţi, neglijând zicătoarea de aur a domnului Say, că: „cel mai bun sistem financiar este de a cheltui puţin, şi cel mai bun impozit este cel mai mic".

CAP. XVII

DESPRE IMPOZITE PE PRODUSE NEAGRICOLE

Conform aceluiași principiu după care un impozit pe grâu ridică prețul grâului, un impozit pe orice altă marfă ridică prețul acelei mărfi. Dacă prețul acelei mărfi nu s-ar ridica cu o sumă egală cu impozitul, ea nu ar aduce producătorului același profit pe care îl aducea înainte, și acesta și-ar întrebuința capitalul în alt fel.

Impunerea tuturor mărfurilor, fie că ele sunt obiecte de primă necesitate, fie obiecte de lux, atâta timp cât valoarea monedei rămâne neschimbată, va ridica prețurile acelor mărfuri cu o sumă cel puțin egală cu impozitul[1]. Un impozit pe obiectele manufacturate necesare lucrătorului va avea același efect asupra salariilor ca și un impozit pe grâu, care nu se deosebește de celelalte lucruri necesare decât prin aceea că este, dintre toate mărfurile, prima și cea mai importantă; și acest impozit va avea exact aceleași efecte asupra profitului capitalului și asupra comerțului exterior. Dar o taxă pe obiectele de lux nu ar avea alt efect decât de a ridica prețul lor. Ea ar cădea în totul în sarcina consumatorului și n-ar putea nici mări salariile, nici micșora profitul.

Impozitele care se pun într-o țară pentru a face față cheltuielilor de război, sau cheltuielilor obișnuite ale statului, cele în special destinate întreținerii lucrătorilor neproductivi, sunt obținute din munca productivă a țării; și tot ce se poate economisi din aceste cheltuieli este în general adăugat la

1. D-l Say observă „că un fabricant nu poate să-l facă pe consumator să plătească întreg impozitul pus pe marfa lui, pentru că prețul ei ridicat ar micșora consumația". Dacă aceasta ar fi așa, dacă consumația s-ar micșora, nu s-ar micșora și aprovizionarea? De ce ar continua fabricantul comerțul lui, dacă profitul lui ar fi sub nivelul general? Se pare că d-l Say a uitat aici teoria pe care a susținut-o în alt loc, „că costul de producție determină prețul, sub care mărfurile nu pot scădea mult timp, pentru că atunci producția s-ar opri sau s-ar micșora" (vol. II, pag. 26).
„Impozitul în acest caz cade în parte asupra consumatorului, care este silit să plătească mai scump marfa impusă, și în parte asupra producătorului, care după scăderea impozitului va primi o sumă mai mică. Tezaurul public va câștiga ceea ce cumpărătorul plătește în plus și ceea ce producătorul este obligat să sacrifice din profitul său. Aceasta se aseamănă cu acțiunea prafului de pușcă, ce lucrează în același timp asupra glontelui, pe care îl împinge afară, și asupra puștii, pe care o face să dea înapoi" (vol. II, pag. 333).

venitul, dacă nu la capitalul, contribuabililor. Dacă se încasează 20 de milioane, printr-un împrumut, pentru cheltuielile unui război de un an, acele 20 de milioane sunt luate din capitalul productiv al naţiunii. Milionul încasat anual prin impozite pentru plata acestui împrumut nu face decât să treacă din mâinile celor ce îl plătesc în ale celor ce îl primesc, din mâinile contribuabilului în mâinile creditorului statului. Cheltuiala reală constă din 20 de milioane, şi nu din dobânda care trebuie plătită pentru ele[1].

Dacă dobânda este sau nu plătită, ţara nu devine nici mai bogată, nici mai săracă. Statul ar fi putut cere dintr-o dată cele 20 de milioane sub formă de impozite şi, în cazul acesta, nu ar fi fost necesar să pună impozite anuale în valoare de 1 milion. Aceasta, însă, nu ar fi schimbat natura operaţiunii. I s-ar fi cerut unei persoane să plătească £2.000 odată pentru totdeauna, în loc să plătească £100 anual. S-ar fi putut ca acea persoană să prefere să împrumute aceste £2.000, şi să plătească împrumutătorului dobânda de £100 pe an, mai bine decât să scoată suma totală din fondurile sale. Într-unul dintre aceste cazuri tranzacţiunea este o tranzacţiune particulară între A şi B, în celălalt statul îi garantează lui B plata dobânzii, care trebuie să fie de asemenea plătită de A. Dacă tranzacţiunea ar fi avut loc între particulari, nu s-ar păstra nici un act oficial relativ la aceasta, şi ar fi aproape indiferent pentru ţară dacă A îşi îndeplineşte în mod cinstit învoiala faţă de B, sau dacă reţine, pe nedrept, cele £100 pe an. Ar fi în interesul general al ţării ca contractul să fie executat în mod cinstit, dar, în ceea ce priveşte bogăţia naţională, ce interesează este numai de a se şti care dintre A şi B ar face cele 100 lire mai productive. Ţara, însă, nu are nici dreptul, nici mijloacele de a decide asupra acestei chestiuni. S-ar putea ca A, reţinând această sumă pentru folosinţa lui proprie, să o risipească fără profit, şi s-ar putea ca B, dacă i se

1. „Melon zice că datoriile unei ţări sunt datoriile mâinii drepte faţă de mâna stângă şi prin ele trupul nu e slăbit. Bogăţia generală nu este, într-adevăr, micşorată prin achitarea dobânzii pentru rămăşiţele de plată, din datorie; dividendele sunt o valoare care trece din mâinile contribuabilului în ale creditorului statului. Dacă creditorul statului sau dacă contribuabilul o acumulează sau o consumă, aceasta, sunt de acord, este de puţină importanţă pentru societate; dar fondul datoriei ce a devenit? El nu mai există. Consumaţia care a urmat împrumutului a distrus un capital care nu va mai da nici un venit. Societatea este lipsită nu de suma dobânzilor, deoarece aceasta trece dintr-o mână într-alta, ci de venitul unui capital distrus. Dacă acest capital ar fi fost întrebuinţat în mod productiv de cel care l-a împrumutat statului, el tot ar fi adus un profit posesorului lui, dar acel venit ar fi parvenit dintr-o producţie reală, şi nu ar fi scos din buzunarul unui cetăţean" (Say, vol. II, pag. 357).
Acest pasaj este conceput şi exprimat într-un spirit cu adevărat ştiinţific.

plătește această sumă, să o adauge la capitalul lui și să o întrebuințeze în mod productiv. Și inversul ar putea fi posibil, ca B să o risipească și A să o întrebuințeze în mod productiv. Din punct de vedere numai al averii naționale, ar putea fi de dorit, mai mult sau mai puțin, ca A să plătească sau să nu plătească acea sumă; dar justiția și buna-credință, care sunt de o importanță și mai mare, nu pot ceda pasul unui lucru de importanță mai mică, și de aceea, dacă s-ar cere intervenția statului, Curțile de justiție l-ar face pe A să execute contractul lui. O datorie garantată de stat nu se deosebește în nici un fel de operațiunea de mai sus. Justiția și buna-credință cer ca dobânda datoriei naționale să continue a fi plătită, și ca cei care au avansat capitalurile lor pentru binele general să nu fie forțați să renunțe la justele lor drepturi sub pretextul că acest lucru convine statului.

Dar, în afară de această considerație, nu este cât de puțin sigur că binele obștesc ar câștiga ceva din sacrificiul justiției; nu urmează câtuși de puțin că cei scutiți de plata dobânzii datoriei publice ar întrebuința această sumă în mod mai productiv decât cei cărora în mod indiscutabil li se datorește acea sumă. Suprimând datoria națională, venitul unei persoane ar putea fi ridicat de la 1.000 la 1.500 lire, dar venitul altei persoane s-ar micșora de la 1.500 la 1.000 lire. Veniturile acestor două persoane la un loc se ridică acum la 2.500 lire; ele ar fi aceleași și după suprimarea datoriei naționale. Dacă statul ar dori să pună impozite, capitalul impozabil, ca și venitul, ar fi același și într-un caz, și într-altul. O țară, prin urmare, nu este nici sărăcită prin plata dobânzii datoriei naționale, nici ușurată prin scutirea de această plată. Numai prin economisirea venitului și prin restrângerea cheltuielilor capitalul național poate fi mărit; prin suprimarea datoriei naționale nici venitul n-ar fi mărit, nici cheltuielile, scăzute. Cheltuielile excesive ale statului și ale particularilor și împrumuturile sărăcesc o țară. Orice măsură, prin urmare, care tinde să încurajeze economia publică și cea privată va micșora lipsa generală; dar e o greșeală și o iluzie a crede că o țară poate fi scoasă dintr-un mare impas trecând o sarcină de pe umerii unei clase sociale, care trebuie să o suporte, pe umerii altei clase care, după toate principiile de echitate, nu trebuie să suporte decât sarcina care îi revine ei.

Nu trebuie să se conchidă din cele spuse că eu consider sistemul împrumuturilor ca cel mai bun pentru a face față cheltuielilor statului. Acest sistem tinde să ne facă mai puțin economi – să ne orbească asupra propriei noastre situații. Dacă cheltuielile unui război se ridică la 40 milioane pe an, și dacă partea cu care trebuie să contribuie un particular pentru acoperirea acestor cheltuieli anuale este de £100, el se va căzni, dacă i se va cere plata totală și imediată a acelei sume, să strângă repede cele 100 de lire din venitul său. Prin sistemul împrumuturilor, cerându-i-se să plătească numai

dobânda la aceste £100, adică £5 pe an, el va socoti că face îndeajuns dacă scoate aceste £5 din cheltuiala sa, şi se înşală apoi pe sine crezând că este tot atât de bogat ca şi înainte. Judecând şi lucrând în felul acesta, întreaga naţiune economiseşte numai dobânda la 40 milioane, adică 2 milioane, şi pierde astfel nu numai toată dobânda sau profitul pe care i le-ar aduce un capital de 40 milioane, întrebuinţat în mod productiv, dar şi 38 milioane, diferenţă între economiile şi cheltuiala ei obişnuită. Dacă, cum am spus înainte, fiecare om ar trebui să contracteze un împrumut pentru a putea contribui cu întreaga parte ce îi revine lui la acoperirea nevoilor statului, îndată ce războiul s-ar sfârşi, impozitul ar înceta şi s-ar reveni imediat la starea naturală a preţurilor. A ar avea de plătit lui B, din fondurile lui particulare, dobânda la banii împrumutaţi de el în timpul războiului, pentru a-şi putea plăti cota parte din cheltuielile statului; dar ţara n-ar avea nici un amestec în acest lucru.

O ţară care a lăsat ca datoria ei să crească foarte mult este pusă într-o situaţie cu totul artificială; şi, deşi totalul impozitelor şi preţul ridicat al muncii pot să nu o pună, şi cred că nu o pun, în alt dezavantaj faţă de ţările străine decât acela, inevitabil, de a trebui să plătească acele impozite, orice contribuabil, totuşi, va căuta să se sustragă de la aceste sarcini şi să le treacă în sarcina altora, iar tentaţia de a se muta pe sine şi capitalul său într-o altă ţară, unde să fie scutit de asemenea sarcini, va deveni cu timpul inevitabilă şi va înfrânge neplăcerea naturală pe care o simte orice om de a părăsi locul naşterii sale şi al primelor sale legături. O ţară care a intrat în greutăţile ce decurg din acest sistem artificial ar proceda cu înţelepciune dacă ar căuta să se libereze de ele, cu orice sacrificiu de avere ce s-ar cere pentru stingerea datoriei sale. Ceea ce este cuminte pentru un individ este cuminte şi pentru o naţiune. Un om care are £10.000, ce îi aduc £500, din care trebuie să plătească anual £100 pentru dobânda datoriei, nu posedă de fapt decât £8.000, şi e egal de bogat în cazul în care continuă să plătească anual £100 ca şi în cazul când sacrifică dintr-o dată, şi odată pentru totdeauna, £2.000. Dar, se va pune întrebarea, cine va fi cumpărătorul proprietăţii pe care el trebuie să o vândă pentru a obţine cele £2.000? Răspunsul e simplu: Creditorul naţional, care urmează să primească aceste 2.000 de lire, va căuta să investească banii lui şi, deci, va fi dispus să îi dea cu împrumut proprietarului de pământ sau fabricantului, sau să cumpere de la aceştia o parte din proprietatea pe care ei vor s-o vândă. Înşişi capitaliştii vor contribui într-o largă măsură la obţinerea acestui rezultat.

Acest plan a fost recomandat des, dar nu avem, mi se pare, nici destulă înţelepciune, nici destulă virtute, pentru a-l adopta. Trebuie, totuşi, admis că în timp de pace sforţările noastre trebuie îndreptate continuu spre achitarea acelei porţiuni din datorie care a fost contractată în timp de război,

și că nici o tentație de ușurare, nici o dorință de a scăpa de greutățile prezente, și care sper că sunt temporare, nu trebuie să distragă atenția noastră de la acest mare scop.

Nici un fond de amortizare nu poate micșora datoria, dacă el nu derivă din excedentul venitului asupra cheltuielilor statului. Este regretabil că fondul de amortizare al acestei țări nu există decât cu numele, deoarece nu avem nici un excedent de venit asupra cheltuielilor. Acest fond ar trebui să ajungă, prin economii, ceea ce trebuie să fie, un fond realmente în stare de a achita datoria publică. Dacă, la izbucnirea oricărui alt război, noi nu vom fi redus considerabil datoria noastră, se poate întâmpla unul dintre aceste două lucruri: sau ca toate cheltuielile acelui război să fie plătite din impozite puse an după an, sau ca la sfârșitul acelui război, dacă nu chiar mai înainte, să ne găsim în fața unui faliment național. Nu că nu am fi în stare să suportăm o nouă sporire considerabilă a acestei datorii, pentru că este greu de fixat limita resurselor unei mari națiuni, dar sunt, desigur, limite în ce privește sumele pe care, în formă de impozite perpetue, particularii consimt să le plătească pentru simplul privilegiu de a trăi în țara lor natală.[1]

Când o marfă are preț de monopol, ea a atins prețul cel mai ridicat pe care consumatorii sunt dispuși să-l plătească pentru a o cumpăra. Mărfurile au acest preț de monopol numai când cantitatea lor nu poate fi mărită prin nici un mijloc, și când, prin urmare, concurența se găsește numai de o singură parte, adică între cumpărători. Prețul de monopol poate câteodată să fie mult mai mic sau mult mai mare decât altă dată, pentru că concurența dintre cumpărători depinde de bogăția lor, de gustul și de capriciile lor. Acele vinuri speciale care nu sunt produse decât într-o cantitate foarte limitată și acele opere de artă care, datorită frumuseții sau raritățiilor, au dobândit o valoare fantastică, sunt vândute pe cantități foarte diferite de produse ale muncii obișnuite, după cum societatea e bogată sau săracă, după cum ea posedă acele produse în cantități mai mari sau mai mici, sau după

1. „Creditul, în general, este bun, deoarece permite capitalurilor să treacă din mâinile acelora care nu le întrebuințează în mod folositor în mâinile acelora care le vor face productive: el scoate un capital dintr-o întreprindere folositoare numai capitalistului, precum este investirea lui în fondurile publice, pentru a-l pune în mâinile industriei, unde va fi mai productiv. El facilitează întrebuințarea capitalurilor și nu lasă pe nici unul neîntrebuințat" (*Economie politique*, pag. 463, vol. II, ediția a 4-a). Aceasta trebuie să fie o scăpare din vedere a d-lui Say. Capitalul posesorului de titluri nu poate fi făcut productiv niciodată – el, de fapt, nici nu este capital. Pentru ca cineva să-și poată vinde titlurile și să-și întrebuințeze capitalul astfel dobândit în mod productiv, el trebuie în același timp să dislocheze capitalul cumpărătorului titlurilor sale dintr-o întrebuințare productivă.

cum se găseşte într-o stare de barbarie sau de civilizaţie. Aşadar, valoarea de schimb a unei mărfi care are preţ de monopol nu este nicăieri reglementată de costul producţiei.

Produsele agricole nu au preţ de monopol, pentru că preţul curent al orzului şi al grâului este reglementat de costul lor de producţie, întocmai ca preţul curent al stofelor şi al pânzei. Singura diferenţă este aceasta, că numai o fracţiune din capitalul întrebuinţat în agricultură reglementează preţul grâului, adică numai aceea care nu plăteşte rentă, pe când la producerea mărfurilor industriale fiecare fracţiune de capital este întrebuinţată cu aceleaşi rezultate; şi, deoarece nici o fracţiune nu plăteşte rentă, fiecare fracţiune serveşte în mod egal de regulator al preţului. De altfel, grâul şi celelalte produse agricole pot fi sporite cantitativ prin întrebuinţarea unui capital mai mare la cultura pământului şi, prin urmare, acestea nu au preţ de monopol. În acest caz concurenţa există şi între vânzători, şi între cumpărători. Acest lucru nu se întâmplă când e vorba de producerea acelor vinuri rare şi a acelor opere de artă de valoare de care am vorbit chiar acum; cantitatea acestora nu poate fi sporită, şi preţul lor nu este limitat decât de gradul de bogăţie şi de bunul plac al cumpărătorilor. Renta acelor vii poate depăşi orice margini, pentru că, nemaiexistând alte terenuri care să producă astfel de vinuri, nici un teren nu le poate concura.

Grâul şi produsele agricole ale unei ţări pot, într-adevăr, un timp oarecare, să fie vândute la un preţ de monopol; dar aceasta nu poate dura decât atâta timp cât nu se mai pot întrebuinţa într-un mod productiv noi capitaluri în agricultură, atâta timp, prin urmare, cât produsele agricole nu pot fi sporite. Atunci, toate terenurile cultivate şi toate capitalurile întrebuinţate pentru cultură vor da o rentă, care rentă va diferi în raport cu diferenţa dintre cantităţile produselor obţinute. Atunci, de asemenea, orice impozit la care va fi supus arendaşul va cădea asupra rentei, şi nu asupra consumatorului. Arendaşul nu va putea ridica preţul grâului său, pentru că, conform presupunerii făcute, grâul se va găsi la preţul cel mai mare la care cumpărătorii vor, sau pot, să-l cumpere. El nu se va mulţumi cu un profit mai mic decât al celorlalţi capitalişti şi, prin urmare, singura lui alternativă va fi aceasta: sau să obţină o micşorare a rentei, sau să se lase de meseria lui.

D-l Buchanan crede că grâul şi produsele agricole au preţ de monopol pentru că aceste produse dau rentă. El crede că toate mărfurile care dau rentă trebuie să aibă preţ de monopol, şi conchide, de aici, că orice impozit asupra produselor agricole trebuie să cadă asupra proprietarului de pământ, şi nu asupra consumatorului. „Deoarece preţul grâului", zice el, „care dă totdeauna rentă, nu este în nici un fel influenţat de cheltuielile de producţie, aceste cheltuieli trebuie plătite din rentă; şi când, prin urmare, cheltuielile

acestea cresc sau scad, consecința nu este un preț mai mare sau mai mic, ci o rentă mai mare sau una mai mică. Din acest punct de vedere, toate impozitele pe servitorii dintr-o fermă, pe cai sau pe uneltele agricole, sunt în realitate un impozit funciar, a cărui greutate cade asupra arendașului în timpul contractului lui de arendare, și asupra proprietarului de pământ când acest contract trebuie reînnoit. În același fel, toate acele instrumente agricole perfecționate care îl scutesc de cheltuială pe arendaș, precum mașinile de treierat și de secerat, orice înlesnește accesul pieței, precum șoselele bune, canalele, podurile, deși micșorează prețul prim de producție al grâului, ele nu micșorează prețul lui curent. Tot ce se economisește, prin urmare, prin ajutorul acestor îmbunătățiri, aparține proprietarului și face parte din renta lui."

Este evident că, dacă admitem baza pe care se sprijină argumentul d-lui Buchanan, adică: prețul grâului produce întotdeauna rentă, toate consecințele pe care el le susține urmează de la sine. Impozitele asupra arendașului nu ar cădea în cazul acesta asupra consumatorului, ci asupra rentei, și toate îmbunătățirile din agricultură ar mări renta. Eu sper, însă, că am lămurit îndeajuns, că, până ce tot pământul unei țări nu este complet cultivat, și cultivat în gradul cel mai intens, există întotdeauna o fracțiune de capital întrebuințată la cultura pământului care nu produce rentă, și că această fracțiune al cărei produs, ca și cel din industrie, se împarte între profit și salarii, e aceea care reglementează prețul grâului. Prețul grâului care nu produce rentă fiind, deci, influențat de cheltuielile necesitate de producție, aceste cheltuieli nu pot fi plătite din rentă. Consecința sporirii acestor cheltuieli va fi, deci, un preț mai mare, și nu o rentă mai mică[1].

Este ciudat că și Adam Smith, și d-l Buchanan, care sunt complet de acord că impozitele pe produsele agricole, impozitul funciar și dijma, toate cad asupra rentei solului, și nu asupra consumatorilor de produse agricole, cred, cu toate acestea, că impozitul pe malț cade asupra consumatorilor de bere, și nu asupra rentei proprietarului de pământ. Argumentarea lui Adam Smith este o expunere atât de perfectă a părerii pe care o am asupra impozitului pe malț și asupra tuturor celorlalte impozite pe materii prime, încât nu mă pot opri de a-l supune atenției cititorului.

„Renta și profitul date de un câmp de orz trebuie să fie întotdeauna aproape egale cu acelea date de alte pământuri tot atât de fertile și tot atât

1. „Industria manufacturieră își mărește producția în proporție cu cererea, și prețurile atunci scad, *dar producția solului nu poate fi mărită în felul acesta* și trebuie un preț ridicat ca consumația să nu depășească producția" (Buchanan, vol. IV, pag. 40). Este oare posibil ca d-l Buchanan să afirme în mod serios că producția solului nu poate fi mărită dacă cererea crește?

de bine cultivate. Dacă ele ar fi mai mici, o parte din câmpul semănat cu orz ar fi cultivat în alt fel, şi, dacă ele ar fi mai mari, s-ar întrebuinţa mai mult pământ pentru cultura de orz. Când preţul obişnuit al oricărui produs al solului este ceea ce se numeşte un preţ de monopol, un impozit pe acest fel de produs face să scadă necesarmente renta şi profitul pământului care a dat acel produs. Un impozit pe produsul acelor preţioase vii, al căror vin e atât de departe de a îndestula cererea efectivă încât preţul lui depăşeşte totdeauna proporţia naturală faţă de preţul produsului celorlalte terenuri tot atât de fertile şi tot atât de bine cultivate, ar reduce, bineînţeles renta şi profitul[1] acelor vii. Preţul acestor vinuri, fiind deja cel mai mare ce se poate obţine pentru cantitatea pusă în mod obişnuit pe piaţă, n-ar putea fi mărit şi mai mult fără a micşora cantitatea de vin. Cantitatea n-ar putea fi micşorată fără o pierdere şi mai mare, pentru că terenurile de vie nu ar putea fi întrebuinţate la alte culturi al căror produs să aibă aceeaşi valoare. Întreaga povară a impozitului, prin urmare, ar cădea asupra rentei şi asupra profitului, mai bine zis, asupra *rentei* viei." Dar preţul obişnuit al orzului n-a fost niciodată un preţ de monopol; şi renta şi profitul produs de culturile de orz n-au depăşit niciodată proporţia naturală faţă de preţul produsului celorlalte terenuri tot atât de fertile şi tot atât de bine cultivate. Diferitele impozite care s-au produs pe malţ, pe bere neagră şi pe bere albă *n-au făcut să scadă niciodată preţul orzului*, n-au micşorat niciodată renta şi profitul terenurilor însămânţate cu orz. Preţul malţului s-a ridicat pentru fabricantul de bere în proporţie cu impozitele puse pe acest articol; şi acele taxe, împreună cu diferitele impozite puse pe bere, sau au ridicat preţul pentru consumator în mod constant sau, ceea ce revine la acelaşi lucru, au redus calitatea mărfii. Plata finală a acestor impozite a căzut în mod constant în sarcina consumatorului, şi nu a producătorului: d-l Buchanan remarcă în privinţa acestui pasaj: „O taxă pe malţ n-a putut reduce niciodată preţul orzului pentru că, în afară de cazul când s-ar putea vinde orzul transformat în malţ tot atât de scump ca şi în stare naturală, nu s-ar mai aduce pe piaţă cantitatea necesară. Este, deci, evident că preţul malţului trebuie să se ridice în proporţie cu taxa pusă pe el, întrucât altfel nu s-ar mai putea aduce pe piaţă cantitatea cerută; totuşi, preţul orzului este, ca şi preţul zahărului, un preţ de monopol; ambele dau rentă, şi preţul lor curent a pierdut în aceeaşi măsură orice legătură cu preţul originar".

1. Aş fi dorit ca cuvântul „profit" să fi fost omis. D-rul Adam Smith crede, desigur, că profitul arendaşilor acelor vii preţioase este deasupra nivelului obişnuit al profitului. Dacă nu ar fi aşa, ei nu ar putea plăti impozitul, în afară de cazul când ei l-ar trece fie în sarcina proprietarului, fie în sarcina consumatorului.

Pare, deci, după părerea d-lui Buchanan, că un impozit pe malț ridică prețul malțului, dar că un impozit pe orz, din care e făcut malțul, nu ridică prețul orzului și că, prin urmare, dacă se pune impozit pe malț, impozitul acesta va fi plătit de consumator; dar, dacă se pune un impozit pe orz, impozitul va fi plătit de proprietar, deoarece el va primi o rentă mai mică. După d-l Buchanan, atunci, orzul are un preț de monopol, adică prețul cel mai ridicat pe care cumpărătorii sunt dispuși să-l plătească pentru orz; dar malțul, care e făcut din orz, nu are preț de monopol și, prin urmare, prețul lui poate fi ridicat în raport cu impozitul ce se poate pune pe el. Această părere a d-lui Buchanan despre efectele unui impozit pe malț îmi pare că e în perfectă contradicție cu părerea pe care și-a exprimat-o asupra unui impozit similar, asupra impozitului pe pâine. „Un impozit pe pâine", zice el, „va fi plătit finalmente nu prin ridicarea prețului pâinii, ci prin reducerea rentei"[1]. Dacă un impozit pe malț ridică prețul berii, un impozit pe pâine trebuie să ridice prețul pâinii.

Următorul argument al d-lui Say este bazat pe aceleași considerațiuni ca acela al d-lui Buchanan: „Cantitatea de vin sau grâu produsă de o bucată de pământ rămâne aproape aceeași, oricare ar fi impozitul ce s-ar pune pe acea bucată de pământ; impozitul i-ar putea lua jumătate sau chiar trei pătrimi din produsul ei net sau, dacă vreți, al rentei ei, totuși, acel pământ ar fi cultivat pentru jumătatea sau sfertul de produs neabsorbit de impozit. Renta, adică partea cuvenită proprietarului de pământ, ar fi doar ceva mai mică. Cauza acestui lucru se poate înțelege dacă ne gândim că, în cazul pe care l-am presupus, cantitatea de marfă produsă de pământ și trimisă pe piață rămâne, totuși, aceeași. Pe de altă parte, motivele pentru care se cere acest produs rămân și ele aceleași.

Dacă, acum, cantitatea de produse oferită, ca și cantitatea de produse cerută, rămân neapărat aceleași, cu toată înființarea sau mărirea impozitului, prețul acelor produse nu poate să varieze; și, dacă prețul nu variază, consumatorul acelor produse nu plătește nici cea mai mică parte din impozit.

Se va zice oare că arendașul, adică cel care aduce munca și capitalul, va suporta sarcina acestui impozit împreună cu proprietarul? – desigur că nu, pentru că faptul că s-a pus un impozit nu a micșorat numărul terenurilor de arendat, nici nu a mărit numărul arendașilor. Deoarece, și în acest caz, oferta și cererea rămân aceleași, rentele trebuie să rămână aceleași. Exemplul exploatatorului de sare, care îi face pe consumatori să plătească numai o parte din impozit, și acela al proprietarului de pământ, care nu poate să se despăgubească în cel mai mic grad, dovedesc greșeala celor

1. Vol. III, pag. 355.

care susţin, contrar economiştilor, că toate impozitele cad finalmente asupra consumatorului" (vol. II, pag. 338).

Dacă impozitul *„ar lua jumătate sau chiar trei pătrimi din produsul net al pământului"* şi preţul produsului nu s-ar ridica, cum ar putea obţine acei arendaşi profitul obişnuit cuvenit capitalului care nu ar plăti decât o rentă moderată, cultivând terenuri care cer mult mai multă muncă pentru a da acelaşi produs ca terenurile mai fertile? Chiar dacă nu ar mai plăti rentă deloc, profitul lor ar fi tot mai mic decât cele obţinute în alte comerţuri şi, deci, ei nu ar mai continua să cultive pământurile lor decât în cazul când ei ar putea ridica preţul mărfii lor. Dacă impozitul ar cădea asupra arendaşilor, mai puţini arendaşi ar fi dispuşi să ia în arendă pământuri; dacă ar cădea asupra proprietarilor, unele pământuri nu s-ar mai arenda deloc, pentru că ele nu ar mai da nici o rentă. Dar din ce fonduri ar plăti impozitul cei care produc grâu pe pământuri care nu dau rentă? E limpede că în acest caz impozitul trebuie să cadă asupra consumatorului. Cum ar putea astfel de pământuri să plătească un impozit egal cu jumătate sau trei pătrimi din produsul lor, precum spune d-l Say în pasajul următor?

„Vedem astfel în Scoţia pământuri sărace cultivate de proprietarii lor, care n-ar putea fi cultivate de nimeni altul. Vedem, de asemenea, în provinciile din interiorul Statelor Unite imense şi fertile pământuri al căror venit, singur, nu e suficient pentru întreţinerea proprietarului. Şi, totuşi, aceste pământuri se cultivă, dar aceasta se face numai de proprietar, adică, cu alte cuvinte, proprietarul, ca să poată trăi convenabil, trebuie să adauge la rentă, care e mică sau aproape inexistentă, profitul capitalului şi munca lui. Este bine ştiut că un pământ, deşi cultivat, nu dă nici un venit proprietarului în cazul când nu se găseşte nici un arendaş care să fie dispus să plătească rentă: aceasta e dovada că astfel de pământuri nu produc decât profitul capitalului şi al muncii necesare pentru cultura lor" (Say, vol. II, pag. 127).

CAP. XVIII

DESPRE IMPOZITE PENTRU SĂRACI

Am văzut că impozitele pe produsele agricole și pe profitul arendașului cad în sarcina consumatorilor de acele produse, deoarece, dacă arendașul nu s-ar despăgubi printr-o ridicare de preț, impozitul ar coborî profitul lui sub nivelul general, și el ar fi forțat să-și strămute capitalul într-o altă ramură de comerț. Am văzut, de asemenea, că arendașul nu poate să treacă impozitul în sarcina proprietarului lui, scăzându-l din renta pe care trebuie să i-o plătească; pentru că arendașul care nu ar plăti rentă, întocmai ca și cultivatorul de pământ de calitate mai bună, ar trebui să plătească impozit, fie că impozitul s-ar pune pe produsele agricole, fie pe profitul arendașului. Am încercat, de asemenea, să arăt că, dacă un impozit e general și atinge toate categoriile de profit, pe al fabricantului ca și pe al agricultorului, el nu operează nici asupra prețului mărfurilor fabricate, nici asupra produselor solului, ci este plătit, imediat, ca și în ultima instanță, de producători. Un impozit pe rentă, așa cum s-a observat deja, cade numai asupra proprietarului de pământ și nu poate prin nici un mijloc să fie trecut în sarcina arendașului.

Impozitul pentru săraci este un impozit la fel ca toate impozitele și, după circumstanțe, cade când asupra consumatorului de produse agricole și de mărfuri fabricate, când asupra profitului capitalului, când asupra rentei solului. Este un impozit care cade cu specială greutate pe profitul arendașului și poate fi, deci, considerat ca afectând prețul produselor agricole. În măsura în care el poate lovi în mod egal și profitul industriașului, și profitul agricultorului, el va fi un impozit general pe profitul capitalului și nu va produce nici o schimbare în prețul produselor agricole și al produselor industriale. În măsura în care arendașul nu se va putea despăgubi ridicând prețul produselor lui pentru acea parte din impozit care îi revine lui, impozitul va fi un impozit pe rentă și va fi plătit de proprietar. Ca să știm, prin urmare, efectul unui impozit pentru săraci într-o anumită epocă, trebuie să constatăm dacă în acea epocă el lovește în mod egal sau în mod neegal profitul arendașului și profitul industriașului, și, de asemenea, dacă împrejurările sunt de așa natură încât să-i permită arendașului să ridice prețul produselor lui.

Se pretinde că impozitul pentru săraci este pus asupra arendașului în raport cu renta pe care acesta o plătește; și că, în consecință, arendașul care plătește rentă foarte mică, sau nu plătește rentă deloc, trebuie să plătească un impozit foarte mic, sau să nu plătească impozit deloc. Dacă aceasta ar fi

adevărat, impozitul pentru săraci, în măsura în care este plătit de clasa cultivatorilor de pământ, ar cădea în întregime asupra proprietarilor de pământ şi nu ar putea fi trecut în sarcina consumatorilor de produse agricole. Dar eu cred că aceasta nu e adevărat. Impozitul pentru săraci nu se calculează la renta pe care, de fapt, arendaşul o plăteşte proprietarului său, el se calculează în proporţie cu valoarea anuală a pământului său, fie că acea valoare anuală provine din capitalul proprietarului, fie din capitalul arendaşului.

Dacă doi arendaşi ar lua în arendă pământ de diferite calităţi în aceeaşi parohie, şi unul ar plăti o rentă de £100 pe an pentru 50 de acri de cel mai fertil pământ, şi celălalt ar plăti aceeaşi sumă de £100 pentru 1.000 de acri din pământul cel mai puţin fertil, ei ar plăti aceeaşi sumă ca impozit pentru săraci în cazul în care nici unul dintre ei nu ar încerca să îmbunătăţească pământul său; dar, dacă arendaşul pământului de calitate mai slabă, bazându-se pe un contract de arendare foarte lung, s-ar decide să sporească cu foarte mare cheltuială puterea de producţie a pământului său, îngrăşându-l, irigându-l, îngrădindu-l etc., el ar contribui la impozitul pentru săraci nu proporţional cu renta efectivă pe care el o plăteşte proprietarului său, ci cu valoarea reală anuală a pământului. Impozitul pe care l-ar avea de plătit ar putea egala sau întrece renta; dar fie că ar fi aşa, fie că nu, nici o parte din acest impozit nu ar fi plătită de proprietar. Arendaşul va ţine seamă de aceasta dinainte; şi, dacă preţul produselor sale nu ar fi suficient ca să-i acopere toate cheltuielile, la care se adaugă şi acest surplus de impozit pentru săraci, el nu ar face acele îmbunătăţiri. Este evident, deci, că impozitul în acest caz e plătit de consumator, pentru că, dacă nu ar fi existat un astfel de impozit, s-ar fi făcut aceleaşi îmbunătăţiri, şi s-ar fi obţinut profitul obişnuit şi general cuvenit capitalului, şi în acelaşi timp preţul grâului ar fi fost mai mic.

Nu ar face cea mai mică diferenţă în această chestiune dacă îmbunătăţirile ar fi făcute de însuşi proprietarul pământului, care, în consecinţă, ar ridica renta lui de la £100 la £500. Şi în acest caz impozitul ar fi pus tot asupra consumatorului; fiindcă, dacă proprietarul cheltuieşte o sumă mare de bani pe pământul lui, aceasta depinde de rentă, sau ceea ce se cheamă rentă, pe care el o va primi ca indemnizaţie pentru cheltuielile lui; iar această rentă va depinde de preţul grâului, sau al celorlalte produse agricole, dacă acest preţ este destul de ridicat ca să acopere nu numai acest surplus de rentă, ci şi impozitul la care pământul ar fi supus. Dacă, însă, în acelaşi timp, tot capitalul industrial ar contribui la plata impozitului pentru săraci, în aceeaşi proporţie în care contribuie capitalul cheltuit de arendaş sau de proprietar pentru îmbunătăţirea pământului, atunci acest impozit nu ar mai fi un impozit parţial, pus numai pe profitul capitalului arendaşului sau al proprietarului, ci un impozit pe capitalul tuturor producătorilor; şi, prin urmare,

el nu ar mai putea fi trecut în sarcina consumatorului de produse agricole sau în sarcina proprietarului de pământ. Profitul arendașului nu ar mai simți efectele impozitului, precum nu ar mai simți aceasta nici profitul industriașului, și nici arendașul, și nici industriașul nu ar mai putea aduce acest argument pentru urcarea prețului mărfurilor lor. Nu scăderea absolută a prețurilor, ci scăderea lor relativă împiedică capitalul de a fi investit într-o anumită ramură de comerț; ceea ce silește un capital să fugă dintr-o ramură într-alta este diferența de profit.

Trebuie totuși să convenim că, în starea actuală de lucruri, impozitul pentru săraci cade, în raport cu profitul lor respectiv, mai mult asupra arendașului decât asupra industriașului, arendașul fiind impus după efectiva producție pe care o obține, industriașul – numai după valoarea clădirilor în care lucrează, fără a se ține seamă de valoarea mașinilor, a lucrătorilor sau a capitalului pe care el îl poate utiliza. Urmează de aici că arendașul poate ridica prețul produselor sale până la împlinirea acestei diferențe, pentru că impozitul lovind în mod neegal, și în mod special profitul lui, el ar avea mai puțin interes să-și consacre capitalul lui agriculturii decât să-l utilizeze într-un alt comerț, dacă prețul produselor agricole nu s-ar ridica. Dacă, din contra, impozitul ar fi căzut mai greu asupra industriașului decât asupra arendașului, industriașul ar fi putut ridica prețul mărfii sale până la împlinirea acestei diferențe, pentru aceleași motive pentru care arendașul, în aceleași împrejurări, ar ridica prețul produselor agricole. Într-o țară, prin urmare, care dă extensie agriculturii, dacă impozitul pentru săraci cade mai cu seamă asupra pământului, el va fi plătit în parte de cei ce utilizează capitaluri, printr-o micșorare a profitului lor, și în parte de consumatorii de produse agricole, prin prețul ridicat pe care îl vor avea de plătit. În această stare de lucruri, impozitul poate, în anumite circumstanțe, să fie chiar avantajos proprietarilor, în loc să le fie dăunător; pentru că, dacă impozitul plătit de cultivatorul de pământ de calitatea cea mai slabă este mai mare în raport cu cantitatea de produse obținute de el decât acela plătit de arendașii terenurilor mai fertile, ridicarea prețului grâului, care se va extinde la tot grâul, va fi mai mult decât o compensație pentru impozitul pe care îl vor avea de plătit acești arendași de care am vorbit în urmă. Ei se vor bucura de acest avantaj tot timpul duratei contractelor lor de arendare, dar, la expirarea acelor contracte, acest avantaj va trece asupra proprietarilor.

Acesta ar fi, deci, efectul impozitului pentru săraci într-o societate care este într-o perioadă de progres; dar, într-o stare de stagnare sau de regres a societății și în cazul în care capitalurile n-ar putea fi retrase din agricultură, dacă impozitul pentru săraci ar fi mărit, acea porțiune care cade asupra agriculturii ar fi plătită, în timpul contractelor în curs, de arendași, iar la expirarea acelor contracte, ea ar cădea aproape în întregime asupra proprietarilor.

Arendaşul care în timpul duratei contractului lui ar fi cheltuit pentru îmbunătăţirea pământului arendat de el, dacă la reînnoirea contractului pământul rămâne tot în mâinile lui, ar fi impus, prin acest nou impozit, în raport cu noua valoare a pământului căruia i s-au făcut îmbunătăţiri; şi arendaşul ar fi obligat să plătească acest surplus tot timpul duratei contractului lui, deşi profitul lui ar putea fi redus prin aceasta sub nivelul general al profitului; pentru că acel capital cheltuit de el ar putea fi atât de strâns legat de pământ încât să nu mai poată fi ridicat de pe el. Dacă, într-adevăr, el, sau proprietarul lui (presupunând că acesta din urmă a făcut cheltuiala), ar fi în stare să retragă acest capital şi, prin urmare, să micşoreze valoarea anuală a pământului, impozitul s-ar micşora în proporţie cu acest capital retras. Cum şi cantitatea produselor s-ar micşora, preţul produselor s-ar mări. Cultivatorul ar fi astfel despăgubit de impozit trecându-l în sarcina consumatorilor, fără ca nici o porţiune de impozit să cadă asupra rentei. Dar aceasta este imposibil, cel puţin în ceea ce priveşte o anumită parte din capital. Prin urmare, pentru această porţiune impozitul va fi plătit de arendaşi în timpul contractelor lor în curs, şi la expirarea acestora – de proprietari. Dacă acest surplus de impozit ar cădea în special asupra industriaşilor, ceea ce nu se întâmplă, el s-ar adăuga în acest caz la preţul mărfurilor lor; pentru că nu poate exista motiv pentru care profitul lor să fie redus sub nivelul general, când ei pot cu uşurinţă strămuta capitalurile lor în agricultură[1].

---

1. Într-o parte anterioară a acestei lucrări am arătat diferenţa dintre renta propriu-zisă şi retribuţia plătită proprietarului sub acest nume, pentru foloasele pe care arendaşul le trage din utilizarea capitalului proprietarului; dar poate că nu am făcut destul de bine distincţia între diferitele rezultate la care s-ar ajunge prin diferitele moduri în care acest capital ar putea fi utilizat. Deoarece o parte din acest capital, de îndată ce a fost cheltuită pentru îmbunătăţirea unui pământ, este pentru totdeauna legată de acel pământ, şi tinde să mărească puterea lui de producţie, remuneraţia plătită proprietarului pentru folosinţa ei este de aceeaşi natură ca renta şi este supusă tuturor legilor relativ la rentă. Fie că îmbunătăţirile sunt pe cheltuiala proprietarului, fie pe a arendaşului, ele nu vor fi făcute dacă nu va exista o foarte mare posibilitate ca câştigul să fie cel puţin la fel cu acela care poate fi obţinut din utilizarea capitalului în orice alt mod; dar, îmbunătăţirile o dată făcute, câştigul dobândit va fi apoi întotdeauna de aceeaşi natură cu renta, şi va fi supus tuturor variaţiilor rentei. Unele dintre aceste cheltuieli, însă, nu îmbunătăţesc pământul decât pentru un timp limitat, şi nu fac să crească în mod permanent puterea lui de producţie; fiind făcute pentru clădiri sau alte îmbunătăţiri temporare, ele cer să fie mereu reînnoite şi, prin urmare, nu constituie o mărire permanentă a rentei reale a proprietarului.

CAP. XIX

DESPRE SCHIMBĂRILE SURVENITE BRUSC ÎN CĂILE COMERȚULUI

O mare țară industrială este îndeosebi expusă la schimbări și accidente temporare, produse din cauza trecerii capitalului dintr-o ramură de comerț într-alta. Cererea de produse agricole este uniformă; ea nu este influențată de modă, prejudecăți sau capriciu. Pentru susținerea vieții e nevoie de hrană, și cererea de alimente trebuie să existe în toate timpurile și în toate țările. Nu același lucru se întâmplă cu industriile; cererea de o anumită marfă fabricată este supusă nu numai nevoii de acea marfă, ci și gusturilor și capriciilor cumpărătorilor. Un impozit nou, de asemenea, poate să facă să dispară comparativul avantaj pe care o țară îl avea mai înainte din fabricarea unui anumit articol; sau un război poate să facă să se ridice taxa de transport și asigurare a mărfii în așa măsură, încât acel articol să nu mai poată concura cu marfa fabricată în țara în care el era mai înainte exportat. În toate cazurile acestea, cei care s-au angajat în fabricarea acestor feluri de mărfuri vor suferi o mare stingherire și, fără îndoială, oarecare pierdere; și acest lucru se va simți nu numai în momentul schimbării survenite, ci și în tot timpul în care ei vor face trecerea capitalului lor și a brațelor de muncă pe care le au la dispoziție dintr-o industrie în alta.

Răul nu se va simți numai în țara în care au survenit greutățile, dar și în țările în care se exportau acele mărfuri. Nici o țară nu poate importa mult timp fără să exporte, nici exporta mult timp fără să importe. Dacă, prin urmare, se întâmplă un lucru care împiedică în mod permanent o țară de a importa cantitatea obișnuită de mărfuri străine, aceasta va micșora necesarmente fabricarea unora dintre mărfurile care erau de obicei exportate; și, deși valoarea totală a produselor țării va fi, probabil, puțin modificată, pentru că se va întrebuința același capital, totuși aceste produse nu vor mai fi nici atât de abundente, nici atât de ieftine, și trecerea capitalurilor dintr-o industrie în alta va produce multă suferință.

Dacă, întrebuințând £100.000 pentru fabricarea mărfurilor de bumbac de export, noi am importa anual 3.000 de perechi de ciorapi de mătase în valoare de £2.000, și dacă prin întreruperea comerțului extern noi am fi forțați să retragem acest capital de la fabricarea țesăturilor de bumbac, și ar trebui să-l întrebuințăm pentru a fabrica ciorapi, noi am obține ciorapi tot în valoare de £2.000, cu condiția, însă, ca nici o parte din capital să nu

fie distrusă; dar, în loc să avem 3.000 de perechi, noi am avea, poate, numai 2.500. Prin strămutarea capitalului din comerțul de bumbac în cel de ciorapi, s-ar suferi, poate, multă pagubă, dar aceasta n-ar micșora cu mult valoarea bogăției naționale, deși aceasta ar putea face să scadă cantitatea anuală de produse[1].

Un război care izbucnește după un lung timp de pace, sau pacea care urmează imediat după un lung război, aduc, în general, mari piedici comerțului. Ele schimbă foarte mult felul de întrebuințare al capitalurilor în țările respective, iar în perioada în care capitalurile se stabilesc în formele cele mai avantajoase comerțului în noile împrejurări, multe dintre capitalurile fixe rămân neîntrebuințate. Ele sunt câteodată complet distruse, și lucrătorii nu mai găsesc destul de lucru. Durata acestei triste stări este mai lungă sau mai scurtă, după greutatea pe care o simt cei mai mulți oameni de a se lăsa de meseria în care mult timp au fost obișnuiți să întrebuințeze capitalul lor. Această stare este prelungită și prin restricțiile și prohibițiile care se nasc din geloziile absurde ce există între diferitele state ale republicii comerțului.

Starea nenorocită care se naște dintr-o schimbare a condițiilor în care se exercită comerțul se confundă adesea cu aceea care este provocată de o micșorare a capitalului național sau cu o stare de regres a societății, și ar fi, poate, greu de arătat semnele prin care aceste diferite stări pot fi deosebite una de alta în mod precis. Când, însă, o astfel de stare apare imediat după o schimbare de la război la pace, faptul că ne dăm seama de cauza ei ne îndreptățește să credem că fondul pentru susținerea lucrătorilor a fost mai degrabă deviat din calea lui obișnuită decât realmente distrus, și că după un timp oarecare de suferință națiunea va prospera din nou. Trebuie să admitem, de asemenea, că o stare de regres este întotdeauna o stare anormală. Omul trece de la tinerețe la bărbăție, pe urmă declină, pe urmă moare; dar

1. Comerțul ne permite să obținem o marfă din locul unde ea se găsește și să o transportăm la locul unde ea va fi consumată; ne permite, prin urmare, să mărim valoarea acelei mărfi cu întreaga diferență dintre prețul ei din primul dintre aceste locuri și prețul ei din cel de al doilea (Say, pag. 458, volumul II).
Aceasta este adevărat, dar cum crește această valoare a ei? Adăugând la costul de producție mai întâi cheltuielile de transport, în al doilea rând, profitul avansurilor de capital făcute de negustor. Marfa aceasta dobândește o valoare mai mare pentru aceleași motive pentru care orice altă marfă poate dobândi o valoare mai mare, adică prin aceea că se depune mai multă muncă pentru a o produce și a o transporta înainte ca ea să fie cumpărată de consumator. Nu trebuie să considerăm, deci, acest lucru ca un avantaj al comerțului. Dacă examinăm acest lucru mai îndeaproape, vedem că foloasele comerțului se rezumă la înlesnirea mijloacelor pentru a ne procura obiecte, nu de mai mare valoare, ci de mai mult folos.

nu aceasta e evoluția națiunilor. O dată ajunse la puterea lor cea mai mare, se poate ca înaintarea lor să fie, într-adevăr, oprită, dar tendința lor naturală e să continue secole întregi să-și păstreze nemicșorate bogăția și populația lor.

În țările bogate și puternice, unde capitaluri mari sunt investite în mașini, se va simți mai multă jenă din cauza unei schimbări de direcție în comerț decât în țările mai sărace, unde se găsește relativ o mai mică cantitate de capital fix și o mult mai mare cantitate de capital circulant, și unde, prin urmare, se face mai multă muncă manuală. Nu este atât de greu a retrage un capital circulant ca unul fix din întreprinderea în care a fost angajat. Este adesea imposibil a face ca mașinile construite pentru un fel de industrie să servească în alt fel de industrii; dar îmbrăcămintea, hrana, locuința lucrătorului dintr-o anumită industrie pot să servească lucrătorului din altă industrie, sau același lucrător poate să primească aceeași hrană, îmbrăcăminte și locuință, cu toate că el este întrebuințat într-alt fel de ocupație. Acest rău, însă, este unul dintre acele rele la care o națiune bogată trebuie să se supună, și tot atât de lipsită de judecată ar fi ea plângându-se de aceasta cât ar fi un negustor bogat care s-ar plânge că vaporul lui este expus pericolelor mării, în timp ce căsuța vecinului său sărac e ferită de astfel de primejdii.

De accidente de acest fel nu e scutită nici agricultura, deși în mai mică măsură. Războiul, care întrerupe relațiile comerciale dintre state, împiedică adesea exportul grâului din țările în care el poate fi produs ieftin în țările care nu sunt favorizate în acest fel. În asemenea împrejurări, o cantitate neobișnuit de mare de capital este îndreptată spre agricultură, și țara, care mai înainte importa, nu mai are nevoie de ajutor străin. La sfârșitul războiului, piedicile pentru import sunt ridicate, și atunci începe concurența funestă pentru producătorul din țară, din care el nu se poate retrage fără să sacrifice o mare parte din capitalul său. Cea mai bună politică pentru un stat ar fi să pună un impozit la importul de grâu străin un număr oarecare de ani, care să fie micșorat din timp în timp, ca să i se dea posibilitatea cultivatorului din țară ca, încetul cu încetul, să-și retragă capitalul său din agricultură.[1]

---

1. În ultimul volum din suplimentul *Enciclopediei Britanice*, în articolul „Despre comerțul și legislația grâului" se găsesc următoarele sugestii și observații excelente: „Dacă ne-am gândi vreodată în viitor să ne întoarcem din drumul nostru pentru a putea retrage capitalul din cultura pământurilor noastre sărace și pentru a-l investi în industrii mai productive, ar trebui să adoptăm o scară descrescândă a taxelor vamale. Astfel, prețul la care cerealele străine ar trebui admise, fără taxa vamală, ar putea fi scăzut de la 80 s., limita lui actuală, cu câte 4 s. sau 5 s. de quarter anual, până ce ar ajunge la 50 s., când porțile ar putea fi larg deschise, fără frică, și sistemul de restricții, înlăturat pentru totdeauna. Când se va întâmpla acest

Procedând astfel, ţara poate că nu ar face cea mai avantajoasă repartiţie a capitalului ei, dar impozitul temporar la care ar fi supusă ar fi în avantajul unei anumite clase sociale, al aceleia al cărei capital a fost întrebuinţat pentru procurarea aprovizionărilor de hrană în timpul în care importul a fost oprit. Dacă astfel de sforţări făcute într-o perioadă critică ar fi urmate de riscul de a fi ruinat în momentul în care criza încetează, nimeni nu şi-ar angaja capitalul în acest mod. Pe lângă profitul obişnuit cuvenit capitalului, cultivatorii se aşteaptă să fie despăgubiţi de riscul la care se expun printr-o afluenţă bruscă de grâu; şi, prin urmare, preţul pentru consumator, în anotimpurile în care acesta are cea mai mare nevoie de aprovizionare, s-ar ridica, datorită nu numai costului mai mare al culturii grâului din ţară, dar şi primei de asigurare, socotită în preţ, pe care el va trebui s-o plătească pentru riscul special la care această întrebuinţare de capital este expusă. Cu toate, deci, că ar rezulta un mai mare avantaj pentru ţară, cu orice sacrificiu de capital s-ar face aceasta, dacă s-ar permite importul de grâu ieftin, ar fi, poate, mai bine să se pună o taxă vamală timp de câţiva ani la importul acestui articol.

Examinând chestiunea rentei, am văzut că cu fiecare sporire a stocului de grâu, şi cu fiecare scădere corespunzătoare a preţului, capitalul retras de la cultura terenurilor slabe şi terenuri de o calitate mai bună, care în acest caz nu ar plăti rentă, ar deveni unitatea de măsură după care s-ar reglementa preţul natural al grâului. Când preţul grâului ar deveni £4 de quarter, terenuri de calitate inferioară, care pot fi desemnate prin Nr. 6, ar putea fi cultivate; când el ar fi de £3,10 s., s-ar cultiva Nr. 5; când el ar fi £3, Nr. 4, şi aşa mai departe. Dacă grâul, din cauza abundenţei lui permanente, ar scădea la £3 10s., capitalul întrebuinţat pe terenul Nr. 6 nu s-ar mai întrebuinţa, pentru că numai când grâul era de £4 capitalul putea aduce profitul general, chiar fiind scutit de rentă. El va fi, prin urmare, retras pentru a fi întrebuinţat la fabricarea acelor mărfuri cu care s-ar cumpăra şi s-ar importa tot grâul care se producea pe Nr. 6. Întrebuinţat astfel, el ar deveni, desigur, mai productiv pentru posesorul lui, deoarece altfel nu ar fi retras de pe terenul Nr. 6.

---

eveniment fericit, nu va mai fi nevoie să se forţeze natura. Capitalul şi munca ţării vor fi atunci dirijate spre acele ramuri de industrie care convin situaţiei noastre geografice, caracterului nostru naţional, sau instituţiilor noastre politice. Grâul Poloniei şi bumbacul brut din Carolina vor fi date în schimbul mărfurilor din Birmingham şi al muselinelor din Glasgow. Adevăratul spirit comercial, acela care asigură în mod permanent prosperitatea poporului, este cu totul incompatibil cu politica întunecoasă şi strâmtă a monopolului. Popoarele de pe suprafaţa pământului sunt ca nişte provincii ale aceluiaşi regat – un schimb liber şi neîncătuşat între ele este şi spre binele general, şi spre binele local". Întreg acest articol merită atenţie; el este foarte instructiv, este scris cu multă competenţă şi dovedeşte că autorul este complet stăpân pe subiect.

Dacă capitalistul nu ar putea obține mai mult grâu cumpărându-l cu o marfă fabricată de el decât poate obține pe un pământ pentru care el nu plătește nici o rentă, prețul grâului nu ar putea fi sub £4.

S-a spus, totuși, că nu se poate retrage capitalul angajat la cultura pământului, pentru că el se transformă în cheltuieli care nu pot fi rambursate, precum sunt îngrășatul, îngrăditul, irigatul etc., care sunt strâns legate de pământ și nu pot fi despărțite de el. Aceasta este adevărat într-o anumită măsură; dar capitalul care constă din vite, oi, căpițe de fân și de grâu, căruțe etc. poate fi retras; și rămâne de calculat dacă este bine ca acestea să fie mai departe întrebuințate la cultura acelui pământ, cu tot prețul scăzut al grâului, sau să fie vândute, și valoarea lor – întrebuințată în alt mod.

Să presupunem că lucrul e așa cum se spune, și că nu se poate retrage nici o parte din capital[1]. Arendașul, în acest caz, va continua să cultive grâu, și exact aceeași cantitate, cu orice preț s-ar vinde acesta; pentru că n-ar fi în interesul lui să producă mai puțin, fiindcă, dacă nu ar utiliza capitalul lui în acest fel, el n-ar putea avea nici un profit. Nu s-ar importa grâu, pentru că fermierul ar vinde grâul lui sub £3 10 s. mai bine decât să nu-l vândă deloc, și fiindcă, după cum am presupus, importatorul nu l-ar putea vinde sub acel preț. Deși arendașii care cultivă pământ de această calitate ar fi dăunați prin micșorarea valorii de schimb a mărfii pe care ei o produc – cum ar resimți aceasta țara? Am avea exact aceeași cantitate din fiecare marfă produsă, dar produsele agricole și grâul s-ar vinde mult mai ieftin. Capitalul unei țări constă din mărfurile ei, și, cum acestea ar fi în aceeași cantitate ca înainte, producerea lor s-ar face în aceleași proporții. Acest preț scăzut al grâului ar da

1. Orice capital legat de pământ trebuie să rămână proprietarului, și nu arendașului, la expirarea contractului de arendare. Orice compensație se acordă proprietarului pentru acest capital la rearendarea pământului, ea va fi sub formă de rentă; dar nu i s-ar mai plăti proprietarului nici o rentă, dacă cu un anumit capital s-ar putea obține mai mult grâu din străinătate decât cultivând pământul lui. Dacă, atunci când împrejurările din țară ar cere să se importe grâu din afară, s-ar obține 1.000 quarteri întrebuințând un capital anumit, și dacă cu aceeași sumă de capital pământul din țară ar da 1.100 quarteri, 100 de quarteri ar constitui, bineînțeles, renta. Dar, dacă s-ar putea obține din străinătate 1.200 quarteri, atunci acest pământ ar rămâne necultivat, pentru că el nu ar produce nici măcar profitul obișnuit. Dar, oricât de mare ar fi capitalul ce s-ar angaja pentru cultura pământului, acesta nu trebuie considerat un neajuns. Capitalul acesta e cheltuit pentru a spori cantitatea de produse – acesta, trebuie să ne spunem mereu, este scopul urmărit. Ce importanță atunci poate să aibă pentru societate faptul că jumătate din capitalul ei pierde din valoare, sau chiar se distruge, dacă se obține anual o mare cantitate de produse? Cei care deplâng pierderea capitalului sacrifică în cazul acesta scopul mijloacelor.

profitul obişnuit cuvenit capitalului numai pentru terenurile Nr. 5, care în cazul acesta nu ar mai plăti rentă, iar renta tuturor celorlalte pământuri de calitate mai bună ar scădea; salariile ar scădea, şi ele, şi profitul s-ar ridica.

Oricât ar scădea preţul grâului, dacă nu s-ar putea retrage capitalul din agricultură, şi dacă cererea nu ar creşte, nu s-ar putea face nici un import de grâu, pentru că s-ar produce în ţară aceeaşi cantitate ca şi înainte. Deşi produsele s-ar repartiza în mod diferit, şi unele clase ar fi favorizate, iar altele, păgubite, producţia totală ar fi exact aceeaşi, şi poporul în întregimea lui nu ar fi nici mai bogat, nici mai sărac.

Dar un preţ relativ mic al grâului are întotdeauna acest rezultat fericit că măreşte, cu mai multă probabilitate, fondul pentru susţinerea lucrătorilor, întrucât la repartiţia producţiei se alocă o parte mai mare, sub numele de profit, clasei productive, şi una mai mică, sub numele de rentă, clasei neproductive.

Aceasta este adevărat, chiar atunci când capitalul nu poate fi retras din cultura pământului, şi sau e întrebuinţat la aceasta, sau nu e întrebuinţat deloc; dar, dacă se poate retrage o parte mare de capital, după cum e clar că se poate, acea parte va fi retrasă numai în momentul în care ea ar produce mai mult posesorului ei retrăgând-o decât lăsând-o unde se găseşte. Ea va fi retrasă, deci, numai când poate fi întrebuinţată aiurea în mod mai productiv şi pentru proprietar, şi pentru public. Proprietarul consimte să piardă acea parte a capitalului său pe care nu o poate dezlipi de pământ, pentru că, cu partea pe care poate s-o ridice el poate obţine o valoare mai mare şi o mai mare cantitate de produse agricole decât ar avea nepierzând nimic. Cazul lui este la fel cu acela al unui om care a instalat în fabrica lui cu multă cheltuială nişte maşini, nişte maşini care au fost în urmă atât de perfecţionate prin invenţii mai moderne încât mărfurile fabricate de el pierd foarte mult din valoarea lor. Ar fi o problemă de rezolvat pentru el, dacă trebuie să renunţe la maşinile cele vechi pentru a instala maşini mai bune, pierzând întreaga valoare a celor vechi, sau să continue să se folosească de puterea lor comparativ mai slabă. Cine, în aceste împrejurări, l-ar îndemna să nu se folosească de maşinile mai noi, pentru că aceasta ar micşora sau ar distruge valoarea celor vechi? Totuşi, acesta e argumentul celor care vor ca noi să interzicem importul de grâu, pentru că aceasta ar micşora sau ar distruge acea parte din capitalul arendaşului care a rămas legată pentru totdeauna de pământ. Ei nu văd că scopul întregului comerţ e sporirea producţiei, şi că sporind producţia, deşi prin aceasta s-ar cauza o oarecare pagubă, binele general creşte. Pentru a fi consecvenţi, ei ar trebui să caute să oprească orice îmbunătăţiri în agricultură şi în industrii şi orice invenţii de maşini; pentru că, deşi acestea contribuie la o îmbelşugare generală, şi deci la binele

general, ele întotdeauna în momentul introducerii lor micșorează sau distrug valoarea unei părți din capitalul existent al agricultorilor și al industriașilor[1].

Agricultura, ca orice alt comerț, mai cu seamă într-o țară comercială, este supusă unei reacții, care, într-un sens opus, urmează unei acțiuni produse de un mare stimulent. Astfel, când războiul întrerupe importarea de grâu, prețul ridicat, care e consecința acestui lucru, atrage capitalurile spre agricultură, din cauza profitului mare pe care o astfel de îndeletnicire îl oferă. Aceasta face să se întrebuințeze mai mari capitaluri în agricultură și să se pună pe piață cantități mai mari de produse agricole decât necesită cererea generală. În acest caz, prețul grâului scade din cauza supraabundenței, și, până ce producția medie e adusă la același nivel cu cererea medie, agricultorii au mult de suferit.

1. Între publicațiile cele mai de seamă referitoare la politica greșită de a opri importul de grâu poate fi socotită *Essay on the External Corn Trade*, a lui Major Torrens. Nimeni, mi se pare, nu a contrazis încă argumentele lui, care nici nu pot fi contrazise.

CAP. XX

DESPRE VALOARE ȘI BOGĂȚIE ȘI DESPRE PROPRIETĂȚILE LOR DISTINCTIVE

„Un om e bogat sau e sărac", zice Adam Smith, „după cum se poate bucura de obiectele de primă necesitate, de cele de confort și de cele de agrement din viață."

Valoarea, prin urmare, se deosebește esențialmente de bogăție, fiindcă valoarea nu depinde de abundență, ci de greutatea sau ușurința cu care se produc lucrurile. Munca a milioane de oameni din industrii va produce întotdeauna aceeași valoare, dar nu va produce întotdeauna aceeași bogăție. Prin inventarea mașinilor, prin mai multă pricepere, prin o mai bună diviziune a muncii, sau prin descoperirea de piețe noi în care se pot face schimburi în mod mai avantajos, un milion de oameni într-un anumit stadiu al societății ar putea dubla sau tripla bogăția, „obiectele de primă necesitate, de confort și cele de agrement" pe care le producea în alt stadiu, dar ei nu ar adăuga prin aceasta nimic la valoarea produselor, fiindcă toate lucrurile își măresc sau își micșorează valoarea în raport cu ușurința sau greutatea de a le produce sau, cu alte cuvinte, în raport cu cuantumul de muncă depus pentru producerea lor.

Să presupunem că, cu un capital dat, munca unui anumit număr de oameni ar produce 1.000 de perechi de ciorapi, și că prin inventarea de mașini același număr de oameni ar produce 2.000 de perechi, sau că ei ar continua să producă 1.000 de perechi și ar putea produce în plus și 500 de pălării. În acest caz, valoarea celor 2.000 de perechi de ciorapi, sau a celor 1.000 de perechi de ciorapi și 500 de pălării, nu va fi nici mai mare, nici mai mică decât a celor 1.000 de perechi de ciorapi produse înainte de introducerea mașinilor; pentru că aceste diferite produse vor fi rezultatul aceleiași cantități de muncă. Dar valoarea masei totale de mărfuri va fi micșorată; pentru că, deși valoarea cantității mai mari de mărfuri produse în urma perfecționărilor va fi exact aceea a cantității mai mici care ar fi fost produsă dacă nu s-ar fi făcut nici o perfecționare, se va produce un efect și asupra acelei porțiuni de mărfuri care nu sunt încă consumate și care au fost fabricate înainte de introducerea perfecționării. Valoarea acestor mărfuri va fi micșorată, pentru că ea trebuie să scadă, la cantități egale, la nivelul valorii mărfurilor produse cu ajutorul perfecționării introduse; și societatea va poseda, cu toată cantitatea mai mare de mărfuri, cu tot surplusul de bogăție și de

posibilități de mulțumiri, o valoare mai mică. Mărind mereu ușurința de producție, noi micșorăm mereu valoarea unora dintre mărfurile produse altădată, deși prin același procedeu noi mărim nu numai bogăția națională, dar și puterea de producție în viitor.

Multe erori s-au născut în economia politică din cauza greșelii de a considera creșterea bogăției și creșterea valorii același lucru, și din cauza noțiunilor greșite în privința a ceea ce însemnă o unitate de măsură a valorii. Unii consideră moneda ca unitate de măsură a valorii și cred că un popor devine mai bogat sau mai sărac în măsura în care mărfurile acestuia pot fi schimbate contra mai mulți sau mai puțini bani. Alții consideră moneda ca un mijloc foarte convenabil pentru efectuarea schimbului, dar nu ca o unitate de măsură proprie pentru estimarea valorii lucrurilor; adevărata unitate de măsură a valorii, după ei, este grâul[1] și, după ei, o țară este bogată sau săracă după cum mărfurile ei pot fi schimbate contra unei cantități mai mari sau mai mici de grâu.[2]

Sunt alții, de asemenea, care consideră o țară săracă sau bogată după cuantumul de muncă pe care ea îl poate plăti. Dar de ce ar fi aurul, sau grâul, sau munca, unitatea de măsură a valorii mai bine decât cărbunii sau fierul? Mai bine decât postavul, săpunul, lumânările și celelalte lucruri necesare lucrătorului? – de ce, pe scurt, ar fi vreo marfă, sau toate mărfurile laolaltă, unitatea de măsură, când o astfel de măsură e ea însăși supusă fluctuațiilor de valoare? Grâul, ca și aurul, poate să varieze datorită greutății sau ușurinței de producție cu 10, 20 sau 30% față de alte lucruri; de ce să spunem mereu că toate celelalte mărfuri au variat, și nu grâul? Numai acea marfă este invariabilă care cere pentru producerea ei întotdeauna același sacrificiu de muncă. Noi nu cunoaștem nici o marfă de acest fel, dar putem discuta în privința ei și putem vorbi despre ea la modul ipotetic, ca și când ar exista; și noi putem perfecționa cunoștința noastră în această privință, arătând limpede absoluta imposibilitate de aplicare a unităților de măsură care au fost adoptate până acum. Dar, chiar dacă am presupune că vreuna dintre

1. Adam Smith zice „că diferența între prețul real și prețul nominal al mărfurilor și al muncii nu este numai o chestiune de speculațiune pură, ci poate câteodată fi de un mare folos în practică". Sunt de acord cu el, dar prețul real al muncii și al mărfurilor nu trebuie socotit după prețul lor în mărfuri, măsura reală adoptată de Adam Smith, după cum nu trebuie socotit după prețul lor în aur sau în argint, măsura lui nominală. Lucrătorului i se plătește numai atunci un preț mare pentru munca lui când salariul lui poate cumpăra produsul unui mare cuantum de muncă.
2. În vol. I., pag. 108, d-l Say conchide că argintul are acum aceeași valoare ca în timpul domniei lui Ludovic al XIV-lea, „pentru că aceeași cantitate de argint va cumpăra aceeași cantitate de grâu".

aceste mărfuri ar putea fi folosită ca măsură exactă a valorii, totuşi, ea nu ne-ar putea servi pentru măsurarea bogăţiei, pentru că bogăţia nu depinde de valoare. Un om e bogat sau e sărac după cantitatea de lucruri necesare şi de lux pe care şi le poate procura; şi fie că valoarea de schimb a acestor lucruri în bani, grâu sau muncă este mare, fie că este mică, ele contribuie în mod egal la mulţumirea posesorului lor. Numai confundând ideea de valoare cu aceea de avuţie sau bogăţie s-a afirmat că micşorând cantitatea de mărfuri, adică de lucruri de primă necesitate, de confort şi de agrement, se putea mări bogăţia. Dacă valoarea ar fi unitatea de măsură a bogăţiei, nu s-ar putea nega această afirmaţie, pentru că prin raritatea mărfurilor valoarea lor este mărită; dar, dacă Adam Smith are dreptate, dacă bogăţia constă din lucruri necesare şi lucruri de agrement, atunci acestea nu pot fi mărite printr-o micşorare a cantităţii lor.

Este adevărat că un om care posedă un lucru rar este mai bogat, dacă cu ajutorul acelui lucru îşi poate procura o mai mare cantitate de lucruri necesare şi de agrement; dar, deoarece stocul general din care bogăţia oamenilor e scoasă se micşorează pe măsură ce un individ îşi trage din el partea lui, părţile celorlalţi oameni trebuie necesarmente să se micşoreze, în proporţia în care individul favorizat îşi poate lua o mai mare cantitate de bunuri pentru el.

Să ajungă apa rară, zice Lordul Lauderdale, şi să fie ea proprietatea exclusivă a unui singur om, şi averea personală a acelui om va creşte, pentru că apa va avea atunci valoare; şi, dacă bogăţia naţională se compune din totalitatea averilor individuale, prin acest mijloc va creşte şi bogăţia naţională. Bogăţia acelui individ va creşte, fără îndoială, dar deoarece fermierul va trebui să vândă o parte din grâul lui, pantofarul – o parte din pantofii lui, şi toţi oamenii să dea o parte din posesiunile lor pentru singurul scop de a avea apa, pe care o aveau înainte gratis, toţi aceşti oameni vor fi mai săraci în proporţia întregii cantităţi de bunuri pe care ei vor fi nevoiţi să o rezerve acestui scop, iar proprietarul apei va avea un profit egal cu suma pierderii lor. Aceeaşi cantitate de apă şi aceeaşi cantitate de bunuri vor fi folosite de întreaga societate, dar aceste bunuri vor fi repartizate în mod diferit. Acest lucru, însă, presupune mai mult un monopol al apei decât o insuficientă cantitate a ei. Dacă ea ar fi puţină, atunci şi averea naţională, şi cea individuală ar fi de fapt micşorată, în măsura în care ar fi cu toţii lipsiţi de o parte din ceea ce constituie mulţumirea generală. Nu numai că arendaşul va avea mai puţin grâu de schimbat contra altor mărfuri de care ar putea avea nevoie, dar el, ca şi toţi ceilalţi oameni, va trebui să beneficieze mai puţin de unul dintre cele mai esenţiale lucruri pentru binele lui. Nu numai că bogăţia va fi diferit repartizată, dar va exista şi o reală pierdere de bogăţie.

Se poate spune, prin urmare, despre două țări care posedă exact aceeași cantitate de obiecte utile și de confort, că ele sunt egal de bogate, dar valoarea bogățiilor lor respective va depinde de comparativa ușurință sau greutate cu care acestea au fost produse. Pentru că, dacă o mașină perfecționată ne-ar da mijlocul să facem două perechi de ciorapi în loc de una, fără surplus de muncă, am da o cantitate dublă de ciorapi pentru un yard de postav. Dacă s-ar face aceeași perfecționare în fabricarea postavului, ciorapii și postavul s-ar schimba unul contra altuia ca și înainte, dar ambele mărfuri ar avea o valoare mai mică, pentru că, dacă ele ar trebui schimbate contra pălării sau orice alte mărfuri în general, ar trebui să se dea pentru acestea o cantitate dublă. Dacă perfecționarea s-ar întinde la producția de aur și a tuturor celorlalte mărfuri, vechile raporturi între toate mărfurile ar fi redobândite. Se va produce o cantitate dublă de mărfuri anual în țară și, deci, bogăția țării va fi dublă, dar această bogăție nu va avea o valoare mai mare.

Deși Adam Smith a făcut o corectă descriere a bogăției, ceea ce am arătat de mai multe ori, el o explică în urmă în mod diferit, zicând „că un om e bogat sau sărac după cuantumul de muncă de care el poate dispune". Ei bine, această descriere diferă esențialmente de cealaltă, și este, desigur, neexactă, pentru că presupunem că minele ar deveni mai productive, așa încât aurul și argintul ar pierde din valoare din cauza ușurinței mai mari de producție, sau că, fabricându-se cu mai puțină muncă decât înainte catifelele, valoarea lor ar scădea la jumătatea celei avute înainte; bogăția tuturor consumatorilor de aceste articole s-ar mări. Un om ar putea mări vesela sa, altul ar putea avea mai multă catifea; dar cu acest surplus de veselă și de catifea aceștia nu ar putea dispune de mai multe brațe de muncă ca înainte, pentru că, valoarea de schimb a catifelei și a veselei micșorându-se, ei vor trebui să se lipsească proporțional de o mai mare cantitate de acest fel de avuție pentru a plăti ziua de lucru. Bogăția, deci, nu poate fi socotită după cuantumul de muncă pe care îl poate plăti.

Din tot ce s-a spus, rezultă că bogăția unei țări poate fi sporită în două feluri: utilizând o mai mare parte din venit pentru susținerea lucrătorilor, ceea ce nu numai că va mări cantitatea, dar și valoarea produselor; sau fără a utiliza mai multă muncă, făcând însă acea muncă mai productivă, ceea ce va contribui la o mai mare abundență de produse, dar nu va mări valoarea lor.

În primul caz, o țară nu numai că va deveni bogată, dar valoarea bogățiilor sale se va mări. Ea se va îmbogăți prin economie – cheltuind mai puțin pe obiecte de lux și pe obiecte de agrement, și întrebuințând acea economie la facerea bunurilor.

În al doilea caz, nici nu se va cheltui mai puțin pe obiecte de lux și pe obiecte de agrement, nici nu se va utiliza o cantitate mai mare de muncă

productivă, dar cu aceeaşi muncă se va produce mai mult; bogăţia va spori, valoarea, însă, nu. Din aceste două moduri de a spori bogăţia, trebuie să-l preferăm pe cel din urmă, deoarece el produce acelaşi rezultat fără să ne lipsească de mulţumirile noastre sau să le micşoreze, ceea ce e inevitabil în cazul celui dintâi.

Capitalul este acea parte din bogăţia unei ţări care este întrebuinţată în vederea unei producţii viitoare. El poate fi mărit în acelaşi mod ca şi bogăţia. Un surplus de capital va contribui tot atât de mult la producerea bogăţiei viitoare fie că provine din perfecţionări de metode sau de maşini, fie din întrebuinţarea unei mai mari părţi din venit în producţie; pentru că bogăţia depinde întotdeauna de cantitatea de mărfuri produse, fără nici o legătură cu uşurinţa cu care se pot procura instrumentele întrebuinţate pentru obţinerea producţiei. O anumită cantitate de haine şi de provizii va satisface nevoile şi va întreţine acelaşi număr de oameni, şi va face, prin urmare, să se efectueze aceeaşi cantitate de lucru, fie că acele haine şi provizii sunt produse prin munca a 100 sau a 200 de oameni; dar ele vor avea o valoare dublă dacă pentru producerea lor s-au întrebuinţat 200 de oameni.

Cu toate modificările pe care d-l Say le-a făcut în ediţia a patra şi ultimă a lucrării sale *Traité d'Economie Politique*, mie îmi pare că a fost foarte nenorocos în felul cum a definit bogăţia şi valoarea. El consideră aceşti doi termeni sinonimi, şi crede că un om este bogat în măsura în care el măreşte valoarea proprietăţilor sale şi este în stare să cumpere o mai mare cantitate de bunuri. „Valoarea veniturilor creşte", observă el, „dacă ele pot procura, indiferent prin ce mijloace, o mai mare cantitate de produse." După d-l Say, dacă greutatea de a produce postav s-ar dubla, şi, în consecinţă, s-ar putea căpăta în schimbul postavului o cantitate dublă din mărfurile ce se căpătau mai înainte, valoarea lui s-ar dubla. Aceasta este incontestabil. Dar dacă la producerea acelor mărfuri s-ar aduce înlesniri noi, fără să se nască greutăţi la producerea postavului, şi dacă, prin urmare, postavul ar putea fi dat din nou în schimbul unei duble cantităţi de mărfuri, ca înainte, d-l Say ar continua să menţină că postavul şi-a dublat valoarea, pe când, după părerea mea, el ar trebui să spună că postavul şi-a menţinut valoarea lui anterioară şi că valoarea mărfurilor a scăzut la jumătate. Nu este oare d-l Say în contradicţie cu el însuşi când zice că prin înlesniri de producţie se pot obţine doi saci de grâu cu aceleaşi mijloace cu care se producea numai unul înainte şi că, prin urmare, valoarea fiecărui sac va scădea la jumătate şi, totuşi, că postăvarul, care dă postavul lui pe doi saci de grâu, va obţine o valoare de două ori mai mare ca înainte, când nu obţinea decât un sac în schimbul postavului lui? Dacă doi saci au acum valoarea unui singur sac dinainte, este evident că el obţine aceeaşi valoare şi nimic mai mult – el obţine,

într-adevăr, dublu cantitatea de bogăție, dublu cantitatea de lucruri utile, dublu cantitatea de ceea ce Adam Smith numește valoarea de utilitate, dar nu dublu cantitatea de valoare și, prin urmare, d-l Say nu poate avea dreptate când consideră sinonimi termenii de valoare, bogăție și utilitate. Într-adevăr, sunt multe pasaje din lucrarea d-lui Say la care m-aș putea referi cu folos pentru susținerea tezei mele relativ la diferența esențială dintre valoare și bogăție, deși trebuie să mărturisesc că sunt și alte pasaje în care el susține o teorie cu totul contrarie. Mi-este imposibil să pun de acord aceste pasaje contradictorii. Le arăt, deci, punându-le față în față, pentru ca d-l Say, dacă îmi va face cinstea să ia în seamă aceste observații ale mele cu ocazia unei noi ediții a lucrării dumisale, să dea explicațiile necesare, care să înlăture greutatea pe care mulți alții, ca și mine, o întâmpină când vor să expună teoriile sale.

1. Schimbând între ele două produse, noi nu schimbăm, de fapt, decât serviciile productive care au servit la crearea lor (pag. 504).

2. Nu există scumpete reală decât aceea care provine din costul de producție. Un lucru realmente scump este acela care costă mult pentru a fi produs (pag. 497).

3. Valoarea tuturor serviciilor productive necesare pentru crearea unui produs constituie costul de producție al acelui produs (pag. 505).

4. Utilitatea determină cererea de o marfă, dar costul de producție este ceea ce determină marginile acestei cereri. Când utilitatea ei nu-i ridică valoarea la nivelul costului de producție, marfa aceea nu valorează ce a costat; este o dovadă că aceleași servicii productive ar putea fi întrebuințate pentru obținerea unei mărfi de o valoare superioară. Posesorii de fonduri productive, adică aceia care dispun de mijloace de muncă, de capital sau de pământ, sunt în mod constant ocupați cu compararea costului de producție cu valoarea mărfurilor produse, sau, ceea ce revine la același lucru, cu compararea valorii diferitelor mărfuri între ele. Într-adevăr, costul de producție nu este altceva decât valoarea serviciilor productive utilizate pentru a obține un produs; iar valoarea unui serviciu productiv nu e altceva decât valoarea articolului produs. Valoarea unui articol, valoarea serviciului productiv, valoarea costului de producție sunt toate, prin urmare, valori similare, ori de câte ori lucrurile își urmează cursul lor natural.

5. Valoarea veniturilor crește din momentul în care ele produc – nu importă prin ce mijloace – o mai mare cantitate de bunuri.

6. Prețul este măsura valorii lucrurilor, și valoarea lor este măsura unității lor (vol. II, pag. 4).

7. Schimburile făcute liber arată, pentru timpul, locul și starea socială în care ne găsim, valoarea pe care oamenii o dau lucrurilor pe care le schimbă între ei (pag. 466).

8. A produce înseamnă a crea valori, dând utilitate unui lucru, sau mărind utilitatea lui, şi prin aceasta creând o cerere pentru acest lucru, ceea ce constituie prima cauză a valorii lui (vol. II, pag. 487).

9. Utilitatea creată constituie un produs. Valoarea de schimb care rezultă din aceasta este numai măsura acelei utilităţi, măsura produsului creat (pag. 490).

10. Utilitatea pe care oamenii dintr-o anumită ţară recunosc că o are un lucru nu poate fi apreciată decât prin preţul pe care aceşti oameni îl dau pentru el (pag. 502).

11. Preţul este măsura utilităţii pe care un lucru îl are conform judecăţii oamenilor, a mulţumirii pe care ei o au consumând acel lucru, pentru că ei nu ar consuma acel lucru dacă cu preţul pe care îl plătesc pentru el ar putea obţine alt lucru care să le dea o mulţumire mai mare (pag. 506).

12. Cantitatea de alte lucruri pe care o persoană o poate obţine în schimbul bunului de care ea doreşte să se lipsească este întotdeauna o valoare incontestabilă (vol. II, pag. 4).

Dacă nu există scumpete decât aceea care rezultă din costul de producţie (vezi 2), cum se poate zice că o marfă îşi măreşte valoarea (vezi 5), dacă costul ei de producţie nu e mărit? Şi numai pentru că ea poate fi schimbată contra unei mai mari cantităţi de marfă mai ieftină – contra unei mai mari cantităţi de marfă al cărei cost de producţie s-a micşorat? Când eu dau de 2.000 de ori mai mult postav pentru o livră de aur decât pentru o livră de fier, este aceasta o probă că eu cred că aurul e de două mii de ori mai util decât fierul? Desigur că nu. Aceasta dovedeşte numai, după cum admite şi d-l Say (vezi 4), că costul de producţie al aurului este de două mii de ori mai mare decât costul de producţie al fierului. Dacă costul de producţie al celor două metale ar fi identic, eu aş plăti acelaşi preţ pentru ele; dar, dacă utilitatea ar fi măsura valorii, e probabil că eu aş plăti mai mult pentru fier. Concurenţa producătorilor care „sunt constant ocupaţi cu compararea costului de producţie cu valoarea mărfurilor produse" (vezi 4) este factorul care reglementează valoarea diferitelor mărfuri. Dacă, prin urmare, eu dau 1 shilling pentru o pâine şi 21 pentru o guinee, aceasta nu înseamnă că, după socoteala mea, aceasta este măsura comparativă a utilităţii lor.

În Nr. 4 d-l Say susţine, aproape fără nici o deosebire, teoria pe care o susţin şi eu în privinţa valorii. Între serviciile productive el cuprinde serviciile aduse de sol, de capital şi de muncă; între acestea eu pun numai capitalul şi munca, şi las completamente la o parte solul. Deosebirea dintre noi se naşte din ideea diferită pe care o avem în privinţa rentei: eu o consider întotdeauna ca rezultând dintr-un monopol parţial, care nu reglementează realmente niciodată preţul, ci este mai curând un efect al acestuia. Dacă toţi

proprietarii ar renunța la rentă, eu cred că prețul produselor agricole nu s-ar micșora, pentru că există întotdeauna o anumită porțiune din produsele solului pentru care nu se plătește, și nu poate să se plătească, rentă, aceasta datorită faptului că surplusul de produse abia ajunge pentru acoperirea profitului capitalului.

Pentru a încheia, deși nimeni nu prețuiește mai mult ca mine avantajele care rezultă pentru consumatorii de toate categoriile din reala abundență și ieftinătate a mărfurilor, nu pot fi de acord cu d-l Say când socotește valoarea unui bun după cantitatea de alte bunuri cu care el poate fi schimbat. Eu sunt de aceeași părere cu un foarte distins scriitor, d-l Destutt de Tracy, care zice că: „a măsura un lucru este a-l compara cu o cantitate determinată din acel lucru pe care îl luăm ca unitate de comparație, ca unitate de măsură. A determina o lungime, o greutate, o valoare este, prin urmare, a găsi câți metri, grame, franci cuprind acestea, într-un cuvânt, câte unități de același fel". Un franc nu este o măsură a valorii pentru nimic altceva decât pentru o cantitate de același metal din care sunt făcuți francii, în afară de cazul când și francii, și lucrul de măsurat pot fi comparați cu o altă măsură care le este comună. Aceasta cred că se poate face, pentru că ambele sunt rezultatul muncii și, prin urmare, munca este o măsură comună cu care se poate măsura și valoarea lor reală, ca și valoarea lor relativă. Aceasta îmi pare că este, și sunt fericit să o spun, și părerea d-lui Destutt de Tracy[1].

El zice: „Deoarece e cert că facultățile noastre fizice și morale sunt singura bogăție cu care ne naștem, exercitarea acestor facultăți, adică munca sub orice formă, este singura noastră comoară de la obârșie. Numai prin această exercitare se pot crea întotdeauna toate lucrurile pe care le numim bogăție, acelea care ne sunt cele mai necesare, ca și acelea care ne sunt cele mai plăcute. Este cert, de asemenea, că toate aceste lucruri reprezintă numai munca prin care ele au fost produse, și că, dacă au o valoare, sau chiar două valori distincte, ele nu pot dobândi aceasta decât din munca din care ele emană".

D-l Say, vorbind despre calitățile și imperfecțiunile marii lucrări a lui Adam Smith, îi impută, ca o greșeală, că „el atribuie exclusiv muncii omului puterea de a produce valori. O analiză mai exactă ne arată că acele valori sunt datorate acțiunii muncii, sau, mai bine zis, industriei omului combinată cu acțiunea acelor agenți pe care îi produce natura, și cu aceea a

1. *Elements d'Ideologie*, vol. IV, pag. 90. În această lucrare d-l de Tracy a prezentat un tratat folositor și bine întocmit asupra principiilor generale ale economiei politice, și îmi pare rău că trebuie să adaug că el întărește, prin autoritatea lui, definițiile pe care le-a dat d-l Say cuvintelor „valoare", „bogăție" și „utilitate".

capitalului. Necunoaşterea acestui principiu l-a împiedicat de a stabili adevărata teorie a rolului maşinilor în producţia bogăţiilor".

Contrar părerii d-lui Adam Smith, d-l Say, în capitolul al patrulea, vorbeşte despre valoarea pe care agenţii naturali, precum sunt: soarele, aerul, presiunea atmosferică, o dau lucrurilor, înlocuind munca omului, şi câteodată lucrând împreună cu el la producerea acestora[1].

Dar aceşti agenţi naturali, deşi măresc mult *valoarea de utilitate* a unui lucru, nu măresc niciodată valoarea lui de schimb, şi despre aceasta vorbeşte d-l Say. Îndată ce prin ajutorul maşinilor, sau prin cunoştinţele noastre de fizică, forţăm agenţii naturali să facă lucrul care mai înainte era făcut de om, valoarea de schimb a acelui produs scade în consecinţă. Dacă trebuiau zece oameni ca să învârtească o moară de grâu, şi dacă se descoperă că cu ajutorul vântului sau al apei munca acelor oameni poate fi cruţată, făina, care este în parte produsul muncii acelei mori, va pierde imediat din valoare, în proporţie cu cantitatea de muncă cruţată; iar societatea va deveni mai bogată, cu valoarea lucrurilor pe care munca celor zece oameni o putea produce, fără ca fondurile destinate susţinerii lucrătorilor să fi suferit prin aceasta vreo micşorare. D-l Say neglijează în mod constant diferenţa esenţială dintre valoarea de utilitate şi valoarea de schimb.

D-l Say acuză îl pe d-l Smith de a fi neglijat valoarea pe care agenţii naturali şi maşinile o dau lucrurilor, pentru că el consideră că valoarea tuturor lucrurilor derivă din munca omului; dar mie mi se pare că această învinuire nu este îndreptăţită, pentru că Adam Smith nu subevaluează serviciile pe care aceiaşi agenţi naturali şi maşinile ni le aduc, dar el caracterizează,

1. Primul om care a ştiut să topească metalele cu ajutorul focului nu este creatorul valorii pe care acest procedeu o adaugă metalului topit. Această valoare este rezultatul acţiunii fizice a focului adăugată la munca şi capitalul celor ce se folosesc de acest procedeu.

„Din cauza acestei erori Smith a tras această concluzie falsă, că valoarea tuturor produselor reprezintă munca recentă sau mai veche a omului, *sau, cu alte cuvinte, că bogăţia nu e altceva decât muncă acumulată; din care, printr-o a doua concluzie, tot atât de falsă, rezultă că munca este singura măsură a bogăţiei, sau a valorii produselor*" (cap. IV, pag. 31).

Aceste concluzii, cu care încheie d-l Say, sunt ale lui, şi nu ale doctorului Smith; ele sunt corecte dacă nu se face nici o distincţie între valoare şi bogăţie, şi în acest pasaj d-l Say nu face nici una; dar, deşi Adam Smith, care a arătat că bogăţia constă din abundenţa obiectelor de primă necesitate, a celor de confort şi a celor de agrement din viaţă, ar fi admis că maşinile şi agenţii naturali pot contribui în mare măsură la bogăţia unei ţări, el nu ar fi admis că aceştia contribuie cu ceva la valoarea acelei bogăţii.

cu multă justețe, natura valorii pe care acești agenți o adaugă lucrurilor. Ei sunt folositori prin faptul că măresc cantitatea produselor, și pentru că contribuie la bogăția noastră mărind valoarea de utilitate; dar, deoarece ei își fac munca lor în mod gratuit, căci noi nu plătim nimic pentru folosința aerului, a căldurii și a apei, ajutorul pe care ni-l dau ei nu mărește întru nimic valoarea de schimb.

CAP. XXI

EFECTELE ACUMULĂRII ASUPRA PROFITULUI ȘI ASUPRA DOBÂNZII

Din cele spuse despre profitul capitalului reiese că nici o acumulare de capital nu micșorează în mod permanent profitul decât dacă există o cauză permanentă pentru ridicarea salariilor. Dacă fondurile pentru susținerea lucrătorilor ar fi dublate, triplate sau cvadruplate, nu ar fi greu de procurat brațele de muncă care pot fi utilizate cu ajutorul acestor fonduri; dar, din cauza greutății tot mai mari de a spori continuu cantitatea de alimente, nu s-ar putea întreține din același fond același număr de lucrători ca înainte. Dacă articolele de primă necesitate utilizate de lucrători ar putea fi și ele sporite cu aceeași ușurință, nici o schimbare permanentă în nivelul profitului sau al salariilor nu s-ar mai putea face, oricare ar fi suma capitalului ce s-ar acumula. În mod constant, însă, Adam Smith atribuie scăderea profitului acumulării capitalului și concurenței care rezultă din aceasta, fără să țină seamă vreodată de greutatea crescândă de a procura hrană pentru numărul în plus de lucrători pe care acest capital adițional îl poate utiliza. „Creșterea capitalului", zice el, „care ridică salariile, tinde să micșoreze profitul. Când capitalurile multor comercianți bogați sunt aduse în aceeași ramură de comerț, concurența lor naturală tinde, bineînțeles, să micșoreze profitul; și, când capitalurile s-au mărit în mod egal în toate ramurile de comerț ale aceleiași societăți, aceeași concurență trebuie să producă aceleași efecte în toate." Adam Smith vorbește aici despre o ridicare de salarii, dar aceasta e o ridicare de salarii temporară, care e provocată de o sporire de fonduri înainte de a fi survenit o sporire a populației; și pare că el nu a observat că, pe măsură ce capitalul crește, cantitatea de muncă de îndeplinit prin ajutorul acestui capital se mărește în aceeași proporție. D-l Say a arătat, însă, într-un mod cât se poate de bine, că nu există capital, oricât de mare ar fi el, care să nu poată fi întrebuințat într-o țară, pentru că cererea de produse nu este limitată decât de producție. Nimeni nu produce decât pentru a consuma sau a vinde, și nimeni nu vinde vreodată decât din dorința de a cumpăra un alt lucru, care îi poate fi de un folos imediat, sau care poate contribui la o producție viitoare. Producând, prin urmare, el devine, necesarmente, sau consumatorul propriilor sale produse, sau cumpărătorul și consumatorul produselor unei alte persoane.

Nu putem crede că producătorul va rămâne mult timp greșit informat în privința mărfurilor celor mai avantajoase de produs pentru a atinge scopul

urmărit, adică posedarea altor bunuri; și, prin urmare, nu este probabil că el va continua să producă mărfuri pentru care nu există nici o cerere[1].

Nu poate, deci, exista într-o țară capital acumulat care să nu poată fi utilizat în mod productiv; aceasta, până ce salariile cresc atât de mult din cauza scumpirii obiectelor de primă necesitate, și rămâne atât de puțin pentru profit, încât nu mai există motiv pentru acumulare[2].

Atât timp cât profitul e mare, oamenii au motiv să acumuleze. Atât timp cât un om mai are vreo dorință nesatisfăcută, el va avea nevoie de încă alte bunuri; și cererea lui va fi efectivă atâta timp cât el va poseda o nouă valoare de oferit în schimbul acelor bunuri. Dacă i s-ar da unui om, care are un venit anual de £100.000, încă £10.000, el nu le-ar ține încuiate într-un cufăr, ci sau ar cheltui cele £10.000 în plus, sau le-ar întrebuința în mod productiv, sau le-ar împrumuta unei alte persoane în același scop; în oricare dintre aceste cazuri, cererea s-ar mări, deși aceasta s-ar face în scopuri diferite. Dacă el ar spori cheltuielile sale cererea sa efectivă ar fi, probabil, pentru clădiri, mobilă sau orice alt lucru de agrement. Dacă el ar întrebuința cele 10.000 lire în mod productiv, cererea lui efectivă ar fi pentru alimente, îmbrăcăminte sau materii prime, ceea ce ar putea da de lucru la noi lucrători. Și aceasta este tot o cerere[3]. Nu se cumpără produse decât cu alte produse,

---

1. Adam Smith citează Olanda ca exemplu de țară în care scăderea profitului este datorată acumulării de capitaluri și, ca o consecință a acestui lucru, supraabundenței de capital în toate întreprinderile. „Statul se împrumută acolo cu 2%, și particularii care se bucură de credit solid, cu 3%". Dar trebuie să amintim că Olanda este forțată să importe aproape tot grâul pe care îl consumă, și că, punând impozite grele pe obiectele de primă necesitate ale lucrătorilor, ea a ridicat salariile acestora. Aceste fapte explică îndeajuns nivelul scăzut al profitului și al dobânzii în Olanda.
2. Este aceasta perfect de acord cu principiul stabilit de d-l Say? „Cu cât sunt mai multe capitaluri disponibile față de posibilitățile de întrebuințare ale acestor capitaluri, cu atât dobânda capitalurilor împrumutate scade" (vol. II, pag. 108). Dacă capitalurile, oricât de mari ar fi ele, pot întotdeauna găsi întrebuințare într-o țară, cum se poate zice că sunt prea multe în comparație cu posibilitățile lor de întrebuințare?
3. Adam Smith zice că: „Atunci când producția unei anumite ramuri industriale depășește cererea acelei țări, surplusul trebuie trimis în străinătate și schimbat contra unui lucru care se cere în țară. *Fără un astfel de export, o parte din munca productivă a țării ar înceta, și valoarea producției anuale s-ar micșora.* Solul și munca Marii Britanii produc în general mai mult grâu, mai multe stofe de lână și mai multe mărfuri de fier decât se cere pe piața internă. Surplusul lor, prin urmare, trebuie trimis în străinătate și schimbat contra mărfurilor cerute în țară. Numai printr-un export de acest fel acest surplus poate dobândi valoarea suficientă pentru a despăgubi de munca și cheltuiala provocată de producerea lor". Am

sau cu servicii; moneda nu e decât mijlocul prin care se efectuează schimbul. Se poate întâmpla să se producă o anumită marfă în prea mare cantitate, şi să fie o supraîncărcare a pieţei cu această marfă, aşa încât ea să nu poată înapoia capitalul cheltuit la fabricarea ei, dar aceasta nu se poate întâmpla cu toate mărfurile. Cererea de grâu este limitată de numărul gurilor care trebuie să-l mănânce; cererea de ghete şi haine, de numărul persoanelor care trebuie să le poarte; dar, deşi o societate, sau o parte dintr-o societate, poate să aibă atâta grâu, sau atâtea pălării şi ghete câte este în stare sau doreşte să consume, aceasta nu se poate spune de toate lucrurile produse de natură sau de artă. Unii oameni ar consuma mai mult vin dacă ar putea să şi-l procure. Alţii, având destul vin, ar dori să aibă mobilă mai multă sau mai frumoasă. Alţii ar dori să-şi înfrumuseţeze proprietăţile sau să-şi mărească locuinţele. Dorinţa de a face toate acestea, sau o parte din aceste lucruri, se găseşte în sufletul fiecărui om; lipsesc doar mijloacele de realizare, şi nimic nu dă aceste mijloace decât o sporire a producţiei. Dacă aş putea dispune de hrană şi de cele necesare, nu mi-ar trebui mult timp până să găsesc lucrătorii care m-ar pune în posesia unora dintre bunurile cele mai folositoare mie, sau cele mai dorite de mine.

Dacă această producţie mărită şi cererea care decurge din ea fac să nu scadă profitul, depinde numai de ridicarea salariilor; şi ridicarea salariilor, în afară de o scurtă perioadă, de uşurinţa producerii de alimente şi de cele necesare pentru muncitori. Am spus „în afară de o perioadă scurtă", pentru că nu este principiu mai bine stabilit decât acela că numărul lucrătorilor trebuie finalmente să fie în proporţie cu mijloacele cu care li se asigură existenţa.

Există numai un caz, şi acela numai temporar, în care acumularea de capital întovărăşită de un preţ scăzut al alimentelor poate scădea profitul; aceasta se întâmplă atunci când fondurile pentru întreţinerea lucrătorilor cresc mult mai repede decât creşte populaţia. În cazul acesta, salariile vor

---

fi aplecaţi să credem, după cele afirmate în acest pasaj de mai sus, că Adam Smith conchide că noi ne simţim obligaţi să producem un surplus de grâu, de stofe de lână şi de mărfuri de fier şi că capitalul care le produce nu ar putea fi folosit în alt mod. Este, însă, întotdeauna o chestiune de alegere felul în care un capital urmează să fie întrebuinţat şi, prin urmare, nici un fel de marfă nu poate fi produsă într-o cantitate prea mare; pentru că, dacă aceasta s-ar întâmpla, acel produs ar scădea sub preţul lui natural şi capitalul ar fi retras şi i s-ar da o altă întrebuinţare. Nimeni nu a arătat cu mai multă competenţă decât Adam Smith tendinţa capitalului de a fugi din industriile în care mărfurile produse nu despăgubesc prin preţul lor de cheltuielile făcute, plus profitul obişnuit, pentru producerea şi punerea lor pe piaţă. Vezi cap. X, Cartea I.

fi ridicate și profitul – scăzut. Dacă toți oamenii s-ar lipsi de obiecte de lux, și nu s-ar gândi decât la acumularea de capital, s-ar putea produce o cantitate de lucruri necesare care să nu poată fi consumate imediat. S-ar putea, desigur, ca astfel de mărfuri, limitate ca număr, să fie în așa abundență pe piață, încât să nu existe cerere pentru o cantitate în plus, și nici profit la întrebuințarea de noi capitaluri în același scop. Dacă oamenii nu mai consumă, ei nu mai produc. Această afirmație nu este în contradicție cu principiul general. Într-o țară ca Anglia, de exemplu, este greu de presupus că ar putea exista motive ca întregul capital și întreaga muncă a țării să fie consacrate exclusiv producerii de obiecte de primă necesitate.

Când negustorii își angajează capitalurile lor în comerțul extern, sau în comerțul de transporturi, ei fac aceasta numai în urma unei alegeri, și nu din necesitate. Fac aceasta pentru că profitul lor va fi astfel ceva mai mare decât în comerțul intern.

Adam Smith a observat cu dreptate „că dorința de hrană este limitată în fiecare individ de capacitatea strâmtă a stomacului lui, dar dorința de obiecte de confort și de decorație a caselor, a hainelor, a vehiculelor, pare că nu are nici o limită sau margine". Natura, prin urmare, a limitat necesarmente cantitatea de capital care poate fi angajat cu un profit, într-un anumit timp, în agricultură, dar ea nu a pus nici o limită capitalului care poate fi întrebuințat pentru procurarea „obiectelor de confort și de decorație" din viață. Ceea ce căutăm întotdeauna e să ne procurăm cât mai multe dintre aceste mulțumiri, și numai pentru că comerțul extern, sau comerțul de transporturi, poate realiza mai ușor acest scop, oamenii preferă aceste operațiuni fabricării în țară a acelor obiecte, sau a altora cu care acele obiecte pot fi înlocuite. Dacă, totuși, din cauza anumitor circumstanțe, am fi împiedicați să angajăm capitalul nostru în comerțul extern sau în comerțul de transporturi, noi l-am întrebuința, deși în mod mai puțin avantajos, în țară; și, atâta timp cât nu există limită pentru dorința de „obiecte de confort și de decorație a caselor, a hainelor, a vehiculelor și a mobilelor", nu poate exista limită pentru capitalul întrebuințat la procurarea acestora, în afară de limita puterii noastre de a întreține lucrătorii care trebuie să le producă.

Adam Smith vorbește, însă, de comerțul de transporturi ca de unul care se face nu în urma unei alegeri, ci din necesitate; ca și cum capitalul angajat în el ar rămâne steril dacă nu ar fi întrebuințat în acest fel, ca și cum capitalul din comerțul intern ar putea să se reverse în afară dacă nu ar fi menținut în anumite limite. „Când stocul de capital al unei țări", zice el, „a crescut în așa măsură *încât nu mai poate fi întrebuințat în întregime pentru necesitățile de consum ale unei țări sau pentru a susține munca productivă*

a acelei ţări, surplusul de capital se revarsă natural în comerţul de transporturi şi este întrebuinţat pentru aducerea aceloraşi servicii în ţări străine.

Se cumpără anual aproape 96.000 de hogheads de tutun cu o parte din surplusul de produse ale industriei britanice. Dar necesităţile Marii Britanii nu trec de, poate, 14.000. Dacă restul de 82.000, prin urmare, nu ar putea fi *exportate şi schimbate contra unor mărfuri care se cer mai mult în ţară, importul acestora ar înceta imediat, şi cu aceasta ar înceta şi munca productivă a tuturor acestor lucrători ai Marii Britanii care sunt acum întrebuinţaţi la fabricarea acelor mărfuri cu care se cumpără în fiecare an cele 82.000 de hogheads*." Nu s-ar putea, însă, ca această porţiune din munca productivă a Marii Britanii să fie întrebuinţată la producerea altor feluri de marfă, de care să fie mai mare nevoie în ţară? Şi, dacă nu s-ar putea, n-am putea noi întrebuinţa această muncă productivă, deşi în mod mai puţin avantajos, la fabricarea mărfurilor cerute în ţară, sau, cel puţin, a acelora cu care aceste mărfuri ar putea fi înlocuite? Dacă am avea nevoie de catifele, n-am putea încerca să facem catifele; şi, dacă n-am putea izbuti, n-am putea noi face mai multă stofă, sau alte lucruri pe care le dorim?

Fabricăm mărfuri şi cu acestea cumpărăm alte mărfuri din străinătate, pentru că astfel putem obţine o cantitate mai mare decât am putea avea fabricându-le în ţară. Să fim lipsiţi de posibilitatea acestui comerţ, şi vom fabrica imediat din nou aceste mărfuri de care avem nevoie. Dar această părere a lui Adam Smith este în contradicţie cu toate teoriile lui generale referitoare la această chestiune. „Dacă o ţară străină ne poate procura o marfă mai ieftină decât o putem face noi înşine, să o cumpărăm mai bine din acea ţară cu o parte din produsul acelei industrii a noastre în care noi excelăm. *Industria generală a unei ţări, fiind în proporţie cu capitalul care îi dă naştere*, nu va descreşte din această cauză; ci va fi numai lăsată să-şi găsească singură felul în care se poate exercita pentru a da rezultatul cel mai avantajos."

Şi iarăşi: „Aceia, prin urmare, care pot dispune de mai multe alimente decât pot consuma, sunt întotdeauna gata să dea acel surplus sau, ceea ce revine la acelaşi lucru, valoarea lui, în schimbul altor feluri de mulţumiri. Tot ceea ce rămâne după satisfacerea unor cerinţe necesarmente limitate e dat în schimbul a ceea ce răspunde unor dorinţe ce nu pot fi satisfăcute niciodată şi care par fără limită. Săracii, pentru a obţine hrană, muncesc ca să satisfacă fanteziile celor bogaţi; şi, ca să fie siguri că o obţin, concurează între ei în materie de preţ şi de calitate a lucrului de efectuat. Numărul de muncitori creşte o dată cu creşterea cantităţii de alimente, sau cu îmbunătăţirile tot mai mari aduse culturii pământului; şi, cum natura ocupaţiilor lor e susceptibilă de cea mai mare diviziune a muncii, cantitatea de materii pe

care ei o pot folosi crește într-o proporție mult mai mare decât numărul lor. De aici se naște cererea de tot felul de materii întrebuințate pentru fabricarea obiectelor utile sau de decorațiune a clădirilor, a îmbrăcămintei, a vehiculelor sau a mobilelor; cererea de fosile și de minerale conținute în sânul pământului, de metale și de pietre prețioase".

Urmează, deci, din aceste afirmații, că cererea nu are nici o limită – nici o limită pentru întrebuințarea capitalului, atâta timp cât el aduce un profit, și că, oricât de mare ar deveni capitalul, nu există motiv plauzibil pentru o scădere a profitului decât o ridicare de salarii și că, în plus, se poate spune că singura cauză permanentă pentru ridicarea salariilor este greutatea tot mai mare de a procura hrană și cele necesare pentru numărul tot mai mare de lucrători.

Adam Smith a observat cu dreptate că este extrem de greu de a determina nivelul profitului capitalului. „Profitul este atât de fluctuant încât chiar într-o anumită ramură de comerț, și cu atât mai mult în diversele ramuri ale comerțului în general, este greu de stabilit termenul de mijloc. A judeca cu un anumit grad de precizie despre ce a fost altădată, sau în depărtate epoci, trebuie să fie cu totul imposibil." Totuși, deoarece este evident că se va plăti scump folosința banilor când putem câștiga mult prin mijlocul lor, el crede că „dobânda curentă de pe piață ne poate ajuta să ne facem o oarecare idee despre nivelul profitului, și că istoricul dobânzii ni-l poate indica pe acela al profitului". Fără îndoială, dacă s-ar putea ști cu precizie, pentru un timp destul de îndelungat, dobânda curentă de pe piață, noi am avea un criteriu destul de corect cu ajutorul căruia să ne putem da seama de istoricul profitului.

Dar în toate țările, din cauza noțiunilor greșite de economie politică, statul a intervenit pentru a împiedica să se facă stabilirea dobânzii în mod liber și echitabil, amendând greu și ruinător pe toți cei care luau o dobândă mai mare decât cea fixată de lege. Legile acestea sunt, probabil, eludate în toate țările, dar istoria ne învață prea puțin în această privință, ea ne arată mai cu seamă dobânda legală și fixă, și nu dobânda curentă de pe piață.

În timpul ultimului război, bonurile de tezaur și bonurile maritime[1] au fost atât de scăzute încât cumpărătorii unor astfel de efecte au putut obține 7% și 8%, și chiar o dobândă mai mare, la capitalul lor. S-au făcut împrumuturi de stat cu o dobândă ce trecea peste 6%, și particularii au fost adesea forțați, prin mijloace indirecte, să plătească mai mult de 10% ca dobândă; totuși, în aceeași epocă dobânda legală a fost, fără excepție, 5%. Se poate, deci, deduce prea puțin din ceea ce se știe despre dobânda fixă și legală, când vedem că ea poate diferi atât de mult de dobânda curentă. Adam Smith

1. Exchequer and Navy Bills.

ne spune că, din al 37-lea an de domnie al lui Henric al VIII-lea până în al 21-lea an de domnie al lui Iacob I, dobânda legală a fost continuu 10%. Îndată după Restaurație, ea a fost redusă la 6%, și în timpul celui de al 12-lea an de domnie al reginei Ana, la 5%. El crede că dobânda legală a urmat și nu a precedat celei curente. Înainte de războiul cu America, statul se împrumuta plătind 3%, și în capitală, ca și în multe alte părți din regat, oamenii cu credit solid se împrumutau plătind 3 ½, 4 și 4 ½ %.

Dobânda, deși în ultimă instanță în mod permanent determinată de profit, este, totuși, supusă unor variații temporare din alte cauze. Cu fiecare fluctuație a cantității și a valorii monedei, prețurile mărfurilor variază. Ele variază, de asemenea, după cum am arătat deja, din cauza schimbării de raport între cerere și ofertă, deși se poate să nu fie nici mai mare ușurință, nici mai mare greutate de producție. Când prețurile scad pe piață din cauza abundenței de mărfuri, din cauza unei cereri mai mici, sau din cauza ridicării valorii monedei, un fabricant păstrează, fără îndoială, o cantitate de marfă neobișnuit de mare în magaziile lui, nefiind dispus să vândă pe prețuri derizorii. Pentru a face față plăților obișnuite pe care le are de efectuat și pe care până în acel moment el le efectuase din vânzarea mărfurilor sale, el caută să se împrumute pe credit, și este adesea forțat să plătească o dobândă mare. Aceasta, însă, durează foarte scurt timp, fiindcă sau prevederile fabricantului sunt întemeiate, și prețul mărfurilor lui se ridică, sau el află că scăderea cererii este permanentă, și el atunci nu mai caută să reziste cursului pe care l-a luat comerțul; prețurile scad, și moneda, ca și dobânda, își recapătă reala lor valoare. Dacă, prin descoperirea unei noi mine, prin abuzul băncilor, sau din orice altă cauză, cantitatea de monedă crește în mod considerabil, efectul ultim al acestui lucru este de a ridica prețurile mărfurilor în proporție cu sporirea monedei; dar există, probabil, întotdeauna un interval de timp în care dobânda suferă o oarecare variație.

Prețul fondurilor publice nu este un indiciu cert după care să se judece cursul dobânzii. În timp de război, piața monetară este atât de aglomerată din cauza împrumuturilor continue ale statului încât, înainte ca prețul rentei să se fi stabilit la nivelul cuvenit, survine o nouă operațiune financiară, sau renta este influențată de noi evenimente politice în perspectivă. În timp de pace, din contra, operațiunile de amortizare, greutatea pe care o resimt unii oameni de a trece capitalurile lor dintr-o întreprindere cu care s-au obișnuit, pe care o cred sigură și în care dividendele le sunt plătite cu cea mai mare regularitate, într-altă întreprindere, ridică prețul rentei și, în consecință, scade dobânda valorilor sub prețul general curent. Trebuie să observăm, de asemenea, că statul plătește dobânzi diferite, după soliditatea rentelor sale. În timp ce o rentă de stat în valoare de £100 cu 5% se vinde cu £95,

un bilet de tezaur de £100 se vinde câteodată cu £100 5s., cu toate că acest bilet nu primește o dobândă anuală mai mare de £4 11s. 3d. Unul dintre aceste efecte publice aduce cumpărătorului, la prețurile menționate, o dobândă mai mare de 5 ¼ %, celălalt – abia ceva mai mult de 4 ¼. Bancherii au nevoie de o anumită cantitate de astfel de bilete de tezaur, ele oferind un plasament sigur și negociabil. Dacă cantitatea lor ar depăși cu mult această cerere, ele s-ar deprecia tot atât cât împrumutul de 5%. O rentă care aduce 3% pe an se va vinde întotdeauna, comparativ, la un preț mai ridicat decât cea de 5%; pentru că rambursarea și a uneia, și a celeilalte nu se poate face decât la paritate, adică dând £100 în numerar pentru £100 rentă. Dobânda curentă pe piață poate să scadă la 4%, și în acest caz statul va trebui să ramburseze deținătorului de rentă 5% capitalul la paritate, în afară de cazul când deținătorul ar consimți să primească 4%, sau o dobândă sub 5%. Statul nu ar avea nici un avantaj să ramburseze capitalul deținătorului titlurilor de 3% atâta timp cât dobânda curentă pe piață nu va fi scăzut sub 3% anual. Pentru a plăti dobânda datoriei naționale, se retrag timp de câteva zile, de patru ori pe an, sume mari din circulație. Aceste cereri de monedă, fiind numai temporare, rareori influențează prețurile; ele sunt, în general, acoperite prin plătirea unei dobânzi mai mari[1].

1. „Toate felurile de împrumuturi publice", observă d-l Say, „au inconvenientul de a retrage capitalurile, sau o parte din capitaluri, din întreprinderi productive pentru a le consacra consumațiunii; și, când ele se fac într-o țară *al cărui guvern nu inspiră multă încredere*, ele mai au și inconvenientul de a ridica dobânda capitalului. Cine ar da un împrumut cu 5% pe an agricultorilor, fabricanților și comercianților, când se găsește cineva să plătească o dobândă de 7% sau 8%? Acest fel de venit, care se numește profitul capitalului, se va ridica atunci în dauna consumatorilor. Consumațiunea va scădea din cauza prețului mărfurilor; și celelalte servicii productive vor fi cerute mai puțin și vor fi mai prost plătite. Întreaga națiune, în afară de capitaliști, va suferi de această stare de lucruri." Întrebării „Cine va da un împrumut cu 5% pe an agricultorilor, fabricanților, comercianților când se găsește cineva fără mare credit, gata să plătească o dobândă de 7% sau 8%?" eu îi răspund: orice om prudent și rezonabil. Pentru că dobânda e de 7 sau 8% acolo unde împrumutătorul este expus la un risc extraordinar, este acesta un motiv ca dobânda să fie tot atât de ridicată acolo unde asemenea risc nu există? D-l Say admite că dobânda depinde de nivelul profitului; dar nu urmează de aici că nivelul profitului depinde de dobândă. Primul lucru este cauza, celălalt, efectul, și este imposibil ca vreo împrejurare să poată face ca aceste lucruri să-și ia locul unul altuia.

CAP. XXII

DESPRE PRIME DE EXPORT ȘI PROHIBIȚII LA IMPORT

O primă la exportul de grâu tinde să micșoreze prețul grâului pentru consumatorul străin, dar nu are nici un efect permanent asupra prețului lui pe piața internă.

Să presupunem că, pentru a putea obține profitul capitalului obișnuit și general, prețul grâului este în Anglia de £4 quarterul; în acest caz el nu ar putea fi exportat în acele țări în care grâul se vinde cu £3 15 s. quarterul. Dar, dacă se acordă o primă de 10s. de quarter la export, el se poate vinde pe piața străină cu £3 10s. și, prin urmare, cultivatorul de grâu poate avea același profit, fie că el îl vinde cu £3 10s. pe piața străină, fie că îl vinde cu £4 pe piața internă.

O primă, deci, care ar face să scadă prețul grâului britanic într-o țară străină sub costul de producție din acea țară, ar mări, bineînțeles, cererea de grâu britanic și ar micșora cererea de grâu indigen. Această mărire a cererii de grâu britanic ar ridica câtva timp prețul grâului pe piața internă, și tot în același timp l-ar împiedica să scadă pe piața străină până la punctul la care prima tinde să-l scadă. Dar cauzele care ar opera în felul acesta asupra prețului curent al grâului din Anglia n-ar avea absolut nici un efect asupra prețului lui natural, sau asupra costului lui real de producție. Nu s-ar cere pentru a cultiva grâu nici mai multă muncă, nici mai mult capital, și, prin urmare, dacă profitul fondului fermierului era mai înainte egal cu acela al tuturor celorlalți comercianți, acesta, după ridicarea prețului grâului, va fi cu mult deasupra celorlalte. Ridicând profitul fermierului, prima va lucra ca o încurajare dată agriculturii, și capitalul va fi retras din alte întreprinderi pentru a fi întrebuințat la cultura pământului, până când cererea mai mare de pe piața străină va fi satisfăcută, când prețul grâului va ajunge din nou pe piața internă la prețul lui natural și necesar, și profitul – la nivelul lui obișnuit. Cantitatea mai mare de grâu, operând în același fel pe piața străină, va micșora prețul grâului în țara în care el este exportat, și prin aceasta va reduce profitul exportatorilor la nivelul cel mai scăzut la care exportatorul are vreun avantaj să facă acest comerț.

Ultimul efect, deci, al unei prime la exportul de grâu nu este de a ridica sau de a micșora prețul pe piața internă, ci de a micșora prețul grâului pentru consumatorul străin – cu întreaga sumă a primei, dacă prețul grâului nu a fost mai mic înainte pe piața străină decât pe piața din țară – și într-o

proporție mai mică, dacă prețul de pe piața internă a fost mai ridicat decât cel de pe piața străină.

Un scriitor, tratând în volumul al cincilea al revistei „Edinburgh Review" despre prime la exportul de grâu, a arătat foarte clar efectele acestora asupra cererii interne și a celei externe. El a observat, de asemenea, în mod foarte just, că aceste prime încurajează agricultura din țara exportatoare; dar mie îmi pare că și acesta a făcut aceeași greșeală relativ la acest subiect ca și d-l Smith și cei mai mulți scriitori. El crede că, deoarece prețul grâului este ceea ce determină în ultimă instanță salariile, tot acest preț determină și prețul tuturor celorlalte mărfuri. El spune că prima, „făcând să crească profitul în agricultură, va servi la încurajarea agriculturii; ridicând prețul grâului pentru consumatorii din țară, ea va micșora pentru un timp oarecare puterea lor de a cumpăra acest obiect necesar vieții, și astfel va micșora bogăția lor reală. Este evident, însă, că acest ultim efect va fi temporar: salariile consumatorilor muncitori fiind reglementate mai dinainte de concurență, același principiu le va face să rămână în aceeași proporție ridicând prețul muncii în bani, *și, prin acest mijloc, pe acela al tuturor mărfurilor, până la prețul grâului în bani.* Prima de export, prin urmare, va avea ca rezultat final scumpirea grâului pe piața internă, nu în mod direct, nici prin creșterea cererii pe piața străină, ci prin scumpirea în consecință a prețului real al grâului din țară; *iar această ridicare a prețului în bani, după ce s-a întins la toate celelalte mărfuri, va deveni, bineînțeles, permanentă*".

Dacă, însă, eu am reușit să arăt că prețul mărfurilor nu se ridică din cauza creșterii salariilor în bani, dar că această creștere influențează întotdeauna profitul, urmează că prețul mărfurilor nu se va ridica din cauza primei.

Dar o creștere temporară a prețului grâului, produsă de o cerere mai mare din afară, nu ar avea nici un efect asupra salariilor în bani. Scumpirea grâului este provocată de o concurență urmărind obținerea acelei cantități de grâu care era mai înainte exclusiv destinată pieței interne. Profitul mărindu-se, se vor întrebuința capitaluri mai mari în agricultură, și prin aceasta se va obține o aprovizionare mai mare de grâu; dar, până ce se va fi obținut aceasta, prețul ridicat e absolut necesar pentru a proporționa consumația ofertei, lucru care ar fi împiedicat de o ridicare de salarii. Scumpirea grâului este consecința lipsei lui, și este mijlocul prin care cererea cumpărătorilor din țară este micșorată. Dacă salariile s-ar mări, concurența ar crește și ar fi nevoie de o nouă ridicare a prețului grâului.

În această expunere a efectelor primelor nu am presupus că se întâmplă nimic care să ridice prețul natural al grâului, de care este determinat, în ultimă instanță, prețul lui curent; pentru că nu am presupus că trebuie un surplus de muncă pentru ca pământul să dea o cantitate determinată de produse, și numai acest lucru poate mări prețul lor natural. Dacă prețul

natural al stofei ar fi de 20s. yardul, o cerere mai mare din străinătate ar putea ridica preţul la 25s., sau mai mult, dar profitul postăvarului ar atrage atunci capitalurile în această direcţie, şi, deşi cererea s-ar dubla, tripla sau cvadrupla, s-ar putea obţine până la urmă aprovizionarea necesară, şi postavul ar scădea la preţul lui natural, de 20s. Tot astfel cu aprovizionarea de grâu. Deşi am exporta 200.000, 300.000 sau 800.000 de quarteri anual, grâul ar fi până la urmă produs la preţul lui natural, care nu variază niciodată decât dacă pentru producerea lui e nevoie de un cuantum diferit de muncă.

Poate că în nici o parte din lucrarea d-lui Adam Smith, pe drept atât de renumită, concluziile lui nu sunt susceptibile de a fi contestate mai mult ca în capitolul asupra primelor. În primul rând, el vorbeşte de grâu ca de o marfă a cărei producţie nu poate fi mărită din cauza unei prime de export; el crede în mod constant că influenţa primei se exercită numai asupra cantităţii deja produse, şi că nu e nici un stimulent pentru o producţie mai mare. „În anii de belşug", zice el, „prima provocând un export extraordinar, menţine preţul grâului pe piaţa internă deasupra aceluia la care el ar coborî în mod natural. În anii de lipsă, deşi prima este adesea suspendată, marele export pe care ea l-a provocat în anii de belşug împiedică, totuşi, adesea, mai mult sau mai puţin, ca belşugul dintr-un an să uşureze lipsa din alt an. Şi în anii de belşug, ca şi în anii de lipsă, prin urmare, primele tind necesarmente să ridice preţul în bani al grâului ceva mai sus decât el ar fi putut fi pe piaţa internă."[1]

---

1. Într-alt loc, el zice că, „oricâtă extindere ar da prima vânzărilor în străinătate, această extindere se face în fiecare an în dauna pieţei interne, deoarece fiecare bushel de grâu exportat din cauza primei, şi care n-ar fi fost exportat fără primă, ar fi rămas pe piaţa din ţară să mărească consumul şi să micşoreze preţul acelui articol. Trebuie să observăm că prima pentru grâu, ca şi orice altă primă de export, impune populaţia la două impozite diferite: întâi, impozitul care trebuie plătit pentru achitarea primei, şi al doilea, impozitul care derivă din preţul ridicat al grâului pe piaţa internă, şi care, fiindcă întreaga populaţie este cumpărătoare de grâu, trebuie plătit de întreaga populaţie. Prin urmare, în ceea ce priveşte acest articol, acest al doilea impozit este cel mai greu dintre cele două". „Pentru fiecare cinci shillingi, prin urmare, pe care poporul îi plăteşte pentru acoperirea primului impozit, el trebuie să plătească 6 lire 4 shillingi pentru acoperirea celui de al doilea." „Extraordinarul export de grâu, prin urmare, cauzat de primă, nu numai că micşorează în fiecare an piaţa şi consumul intern în aceeaşi măsură în care se măreşte piaţa şi consumul extern, dar, prin stingherirea populaţiei şi a activităţii ţării, tendinţa sa este de a împiedica şi de a restrânge extensiunea treptată a pieţei interne şi, prin aceasta, încetul cu încetul, de a micşora mai mult decât de a mări întreaga piaţă şi întregul consum de grâu."

Adam Smith pare să-și fi dat perfect de bine seama că exactitatea argumentului său depinde în întregime de faptul de a se ști dacă ridicarea „prețului în bani al grâului, aducând un profit mai mare fermierului, nu aduce prin aceasta și o încurajare pentru producerea de grâu".

„Răspund", zice el, „că aceasta așa ar fi, dacă efectul primei ar fi de a ridica prețul real al grâului, sau de a permite fermierului să întrețină un mai mare număr de lucrători cu aceeași cantitate de grâu, în același mod în care sunt întrebuințați ceilalți lucrători din vecinătatea lui: în mod larg, mediocru, sau sărăcăcios."

Dacă un lucrător n-ar consuma nimic altceva decât grâu, și dacă partea pe care el ar primi-o nu ar reprezenta decât strictul necesar pentru întreținerea lui, s-ar putea susține cu oarecare dreptate că cantitatea dată lucrătorului nu ar putea, în nici un caz, fi redusă – dar salariile în bani câteodată nu se ridică deloc, și ele nu se ridică niciodată în raport cu ridicarea prețului în bani al grâului, pentru că grâul, deși este o parte importantă din consumația lucrătorului, este totuși numai o parte din aceasta. Dacă jumătate din salariul lui ar fi cheltuit pe grâu, și cealaltă jumătate, pe săpun, lumânări, combustibil, ceai, zahăr, îmbrăcăminte etc., mărfuri despre care presupunem că nu se scumpesc, este evident că el ar fi tot atât de bine plătit cu un bushel și jumătate de grâu, când bushelul ar costa 16 s., ca cu doi bushel-i, când prețul acestuia era de 8s.; sau, în bani, cu 24s. față de 16s. de mai înainte. Salariul său s-ar ridica numai cu 50%, deși grâul s-ar ridica cu 100%; și, în consecință, motivul de a consacra capitaluri tot mai mari agriculturii, dacă profitul celorlalte comerțuri ar rămâne același, ar fi destul de serios.

Dar o astfel de ridicare de salarii i-ar face pe fabricanți să-și retragă capitalurile lor din industrii pentru a le întrebuința în agricultură; pentru că, dacă fermierul ridică prețul mărfurilor lui cu 100%, iar salariile, numai cu 50%, industriașul este obligat să ridice și el salariile cu 50%, fără însă să ridice prețul fabricatelor sale, și prin aceasta să aibă o compensație pentru acest surplus de cheltuială. Capitalurile ar fugi, prin urmare, repede din industrie în agricultură, până ce stocul nou de grâu ar coborî iarăși prețul grâului la 8s. bushel-ul și salariile la 16s. pe săptămână. Atunci industriașul ar obține același profit ca agricultorul, și capitalurile din ambele întrebuințări s-ar egala. Acesta este, de fapt, modul în care cultura de grâu este întotdeauna extinsă, și cerințele mereu crescânde ale pieței, satisfăcute. Fondurile pentru susținerea lucrătorilor cresc, și salariile sunt ridicate. Buna lui situație, îndeamnă pe lucrător să se căsătorească – populația crește, și cererea de grâu face ca prețul grâului să se ridice în comparație cu acela al altor lucruri –, se întrebuințează capitaluri mai mari cu profit în agricultură, și ele continuă să abunde, până când cererea devine egală cu oferta, când prețul scade din nou, și profitul agricol revine iarăși la același nivel cu cel industrial.

Dar nu are nici o importanţă în această chestiune dacă salariile sunt staţionare după ridicarea preţului grâului, sau dacă ele se ridică în mod moderat sau enorm, pentru că salariile se plătesc şi de agricultor, şi de industriaş şi, prin urmare, în această privinţă ele trebuie să fie egal influenţate de o ridicare a preţului grâului. Dar ele sunt influenţate în mod neegal în ceea ce priveşte profitul, deoarece agricultorul îşi vinde marfa lui la un preţ ridicat, iar industriaşul şi-o vinde pe a lui la acelaşi preţ ca mai înainte. Neegalitatea de profit este, însă, ceea ce îi îndeamnă întotdeauna pe capitalişti să-şi transfere capitalurile lor dintr-un fel de îndeletnicire într-alta şi, prin urmare, se va produce mai mult grâu şi mai puţine mărfuri fabricate. Mărfurile nu se vor ridica ca preţ din faptul că se vor fabrica mai puţine, deoarece se va obţine o aprovizionare din străinătate în schimbul grâului exportat.

Dacă o primă ridică preţul grâului, ea îl ridică sau nu în comparaţie cu preţul celorlalte mărfuri. În cazul afirmativ, este imposibil să se nege profitul mai mare al agricultorului, precum şi tendinţa de deplasare a capitalurilor, până ce preţul scade din nou din cauza aprovizionării abundente. În cazul negativ, dacă prima nu ridică preţul grâului în comparaţie cu al celorlalte mărfuri, ce rău se poate aduce prin aceasta consumatorului din ţară, în afară de inconvenientul de a plăti impozitul? Dacă industriaşul plăteşte mai scump grâul lui, el este despăgubit prin preţul mai mare la care vinde şi el marfa lui, şi cu care cumpără, în definitiv, grâul.

Greşeala lui Adam Smith are aceeaşi cauză ca şi a scriitorului de la „Edinburgh Review"; pentru că amândoi cred că preţul în bani al grâului reglementează preţul tuturor celorlalte produse naţionale[1]. „El determină", zice Adam Smith, „preţul în bani al muncii, care trebuie să fie întotdeauna aşa încât să-i permită lucrătorului să cumpere o cantitate de grâu suficientă pentru întreţinerea lui şi a familiei lui, în mod larg, modest sau sărăcăcios, după cum cel care îl întrebuinţează îi poate oferi această întreţinere, lucru care depinde de starea în care se găseşte societatea, de progres, de staţionare sau de regres. Reglementând preţul în bani al tuturor celorlalte părţi din produsul brut al solului, el îl reglementează şi pe acela al materiilor prime din aproape toate industriile. Reglementând preţul în bani al muncii, el îl reglementează pe acela al artei şi industriei manufacturiere; şi, reglementând ambele aceste preţuri, el îl reglementează pe acela al întregii industrii. *Preţul în bani al muncii, şi a tot ce este produsul fie al solului, fie al muncii, trebuie necesarmente să se ridice sau să scadă în proporţie cu preţul în bani al grâului.*"

Am încercat deja să arăt cât de eronată este această părere a lui Adam Smith. Considerând scumpirea tuturor mărfurilor ca o consecinţă inevitabilă

1. Acelaşi lucru este susţinut şi de d-l Say (vol. II, pag. 335).

a scumpirii grâului, el argumentează ca și când nu ar mai exista nici un fond din care să se acopere această cheltuială suplimentară. El uită complet de profit, a cărui micșorare creează acest fond, fără a mări prețul mărfurilor. Dacă această părere a doctorului Smith ar fi bine întemeiată, aceasta ar însemna că profitul nu ar putea scădea realmente niciodată, oricare ar fi acumularea de capital. Dacă, atunci când salariile se ridică, fermierul ar putea să ridice prețul grâului lui, și tot astfel ar putea și postăvarul, pălărierul, cizmarul și oricare alt fabricant să ridice prețul mărfurilor lor, în proporție cu ridicarea salariilor, atunci, deși toate aceste prețuri socotite în bani s-ar ridica, mărfurile, totuși, ar avea aceeași valoare relativă unele față de celelalte. Fiecare dintre acești fabricanți ar putea cumpăra aceeași cantitate de mărfuri ca înainte de la ceilalți fabricanți, și, deoarece mărfurile, și nu banii, sunt acelea ce constituie bogăția, restul nu ar conta pentru ei. Toată scumpirea materiilor prime și a mărfurilor nu i-ar lovi decât pe aceia a căror bogăție constă din aur și argint, sau al căror venit anual ar fi plătit cu o cantitate de astfel de metale, în formă de lingou sau de monedă. Să presupunem că folosirea banilor este cu totul părăsită și că tot comerțul se face prin schimburi în natură. Ar putea oare valoarea de schimb a grâului, în aceste împrejurări, să se ridice față de celelalte produse? Dacă se răspunde afirmativ, atunci nu este adevărat că valoarea grâului determină valoarea celorlalte produse; pentru că pentru aceasta ar trebui ca valoarea grâului să nu poată varia în raport cu celelalte produse. Dacă se răspunde negativ, atunci trebuie să credem că, oricum s-ar produce grâul, pe teren bogat sau sărac, cu multă sau puțină muncă, cu ajutorul sau fără ajutorul mașinilor, el poate fi întotdeauna schimbat contra unei cantități egale din toate celelalte produse.

Trebuie, însă, să recunosc că, deși teoria generală a lui Adam Smith corespunde pasajului mai sus citat, totuși, într-o parte a lucrării lui el pare să fi arătat în mod exact natura valorii. „Raportul între valoarea aurului și a argintului și valoarea mărfurilor de orice fel DEPINDE ÎN TOATE ÎMPREJURĂRILE", zice el, *„de raportul dintre cuantumul de muncă necesar pentru a pune pe piață o anumită cantitate de aur și de argint și cel necesar pentru a pune pe piață o anumită cantitate de orice alt fel de marfă."* Nu recunoaște el aici pe deplin că, dacă se cere o cantitate mai mare de muncă pentru a pune pe piață un fel de marfă când alt fel de marfă poate fi pus pe piață fără acest adaos de muncă, valoarea relativă a celei dintâi mărfi se ridică? Dacă nu se cere mai multă muncă ca înainte pentru a pune pe piață fie postav, fie aur, acestea nu vor varia ca valoare relativă, dar, dacă se cere mai multă muncă pentru a pune pe piață grâu sau ghete, nu se va ridica valoarea grâului și a ghetelor față de aceea a postavului și a monedei de aur?

Adam Smith crede, de asemenea, că primele aduc o degradare parțială în valoarea monedei. „Degradarea valorii argintului", zice el, „care este un

efect al fertilităţii minelor, şi care se simte în mod egal, sau aproape egal, în întreaga lume comercială, este o chestiune de foarte mică importanţă pentru o ţară în particular. Ridicarea preţurilor în bani care rezultă din aceasta, deşi nu-i face pe cei ce primesc aceste preţuri mai bogaţi, nu îi face nici mai săraci. O argintărie se ieftineşte, într-adevăr, dar toate celelalte lucruri rămân exact ca mai înainte, în ceea ce priveşte valoarea lor reală." Această observaţie este cât se poate de corectă.

„Dar acea degradare a valorii argintului, care, fiind rezultatul sau al unei anumite situaţii dintr-o ţară, sau al instituţiilor acelei anumite ţări, nu se întâmplă decât în acea ţară, este un lucru foarte important, care, departe de a tinde să facă pe cineva realmente mai bogat, tinde să-i facă pe toţi realmente mai săraci. Scumpirea tuturor mărfurilor, care în acest caz e o împrejurare specială acelei anumite ţări, tinde, mai mult sau mai puţin, să descurajeze orice fel de industrie din acea ţară, şi să permită popoarelor străine ca, furnizând aproape toate felurile de marfă în schimbul unei mai mici cantităţi de argint decât pot face lucrătorii acelei ţări, să le ia locul, nu numai pe piaţa străină, dar chiar pe propria lor piaţă internă."

Am încercat să arăt în alt loc că o scădere parţială a valorii monedei, care să influenţeze şi produsele agricole, şi mărfurile industriale, nu poate fi permanentă. A spune, în acest sens, că moneda este parţial depreciată, este a spune că s-au ridicat preţurile tuturor mărfurilor; dar, atât timp cât avem libertatea de a cumpăra cu aur şi cu argint mărfuri de pe piaţa cea mai ieftină, aceste metale vor fi exportate în schimbul mărfurilor mai ieftine din alte ţări, şi micşorarea cantităţii lor va mări valoarea lor în ţară; mărfurile vor redobândi nivelul lor obişnuit, şi acele mărfuri care convin pieţelor străine vor fi exportate întocmai ca înainte.

O primă, prin urmare, nu poate, cred, fi criticată din acest punct de vedere.

Dacă, prin urmare, prima ridică preţul grâului în comparaţie cu acela al celorlalte mărfuri, fermierul va fi avantajat şi se va cultiva mai mult pământ, dar, dacă prima nu ridică valoarea grâului în raport cu aceea a celorlalte mărfuri, atunci prima nu poate avea alt inconvenient decât acela de a trebui să fie plătită, un inconvenient pe care nu vreau nici să-l ascund, nici să-i dau o importanţă mai mică decât are.

D-rul Smith afirmă că, „introducând taxe mari la importul de grâu şi prime la exportul acestuia, proprietarii rurali par a fi imitat metoda industriaşilor". Prin aceleaşi mijloace şi unii, şi alţii au încercat să ridice valoarea mărfurilor lor. „Ei nu au ţinut seamă, poate, de marea şi esenţiala diferenţă stabilită de natură între grâu şi aproape orice alt fel de bunuri. Când prin oricare dintre mijloacele de mai sus permiţi fabricanţilor noştri să vândă mărfurile lor cu un preţ ceva mai mare decât ar fi putut obţine altfel, ridici

nu numai prețul nominal al mărfurilor, ci și pe cel real. Mărești nu numai profitul nominal, dar și pe cel real, reala bogăție și realul venit al acelor fabricanți – îi încurajezi realmente pe acei fabricanți. Dar când, prin aceleași măsuri, ridici prețul nominal sau prețul în bani al grâului, nu ridici valoarea reală a grâului, nu mărești reala bogăție a fermierilor sau a proprietarilor rurali, nu încurajezi cultura de grâu. Natura lucrurilor a dat grâului o valoare reală, care nu poate fi modificată printr-o simplă variație de preț în bani. În lumea întreagă această valoare este egală cu numărul de lucrători pe care ea îi poate întreține."

Am încercat deja să arăt că prețul curent al grâului trebuie, în urma unei cereri mai mari provocată de o primă de export, să depășească prețul lui natural, până ce se obține cantitatea mai mare necesară, când el scade din nou la prețul lui natural. Dar prețul natural al grâului nu este tot atât de fix ca prețul natural al altor mărfuri; pentru că, cu orice cerere mai mare de grâu, trebuie să se cultive terenuri de calitate mai slabă, care pentru a produce o cantitate determinată de grâu necesită mai multă muncă, ceea ce ridică prețul grâului. Printr-o primă permanentă la exportul de grâu s-ar crea, prin urmare, o tendință spre o permanentă scumpire a grâului, și aceasta, precum am arătat în alt loc, mărește întotdeauna renta[1].

Proprietarii rurali, deci, nu au numai un interes temporar, ci și unul permanent ca importul de grâu să fie prohibit, și să se acorde prime de export; dar industriașii n-au nici un interes permanent să se pună taxe mari de import și prime de export pentru mărfuri; interesul lor este numai vremelnic.

O primă la exportul de mărfuri industriale va ridica un timp oarecare, fără îndoială, așa cum pretinde d-rul Smith, prețul curent al mărfurilor, dar ea nu va ridica prețul lor natural. Munca a 200 de oameni va produce o cantitate dublă de mărfuri decât aceea pe care o puteau produce 100 de oameni mai înainte; și, prin urmare, îndată ce se va întrebuința cantitatea necesară de capital pentru producerea cantității necesare de mărfuri, mărfurile vor scădea din nou la prețul lor natural, și toate avantajele unui preț curent ridicat vor dispărea. Industriașii vor beneficia, deci, de profit mare numai în timpul ce urmează după ridicarea prețului curent al mărfurilor, și până ce se poate obține o aprovizionare mai mare; pentru că, îndată ce prețurile se vor micșora, profitul lor va scădea la nivelul general.

În loc, deci, să admit cu Adam Smith că proprietarii rurali nu au tot atât de mare interes să se interzică importul de grâu cât au industriașii să se interzică importul de mărfuri manufacturate, eu susțin că proprietarii rurali

1. Vezi capitolul asupra rentei.

au un interes mult mai mare, pentru că avantajul lor este permanent, pe când al industriaşilor este numai temporar. D-rul Smith observă că natura a stabilit o mare şi esenţială diferenţă între grâu şi alte produse, dar concluzia care trebuie trasă este tocmai opusul celei pe care a tras-o Adam Smith; pentru că tocmai această diferenţă creează renta şi face ca proprietarii rurali să aibă interes ca preţul natural al grâului să se ridice. În loc de a compara interesul industriaşului cu interesul proprietarului rural, Adam Smith ar fi trebuit să-l compare cu interesul arendaşului, care este foarte diferit de acela al proprietarului de pământ. Fabricanţii n-au nici un interes să se ridice preţul natural al mărfurilor, precum n-au nici arendaşii să se ridice preţul natural al grâului, sau al oricărui alt produs agricol, cu toate că şi unii, şi ceilalţi sunt în profit de câte ori preţul curent al produselor lor întrece preţul lor natural. Din contra, proprietarii de pământ au cel mai mare interes să se ridice preţul natural al grâului; pentru că ridicarea rentei este consecinţa inevitabilă a greutăţii de a produce materiile prime, şi numai această greutate face să se ridice preţul lor natural. Deoarece primele de export şi prohibiţiile de import de grâu măresc cererea şi ne împing la cultivarea pământului de calitate mai slabă, ele necesarmente dau naştere la o creştere a greutăţii de producţie.

Singurul efect al taxelor mari la importul de mărfuri industriale sau de grâu, sau al unei prime la exportul acestora, este de a da unei părţi din capital o direcţie pe care aceasta nu ar fi căutat-o altfel. Din aceasta rezultă o distribuţie proastă a capitalului naţional; industriaşul este momit să înceapă sau să continue un fel de comerţ comparativ mai puţin profitabil. Acesta este impozitul de speţa cea mai rea, pentru că el nu dă străinilor ceea ce ia naţionalilor, balanţa deficitară fiind suportată printr-o distribuţie mai puţin avantajoasă a capitalului naţional. Astfel, dacă preţul grâului ar fi în Anglia £4 şi în Franţa £3 15s., o primă de 10s. l-ar reduce finalmente la £3 10s. în Franţa, şi l-ar menţine în Anglia la preţul de £4. De fiecare quarter exportat în Franţa, Franţa ar câştiga numai 5s., aşa încât s-ar pierde completamente o valoare de 5s. de quarter printr-o proastă distribuţie a capitalului, ceea ce ar micşora producţia, probabil nu a grâului, ci a vreunui alt obiect de primă necesitate sau de agrement.

D-l Buchanan pare să fi simţit viciul argumentelor lui Adam Smith relativ la prime, căci el face următoarele observaţii, foarte judicioase, asupra ultimului pasaj citat de mine. „Susţinând că natura a dat grâului o valoare reală, care nu poate fi modificată prin simplele variaţii ale preţului său în bani, d-rul Smith confundă valoarea de utilitate cu valoarea de schimb a grâului. Un bushel de grâu nu poate hrăni mai mulţi oameni în timp de lipsă ca în timp de belşug; dar un bushel de grâu poate fi schimbat contra

unui mai mare număr de obiecte de lux și de confort când există grâu puțin decât când există grâu mult; și proprietarii rurali care dispun de un surplus de alimente vor fi, prin urmare, mai bogați în timpuri de lipsă, și vor schimba surplusul lor pentru un mai mare număr de lucruri plăcute decât când grâul se găsește în mare abundență. Este zadarnic a susține, prin urmare, că, dacă prima provoacă un export forțat de grâu, ea nu provoacă, de asemenea, și o ridicare reală de preț." Totalitatea argumentelor d-lui Buchanan asupra acestui special efect al primelor îmi par perfect de clare și de mulțumitoare.

D-l Buchanan, însă, ca și d-l Adam Smith sau scriitorul de la „Edinburgh Review", nu-mi pare să aibă păreri exacte relativ la influența ridicării prețului mâinii de lucru asupra mărfurilor industriale. Conform părerii lui, pe care am arătat-o în alt loc, el crede că prețul muncii nu are nici o legătură cu prețul grâului, și că, prin urmare, valoarea reală a grâului ar putea să se ridice, și se ridică, de fapt, fără să influențeze prețul muncii, dar că, dacă această influență ar exista, el susține, cu Adam Smith și scriitorul de la „Edinburgh Review", că și prețul mărfurilor industriale s-ar ridica, și atunci eu nu văd ce deosebire ar putea face el între o astfel de ridicare a prețului grâului și o scădere a valorii monedei, sau cum ar putea el ajunge la o altă concluzie decât aceea a d-rului Smith. Într-o notă la pag. 276, vol. I, a operei *Bogățiа națiunilor*, d-l Buchanan se exprimă astfel: „dar prețul grâului nu determină prețul în bani al tuturor celorlalte produse brute ale solului. El nu determină nici prețul metalelor, nici al diferitelor alte materii folositoare, precum cărbunele, lemnul, piatra etc., *și, cum nu determină prețul muncii, nu determină nici prețul mărfurilor industriale*, așa încât prima, întrucât mărește prețul grâului, este, fără îndoială, un avantaj real pentru fermier. Nu din acest punct de vedere se poate contesta utilitatea ei. Trebuie să admitem, prin urmare, că ea dă prin ridicarea prețului grâului o încurajare agriculturii. Rămâne de văzut numai dacă agricultura trebuie încurajată prin acest mijloc". După d-l Buchanan, prima constituie un adevărat avantaj pentru fermier, pentru că ea nu ridică mâna de lucru; dar, dacă ar ridica-o, ea ar ridica în aceeași măsură prețul tuturor mărfurilor, și atunci ea nu ar mai reprezenta nici o încurajare specială agriculturii.

Trebuie, însă, să convenim că tendința unei prime acordate la exportul oricărei mărfi este de a micșora întrucâtva valoarea monedei. Orice înlesnește exportul tinde să mărească cantitatea de bani în țara exportatoare; și, din contra, orice împiedică exportul tinde să micșoreze această cantitate. Efectul general al impozitului este de a reduce exportul prin ridicarea prețurilor mărfurilor impuse și, prin urmare, de a stăvili aducerea de bani în țară; conform aceluiași principiu, o primă încurajează aducerea de bani în

ţară. Acest lucru e explicat în mod mai detaliat în observaţiile noastre generale asupra impozitului.

Efectele dezastruoase ale sistemului mercantil au fost perfect expuse de Adam Smith. Tot scopul acestui sistem a fost ca, oprind concurenţa externă, să se ridice preţul mărfurilor pe piaţa internă, dar acest sistem nu era mai dăunător clasei agricole decât oricărei alte clase sociale. Forţând capitalurile să se îndrepte pe căi pe care nu le-ar fi luat altfel, acest sistem a micşorat masa întreagă de produse. Preţul, deşi ridicat în mod permanent, nu era menţinut de lipsa de produse, ci de greutatea de a le produce, şi, prin urmare, deşi proprietarii acestor mărfuri vindeau mărfurile lor mai scump, ei nu obţineau din vânzarea acestora, după ce întrebuinţau capitalul necesar pentru a le produce, un câştig mai mare[1].

Chiar industriaşii, în calitatea lor de consumatori, ar fi plătit un preţ mai mare pentru astfel de mărfuri şi, prin urmare, nu se poate spune că „preţurile ridicate din cauza acestor doi factori (legile corporaţiilor şi taxele vamale mari la importul de mărfuri străine) sunt în definitiv pretutindeni plătite de proprietarii de pământ, de arendaşi şi de muncitorii din ţară".

Este cu atât mai necesar de a insista asupra acelui lucru, cu cât actualmente autoritatea d-lui Adam Smith este invocată de proprietarii rurali pentru a dovedi că trebuie să se pună astfel de taxe mari la importul de grâu din străinătate. Deoarece costul de producţie şi, prin urmare, preţurile diferitelor mărfuri industriale s-au mărit pentru consumatori dintr-o eroare de legislaţie, s-a cerut, invocându-se legea, ca ţara să se supună liniştit la noi exacţiuni. Pentru că plătim cu toţii un preţ mai mare pentru pânză, muselină şi stofe de bumbac, se crede că trebuie să plătim un preţ mai mare şi pentru grâu. Deoarece, o dată cu distribuţia muncii pe tot pământul, noi am împiedicat ca cea mai mare cantitate de mărfuri să fie obţinută prin partea

1. D-l Say crede că avantajul industriaşilor din ţară este mai mult decât temporar. „Un guvern care interzice în mod absolut importul unor anumite mărfuri străine stabileşte un monopol în *favoarea celor* care produc astfel de mărfuri în ţară şi *împotriva celor* care le consumă; cu alte cuvinte, acele persoane din ţară care le produc având exclusiv privilegiul de a le vinde pot ridica preţul acelor mărfuri deasupra preţului lor natural; şi consumatorii din ţară, neavând posibilitatea de a şi le procura din altă parte, sunt forţaţi să le cumpere la un preţ mai mare" (vol. I, pag. 201). Dar cum pot ei menţine continuu preţul curent al mărfurilor deasupra preţului natural, când oricare dintre concetăţenii lor pot face acelaşi comerţ? Ei sunt protejaţi împotriva concurenţei străine, dar nu şi împotriva concurenţei din ţară. Adevăratul rău care provine pentru o ţară din astfel de monopoluri, dacă li se poate da acest nume, rezidă nu în ridicarea preţului curent al acestor mărfuri, ci în ridicarea preţului lor real şi natural. Mărind costul de producţie, o parte din munca ţării este întrebuinţată într-un mod mai puţin productiv.

noastră de muncă, ni se cere să ne pedepsim și mai mult, micșorând forța productivă a muncii generale depuse pentru obținerea produselor agricole. Ar fi mult mai înțelept să recunoaștem erorile pe care le-am făcut dintr-un calcul greșit, și să căutăm imediat să ne întoarcem, încetul cu încetul, la principiile sănătoase ale unui comerț liber universal[1].

„Am avut deja ocazia să observ", zice d-l Say, „vorbind despre ceea ce se numește în mod impropriu balanța comercială, că dacă unui negustor îi convine să exporte mai bine metale prețioase decât alte mărfuri într-o țară străină, este și în interesul statului ca acel negustor să exporte acele metale, pentru că statul câștigă sau pierde numai prin intermediul cetățenilor săi; iar în ceea ce privește comerțul extern, ceea ce convine particularilor cel mai mult, convine și statului cel mai mult. Prin urmare, punând piedici exportului de metale prețioase, pe care particularii ar voi să-l facă, nu se face altceva decât să se forțeze acești particulari să substituie acestui export un altul mai puțin avantajos, și lor, și statului. Trebuie, totuși, să observăm că eu zic numai *în ceea ce privește comerțul extern*, pentru că profitul realizat de negustori din comerțul cu concetățenii lor, cât și cel din comerțul exclusiv cu coloniile, nu sunt câștiguri și pentru stat. În comerțul dintre cetățenii aceleiași țări nu există alt câștig decât valoarea unei utilități produse; *que la valeur d'une utilité produite*[2]" (vol. I, pag. 401).

Eu nu pot vedea diferența făcută aici între câștigul din *comerțul intern* și *câștigul din comerțul extern*. Scopul oricărui comerț este de a mări cantitatea de produse. Dacă pentru a cumpăra un butoi cu vin aș putea exporta

---

1. Libertatea comerțului ar fi de ajuns pentru ca o țară ca Marea Britanie, care abundă în toate produsele industriale, în mărfuri care pot satisface nevoile oricărei societăți, să fie apărată împotriva oricărei lipse de hrană. Popoarele de pe acest pământ nu sunt condamnate să arunce zarurile pentru a hotărî care dintre ele să moară de foame. Există întotdeauna belșug de hrană pe pământ.
   Pentru a ne bucura de o îmbelșugare în mod continuu nu trebuie decât să renunțăm la prohibițiile și restricțiile noastre și să încetăm de a contracara înțelepciunea binevoitoare a providenței (Articolul „Legile asupra grâului și comerțului". Supliment la *Enciclopedia Britanică*).
2. Nu sunt următoarele pasaje în contradicție cu pasajul citat mai sus? „Pe lângă că comerțul intern este cel mai important, deși aceasta se observă mai puțin (pentru că acest comerț se găsește în foarte multe mâini), el este și cel mai avantajos. Mărfurile cu care se face schimbul în acest comerț sunt, bineînțeles, produsele aceleiași țări" (vol. I, pag. 84).
   „Guvernul englez nu a observat că vânzările cele mai bune sunt acelea pe care o țară le face înăuntrul ei, pentru că ele nu se pot efectua decât în cazul în care țara produce ambele valori: valoarea vândută și valoarea cu care se face cumpărarea" (vol. I, pag. 221).
   Vom examina în cap. XXVI temeinicia acestei idei.

lingouri cumpărate cu valoarea produsă de o muncă de 100 zile, şi guvernul, interzicând exportul de lingouri, m-ar obliga să cumpăr vinul meu întrebuinţând o marfă cumpărată cu valoarea produsă de o muncă de 105 zile, produsul unei munci de 5 zile este pierdut pentru mine şi, prin urmare, pentru stat. Dar, dacă aceste tranzacţiuni s-ar face între particularii din diferite provincii ale aceleiaşi ţări, şi particularii şi, prin ei, şi Statul, ar trage aceleaşi avantaje, cu condiţia ca particularii să nu fie stingheriţi în alegerea mărfurilor cu care să facă cumpărăturile lor; şi aceleaşi dezavantaje, dacă ei ar fi obligaţi de stat să cumpere cu marfa cea mai puţin avantajoasă. Dacă un fabricant poate cu acelaşi capital să prelucreze mai mult fier acolo unde se găseşte cărbune din belşug decât acolo unde cărbunele este puţin, ţara va câştiga în proporţie cu cantitatea în plus de cărbune. Dar, dacă nu s-ar găsi nicăieri cărbuni din belşug, şi el ar importa fierul, şi ar putea obţine această cantitate în plus de fier fabricând o marfă cu acelaşi capital şi aceeaşi muncă, el ar procura şi în acest caz un câştig ţării, proporţional cu această cantitate de fier importată de el.

În capitolul al şaselea al acestei lucrări am încercat să arăt că orice comerţ, extern sau intern, este avantajos prin aceea că măreşte cantitatea produselor, şi nu valoarea lor. Nu vom avea o valoare mai mare nici în cazul când facem un comerţ intern sau extern cât de avantajos, nici când, prin piedicile puse de legi prohibitive, suntem forţaţi să ne mulţumim cu comerţul cel mai puţin avantajos. Profitul produs şi valoarea produsă vor fi aceleaşi. Avantajele se reduc întotdeauna la avantajele pe care d-l Say le limitează la comerţul intern. În ambele cazuri, nu există alt câştig decât acela al valorii unei *utilité produite*.

CAP. XXIII

DESPRE PRIME ACORDATE PRODUCȚIEI

Nu este, poate, lipsit de interes să examinăm efectele unei prime acordate *producției* agricole și altor mărfuri, pentru a vedea cum se aplică principiile pe care am încercat să le stabilesc relativ la profitul capitalului, la diviziunea produselor anuale ale solului și ale muncii, și la prețurile relative ale fabricatelor și ale produselor agricole. Să presupunem, mai întâi, că se pune un impozit pe toate mărfurile, în scopul de a strânge un fond din care guvernul să acorde prime de încurajare *producției* de grâu. Cum nici o parte din acest impozit nu ar fi cheltuită de stat, și cum tot ce acesta ar primi de la o clasă de oameni ar da unei alte clase, națiunea, în totalitatea ei, nu ar fi nici mai bogată, nici mai săracă din cauza acelui impozit și a unei astfel de prime. Convenim ușor că impozitul pus pe mărfuri, din care s-ar crea acest fond, ar ridica prețul mărfurilor impuse; toți consumatorii acelor mărfuri, prin urmare, ar contribui la constituirea acelui fond; cu alte cuvinte, ridicându-se prețul natural și necesar al acestor mărfuri, s-ar ridica și prețul lor curent. Dar, pentru același motiv pentru care s-ar ridica și prețul natural al acestor mărfuri, prețul natural al grâului s-ar micșora. Înainte de acordarea primei producției agricole, arendașii ar fi putut primi pentru grâul lor un preț care să le permită să se despăgubească de renta și cheltuielile lor, și să obțină profitul obișnuit; după acordarea primei, ei ar primi mai mult decât profitul de dinainte, în afară de cazul când prețul grâului ar scădea cu o sumă cel puțin egală cu prima. Efectul, deci, al unui impozit și al unei prime ar fi de a ridica prețul mărfurilor cu o sumă egală cu impozitul plătit și de a micșora prețul grâului cu o sumă egală cu prima plătită. Trebuie, de asemenea, să observăm că nu s-ar putea face nici o modificare permanentă în distribuirea capitalului între agricultură și industrie, pentru că, nesurvenind nici o schimbare în totalul capitalului sau al populației, cererea de pâine și de mărfuri industriale ar rămâne aceeași. Profitul arendașului nu ar fi deasupra nivelului general după ridicarea prețului mărfurilor sale; prima, deci, nu ar face să se întrebuințeze mai mult capital pentru producerea de grâu, nici mai puțin pentru fabricarea de mărfuri. Cum, însă, ar fi atinse interesele proprietarului de pământ? În baza aceluiași principiu conform căruia un impozit pe produse agricole micșorează renta pământului, lăsând neatinsă renta în bani, o primă acordată producției, care este complet opusul unui

impozit, va ridica renta în grâu, lăsând renta în bani neatinsă. Cu aceeaşi rentă în bani proprietarul va trebui să plătească mai mult pentru mărfurile industriale de care va avea nevoie, şi mai puţin pentru grâu; el nu va fi, probabil, nici mai bogat, nici mai sărac.

Acum, dacă o astfel de măsură ar putea sau nu influenţa salariile, aceasta depinde de faptul dacă lucrătorul, cumpărând mărfuri, va plăti tot atât pentru impozit cât va câştiga datorită primei, prin preţul scăzut al alimentelor. Dacă aceste două sume ar fi egale, salariile ar rămâne neschimbate; dacă, însă, mărfurile impuse nu ar fi mărfurile pe care le consumă lucrătorul, salariul acestuia ar scădea, iar diferenţa ar fi câştigată de cel care întrebuinţează lucrătorul. Dar aceasta nu constituie un avantaj real pentru patronul său; aceasta ar aduce o sporire a profitului lui, cum trebuie să aducă orice scădere de salarii, dar, pe măsură ce lucrătorul ar contribui tot mai puţin pentru crearea fondului din care să se plătească prima, şi care, să nu uităm, trebuie adunat prin contribuţie, patronul va trebui să contribuie tot mai mult; cu alte cuvinte, el va trebui să contribuie la impozit, prin cheltuielile efectuate de el, cu o sumă egală cu aceea pe care el o va primi ca efect al primei şi al profitului lui mai mare. El obţine un profit mai mare pentru a se despăgubi nu numai de cota parte ce îi revine lui pentru acoperirea impozitului, ci şi de aceea ce le revine lucrătorilor săi. Suma pe care el o primeşte pentru cota lucrătorilor se găseşte în diferenţa de salarii scăzute, sau, ceea ce este acelaşi lucru, în profitul lui mărit; iar suma care reprezintă partea lui proprie de contribuţie, în micşorarea preţului grâului pe care el îl consumă, şi care este efectul primei.

Se cuvine să observăm aici diferitele efecte produse asupra profitului prin schimbarea valorii reale a muncii, adică a valorii naturale a grâului, şi prin schimbarea valorii relative a grâului, provenită din cauza unui impozit şi a primelor. Dacă preţul grâului scade din cauza schimbării preţului lui evaluat în muncă, nu numai că profitul capitalului se va schimba, dar şi condiţia capitalistului se va îmbunătăţi. Având un profit mai mare, el nu va avea, totuşi, de plătit mai mult pentru lucrurile pe care el cheltuieşte profitul lui; ceea ce nu se întâmplă, după cum am văzut, când scăderea preţurilor e cauzată în mod artificial de o primă. Cu scăderea reală a valorii grâului, care provine din faptul că se cere mai puţină muncă pentru producerea unuia dintre articolele cele mai importante de consumaţie, munca devine mai productivă. Cu acelaşi capital se poate avea aceeaşi muncă, şi rezultatul este o sporire a produselor. Prin urmare, nu numai nivelul profitului se măreşte, dar şi condiţia celui care îl obţine se îmbunătăţeşte; nu numai că orice capitalist va avea un venit în bani mai mare pentru acelaşi capital în bani, dar cu acest venit el îşi va putea procura o mai mare cantitate de mărfuri, mai

multe plăceri. În cazul primei, pentru a contrabalansa avantajul pe care îl are din ieftinirea unui singur articol, el are dezavantajul de a plăti un preț proporțional cu mult mai mare pentru alt articol, el obține un profit mai mare pentru ca să poată plăti acest preț mai ridicat; așa încât condiția sa reală, deși nu este mai rea, nu este nici mai bună. Deși are un profit mai mare, el nu poate, totuși, dispune de o mai mare cantitate din producția solului și a muncii țării. Când scăderea valorii grâului se face din cauze naturale, ea nu este contrariată de ridicarea prețurilor celorlalte mărfuri; din contra, aceste mărfuri scad din cauza ieftinirii materiilor prime din care ele sunt făcute; dar, când ieftinirea grâului e produsă prin mijloace artificiale, ea este întotdeauna contrariată printr-o reală ridicare a valorii vreunei alte mărfi, așa încât, dacă se cumpără grâul mai ieftin, se plătesc celelalte mărfuri mai scump.

Iată, deci, încă o nouă dovadă că nu rezultă nici un special inconvenient din impozitele pe obiectele de primă necesitate prin aceea că ele ridică salariile și micșorează nivelul profitului. Profitul scade, într-adevăr, dar această scădere este egală cu cota parte din impozit care îi revine lucrătorului, și care trebuie în orice caz plătită, fie de acel care întrebuințează lucrătorul, fie de consumatorul produselor obținute prin munca acestuia. Fie că se scad £50 anual din venitul patronului, sau că se adaugă £50 la prețurile obiectelor pe care el le consumă, aceasta nu-l poate atinge pe el, sau pe societate, decât în măsura în care atinge în mod egal toate celelalte clase de oameni. Dacă suma aceasta se adaugă la prețul mărfii, un zgârcit se poate sustrage impozitului neconsumând acea marfă; dacă ea este scoasă în mod indirect din venitul fiecărui cetățean, el nu poate eluda plata cotei sale din sarcinile publice.

O primă acordată pentru producția grâului, prin urmare, nu ar avea nici un efect real asupra producției anuale a solului și a muncii țării, deși ea ar ieftini relativ grâul și ar scumpi relativ mărfurile industriale. Dar să presupunem acum că s-ar lua o măsură contrarie, că s-ar pune un impozit pe grâu, pentru crearea unui fond din care să se acorde prime pentru încurajarea fabricării mărfurilor industriale. În acest caz, este clar că grâul ar fi scump și mărfurile – ieftine. Prețul muncii ar rămâne același, dacă muncitorul ar beneficia de pe urma ieftinirii mărfurilor în aceeași măsură în care ar pierde de pe urma scumpirii grâului, dar, dacă aceasta nu ar fi așa, salariile s-ar ridica și nivelul profitului ar scădea, în timp ce renta în bani ar rămâne aceeași ca înainte. Profitul ar scădea pentru că, după cum am explicat chiar acum, acesta ar fi mijlocul prin care partea de impozit care revine lucrătorului ar fi plătită de cei ce întrebuințează brațe de muncă. Prin ridicarea salariilor, lucrătorii ar fi despăgubiți de impozitul pe care l-ar avea de plătit prin scumpirea grâului; și, necheltuind nici o parte din salariul lor pe mărfuri

fabricate, ei nu ar primi deci nici o parte din primă, care ar fi primită în întregime de patroni, în timp ce impozitul ar fi în parte plătit de lucrători. S-ar da lucrătorilor o gratificaţie în formă de salarii pentru această sarcină în plus pusă asupra lor, şi astfel profitul capitalului ar fi redus. Şi în acest caz, prin urmare, măsura de luat ar fi plină de complicaţii, şi rezultatul ar fi nul pentru naţiune.

Examinând această chestiune noi am lăsat înadins la o parte efectul unei astfel de măsuri asupra comerţului extern; noi am considerat mai cu seamă cazul unei ţări izolate, care nu are relaţii comerciale cu alte ţări. Am văzut că, deoarece cererea internă de grâu şi de alte mărfuri ar rămâne aceeaşi, oricare ar fi direcţia ce i s-ar da primei, nici o tentaţie n-ar face pe cineva să-şi mute capitalul dintr-o întreprindere în alta. Dar aceasta nu s-ar mai întâmpla dacă ar exista un comerţ extern, şi dacă acel comerţ ar fi liber. Schimbând valoarea relativă a mărfurilor şi a grâului, modificând într-un mod atât de puternic preţurile lor naturale, noi am da un mare impuls exportului acelor mărfuri ale căror preţuri naturale ar fi scăzute şi o egală impulsiune importului acelor mărfuri ale căror preţuri naturale ar fi ridicate. Printr-o astfel de măsură financiară, distribuţia naturală a capitalurilor ar putea fi schimbată în întregime în mod avantajos, într-adevăr, pentru ţările străine, dar spre ruina acelei ţări care ar adopta o politică atât de absurdă.

CAP. XXIV

TEORIA LUI ADAM SMITH ASUPRA RENTEI SOLULUI

„Numai acele părți din produsul solului", zice Adam Smith, „pot fi puse de obicei pe piață, al căror preț obișnuit este în stare să refacă capitalul cheltuit pentru punerea lor pe piață și să dea profitul obișnuit. Dacă prețul obișnuit este mai mare decât acesta, partea în plus va intra, bineînțeles, în renta solului. *Dacă nu este mai mare, deși marfa va putea fi pusă pe piață, el nu poate da rentă proprietarului.* Dacă prețul este sau nu mai mare depinde de cerere."

Acest pasaj l-ar putea face pe cititor să creadă că autorul nu s-a putut înșela asupra naturii rentei, și că el trebuie să fi înțeles că calitatea pământului pe care societatea e nevoită să-l cultive depinde *„de prețul obținut al produselor lui"*, *dacă anume acel preț „poate reface capitalul cheltuit pentru acea cultură, dând și profitul obișnuit"*.

Dar Adam Smith admisese părerea că „sunt unele părți din produsul solului pentru care cererea trebuie să fie întotdeauna așa încât să se poată obține un preț mai mare decât cel cu care ele pot fi puse pe piață"; și el considera alimentele ca una dintre aceste părți.

El spune că „pământul, aproape în orice condiție, produce o cantitate mai mare de hrană decât aceea cu care se pot întreține toți cei prin a căror muncă acea hrană poate fi adusă pe piață, și îi poate chiar întreține în modul cel mai liberal. Surplusul de hrană este, de asemenea, întotdeauna, mai mult decât suficient pentru a reface capitalul întrebuințat pentru susținerea lucrătorilor, plus profitul capitalului. Rămâne, prin urmare, întotdeauna ceva pentru renta proprietarului".

Dar ce dovadă dă el pentru aceasta? Nici una, în afară de afirmația că „cele mai sălbatice pământuri din Norvegia și Scoția produc un fel de pășune pentru vitele care, cu laptele lor, și datorită înmulțirii cirezilor, pot întotdeauna nu numai să hrănească oamenii care văd de ele și să dea profitul obișnuit arendașului sau proprietarului cirezii sau al turmei, dar și să permită o oarecare rentă proprietarului". Despre aceasta, însă, să-mi fie permis să mă îndoiesc. Eu cred că există în orice țară, de la cea mai primitivă până la cea mai civilizată, pământuri de așa calitate încât cu produsul lor se poate reface capitalul întrebuințat și obține profitul obișnuit în acea țară, dar nu mai mult. Noi știm cu toții că așa este în America și, totuși, nimeni nu susține că principiile ce reglementează renta sunt acolo altele decât cele

din Europa. Dar, chiar dacă ar fi adevărat că Anglia este atât de înaintată în civilizaţie încât nu se mai găsesc acum în ea terenuri care să nu dea rentă, rămâne, totuşi, adevărat că trebuie să fi fost altădată. De altfel, dacă există sau nu astfel de terenuri nu are nici o importanţă, pentru că, dacă există capitaluri întrebuinţate în Marea Britanie pe terenuri care nu produc decât capitalul întrebuinţat pe ele, plus profitul obişnuit, este indiferent dacă aceste terenuri sunt cultivate de mai mult timp sau sunt unele noi.

Dacă un arendaş consimte să facă un contract de arendare de pământ pe şapte sau patrusprezece ani, el poate să vrea să întrebuinţeze pentru cultura pământului acela un capital de £10.000, ştiind că la actualul preţ al grâului şi al celorlalte produse agricole el poate să refacă acea parte de capital pe care este nevoit să o cheltuiască, să-şi plătească renta şi să obţină profitul obişnuit. El nu va întrebuinţa £11.000 decât în cazul când ultimele £1.000 pot fi întrebuinţate în aşa fel încât să-i aducă profitul obişnuit. Pentru a şti dacă trebuie sau nu să întrebuinţeze această ultimă sumă, el va calcula dacă preţul produselor agricole este sau nu destul de mare pentru a-l despăgubi de cheltuieli şi a-i asigura profitul, pentru că el ştie că nu va avea nici o rentă în plus de plătit. Chiar la expirarea contractului, renta lui nu va fi mărită, pentru că, dacă proprietarul lui i-ar pretinde rentă pentru acest capital de £1.000 întrebuinţat în plus, el ar retrage acel capital, deoarece prin această întrebuinţare el ar obţine, după cum am presupus, numai profitul obişnuit, pe care el îl poate obţine dând orice altă întrebuinţare capitalului lui; şi, prin urmare, el nu ar putea plăti rentă pentru el, în afară de cazul când preţul produselor agricole s-ar ridica încă mai mult sau, ceea ce este acelaşi lucru, când nivelul general al profitului ar scădea.

Dacă mintea înţelegătoare a lui Adam Smith s-ar fi oprit asupra acestui punct, el nu ar fi susţinut că renta constituie una dintre părţile componente ale preţului produselor agricole, pentru că preţul e pretutindeni determinat de rentabilitatea acestei ultime fracţiuni de capital pentru care nu se plăteşte nici un fel de rentă. Dacă ar fi ţinut seamă de acest principiu, el nu ar fi făcut nici o distincţie între legea care reglementează renta minelor şi aceea care reglementează renta solului.

„Dacă o mină de cărbuni, de exemplu, poate sau nu da rentă, depinde în parte de fecunditatea ei, şi în parte de situaţia ei. O mină de orice fel se zice că este fecundă sau sterilă, după cum cantitatea de metal care poate fi scoasă din ea cu un anumit cuantum de muncă este mai mare sau mai mică decât aceea care poate fi scoasă cu acelaşi cuantum de muncă din majoritatea celorlalte mine de acelaşi fel. Unele mine de cărbuni situate în mod avantajos nu pot fi exploatate din cauza sterilităţii lor. Producţia nu acoperă cheltuiala. Ele nu pot da nici profit, nici rentă. Sunt unele al căror produs este abia suficient pentru a plăti munca şi a reda capitalul întrebuinţat la exploatarea lor,

plus profitul obișnuit. Ele dau un oarecare profit antreprenorului, dar nici o rentă proprietarului. Ele nu pot fi exploatate cu profit decât de proprietar, care, fiind el însuși antreprenorul minei, obține profitul obișnuit cuvenit capitalului pe care îl întrebuințează în acest scop. Multe mine de cărbuni din Scoția sunt exploatate în felul acesta, și nu pot fi exploatate altfel. Proprietarul lor nu ar permite nimănui să le exploateze fără să plătească oarecare rentă, și nimeni nu ar putea plăti nici o rentă".

„Alte mine de cărbuni din aceeași țară, destul de fecunde, nu pot fi exploatate din cauza situației lor. S-ar putea scoate din mină o cantitate suficientă de mineral pentru a acoperi cheltuielile de exploatare, cu obișnuitul cuantum de muncă sau chiar cu unul mai mic; fiind, însă, situate înăuntrul țării, care este slab populată și fără drumuri bune de uscat și de apă, această cantitate nu poate fi vândută." Întreaga teorie a rentei este aici admirabil și cât se poate de clar explicată, dar fiecare cuvânt poate fi aplicat la sol ca și la mine, și, totuși, Adam Smith afirmă că „alta este situația bunurilor care există la suprafața pământului. Valoarea și a produselor, și a rentei lor este în proporție cu fertilitatea lor absolută, nu cu cea relativă". Dar să presupunem că nu există nici un pământ care să nu dea rentă; atunci renta pământului cel mai slab ar trebui să fie proporțională cu suma cu care valoarea produsului depășește capitalul cheltuit, plus profitul obișnuit la capital. Același principiu ar reglementa renta pământurilor de calitate superioară acestora, sau mai favorabil situate, și, prin urmare, renta acestor pământuri mai bune ar fi mai mare decât renta pământurilor de calitate inferioară lor, datorită avantajelor superioare pe care ele le au. Același lucru s-ar putea spune de pământurile încă și mai bune, și tot așa până la cele mai bune. Nu este atunci evident că fertilitatea relativă a pământului determină porțiunea de produse care va fi plătită ca rentă solului, după cum relativa fecunditate a minelor determină porțiunea din produsul lor care va fi plătită ca rentă minei?

După ce Adam Smith a declarat că sunt unele mine care nu pot fi exploatate decât de proprietarii lor, deoarece ele nu pot produce decât atât cât să acopere cheltuielile de exploatare și să dea profitul obișnuit cuvenit capitalului întrebuințat, ne-am putea aștepta ca el să admită că *aceste* feluri de mine sunt acelea care determină prețul produselor tuturor minelor. Dacă minele vechi nu pot procura întreaga cantitate de cărbune de care se simte nevoie, prețul cărbunelui se va mări, și el va continua să se mărească până ce proprietarul unei mine noi și de o calitate inferioară va găsi că poate, exploatând acea mină, să obțină profitul obișnuit cuvenit capitalului întrebuințat. Dacă mina lui este destul de fecundă, proprietarul nu va trebui să aștepte ca prețul cărbunelui să fie foarte ridicat pentru ca el să vadă că e în interesul lui să exploateze mina; dar, dacă mina nu este destul de fecundă,

este evident că preţul trebuie să crească continuu până ce el să-i poată permite acoperirea cheltuielilor de exploatare şi obţinerea profitului obişnuit cuvenit capitalului. Se vede, deci, că mina cea mai puţin productivă este aceea care întotdeauna reglementează preţul cărbunelui. Adam Smith însă este de altă părere. El spune: „Cea mai fecundă mină de cărbuni reglementează preţul cărbunelui pentru toate celelalte mine din vecinătatea ei. Şi proprietarul, şi exploatatorul găsesc că pot câştiga, unul o rentă mai mare, celălalt un profit mai mare, vânzând ceva mai ieftin decât toţi vecinii lor. Vecinii lor sunt în curând forţaţi să vândă şi ei la acelaşi preţ, deşi ei nu-şi pot permite aceasta tot atât de bine, şi deşi acestea micşorează întotdeauna şi câteodată înghit complet şi renta, şi profitul lor. Unele mine sunt atunci părăsite cu totul; altele nu pot da rentă şi nu pot fi exploatate decât de proprietarul lor". Dacă cererea de cărbune s-ar micşora, sau dacă, prin metode noi, cantitatea ar fi sporită, preţul ar scădea, şi unele mine ar fi părăsite; dar, în toate cazurile, preţul în minele care nu plătesc rentă trebuie să poată acoperi cheltuielile şi acorda profitul obişnuit. Mina cea mai puţin fecundă, prin urmare, este aceea care reglementează preţul. Însuşi Adam Smith afirmă aceasta în alt loc, pentru că el zice: „Preţul cel mai mic la care se poate vinde cărbunele un timp oarecare este, ca şi acela al celorlalte mărfuri, preţul care este abia suficient ca să refacă capitalul întrebuinţat pentru a pune cărbunele pe piaţă şi să dea şi profitul obişnuit. Într-o mină pentru care proprietarul nu primeşte nici o rentă, dar pe care trebuie sau să o exploateze el singur, sau să renunţe complet la ea, preţul cărbunelui trebuie să se apropie de acest preţ".

Dar aceeaşi împrejurare, adică abundenţa şi, ca o consecinţă a acesteia, ieftinătatea cărbunilor, din orice cauză ar izvorî ea, impunând părăsirea acelor mine care nu dau rentă, sau care dau una foarte modestă, ar impune, dacă ar exista aceeaşi abundenţă de produse agricole, şi, ca o consecinţă a acesteia, aceeaşi ieftinătate a lor, renunţarea la cultivarea acelor terenuri care nu dau rentă, sau dau una foarte modestă. Dacă, de exemplu, hrana noastră obişnuită ar fi cartofii, după cum în unele ţări este orezul, o pătrime sau o jumătate din pământul cultivat actualmente ar fi imediat lăsat în părăsire; pentru că dacă, după cum spune Adam Smith: „un pogon de cartofi produce şase mii livre de hrană solidă, adică de trei ori cantitatea produsă de un pogon de grâu", mult timp nu s-ar putea face o înmulţire a populaţiei atât de mare încât să consume cantitatea care s-ar produce pe pământul mai înainte însămânţat cu grâu; s-ar lăsa, în consecinţă, în părăsire mult pământ, şi renta ar scădea; şi numai după ce populaţia se va fi dublat, sau triplat, se va cultiva aceeaşi suprafaţă de pământ, şi renta va ajunge tot atât de ridicată ca înainte.

Nici proprietarului nu i se va plăti o parte mai mare din produsul brut, fie că acesta ar consta din cartofi, care ar putea hrăni trei sute de oameni, fie din grâu, care nu ar putea hrăni decât o sută; pentru că, deși cheltuielile de producție ar fi foarte mult micșorate, dacă salariile muncitorilor ar fi reglementate în primul rând de prețul cartofilor, și nu de prețul grâului, și, deci, cantitatea totală de produse, după achitarea lucrătorilor, ar fi mult mai mare, totuși, nici o parte din acel surplus nu ar intra în rentă, ci el, în întregime, ar intra în profit – profit care se mărește ori de câte ori salariile scad, și scade ori de câte ori salariile se măresc. Fie că se cultivă grâu, fie că se cultivă cartofi, renta va fi reglementată de același principiu: ea va fi întotdeauna egală cu diferența dintre cantitățile de produse obținute cu capitaluri egale, pe terenuri de aceeași calitate sau de calități diferite; și, prin urmare, atât timp cât se vor cultiva terenuri de aceeași calitate, și atât timp cât gradul lor de fertilitate respectivă și avantajele lor respective vor rămâne aceleași, renta va rămâne în același raport față de producția brută.

Adam Smith, însă, susține că partea proprietarului se mărește printr-un cost de producție scăzut și că, prin urmare, proprietarul ar primi o parte mai mare și o cantitate mai însemnată în timp de abundență decât în timp de lipsă. „Un câmp de orez", zice el, „produce o cantitate de hrană mult mai mare decât cel mai fertil câmp de grâu. Producția obișnuită a unui pogon se zice că e de două recolte pe an, fiecare de câte 30 până la 60 bushel-i. Deși această cultură necesită mai multă muncă, rămâne, totuși, după ce s-a scos necesarul pentru întreținerea lucrătorilor, un excedent mai mare. Prin urmare, în țările în care se cultivă orezul, unde orezul este hrana vegetală obișnuită și preferată a locuitorilor, și unde muncitorii se hrănesc mai cu seamă cu ea, *proprietarului trebuie să-i revină, din acest excedent mai mare, o parte mai mare decât aceea care îi revine în țările în care se cultivă grâul.*"

D-l Buchanan remarcă, de asemenea, că „este foarte clar că, dacă pământul ar produce orice altă cereală în mai mare cantitate decât grâul, și dacă aceasta ar deveni hrana obișnuită a oamenilor, renta proprietarului s-ar mări în proporție cu abundența mai mare a acestui produs".

Dacă cartofii ar deveni hrana obișnuită a oamenilor, proprietarii ar suferi mult timp o reducere enormă a rentei. Ei nu ar mai primi, probabil, aceeași cantitate de alimente ca acum, și acele alimente ar avea o valoare de trei ori mai mică. Dar toate mărfurile industriale, pe care se cheltuiește o parte din renta proprietarului, nu ar suferi nici o scădere, decât aceea ce ar proveni din ieftinirea materiilor prime din care ele sunt făcute, ieftinire provocată numai de mai marea fertilitate a pământului care ar putea fi atunci întrebuințat la producerea lor.

Când, din cauza creșterii populației, s-ar cultiva pământ de aceeași calitate ca înainte, nu numai că partea de produse dată proprietarilor ar fi aceeași

ca înainte, dar acea cantitate ar avea aceeaşi valoare ca înainte. Renta, prin urmare, ar fi aceeaşi ca înainte; profitul, însă, ar fi mult mai mare, pentru că preţurile alimentelor şi, în consecinţă, salariile, ar fi mult mai mici. Profitul mare favorizează acumularea de capitaluri. Cererea de braţe de muncă ar creşte şi mai mult, iar proprietarii ar avea un câştig permanent din cererea mai mare de pământ.

Într-adevăr, aceleaşi pământuri ar putea fi cultivate încă mai bine când ele ar da o cantitate atât de abundentă de hrană şi, în consecinţă, ele, o dată cu progresul societăţii, ar produce rente mult mai ridicate şi ar putea satisface nevoile unei populaţii mult mai mari. Aceasta nu ar fi decât spre marele avantaj al proprietarilor, şi este în concordanţă cu principiul pe care aceste cercetări sper că îl vor stabili, anume că un profit extraordinar este prin natura lui de scurtă durată, pentru că întregul excedent de produse date de sol, după ce s-a scăzut din el modestul profit prin care se încurajează acumularea, trebuie să revină finalmente proprietarului.

Cu salariile mici, datorită unei producţii atât de abundente, nu numai că pământurile cultivate ar da o cantitate mult mai mare de produse, dar ele ar atrage capitaluri noi, şi ar obţine o valoare mai mare. În acelaşi timp s-ar putea cultiva şi pământuri de calitate foarte slabă, obţinându-se câştiguri mari, spre marele avantaj şi al proprietarilor şi al întregii clase a consumatorilor. Pământul, această maşină care produce cel mai important articol de consumaţie, ar fi îmbunătăţit, şi ar căpăta valoarea lui în raport cu serviciile ce i se cer să le îndeplinească. Toate avantajele ar reveni la început lucrătorilor, capitaliştilor şi consumatorilor; dar, cu sporirea populaţiei, acestea, încetul cu încetul, ar trece asupra proprietarilor de pământ.

Independent de aceste îmbunătăţiri, care interesează în primul rând comunitatea şi sunt de un slab interes pentru proprietarii de pământ, interesul proprietarului este întotdeauna în opoziţie cu acela al consumatorului şi al fabricantului. Grâul poate să se menţină la un preţ ridicat numai dacă se cere pentru a-l produce tot mai multă muncă, dacă costul lui de producţie se măreşte. Aceeaşi cauză în mod invariabil ridică renta. Este, deci, în interesul proprietarului ca costul de producţie al grâului să crească. Acesta, însă, nu este în interesul consumatorilor, care ar vrea ca grâul să fie ieftin în raport cu moneda sau cu alte mărfuri, pentru că grâul e cumpărat întotdeauna cu monedă sau mărfuri. Nici în interesul fabricantului nu e ca grâul să fie scump, pentru că preţul ridicat al grâului va aduce salarii ridicate, fără să aducă ridicarea preţurilor mărfurilor. Va trebui, atunci, ca acesta să dea nu doar mai multă marfă sau, ceea ce revine la acelaşi lucru, o valoare mai mare în marfă, în schimbul grâului pe care îl consumă el însuşi, dar va trebui să dea mai multă marfă, sau o valoare mai mare, ca salarii lucrătorilor săi, fără să primească pentru aceasta o despăgubire. Toate clasele sociale

vor suferi, prin urmare, din cauza scumpetei grâului, în afară de clasa proprietarilor. Tranzacțiunile între proprietarul de pământ și public nu se asemănă cu cele din comerț, în care și vânzătorul, și cumpărătorul, se poate zice, câștigă în mod egal; pentru că aici paguba este în întregime de o parte și câștigul în întregime de cealaltă; și, dacă prin import s-ar putea procura grâu mai ieftin, paguba care rezultă din neimportare este cu mult mai mare pentru unii decât câștigul pentru ceilalți.

Adam Smith nu face niciodată distincție între valoarea scăzută a monedei și valoarea ridicată a grâului, și de aceea deduce că interesul proprietarului nu e opus interesului restului societății. În cazul cel dintâi, moneda e scăzută față de toate celelalte mărfuri; în cel de al doilea, grâul este ridicat față de mărfuri. În cazul cel dintâi, grâul și toate mărfurile își mențin valoarea lor relativă; în cel de al doilea, grâul este mai ridicat față de celelalte mărfuri, ca și față de monedă.

Următoarea observație a lui Adam Smith se poate aplica valorii scăzute a monedei, dar nu se poate aplica câtuși de puțin valorii ridicate a grâului. „Dacă importul (de grâu) ar fi mereu liber, arendașii și proprietarii noștri ar obține an de an tot mai puțini bani pentru grâul lor, față de cât obțin în prezent, când importul este de fapt aproape încontinuu prohibit; dar banii pe care ei i-ar obține ar avea o valoare mai mare, ar cumpăra mai multe mărfuri de toate felurile, și ar putea întrebuința mai multe brațe de muncă. Adevărata lor bogăție, adevăratul lor venit, prin urmare, ar fi același ca în prezent, deși ar putea fi exprimat printr-o mai mică cantitate de argint, și ei nu s-ar găsi în neputință de a cultiva grâu sau descurajați, cum sunt în prezent. Din contra, deoarece ridicarea valorii reale a argintului, provenită din scăderea prețului în bani al grâului, micșorează într-o oarecare măsură prețul în bani al tuturor celorlalte mărfuri, ea dă muncii țării în care se produce un oarecare avantaj pe toate piețele străine, și prin aceasta tinde să încurajeze și să intensifice acea muncă. Dar extensiunea pieței interne a grâului trebuie să fie în raport cu industria generală a țării în care se cultivă grâu, sau cu numărul acelora care produc o altă marfă care poate fi dată în schimbul grâului. Dar în toate țările piața națională, fiind cea mai apropiată și cea mai comodă, este de asemenea cea mai mare și cea mai importantă piață de grâu. Acea ridicare a valorii reale a argintului, prin urmare, care este efectul scăderii prețului mediu în bani al grâului, tinde să mărească piața cea mai importantă de grâu, și prin aceasta să încurajeze, în loc să descurajeze, cultura grâului."

Prețul în bani, mare sau mic al grâului, produs de abundența sau ieftinătatea aurului și argintului, nu are nici o importanță pentru proprietarul de pământ, deoarece toate celelalte produse vor fi în mod egal influențate de

aceasta, întocmai după cum arată Adam Smith; dar o scumpire relativă a grâului este întotdeauna foarte avantajoasă proprietarului, pentru că, mai întâi îi dă o mai mare cantitate de grâu drept rentă, şi în al doilea rând, pentru că cu aceeaşi cantitate de grâu el poate dobândi nu numai o sumă mai mare de bani, dar şi o mai mare cantitate de orice fel de marfă ce poate fi cumpărată cu bani.

CAP. XXV

DESPRE COMERȚUL COLONIAL

Adam Smith a arătat în modul cel mai satisfăcător în observațiile sale asupra comerțului colonial avantajele comerțului liber și nedreptatea pe care metropolele o fac coloniilor împiedicându-le de a vinde produsele lor pe piața în care prețurile sunt cele mai ridicate, și de a cumpăra mărfurile și aprovizionările lor pe piața în care prețurile sunt cele mai ieftine. El a arătat că îngăduind fiecărei țări să schimbe în mod liber produsele ei, când și unde găsește nimerit, se va obține cea mai perfectă distribuire a muncii umane, deși se va asigura astfel cel mai mare belșug de obiecte necesare și de obiecte de agrement în viață.

El a căutat, de asemenea, să arate că această libertate a comerțului care este, fără îndoială, în interesul întregii omeniri, este și în interesul fiecărei țări în parte; și că politica strâmtă adoptată de țările Europei în ceea ce privește coloniile lor e tot atât de dăunătoare metropolelor, cât și coloniilor, ale căror interese sunt sacrificate.

„Monopolul comerțului colonial", zice el, „ca toate celelalte expediente meschine și dăunătoare ale sistemului mercantil, înăbușă activitatea economică a tuturor țărilor, dar mai cu seamă pe aceea a coloniilor, fără să intensifice cât de puțin, ci, din contra, micșorând, pe aceea a țării în favoarea căreia el este instituit."

Această parte a subiectului său nu este, însă, tratată tot atât de clar și de convingător ca aceea în care el arată nedreptatea acestui sistem față de colonii. Ne putem îndoi, cred, dacă o metropolă nu trage ea însăși profit din restricțiile la care supune posesiunile sale coloniale. Cine se poate îndoi că dacă Anglia, de exemplu, ar fi o colonie a Franței, Franța nu ar profita impunând Angliei o primă mare la exportul de grâu, de stofe, sau de orice alte mărfuri? Examinând chestiunea primelor, și plecând de la presupunerea că grâul e de £4 quarterul în această țară, noi am văzut că, cu o primă de 10 s. de quarter la export în Anglia, grâul s-ar vinde în Franța numai cu £3 10s. Dacă grâul a fost mai înainte în Franța £3 15s. quarterul, consumatorii francezi vor câștiga 5s. de quarter la tot grâul importat; dacă prețul natural al grâului era mai înainte în Franța £4, ei vor câștiga 10s. de quarter, adică prima întreagă. Franța ar câștiga, deci, astfel prin pierderea suportată de Anglia; ea nu ar câștiga numai o parte din ce pierde Anglia, ci ar câștiga tot ce pierde această țară.

Unii pot zice, însă, că o primă de export este o măsură de politică internă, şi că ţara-mamă nu o poate impune cu uşurinţă.

Dacă şi Jamaicăi, şi Olandei le-ar conveni să facă schimb între ele cu mărfurile lor fără intervenţia Angliei, e cert că în cazul în care aceste ţări ar fi împiedicate de a face acest schimb, şi interesele Jamaicăi, şi ale Olandei ar suferi; dar dacă Jamaica ar fi obligată să-şi trimită mărfurile ei în Anglia, ca să le schimbe acolo cu mărfurile olandeze, se va întrebuinţa un capital englez, sau o agenţie engleză, într-un comerţ care altfel nu ar fi fost întreprins. Acest comerţ va fi făcut pentru un agiu plătit nu de Anglia, ci de Olanda şi de Jamaica.

Că pierderea provenită dintr-o distribuire dezavantajoasă a muncii în două ţări diferite poate fi profitabilă uneia dintre aceste ţări, pe când cealaltă ar suferi o pierdere încă mai mare decât cea care ar rezulta în mod imediat dintr-o astfel de distribuire, o recunoaşte chiar Adam Smith; şi, dacă aceasta este adevărat, aceasta dovedeşte că o măsură care poate fi foarte dăunătoare unei colonii poate fi în parte profitabilă ţării-mame.

Vorbind despre tratatele de comerţ, Adam Smith zice: „Când o ţară se obligă prin tratat să permită intrarea unor mărfuri dintr-o anumită ţară străină, în timp ce ea interzice intrarea acelorași mărfuri din alte ţări, sau când scuteşte mărfurile dintr-o anumită ţară străină de taxele vamale la care ea le supune pe acelea ale tuturor celorlalte ţări, ţara, sau cel puţin negustorii şi fabricanţii din ţara al cărui comerţ este astfel favorizat, trebuie să tragă avantaje mari dintr-acel tratat. Acei negustori şi fabricanţi se bucură de un monopol în ţara care îi tratează atât de favorabil. Ţara aceea devine o piaţă în acelaşi timp şi mai mare, şi mai avantajoasă pentru mărfurile lor: mai mare, pentru că mărfurile altor naţiuni fiind excluse, sau supuse la taxe mai ridicate, ea absoarbe o mai mare cantitate de mărfuri de-ale lor; mai avantajoasă, pentru că negustorii ţării favorizate, bucurându-se de un fel de monopol, vând adesea mărfurile lor la un preţ mai mare decât atunci când ei sunt expuşi la libera concurenţă a altor popoare".

Cele două naţiuni care fac un astfel de tratat comercial pot fi ţara-mamă şi coloniile ei, şi Adam Smith admite că o metropolă poate să câştige oprimând coloniile ei. Trebuie să observăm, însă, din nou, că, dacă monopolul pieţei străine nu se află exclusiv în mâinile unei singure societăţi comerciale, consumatorii străini nu vor plăti mai mult decât consumatorii naţionali; preţul pe care îl vor plăti şi unii, şi alţii nu se va deosebi mult de preţul natural din ţara în care mărfurile au fost produse. Anglia, de exemplu, va putea întotdeauna, în împrejurări obişnuite, să cumpere marfă franceză la preţul natural al acelei mărfi în Franţa, şi Franţa va avea acelaşi privilegiu, de a cumpăra marfă engleză la preţul natural al acestei mărfi în Anglia. Dar măr-

furile s-ar putea cumpăra la acest preț fără să fie nevoie de un tratat. Care este atunci avantajul sau dezavantajul obținut dintr-un astfel de tratat?

Dezavantajul tratatului pentru țara importatoare ar fi acesta: el o obligă, de exemplu, să cumpere din Anglia, la prețul natural, o marfă pe care ar putea-o cumpăra la un preț mult mai scăzut din altă țară. Tratatul produce o distribuire dezavantajoasă a capitalului general, de care suferă în primul rând țara care este obligată prin contract să cumpere de pe piața cea mai puțin avantajoasă. Dar tratatul nu dă nici un avantaj vânzătorului, în virtutea unui pretins monopol, pentru că el este împiedicat de însăși concurența concetățenilor săi să vândă marfa sa la un preț mai mare decât prețul ei natural, pe care l-ar obține fie că ar exporta marfa sa în Franța, în Spania sau în Indiile de Vest, fie că ar vinde-o în țară pentru consumul ieftin.

În ce constă, prin urmare, avantajul stipulațiilor tratatului? În aceasta: Nu s-ar fi putut fabrica această marfă în Anglia pentru export, dacă Anglia nu ar fi avut privilegiul exclusiv de a deservi sus-numita piață, pentru că concurența țărilor cu un preț natural mai mic ar fi făcut să dispară orice posibilitate de vindere. Aceasta, însă, nu ar avea mare importanță dacă Anglia ar fi sigură că poate vinde altă marfă fabricată de ea, pentru aceeași sumă, fie pe piața franceză, fie pe altă piață. Anglia urmărește, de exemplu, să cumpere o cantitate de vinuri franceze în valoare de £5.000. Pentru aceasta, ea vrea să vândă marfă, pe orice piață, ca să obțină cele £5.000. Dacă Franța îi acordă monopolul pieței de postav, Anglia va exporta imediat postav pentru atingerea scopului ei; dacă, însă, comerțul e liber, concurența celorlalte țări poate împiedica ca prețul natural al postavului să fie destul de scăzut în Anglia pentru ca ea să poată obține din vânzarea postavului cele £5.000, plus profitul obișnuit cuvenit capitalului investit în acest fel. Atunci ar trebui ca industria Angliei să producă un alt fel de marfă; dar s-ar putea întâmpla ca, datorită valorii actuale a monedei, ea să nu poată vinde nici unul dintre produsele sale la prețul lui natural din alte țări. Ce consecință ar avea aceasta? Consumatorii de vin din Anglia tot sunt dispuși să cumpere vin în valoare de £5.000 și, prin urmare, ei trimit în acest scop £5.000 în numerar în Franța. Prin acest export de numerar valoarea monedei se ridică în Anglia și scade în alte țări; o dată cu aceasta, însă, scade și *prețul natural* al tuturor mărfurilor produse în Anglia. Ridicarea valorii monedei echivalează cu scăderea prețului mărfurilor. După aceasta, se vor putea obține cele £5.000 exportând mărfuri englezești, pentru că după reducerea prețului lor natural ele pot concura mărfurile celorlalte țări. Va trebui, însă, să se vândă o cantitate mai mare de mărfuri la preț redus pentru a obține cele £5.000 necesare, care, o dată obținute, nu vor procura aceeași cantitate de vin, pentru că, în timp ce scăderea stocului monetar în Anglia face să scadă prețul natural al mărfurilor, abundența de numerar în Franța ridică prețul natural al mărfurilor

şi al vinului din Franţa. Se va importa, deci, mai puţin vin în Anglia în schimbul mărfurilor când comerţul e perfect liber decât atunci când Anglia e favorizată prin tratate comerciale. Nivelul profitului, totuşi, nu ar varia. Moneda şi-ar schimba valoarea ei relativă în ambele ţări, şi avantajul Franţei ar fi acela de a obţine o mai mare cantitate de mărfuri englezeşti în schimbul unei anumite cantităţi de produse franceze, iar pierderea suferită de Anglia ar consta în aceea că ar obţine o mai mică cantitate de mărfuri franţuzeşti în schimbul unei anumite cantităţi de mărfuri englezeşti.

Comerţul exterior, stânjenit, încurajat sau liber, va continua, deci, să existe, oricare ar fi comparativa greutate de producţie în diferitele ţări, dar el nu poate fi reglementat decât prin modificarea nu a valorii naturale, ci a preţului natural la care mărfurile pot fi produse în fiecare ţară, şi această modificare se poate efectua prin modificarea distribuirii metalelor preţioase. Această explicaţie confirmă părerea pe care am exprimat-o altundeva, anume că nu există impozit, primă sau prohibiţie de import sau de export de mărfuri, care să nu provoace o distribuire diferită a metalelor preţioase şi care, prin urmare, să nu modifice în toate ţările şi preţul natural, şi preţul curent al mărfurilor.

Este deci evident că se poate reglementa comerţul colonial în aşa fel încât el să fie mai puţin favorabil coloniilor şi, în acelaşi timp, mai favorabil metropolei decât un comerţ perfect liber. După cum este în dezavantajul unui consumator ca el să cumpere forţat numai de la o singură prăvălie, tot asemenea este în dezavantajul unei naţiuni de consumatori ca ea să fie forţată să cumpere numai de la o singură ţară. Dacă prăvălia, sau ţara de care vorbim, pot oferi mărfurile cerute la preţul cel mai ieftin, ele pot fi sigure că le vor putea vinde şi fără vreun privilegiu exclusiv; dar, dacă ele nu vând mai ieftin, interesul general ar cere ca ele să nu fie încurajate într-un comerţ pe care nu-l pot face oferind aceleaşi avantaje ca ceilalţi concurenţi. Prăvălia, sau ţara, vânzătoare ar putea pierde prin schimbarea întrebuinţării pe care ar da-o capitalurilor lor, dar binele general nu e niciodată mai bine asigurat decât prin distribuirea capitalului general în modul cel mai productiv, adică printr-un comerţ pretutindeni liber.

Ridicarea costului de producţie al unui articol nu micşorează neapărat consumul lui, dacă acesta este un articol de primă necesitate, pentru că, deşi puterea generală de consumaţie a cumpărătorilor e micşorată prin scumpirea acelui articol, totuşi, ei pot renunţa la consumarea unui alt articol al cărui cost de producţie nu s-a ridicat. În cazul acesta, cererea şi oferta vor fi aceleaşi ca şi în trecut; numai costul de producţie va fi mărit şi, totuşi, preţul va creşte, şi trebuie să crească, pentru a plasa profitul producătorului de marfă scumpită la acelaşi nivel cu profitul celorlalte comerţuri.

D-l Say recunoaște că costul de producție este baza prețului și, totuși, în diferitele părți ale cărții sale, el susține că prețul este determinat de raportul dintre cerere și ofertă. Regulatorul real și definitiv al valorii relative a două mărfuri este costul lor de producție, și nu cantitățile în care aceste mărfuri au fost produse, nici concurența dintre cumpărători.

După Adam Smith, comerțul colonial, care este un comerț în care nu poate fi întrebuințat decât capital englez, ridică nivelul profitului tuturor celorlalte feluri de comerțuri, și cum, după el, profitul mare, ca și salariile mari, ridică prețurile mărfurilor, el crede că monopolul comerțului colonial a fost dăunător țării-mame, deoarece a micșorat posibilitatea acesteia de a vinde mărfurile sale industriale tot atât de ieftin ca celelalte țări. El spune că, „din cauza monopolului, creșterea comerțului colonial a adus mai puțin o extindere a comerțului pe care îl făcea Marea Britanie mai înainte decât o schimbare de direcție. În al doilea rând, acest monopol a contribuit necesarmente la menținerea unui nivel al profitului în toate ramurile comerțului englez mai ridicat decât ar fi fost acesta în mod obișnuit, dacă comerțul cu coloniile engleze ar fi fost lăsat liber pentru toate țările... Dar orice ridică într-o țară nivelul obișnuit al profitului mai sus decât acesta s-ar ridica fără această cauză, supune țara aceea și la un dezavantaj absolut, și la un dezavantaj relativ, în toate ramurile de comerț pentru care ea nu are monopol. O supune la un dezavantaj absolut, pentru că în acele ramuri de comerț negustorii ei nu pot obține acest profit mai mare fără să vândă mai scump ca înainte atât mărfurile importate de ei din țări străine, cât și mărfurile indigene pe care ei le exportă în străinătate. Țara lor trebuie să cumpere și să vândă mai scump, să cumpere și să vândă mai puțin, să beneficieze și să producă mai puțin".

Negustorii noștri se plâng adesea că salariile mari ale lucrătorilor englezi fac ca fabricatele lor să nu poată suporta concurența pe piețele străine, dar ei nu spun nimic despre profitul mare obținut de capitalul lor. Ei se plâng de câștigul nerezonabil al altora, dar nu spun nimic despre al lor. Totuși, profitul mare pe care îl obține capitalul englez poate contribui de multe ori tot atât de mult, și câteodată mai mult, decât salariile ridicate ale lucrătorilor în Anglia, la ridicarea prețului mărfurilor industriale engleze.

Admit că monopolul comerțului colonial schimbă câteodată în mod dăunător direcția capitalului, dar din ce am spus până acum despre profit se poate vedea că orice trecere de la un fel de comerț extern la altul, sau de la comerțul intern la cel extern, nu poate, după părerea mea, să influențeze nivelul profitului. Pierderea ce ar rezulta din aceasta va fi aceea pe care am arătat-o: o mai proastă distribuire a capitalului și a muncii și, prin urmare, o producție mai redusă. Prețul natural al mărfurilor se va ridica și, prin urmare, deși consumatorul va fi în stare să cumpere cu aceeași valoare în bani,

el va obține o mai mică cantitate de bunuri. Se va vedea, de asemenea, că, chiar dacă monopolul ar face să crească profitul, el nu va provoca cea mai mică schimbare de prețuri, prețurile nefiind reglementate nici de salarii, nici de profit. Și nu e și Adam Smith de aceeași părere când zice că „prețurile mărfurilor, sau valoarea aurului și a argintului comparate cu a mărfurilor, depind de raportul dintre *cuantumul de muncă* necesar pentru a aduce pe piață o cantitate anumită de aur și argint și cel necesar pentru a aduce pe piață o cantitate anumită de orice fel de altă marfă"? Acel cuantum va rămâne același și dacă profitul e mare, și dacă e mic, și dacă salariile sunt scăzute, și dacă ele sunt ridicate. Cum se pot ridica atunci prețurile din cauza profitului mare?

CAP. XXVI

DESPRE VENITUL BRUT ȘI DESPRE VENITUL NET

Adam Smith exagerează întotdeauna avantajele trase de o țară dintr-un mare venit brut față de cele trase dintr-un mare venit net. „Cu cât fracțiunea de capital pe care o țară o întrebuințează în agricultură va fi mai mare", zice el, „cu atât cantitatea de muncă productivă pusă în acțiune de acel capital în cuprinsul acelei țări va fi mai mare, și cu atât va fi mai mare și valoarea producției anuale a solului și a industriei obținute prin utilizarea acestui capital. Capitalul întrebuințat în industrii este, după capitalul întrebuințat în agricultură, cel care pune în acțiune cantitatea cea mai mare de muncă productivă și dă valoarea cea mai mare producției anuale. Capitalul întrebuințat în comerțul de export este cel mai puțin productiv dintre aceste trei feluri de capital."[1]

Admițând pentru un moment că aceasta este adevărat, ce avantaj poate trage o țară din întrebuințarea unei mari cantități de muncă productivă dacă, fie că întrebuințează această mare cantitate de muncă, fie că întrebuințează una mai mică, venitul ei net și profitul ei, la un loc, rămân aceleași?

Întreaga producție a solului și a industriei unei țări se împarte în trei porțiuni: o parte este destinată salariilor, alta – profitului și a treia – rentei. Numai din cele două din urmă se pot scoate impozite și face economii; cea dintâi, dacă este de proporții moderate, acoperă întotdeauna cheltuielile necesare de producție[2]. I-ar fi absolut indiferent unei persoane, care la un capital de £20.000 ar avea un profit de £2.000 pe an, dacă capitalul ei întrebuințează o sută sau o mie de oameni, dacă marfa ei se vinde cu £10.000 sau

---

1. D-l Say este de aceeași părere cu Adam Smith: „Întrebuințarea cea mai productivă a capitalului pentru o țară, în general, este, după agricultură, în industrii și în comerțul intern; pentru că această întrebuințare dă naștere unei activități ale cărei beneficii sunt câștigate de acea țară, pe când întrebuințarea capitalurilor în comerțul extern face productive munca și pământurile tuturor țărilor, fără nici o deosebire".
„Cea mai puțin avantajoasă întrebuințare de capital pentru o națiune este aceea a comerțului de transport de mărfuri dintr-o țară străină într-o altă țară străină" (Say, vol. II, pag. 120).
2. Poate că aceasta este prea exagerat, pentru că, se dă în general lucrătorilor, ca salarii, mai mult decât ceea ce reprezintă absolutul necesar pentru cheltuielile de producție. În acest caz, o parte din produsul net al țării e luată de lucrători și, deci, poate fi economisită sau cheltuită de ei sau, datorită ei, ei pot contribui la apărarea țării.

cu £20.000, cu condiția ca în toate cazurile profitul ei să nu scadă sub £2.000. Oare interesul unei națiuni nu este similar? Cu condiția ca venitul ei net și real, ca renta și profitul ei să fie aceleași, ce importanță are faptul că ea se compune din zece sau din douăsprezece milioane de locuitori? Posibilitățile ei de a întreține flote și armate, și multe alte feluri de muncă neproductivă, trebuie să fie în raport cu venitul ei net, și nu cu venitul ei brut. Dacă 5.000.000 de oameni ar putea produce hrana și îmbrăcămintea necesară pentru 10.000.000, hrana și îmbrăcămintea a 5.000.000 ar reprezenta venitul ei net. Ar trage oare țara aceea vreun profit din faptul că pentru a produce același venit net ar fi nevoie de 7.000.000 de oameni, adică s-ar întrebuința 7.000.000 pentru a produce hrana și îmbrăcămintea necesară pentru 12.000.000? Venitul ei net ar fi tot hrana și îmbrăcămintea a 5.000.000. Întrebuințarea unui număr mai mare de oameni nu ne-ar permite să adăugăm un om măcar armatei și marinei noastre, nici să contribuim cu o guinee în plus la impozite.

Adam Smith dă preferință întrebuințării acelui capital care pune în acțiune cel mai mare cuantum de muncă, nu din cauza vreunui presupus avantaj ce ar rezulta dintr-o populație numeroasă, sau având în vedere fericirea de care s-ar bucura un mai mare număr de oameni, ci în mod special pentru că aceasta ar mări forța națională[1], căci, zice el, „bogăția și, întrucât forța depinde de bogăție, forța unei țări, trebuie să fie întotdeauna în raport cu valoarea producției anuale a acelei țări, fondul din care finalmente se plătesc toate impozitele". Evident, însă, că posibilitatea de plată a impozitelor este în raport cu venitul net, și nu cu cel brut.

În repartizarea întrebuințărilor capitalurilor între toate țările, capitalul popoarelor mai sărace va fi, desigur, întrebuințat în acele îndeletniciri care întreține un mai mare număr de lucrători înaintrul țării, pentru că în acele țări hrana și lucrurile de primă necesitate pentru o populație în creștere se pot procura cât se poate de ușor. Din contra, în țările bogate, unde hrana este scumpă, capitalul se va îndrepta, bineînțeles, când comerțul e liber, spre acele îndeletniciri care necesită menținerea în țară a cât mai puțini lucrători, precum cărăușia, comerțul cu țările foarte îndepărtate și comerțul care cere mașini scumpe, comerțuri în care profitul este proporțional cu capitalul, și nu cu cuantumul de muncă întrebuințat[2].

---

1. D-l Say nu m-a înțeles câtuși de puțin când a crezut că nu țin seamă de fericirea oamenilor. Eu socotesc că textul arată cu prisosință că eu mă refer numai la bazele pe care Adam Smith așază această fericire.
2. Este o fericire, zice d-l Say, că, mersul natural al lucrurilor împinge capitalurile nu spre acele îndeletniciri în care se obține profitul cel mai mare, ci spre cele în care acțiunea lor e cea mai avantajoasă societății" (vol. II, pag. 122). D-l Say nu ne-a spus care sunt acele îndeletniciri care, fiind cele mai avantajoase indivizilor, nu sunt tot

Deși admit că, din cauza naturii rentei, un capital dat, întrebuințat în agricultură, pe orice fel de teren în afară de terenul ultim cultivat, pune în acțiune un mai mare cuantum de muncă decât același capital întrebuințat în industrie și în comerț, totuși, eu nu pot admite că există vreo diferență între cuantumul de muncă pus în acțiune de un capital întrebuințat în comerțul intern și acela pus în acțiune de un capital egal, întrebuințat în comerțul extern.

„Capitalul care trimite mărfuri scoțiene la Londra și aduce în Edinburgh grâu și mărfuri englezești", zice Adam Smith, „înlocuiește necesarmente, de câte ori face aceasta, două capitaluri aparținând cetățenilor Marii Britanii și care, amândouă, erau întrebuințate în agricultura și industriile Marii Britanii."

„Capitalul întrebuințat la cumpărarea de mărfuri străine pentru consumul intern, când cumpărarea se face cu produsul industriei naționale, înlocuiește și el la fiecare operațiune de acest gen două capitaluri distincte, dar numai unul dintre ele e întrebuințat pentru susținerea industriei naționale. Capitalul care trimite mărfuri engleze în Portugalia și aduce în Anglia mărfuri portugheze înlocuiește, la fiecare operațiune de acest gen, numai un singur capital englez, celălalt fiind un capital portughez. Astfel, deși rezultatele comerțului de consum extern ar putea fi tot atât de prompte ca și ale comerțului intern, capitalul întrebuințat în acest scop nu încurajează industria și munca productivă a țării decât pe jumătate."

Acest argument îmi pare fals, fiindcă, deși, după cum presupune d-rul Smith, se întrebuințează două capitaluri, unul portughez și unul englez, totuși capitalul întrebuințat în comerțul extern va fi de două ori mai mare decât cel întrebuințat în comerțul intern. Dacă presupunem că Scoția întrebuințează un capital de 1.000 de lire pentru fabricarea de pânzeturi, pe care le dă în schimbul produsului aceluiași capital întrebuințat în Anglia pentru fabricarea de mătăsuri, cele două țări întrebuințează 2.000 de lire și un cuantum proporțional de muncă. Dacă presupunem acum că Anglia descoperă că ea poate importa mai multe pânzeturi din Germania în schimbul mătăsurilor pe care le exporta mai înainte în Scoția, și că Scoția descoperă că poate obține mai multe mătăsuri din Franța în schimbul pânzeturilor ei decât obținea mai înainte din Anglia, nu va înceta imediat comerțul dintre aceste două țări? Și nu va fi schimbat comerțul de consum intern cu unul similar de comerț extern? Dar, deși două capitaluri vor intra în plus în acest

astfel și statului. Dacă țări care au capitaluri restrânse, dar pământ fertil în abundență, nu se angajează de timpuriu în comerțul extern, aceasta se explică prin faptul că acest comerț prezintă mai puține avantaje indivizilor, și deci și statului.

comerț, capitalul Germaniei și acela al Franței, nu va continua să fie întrebuințată aceeași sumă de capital scoțian și englez, și nu va pune aceasta în acțiune același cuantum de muncă ca atunci când acel capital era întrebuințat în comerțul intern?

CAP. XXVII

DESPRE MONEDĂ ȘI BĂNCI

S-a scris deja atât de mult despre monedă, încât, dintre persoanele care se ocupă de acest subiect, numai acelea care au idei preconcepute mai pot ignora adevăratele lui principii. Mă voi limita, deci, la o scurtă examinare a unora dintre legile generale care reglementează cantitatea și valoarea monedei.

Aurul și argintul, ca toate celelalte mărfuri, n-au valoare decât proporțional cu cuantumul de muncă necesar pentru a le produce și a le pune pe piață. Aurul e aproximativ de 15 ori mai scump ca argintul, nu pentru că se cere mai mult aur, nici pentru că cantitatea de argint e de vreo 15 ori mai mare ca aceea a aurului; ci numai pentru că se cere un cuantum de muncă de 15 ori mai mare pentru a obține o cantitate anumită de aur decât una de argint.

Cantitatea de monedă care poate fi întrebuințată într-o țară trebuie să depindă de valoarea ei. Dacă s-ar întrebuința numai aur pentru circulația mărfurilor, cantitatea de aur de care ar fi nevoie ar fi numai a 15-a parte din cantitatea de argint ce ar trebui să se întrebuințeze în acest scop.

Moneda în circulație nu poate fi niciodată atât de abundentă încât să se reverse; pentru că micșorându-i-se valoarea i se mărește în aceeași proporție cantitatea; și ridicându-i-se valoarea i se micșorează cantitatea.

Atât timp cât statul bate monede și nu cere nimic pentru aceasta, moneda are aceeași valoare ca orice altă piesă din același metal cu aceeași greutate și cu același titlu; dar, dacă statul cere o plată pentru baterea monedei, valoarea metalului bătut monedă întrece de obicei valoarea aceleiași bucăți de metal nebătute, cu suma percepută de stat ca taxă, pentru că pentru producerea ei s-a cerut un mai mare cuantum de muncă sau, ceea ce este același lucru, valoarea produsului unui mai mare cuantum de muncă.

Atât timp cât numai statul are dreptul de a bate monede, nu poate exista nici o limită în privința taxei pe care el o impune pentru aceasta, fiindcă, limitând cantitatea de monedă, valoarea ei poate crește indefinit.

În virtutea acestui principiu circulă hârtia monedă. Tot ceea ce se plătește pentru hârtia monedă poate fi considerat ca reprezentând această taxă de batere. Deși ea nu are nici o valoare intrinsecă, totuși, prin limitarea cantității ei, valoarea ei de schimb este egală cu valoarea unei monede metalice cu aceeași denumire, sau a lingoului din acea monedă. Tot în baza aceluiași principiu, adică prin limitarea cantității ei, o monedă alterată poate

circula cu valoarea pe care ea ar fi avut-o dacă greutatea şi titlul ei ar fi cele cerute de lege, şi nu cu o valoare în raport cu cantitatea de metal pe care de fapt o conţine. În istoria sistemelor monetare engleze noi vedem că moneda n-a fost niciodată depreciată în aceeaşi proporţie în care ea a fost alterată. Aceasta se explică prin faptul că ea nu a fost niciodată mărită cantitativ în aceeaşi proporţie în care a fost micşorată valoarea ei intrinsecă[1].

Chestiunea cea mai importantă la emiterea hârtiei monede e de a fi perfect lămurit în privinţa efectelor ce decurg din principiul limitării cantităţii monedei. Peste 50 ani de acum înainte cu greu se va crede că directorii de bancă şi miniştrii au susţinut în faţa Parlamentului şi în faţa comitetelor numite de Parlament că emisiunile de bilete ale Băncii Angliei, chiar neîngrădite de dreptul deţinătorilor de a cere în schimbul lor numerar sau metal în lingouri, n-au avut, nici nu puteau avea, nici o influenţă asupra preţurilor mărfurilor, asupra metalelor în lingou sau asupra cursului schimbului. După înfiinţarea băncilor, Statul nu a mai avut singur dreptul să bată sau să emită moneda. Moneda în circulaţie poate fi mărită acum tot atât de bine prin hârtie de bancă ca şi prin moneda metalică, aşa că, dacă un stat ar altera moneda lui şi i-ar limita cantitatea, el nu ar putea să-i menţină valoarea, pentru că băncile au aceleaşi drepturi ca şi statul de a mări cantitatea de monedă în circulaţie.

Conform acestor principii, se poate vedea că pentru ca hârtia monedă să aibă valoare nu este nevoie ca ea să fie plătibilă în monedă metalică; este nevoie numai ca şi cantitatea ei să fie reglementată în raport cu valoarea metalului recunoscut ca etalon monetar. Dacă etalonul monetar ar fi aurul, de o anumită greutate şi de un anumit titlu, hârtia monedă ar putea fi sporită cu fiecare scădere a valorii aurului sau, ceea ce în privinţa efectului revine la acelaşi lucru, cu fiecare ridicare a preţului mărfurilor.

„Banca Angliei, emiţând o cantitate prea mare de hârtie", zice doctorul Smith, „şi tot ce depăşea limita întorcându-i-se pentru a fi schimbat contra aur şi argint, a fost forţată mulţi ani să bată monedă de aur pentru 800.000 până la 1.000.000 lire sterline anual, sau, în medie, aproximativ 850.000 lire sterline. Pentru a putea face aceasta, Banca, din cauza uzării şi degradării suferite de monedele de aur în ultimul timp, a trebuit adesea să cumpere lingouri la preţul ridicat de £4 uncia, aur pe care în urmă îl transforma în monedă la preţul de £3 17s. 10 ½ d. uncia, pierzând astfel între 2 ½ % şi 3% pentru baterea monedelor de o sumă atât de mare. Deşi, prin urmare, Banca nu plătea nici o taxă de batere statului, şi deci, propriu-zis, baterea monedei

1. Tot ceea ce spun despre monedele de aur este perfect aplicabil şi monedelor de argint; dar nu este necesar să vorbesc de ambele categorii de fiecare dată.

se făcea pe cheltuiala statului, această dărnicie a statului nu a acoperit cu totul cheltuiala făcută de Bancă."

Conform principiului stabilit mai sus, mi se pare foarte clar că, retrăgând din circulație hârtia întoarsă Băncii, valoarea întregii cantități de monede de aur din circulație, a bucăților de monedă uzate ca și a celor noi, s-ar fi ridicat, și, în acest caz, cererile adresate Băncii ar fi sistat.

D-l Buchanan, însă, nu este de aceeași părere, pentru că el spune „că marea cheltuială la care a fost atunci expusă Banca a fost datorată, nu cum pare că-și închipuie dr. Smith, unei excesive emisiuni de hârtie, ci condiției alterate a monedei metalice și, în consecință, prețului ridicat al lingourilor de aur. Banca, trebuie să atragem atenția asupra acestui lucru, neavând alt mijloc de a-și procura guinee decât trimițând aur în bare la Monetărie pentru a le transforma în monedă, era întotdeauna nevoită să dea guinee noi în schimbul bancnotelor înapoiate, și, când monedei în circulație îi lipsea din greutate și când prețul lingourilor era scump, devenea rentabil să scoți de la Bancă, în schimbul hârtiei ei, guinee cu greutatea întreagă, să le transformi în lingouri, și să le vinzi cu câștig contra hârtiei de bancă, care din nou putea fi dată Băncii contra guinee noi, ca acestea să fie și ele, la rândul lor, topite și vândute. Banca este întotdeauna expusă la această sleire de aur când moneda metalică nu are greutatea cuvenită, deoarece în acest caz, prin acest continuu schimb de hârtie monedă contra aur, se poate obține un câștig și ușor, și sigur. Trebuie să spunem, însă, că, oricât de mare a fost neajunsul și cheltuiala suportată de Bancă atunci prin sleirea ei de numerar, ea nu a crezut niciodată necesar să refuze îndeplinirea obligației pe care și-a luat-o de a plăti în numerar biletele ei".

D-l Buchanan crede, desigur, că toată moneda în circulație trebuie coborâtă la nivelul valorii pieselor degradate; dar e cert că micșorând cantitatea monedei în circulație se poate reda restului valoarea monedelor bune.

D-rul Smith pare să fi uitat principiul pe care l-a expus el însuși vorbind despre moneda coloniilor. În loc să atribuie deprecierea acelei hârtii abundenței ei prea mari, el întreabă dacă, admițând că valorile coloniale sunt perfect de solide, 100 de lire sterline plătibile peste 15 ani ar avea aceeași valoare ca 100 de lire plătibile imediat. Eu răspund afirmativ, dacă hârtia nu este în prea mare abundență.

Experiența, însă, ne arată că nici statul și nici o bancă nu a avut vreodată dreptul nelimitat de a emite hârtie monedă fără să abuzeze de el. În toate statele, prin urmare, emiterea de hârtie monedă ar trebui pusă sub un control; și nimic nu pare mai eficace pentru aceasta decât de a supune pe emitenții de hârtie monedă la obligația de a plăti biletele lor fie în moneda metalică, fie în lingouri.

[„A feri publicul[1] de orice alte variaţii de valoare ale monedei decât acelea la care este supus însuşi etalonul şi, în acelaşi timp, a efectua circulaţia monetară cu instrumentul cel mai puţin costisitor, înseamnă a atinge cel mai înalt grad de perfecţiune la care poate ajunge circulaţia monetară.

Aceste avantaje le-am putea obţine obligând Banca să dea în schimbul biletelor sale, în loc de guinee, aur sau argint în lingouri cu titlul şi preţul plătit de Monetărie; prin acest mijloc, hârtia nu ar scădea niciodată sub valoarea lingourilor fără ca acest lucru să nu fie urmat de o reducere a cantităţii ei. Pentru a împiedica ridicarea hârtiei deasupra valorii lingourilor, Banca trebuie de asemenea obligată să dea hârtia ei în schimbul aurului standard la preţul de £3 17s. uncia. Pentru a nu incomoda Banca prea mult, cantitatea de aur cerută în schimbul hârtiei la preţul Monetăriei de £3 17s. 10½ d., sau cantitatea vândută Băncii la preţul de £3 17s., nu ar trebui să fie niciodată mai mică de 20 uncii. Cu alte cuvinte, Banca ar fi obligată să cumpere orice cantitate de aur oferită ei care nu ar fi mai mică de 20 uncii, la preţul de £3 17s.[2] uncia, şi să vândă orice cantitate i s-ar cere la preţul de £3 17s. 10½ d. Deoarece Banca are dreptul să-şi reglementeze ea însăşi cantitatea de hârtie emisă, nici un inconvenient nu poate rezulta din asemenea dispoziţii."

„Cea mai perfectă libertate ar trebui dată în acelaşi timp importului şi exportului tuturor felurilor de lingouri. Aceste operaţiuni ar fi foarte numeroase dacă Banca ar reglementa avansurile şi emisiunile sale de hârtie după criteriul pe care l-am indicat atât de des, adică după preţul lingoului de etalon, independent de cantitatea generală de hârtie în circulaţie."

„Ţinta pe care o urmăresc ar fi atinsă într-o mare măsură dacă Banca ar fi obligată să dea în schimbul hârtiei sale lingouri cu titlul şi preţul Monetăriei, chiar dacă ea nu ar fi obligată să cumpere toată cantitatea de metal în lingou oferită ei la preţul ce ar urma să fie fixat; şi aceasta cu atât mai mult dacă Monetăria ar rămâne la dispoziţia publicului pentru baterea monedei:

1. Acest paragraf şi următoarele, până la închiderea parantezei, sunt extrase dintr-un articol intitulat *Propuneri relativ la circulaţia monetară, economică şi garantată*, publicat de autor în anul 1816.
2. Preţul de £3 17s. indicat aici este, bineînţeles, un preţ arbitrar. Ar putea exista motive plauzibile pentru a-l fixa fie ceva mai sus, fie ceva mai jos. Indicând £3 17s., eu nu doresc decât să lămuresc principiul. Preţul ar trebui stabilit în aşa fel încât vânzătorul de aur să vadă că e în interesul lui să vândă Băncii mai bine decât să transporte aurul la Monetărie pentru a bate monedă. Aceeaşi observaţie se poate face şi în privinţa cantităţii de 20 uncii. Ar putea exista motive ca ea să fie de 10 sau de 30 de uncii.

Această dispoziție este propusă numai în scopul de a împiedica valoarea monedei să difere de valoarea lingoului într-o măsură mai mare decât neînsemnata diferență între prețul la care Banca cumpără și acela la care ea vinde, făcându-se astfel un pas înainte spre acea uniformizare a valorii sale atât de mult dorită."

„Dacă Banca ar limita în mod arbitrar cantitatea hârtiei sale, ea i-ar ridica prin aceasta valoarea, și aurul ar părea că scade sub limita la care eu propun ca Banca să cumpere. Aurul, în cazul acesta, ar fi dus la Monetărie, și monedele bătute acolo s-ar adăuga la numerarul din circulație, făcând prin aceasta ca valoarea lui să scadă și să revină din nou la aceea a etalonului monetar; dar acest mod de a proceda nu oferă nici siguranța, nici economia, nici promptitudinea pe care le oferă mijlocul propus de mine, și contra căruia Banca nu poate ridica nici o obiecție serioasă, deoarece e în interesul ei să alimenteze circulația cu hârtie în loc să oblige pe alții să o alimenteze cu numerar."

„Cu un astfel de sistem, și cu o circulație dirijată, Banca n-ar mai fi expusă la nici un neajuns, în afară de cazurile acelea extraordinare când țara întreagă e cuprinsă de panică, și fiecare vrea să aibă metal prețios în care să-și transforme și să-și ascundă avutul său. Nici o bancă nu poate fi asigurată contra unei astfel de panici, *oricare ar fi sistemul* după care ea se conduce. Băncile, chiar prin natura lor, sunt supuse la asemenea eventualități, pentru că în nici o bancă și în nici o țară nu poate fi vreodată atâta numerar sau atâtea lingouri cât să poată satisface în același timp cererea tuturor capitaliștilor, care au dreptul să pretindă aceasta. Dacă toți depunătorii ar voi să-și retragă disponibilul lor în același timp din Bancă, s-ar întâmpla deseori ca totalitatea bancnotelor acum în circulație să fie insuficientă pentru a răspunde la o astfel de cerere. Criza din 1797 a fost produsă de o panică de acest fel, și nu, precum s-a crezut, de marile avansuri pe care Banca le-a făcut Guvernului. Nici Banca, nici Guvernul nu au fost atunci de vină. Invazia bruscă a Băncii s-a datorat contagiunii fricii nefondate a oamenilor lipsiți de curaj; panica s-ar fi produs chiar dacă Banca n-ar fi făcut nici un avans Guvernului, și capitalul ei ar fi fost de două ori mai mare decât cel actual. Dacă Banca ar fi continuat să plătească în numerar, panica s-ar fi sfârșit, probabil chiar înainte ca rezerva ei metalică să se fi epuizat."

„Cunoscând părerea directorilor Băncii în privința regulilor după care se poate emite hârtia, se poate spune că ei au făcut uz de privilegiul lor cu discreție. Este evident că ei s-au conformat acestora cu o extremă prudență. După legile noastre actuale ei au dreptul, fără nici un control din partea nimănui, să mărească sau să reducă circulația în măsura în care ei cred aceasta necesar; un drept care nu ar trebui să aparțină nici statului însuși, nici

nimănui, deoarece nu poate exista nici o garanție în ceea ce privește uniformitatea valorii monedei când sporirea sau micșorarea ei depinde numai de bunul plac al emitenților. Că Banca are dreptul să reducă circulația până la limita cea mai extremă, aceasta nu o va nega nimeni, nici chiar aceia care sunt de aceeași părere cu directorii, că Banca nu are dreptul să mărească indefinit cantitatea ei. Deși sunt perfect convins că este și în contra interesului și în contra dorinței Băncii ca ea să-și exercite acest drept în detrimentul publicului, totuși, când mă gândesc la tristele consecințe ce se pot naște dintr-o bruscă și mare reducere a circulației, ca și dintr-o creștere mare a ei, nu pot decât să deplor ușurința cu care statul a acordat Băncii o prerogativă atât de formidabilă."

„Greutățile la care erau supuse băncile provinciale înainte de suspendarea plăților în numerar trebuie să fi fost câteodată foarte mari. În toate momentele de criză, sau de criză în perspectivă, ele trebuie să fi fost nevoite să se aprovizioneze cu guinee, ca să poată face față cererilor ce puteau surveni. În cazurile acestea, ele își procurau guineele de la Banca Angliei, în schimbul propriilor lor bancnote, și agenți de încredere le transportau cu cheltuială și risc la băncile din provincie. După ce guineele îndeplineau funcțiunile pe care trebuiau să le facă, ele se întorceau din nou la Londra și intrau din nou în Bancă, cu condiția, însă, ca ele să nu fi suferit nici o reducere de greutate, care să le aducă sub moneda legală."

„Dacă s-ar adopta acum planul pe care l-am propus eu, de a plăti bancnotele în lingouri, ar trebui ca, sau să se extindă același privilegiu băncilor provinciale, sau să se dea bancnotelor caracterul monedei legale. În acest caz din urmă, nu s-ar face nici o schimbare în legea băncilor provinciale, deoarece li s-ar cere atunci, exact ca acum, să plătească la cerere, în schimbul hârtiei lor, bilete ale Băncii Angliei."

„Economia care rezultă din faptul că guineele nu ar mai fi expuse să piardă din greutate prin frecarea inevitabilă din timpul repetatelor lor călătorii, precum și cea rezultată din lipsa cheltuielilor de transport, ar fi foarte mare; dar avantajul cel mai mare ar fi acela că circulația din provincie, ca și cea din Londra, în ceea ce privește plățile de sume mici, s-ar efectua în mod permanent prin ajutorul unui agent foarte ieftin, hârtia, în locul unuia foarte scump, aurul – ceea ce ar permite țării să tragă tot profitul din întrebuințarea în mod productiv a unui capital echivalent. Ar fi, desigur, neîndreptățit să renunțăm la așa avantaje, în afară de cazul când ni s-ar arăta că ar decurge speciale inconveniente din adoptarea acestui agent mai ieftin."]

O monedă este în perfectă condiție când constă în întregime din hârtie, dar din hârtie a cărei valoare este egală cu cantitatea de aur pe care ea declară că o reprezintă. Întrebuințarea hârtiei în loc de aur înlocuiește un agent

cât se poate de scump cu unul cât se poate de ieftin, și permite țării ca, fără nici o pagubă pentru nimeni, să dea aurul pe care îl întrebuințează pentru circulație pe materii prime, unelte și alimente, prin folosirea cărora și bogăția, și mulțumirile acelei țări sunt sporite. Din punct de vedere național, nu are nici o importanță dacă emisiunea acestei hârtii bine reglementată e făcută de stat sau de o bancă. Fie că ea e emisă de unul, fie de celălalt factor, ea va produce în general aceeași creștere de bogăție națională; dar nu se poate spune același lucru în ce privește interesul particularilor. Într-o țară în care dobânda curentă e de 7%, și în care statul are nevoie pentru anumite scopuri de £70.000 pe an, este o chestiune importantă pentru locuitorii acelei țări dacă ei vor plăti această sumă de £70.000 printr-un impozit anual, sau dacă ei o vor putea plăti fără impozit. Să presupunem că este nevoie de 1.000.000 în bani pentru a pregăti o expediție. Dacă statul ar emite 1.000.000 în hârtie, și ar înlocui astfel un milion în monedă metalică, expediția ar fi pregătită fără nici o sarcină asupra poporului; dar, dacă o bancă ar emite 1.000.000 în hârtie și l-ar împrumuta statului cu 7%, înlocuind astfel tot 1.000.000 în monedă metalică, țara ar fi grevată cu un impozit permanent de £70.000 pe an. Poporul ar plăti impozitul, banca l-ar primi, și națiunea ar rămâne, în ambele cazuri, tot atât de bogată ca înainte. Expediția s-ar fi făcut realmente prin mijlocul mai bun al sistemului propus, adică transformând un capital în valoare de 1 milion în mărfuri, în loc ca acesta să fi fost lăsat neproductiv în formă de monedă metalică; dar beneficiul ar fi întotdeauna în favoarea acelora care au emis hârtia; și, cum statul reprezintă locuitorii unei țări, locuitorii țării ar fi scutiți de impozit dacă ei, și nu banca, ar fi emis acel milion.

Am spus deja că, dacă există o siguranță perfectă că nu se abuzează de dreptul de a emite hârtia, nu ar avea nici o importanță din punct de vedere al bogăției naționale de cine este emisă ea; și am arătat acum că ar fi în interesul direct al locuitorilor țării ca ea să fie emisă de stat, și nu de o societate de negustori, sau de bancheri. Pericolul, însă, este că, după toate probabilitățile, s-ar abuza de acest drept mai mult dacă el ar fi în mâna statului decât dacă ar fi în mâinile unei astfel de societăți. O societate este, se zice, mai dependentă de legi, și deși, poate, că interesul ei ar cere ca emisiunile să depășească marginile permise, ele ar fi restrânse și oprite de dreptul particularilor de a cere lingou sau numerar în schimbul biletelor de bancă. Se zice că, dacă statul ar avea privilegiul să emită hârtie, el nu ar respecta mult timp acest drept de stânjenire; că el ar fi prea dispus să țină seamă mai mult de interesul momentului decât de siguranța viitorului, și că ar putea, prin urmare, invocând motive de urgență, să fie repede gata a înlătura piedicile care ar pune stavilă emisiunii lui de hârtie.

Această obiecție ar avea o mare greutate în cazul unui guvernământ absolut; dar într-o țară liberă, cu o legislație luminată, dreptul de a emite hârtie, cu stavila necesară a convertibilității hârtiei la voia deținătorului, poate fi pus, fără frică, în mâinile unor comisari, numiți pentru acest anumit scop, și care ar putea fi lăsați să lucreze fără nici un control din partea miniștrilor.

Fondul de amortizare este administrat de comisarii responsabili numai în fața Parlamentului, și investiția sumelor încredințate lor se face cu cea mai mare regularitate; ce motiv poate exista să ne îndoim că emisiunea de hârtie nu va fi dirijată cu aceeași bună-credință, dacă ea este lăsată în seama unei administrații similare?

Se poate spune că, deși avantajul tras de stat și, prin urmare, de locuitorii țării, din emiterea de hârtie este destul de evident, deoarece prin aceasta s-ar converti o parte din datoria națională, pentru care locuitorii plătesc dobândă, într-o datorie fără dobândă, totuși, aceasta ar fi dăunător comerțului, deoarece i-ar putea împiedica pe negustori să împrumute bani și să-și sconteze polițele, ceea ce constituie în parte metoda după care se face emisia de bilete de bancă.

Aceasta, însă, înseamnă că noi credem că ar fi imposibil de găsit bani cu împrumut dacă banca nu ar împrumuta, și că dobânda curentă și profitul depind de suma emisiei și de calea pe care se face emisia. Dar, după cum o țară nu este lipsită de postav, vin, sau orice altă marfă, dacă are posibilitatea să plătească pentru aceste lucruri, tot astfel nu poate fi lipsită de bani, dacă cei care se împrumută oferă garanții bune și sunt dispuși să plătească dobânda curentă.

Într-o altă parte a acestei lucrări, am căutat să arăt că valoarea reală a unei mărfi e determinată nu de accidentalele avantaje de care se bucură unii producători, ci de realele greutăți întâmpinate de producătorul cel mai puțin favorizat. Tot același lucru trebuie spus despre dobândă. Ea nu e determinată de cursul la care banca vrea să dea bani cu împrumut, dacă acela e 5 sau 4, sau 3%, ci de profitul ce se poate obține prin întrebuințarea de capital, și care este cu totul independent de cantitatea sau de valoarea monedei. Dacă o bancă dă cu împrumut 1 milion, 10 milioane, sau 100 de milioane, prin aceasta banca nu aduce nici o schimbare permanentă a dobânzii curente; prin aceasta ea schimbă numai valoarea monedei emise astfel de ea. Într-un caz, va trebui de zece sau de douăzeci de ori mai multă monedă pentru a se face un anumit comerț decât ar trebui în celălalt. Cererea de bani făcută băncii depinde, deci, de comparația între profitul ce se poate obține prin întrebuințarea acelui capital și dobânda la care banca e dispusă să îl împrumute. Dacă banca cere mai puțin decât dobânda curentă, ea poate da cu împrumut neîncetat; dacă cere mai mult, numai cheltuitorii și risipitorii

vor fi cei ce se vor împrumuta. Noi vedem, în consecință, că de câte ori dobânda curentă trece de 5%, dobânda la care banca împrumută întotdeauna, Serviciul Scontului este asaltat de cereri de bani; și, din contra, de câte ori ea este chiar în mod temporar sub 5%, funcționarii acelui serviciu n-au nimic de lucru.

Motivul, prin urmare, pentru care se spune că în ultimii douăzeci de ani Banca a dat atât de mult sprijin comerțului, ajutându-i pe negustori cu bani, este că în tot acest timp ea a dat bani cu împrumut sub dobânda curentă de pe piață, sau dobânda la care negustorii s-ar fi putut împrumuta din altă parte; dar eu mărturisesc că aceasta mi se pare că constituie mai mult o vină de adus acelei instituții, decât un argument în favoarea ei.

Ce am zice noi de o întreprindere care ar aproviziona în mod regulat jumătate din fabricanții de postav cu lână sub prețul curent? Și de ce folos ar fi aceasta pentru societate? Aceasta nu ar extinde comerțul nostru, pentru că s-ar fi cumpărat lână și în cazul în care s-ar fi cerut pe ea prețul curent. Prin aceasta nu se micșorează prețul postavului pentru consumator, pentru că prețul, precum am spus mai înainte, este reglementat de costul de producție pentru fabricanții cei mai puțin avantajați. Singurul efect, atunci, ar fi de a umfla profitul unor fabricanți de postav față de nivelul general și obișnuit al profitului. Întreprinderea s-ar lipsi de profitul cuvenit ei, pentru ca să profite în aceeași măsură o altă parte a societății. Aceasta este exact ceea ce fac stabilimentele noastre bancare. Se fixează prin lege o dobândă sub aceea de pe piață, și Banca e obligată să dea bani cu împrumut la această dobândă, și nu la alta. Prin natura instituției sale, Banca are fonduri considerabile pe care nu le poate investi decât în felul acesta; și, deci, urmează că o parte din negustorii țării trag un profit nedrept și dăunător pentru țară, obținând un instrument de comerț mai ieftin decât aceia care sunt nevoiți să rămână numai sub influența prețului curent de pe piață.

Suma totală de afaceri pe care întreaga societate o poate face depinde de suma capitalului ei, adică de materiile prime, mașinile, alimentele, vasele marine etc. folosite pentru producție. După introducerea unei monede de hârtie bine reglementate, aceste bunuri nu mai pot fi nici mărite, nici micșorate prin operațiuni de bancă. Dacă, deci, statul ar emite moneda de hârtie a țării, cu toate că el nu ar sconta niciodată nici o poliță, și nu ar da cu împrumut nici un shilling publicului, nici o modificare nu s-ar produce în totalul operațiunilor comerciale, pentru că am dispune de aceeași cantitate de materii prime, mașini, alimente și corăbii; și este probabil, de asemenea, că aceeași cantitate de monedă ar fi dată cu împrumut, nu întotdeauna cu 5%, într-adevăr, dobânda fixată de lege, și care ar putea fi sub cursul pieței, dar cu 6%, 7% sau 8%, rezultatul unei concurențe cinstite pe piață între împrumutători și cei ce se împrumută.

Adam Smith vorbeşte despre avantajele de care se bucură negustorii din Scoţia din cauza superiorităţii sistemului scoţian faţă de cel englez, de a acorda înlesniri comercianţilor prin întrebuinţarea de conturi curente. Aceste conturi curente sunt credite acordate de bancherii scoţieni clienţilor lor, în afară de poliţele pe care ei le scontează; dar, întrucât un bancher, pe măsură ce avansează bani şi îi pune în circulaţie pe de o parte, este împiedicat pe de altă parte de a emite, este greu de înţeles în ce constă acest avantaj. Dacă întreaga circulaţie nu are nevoie decât de 1 milion hârtie, va circula numai 1 milion; şi nu poate avea o reală importanţă pentru bancher, ca şi pentru negustor, dacă această întreagă sumă se emite prin scontare de poliţie, sau dacă se emite astfel numai o parte din ea, iar restul, prin conturi de casă.

Poate că trebuie să spunem câteva cuvinte relativ la cele două metale, aurul şi argintul, întrebuinţate în circulaţie, în special pentru că această chestiune întunecă în minţile multor oameni limpezile şi simplele principii ale teoriei monedei. „În Anglia", zice dr. Smith, „aurul nu a fost considerat monedă legală mult timp chiar după ce s-au bătut monede din el. Proporţia între valoarea monedelor de aur şi aceea a monedelor de argint nu era stabilită prin nici o lege sau proclamaţie publică, ci era determinată pe piaţă. Dacă un debitor oferea plata în aur, creditorul său putea sau să refuze complet plata în acest mod, sau să o primească, evaluând aurul după buna înţelegere."

În această stare de lucruri este evident că o guinee putea fi evaluată câteodată la 22s., sau mai mult, şi câteodată la 18s., sau mai puţin, aceasta depinzând în întregime de schimbarea valorii curente relative a aurului şi a argintului. Toate variaţiile, de asemenea, ale valorii aurului, cât şi ale valorii argintului, se manifestau în moneda de aur, ca şi cum argintul ar fi fost invariabil, şi numai aurul era supus variaţiilor de urcare şi scădere. Astfel, deşi o guinee ar fi putut fi evaluată la 22 s., în loc de 18s., se putea ca valoarea aurului să fi rămas aceeaşi, variaţia aceasta fiind în întregime datorată argintului, şi, prin urmare, 22s. puteau să nu aibă o valoare mai mare decât 18s. de dinainte. Şi, din contra, întreaga variaţie ar fi putut fi datorată numai aurului; o guinee care valora 18 s. s-ar fi putut ridica la 22 shillingi.

Dacă acum presupunem această monedă de argint alterată prin cioplire şi în acelaşi timp sporită cantitativ, o guinee ar putea circula pentru 30s., pentru că argintul din 30s. al unei monede alterate ar putea să nu aibă o valoare mai mare decât aurul dintr-o singură guinee. Redând monedelor de argint valoarea lor intrinsecă, valoarea monedei de argint s-ar ridica, dar aurul ar părea că scade, pentru că valoarea unei singure guinee nu ar mai fi, probabil, mai mare, atunci, de 21 shillingi buni.

Dacă și aurul ar deveni monedă legală, și orice debitor ar avea libertatea să-și achite o datorie de £21 plătind 420 shillingi, sau 20 de guinee, el va plăti în aur sau în argint, după cum poate să se achite în mod mai ieftin. Dacă cu 5 quarteri de grâu el își poate procura atât lingou de aur cât cere Monetăria ca să bată 20 de guinee, și cu aceeași cantitate de grâu, atât argint cât cere Monetăria să bată 430 shillingi, el va prefera să plătească argint, pentru că astfel el câștigă 10 shillingi. Dacă cu cantitatea de aur pe care și-o poate procura s-ar putea bate numai 20 de guinee, și cu cantitatea de argint, 420 shillingi, lui i-ar fi perfect indiferent cu ce fel de monedă, de argint sau de aur, și-ar plăti datoria. Aceasta nu este, prin urmare, o simplă întâmplare; nu se preferă aurul argintului pentru achitarea datoriilor pentru că aurul este mai convenabil ca agent de circulație într-o țară bogată, ci pur și simplu pentru că interesul debitorului cere ca plata să se facă în acest mod.

Mult timp înainte de 1797, data suspendării plăților în numerar de Bancă, aurul era atât de ieftin în comparație cu argintul, încât îi convenea Băncii Angliei, și tuturor celorlalți debitori, să cumpere aur pe piață, și nu argint, pentru a-l duce la Monetărie să fie bătut, deoarece datoriile se puteau plăti mai ieftin în această monedă. Moneda de argint a fost mult timp, în această perioadă, foarte alterată; dar cum ea nu se găsea decât în mică cantitate, pe baza teoriei pe care am expus-o deja, valoarea ei curentă nu a scăzut niciodată. Cu toate că moneda de argint era atât de alterată, interesul debitorilor era, totuși, să plătească în monedă de aur. Dacă, într-adevăr, cantitatea de monedă de argint alterată ar fi fost extrem de mare, sau dacă Monetăria ar fi emis astfel de bucăți de monedă alterată, ar fi putut fi în interesul debitorilor ca ei să plătească în această monedă alterată; dar cantitatea ei era limitată, ea se menținea la aceeași valoare și, prin urmare, aurul era de fapt adevăratul etalon monetar al circulației.

Nimeni nu a negat aceasta vreodată; dar s-a spus că aceasta se datora legii care stabilise că argintul nu poate fi considerat monedă legală pentru nici o sumă care depășește £25, în afară de cazul când ar fi evaluat după greutatea lui, pe baza titlului Monetăriei.

Dar această lege nu a împiedicat pe nici un debitor să-și plătească datoria, oricât de mare, în monedă de argint bătută de Monetărie. Dacă debitorii nu plăteau în acest metal, aceasta nu era chestie de întâmplare, nici de constrângere, ci în întregime o chestie de preferință, pentru că nu le convenea lor să ducă argint la Monetărie, ci aur. Este probabil că, deși cantitatea acestui argint alterat din circulație ar fi fost enorm de mare, și ar fi avut un curs legal, o guinee ar fi valorat din nou 30s.; dar shillingul alterat ar fi avut o valoare mai mică, și nu guineea o valoare mai mare.

Se pare, deci, că atâta timp cât aceste două metale au servit ca monedă cu putere liberatorie pentru datorii oricât de mari, am fost expuși în mod

continuu la variaţii ale principalei unităţi de măsură a valorilor. Câteodată aurul, câteodată argintul, a fost folosit ca unitate de măsură, aceasta depinzând cu totul de variaţiile valorii relative al celor două metale; şi, atunci când unul dintre cele două metale înceta de a mai fi unitate de măsură a valorii, el era topit şi scos din circulaţie, pentru că valoarea lui în formă de lingou era mai mare decât în formă de monedă. Acesta era un neajuns care trebuia neapărat să dispară, dar atât de încet se face orişice progres, încât, deşi Locke a demonstrat în mod irefutabil, şi deşi toţi scriitorii care de la Locke încoace s-au ocupat de chestiunile monedei au arătat că sistemul cel mai bun e ca numai aurul să fie moneda legală pentru orice sumă ar depăşi 40 de shillingi, acest lucru a fost adoptat şi votat de Parlament numai în sesiunea din 1816.

D-rul Smith nu pare să fi înţeles bine efectul pe care îl are întrebuinţarea a două metale ca monedă curentă şi ca mijloc legal pentru achitarea datoriilor, oricât de mari, pentru că el zice că, „în realitate, tot timpul cât durează o proporţie determinată între valoarea respectivă a diferitelor monede metalice, valoarea metalului cel mai preţios reglementează valoarea tuturor monedelor". Pentru că aurul era în timpul lui metalul ales de debitori pentru plata datoriilor lor, el a crezut că acest metal posedă o calitate inerentă prin care el a reglementat atunci, şi va reglementa întotdeauna, valoarea monedei de argint.

Când s-a refăcut moneda de aur, în 1774, o guinee nou bătută de Monetărie se schimba contra 21 shillingi alteraţi; dar în timpul domniei regelui William, când moneda de argint se găsea în aceeaşi condiţie, o guinee, tot nou ieşită de la Monetărie, se schimba contra 30 shillingi. Relativ la aceasta d-l Buchanan observă: „Iată, deci, un lucru foarte ciudat, şi pe care teoriile obişnuite asupra monedei nu îl explică în nici un fel; vedem că guineea se schimba într-un timp contra 30 shillingi alteraţi, şi aceasta era valoarea ei intrinsecă, şi altă dată aceeaşi guinee se schimba contra a numai 21 shillingi alteraţi. Este clar că trebuie să fi intervenit o mare schimbare în situaţia monedei între aceste două perioade diferite, şi doctorul Smith nu dă nici o explicaţie în această privinţă".

Mie mi se pare că rezolvarea acestei greutăţi se poate face foarte uşor, dacă explicăm diferenţa de valoare a guineei în cele două epoci menţionate prin diferitele cantităţi de monedă de argint alterată în circulaţie. În timpul domniei regelui William aurul nu era monedă legală; el nu avea decât o valoare convenţională. Toate plăţile mari se făceau, probabil, în argint, cu atât mai mult cu cât moneda curentă de hârtie şi operaţiile bancare erau atunci puţin cunoscute. Cantitatea acestei monede de argint alterate depăşea cantitatea de monedă de argint care ar fi fost păstrată în circulaţie dacă ar fi avut

curs numai moneda nealterată; și, în consecință, moneda era atunci și depreciată, și alterată. Dar în perioada următoare, când aurul era moneda legală, când se întrebuințau și bilete de bancă pentru efectuarea plăților, cantitatea de monedă de argint alterată nu depășea cantitatea de monedă de argint nou bătută de Monetărie care ar fi circulat dacă nu ar fi existat moneda de argint alterată, de unde se vede că, deși moneda era alterată, ea nu era și depreciată. Explicația d-lui Buchanan este oarecum diferită. El crede că o monedă curentă divizionară nu e supusă deprecierii, dar că moneda principală este supusă. În timpul regelui William, argintul era moneda principală, și din această cauză era supusă deprecierii. În 1774 ea era divizionară, și din această cauză își menținea valoarea. Deprecierea, însă, nu depinde de faptul că o monedă e principalul agent de circulație sau cel divizionar, ci totalmente de faptul că ea se găsește într-o cantitate excesivă[1].

Nu se poate aduce nici o obiecție serioasă unei taxe moderate pentru baterea monedei, mai cu seamă pentru baterea acelei monede destinate plăților de sume mici. Moneda capătă în general un surplus de valoare, egal cu suma plătită ca taxă pentru baterea ei, și acest impozit, prin urmare, nu lovește în nici un fel pe cei care îl plătesc, atâta timp cât cantitatea de monedă în circulație nu este excesivă. Trebuie, însă, să observăm că, într-o țară

1. S-a susținut de curând în Parlament, de Lordul Lauderdale, că, cu actualul regulament al Monetăriei, Banca nu poate plăti biletele sale în numerar, pentru că valoarea relativă a celor două metale este așa încât interesul debitorilor cere ca ei să-și plătească datoriile lor în monedă de argint, și nu de aur, iar legea dă dreptul tuturor creditorilor Băncii să ceară aur în schimbul biletelor Băncii. Acest aur, crede Lordul Lauderdale, ar putea fi exportat în mod profitabil și, dacă s-ar face aceasta, el susține că Banca ar fi obligată, pentru a avea un stoc, să cumpere în mod constant aur cu primă și să-l vândă la paritate. Dacă toți debitorii ar putea plăti în argint, Lordul Lauderdale ar avea dreptate, dar nimeni nu poate plăti în argint o datorie ce trece de 40 s. Aceasta, deci, limitează cantitatea de monedă de argint din circulație (dacă statul nu și-ar fi rezervat lui dreptul de a interzice baterea de monede din acel metal ori de câte ori crede că e necesar); pentru că, dacă s-ar scoate prea multă monedă de argint, valoarea ei relativă față de aur ar scădea, și nimeni nu ar primi-o pentru o datorie ce trece de 40s. fără o compensație pentru valoarea ei scăzută. Pentru a plăti o datorie de £100, ar fi nevoie de 100 lire în metal, sau în bancnote în sumă de £100, dar s-ar putea să fie nevoie de £105 în monedă de argint în cazul în care ar fi prea mult argint în circulație. Sunt, prin urmare, două stavile împotriva unei excesive cantități de monedă de argint: întâi, aceea directă, pe care o poate pune statul oprind să se mai bată monedă; a doua, faptul că nici un interes nu ar împinge pe nimeni să ducă argint la Monetărie, pentru că dacă s-ar bate monede din acel argint el nu ar obține valoarea Monetăriei, ci numai valoarea curentă.

în care s-a introdus moneda de hârtie, deşi cei ce o emit sunt obligaţi să o ramburseze în numerar la cererea deţinătorului, se poate, totuşi, întâmpla ca aceste bilete, ca şi monedele de metal, să fie depreciate cu suma întreagă care s-a plătit ca taxă pentru baterea metalului recunoscut ca singurul mijloc legal de plată, şi aceasta înainte ca stavila care limitează circulaţia hârtiei să fi putut opera. Dacă taxa pentru baterea monedelor de aur ar fi, de exemplu, 5%, moneda curentă, din cauza emisiei abundente de bancnote, ar putea ajunge realmente depreciată cu 5%, înainte ca deţinătorii acestor bancnote să vadă că e în interesul lor să ceară numerar pentru a-l topi şi a-l păstra în lingouri. Noi n-am fi niciodată expuşi la o astfel de depreciere dacă nu ar exista taxa de batere a monedelor de aur, sau dacă, cu toată această taxă, deţinătorii de bancnote ar putea cere să li se dea lingouri, şi nu monedă, în schimbul bancnotelor lor, la preţul Monetăriei, de £3 17s. 10½ d. Dacă Băncii nu i se pune obligaţia să plătească biletele ei în lingouri, sau în monede metalice, la cererea deţinătorului, legea recentă, care a stabilit o taxă de 6% sau 4 *pence* de uncie pentru baterea monedelor de argint, dar care a decretat că nu se va plăti nici o taxă Monetăriei pentru baterea monedelor de aur, este măsura cea mai cuminte, deoarece ea va împiedica în modul cel mai sigur orice variaţie inutilă a monedei.

CAP. XXVIII

DESPRE VALOAREA COMPARATIVĂ A AURULUI, A GRÂULUI ȘI A MUNCII ÎN ȚĂRILE BOGATE ȘI ÎN ȚĂRILE SĂRACE

„Aurul și argintul, ca toate celelalte mărfuri", zice Adam Smith, „caută natural piața unde se dă prețul cel mai mare pentru ele; iar prețul cel mai mare se dă de obicei, pentru orice fel de marfă, de țara care are cele mai multe posibilități pentru a face aceasta. Munca, să nu uităm, este prețul cu care finalmente se plătește totul; și, în țările în care munca este egal de bine retribuită, prețul în bani al muncii este în raport cu prețul obiectelor necesare pentru întreținerea lucrătorului. Aurul și argintul, însă, vor fi schimbate pentru o mai mare cantitate de astfel de obiecte într-o țară bogată decât într-una săracă, într-o țară care are mijloace de întreținere mai abundente decât într-alta care nu este aprovizionată decât în mod mediocru."

Dar grâul este o marfă ca și aurul, argintul și celelalte lucruri; dacă toate mărfurile, prin urmare, au o mare valoare de schimb într-o țară bogată, nu trebuie să omitem dintre acestea grâul. S-ar putea zice, deci, pe drept, că grâul poate fi schimbat contra unei mari cantități de monedă pentru că el este scump, și că moneda, de asemenea, poate fi schimbată contra unei mari cantități de grâu, pentru că și ea este scumpă, ceea ce înseamnă că afirmăm că grâul e și scump, și ieftin în același timp. Nici un principiu de economie politică nu poate fi mai bine stabilit decât că o țară bogată, întocmai ca o țară săracă, este împiedicată de a-și mări populația din cauza greutății crescânde de a procura hrana. Această greutate trebuie să ridice prețul relativ al alimentelor și să încurajeze importul lor. Cum poate atunci moneda de aur sau de argint să fie schimbată pentru mai mult grâu în țările bogate decât în țările sărace? Oare numai în țările bogate, în care grâul e scump, proprietarii funciari pot face ca legislatorul să interzică importul de grâu? Cine a auzit vreodată de vreo lege care se oprească importul de produse agricole în America sau în Polonia? Natura a împiedicat în mod efectiv importul lor prin comparativa ușurință cu care ele pot fi produse în acele țări.

Cum poate fi atunci adevărat că, „cu excepția grâului și a acelor substanțe vegetale care sunt în întregime datorate muncii umane, toate celelalte produse naturale, ca: vite, păsări, vânat de toate felurile, fosile și minerale folositoare etc., se scumpesc în mod natural pe măsură ce societatea face progres"? De ce să facă excepție grâul și substanțele vegetale? Greșeala

d-lui Smith, în toată lucrarea lui, stă în aceea că presupune că valoarea grâului e constantă, că ea nu poate să crească, deşi valoarea tuturor celorlalte lucruri poate să crească. Grâul, după el, are întotdeauna aceeaşi valoare, pentru că el poate hrăni întotdeauna acelaşi număr de persoane. S-ar putea zice, atunci, în acelaşi mod, că postavul are întotdeauna aceeaşi valoare, pentru că se poate face dintr-o anumită cantitate acelaşi număr de haine. Ce legătură poate fi între valoarea şi proprietatea de a servi ca hrană şi ca îmbrăcăminte? Grâul, ca orice altă marfă, are în fiecare ţară preţul lui natural, adică preţul necesar pentru producţia lui, şi fără de care nu s-ar putea cultiva. Acest preţ reglementează preţul lui curent şi determină dacă sau nu este avantajos de a-l exporta în ţări străine. Dacă s-ar interzice importul de grâu în Anglia, s-ar putea ca preţul lui natural să se ridice în Anglia la £6 de quarter, în timp ce în Franţa el ar fi numai pe jumătate. Dacă în acel moment s-ar ridica interzicerea importului, grâul ar scădea pe piaţa engleză, nu la un preţ între £6 şi £3, dar, finalmente şi în mod permanent, la preţul natural al grâului în Franţa, la preţul la care el ar putea fi adus pe piaţa engleză, şi ar permite profitul obişnuit capitalurilor franceze; şi el ar rămâne la acest preţ, fie că Anglia ar consuma o sută de mii, fie că ar consuma un milion de quarteri. Dacă cererea din Anglia s-ar face pentru această din urmă cantitate, este probabil că, datorită nevoii în care s-ar găsi Franţa de a recurge la pământ de o calitate inferioară pentru a putea produce acest mare aprovizionament, preţul natural al grâului s-ar ridica în Franţa, şi aceasta ar influenţa, bineînţeles, şi preţul grâului din Anglia. Tot ceea ce susţin este că preţul natural al mărfurilor din ţara exportatoare este cel care reglementează finalmente preţurile la care aceste mărfuri vor fi vândute, dacă ele nu sunt supuse unui monopol în ţara importatoare.

Dar, Adam Smith, care a susţinut cu atâta competenţă teoria că preţul natural al mărfurilor reglementează finalmente preţul lor curent, a presupus un caz în care el crede că preţul curent nu ar fi reglementat nici de preţul natural al ţării exportatoare, nici de acela al ţării importatoare. „Micşorează bogăţia fie a Olandei, fie a teritoriului Genovei", zice el, „în timp ce numărul locuitorilor rămâne acelaşi; micşorează posibilitatea lor de a se aproviziona din ţări depărtate, şi preţul grâului, în loc să scadă cu acea micşorare a cantităţii lor de argint care – cauză sau efect – trebuie necesarmente să întovărăşească această decadenţă, se va mări până la preţul din timpul unei foamete."

Mie mi se pare că lucrurile s-ar întâmpla tocmai invers. Puterea micşorată a olandezilor sau genovezilor de a cumpăra grâu ar putea coborî preţul grâului un oarecare timp sub preţul lui natural din ţara din care el este exportat, ca şi în ţările în care este importat, dar este cu totul imposibil ca

el să se ridice vreodată peste acel preț. Numai mărind bogăția olandezilor și a genovezilor poți face să crească cererea de grâu și poți ridica prețul grâului peste prețul lui de mai înainte; și aceasta s-ar întâmpla numai un timp foarte scurt, în afară de cazul când ar surveni noi greutăți pentru obținerea aprovizionării necesare.

D-rul Smith spune, însă, referitor la această chestiune: „Când ne lipsesc lucrurile necesare, trebuie să renunțăm la toate cele superflue, a căror valoare, după cum se ridica în timpuri de belșug și bogăție, scade în timpuri de sărăcie și lipsă". Aceasta este fără îndoială adevărat, dar el continuă: „altfel se întâmplă cu lucrurile de absolută necesitate. Prețul lor real, cantitatea de muncă pe care o pot cumpăra sau deține, se ridică în timpuri de sărăcie și lipsă, și scade în timpurile de bogăție și prosperitate, care sunt întotdeauna timpuri de belșug, căci altfel ele nu ar putea fi timpuri de bogăție și prosperitate. Grâul este un lucru absolut necesar, argintul nu e decât un lucru superfluu".

Se fac aici două afirmații care nu au nici o legătură una cu alta; una, că în condițiile presupuse, grâul poate comanda mai multă muncă, ceea ce nu poate fi contestat; cealaltă, că grâul s-ar vinde la un preț în bani mai ridicat, că el ar putea fi schimbat contra mai mult argint, ceea ce eu susțin că este eronat. Aceasta ar putea fi adevărat, dacă grâul ar fi nu numai scump, dar și puțin, dacă nu s-ar fi făcut încă aprovizionarea obișnuită. Dar, în cazul presupus, grâul este în cantitate abundentă; nu s-a presupus că s-a importat o cantitate mai mică decât cea obișnuită, nici că e nevoie de mai mult. Pentru a cumpăra grâu olandezii sau genovezii au nevoie de bani, și pentru a obține acești bani trebuie să vândă tot ce au superfluu. Valoarea și prețul curent al acestor obiecte superflue scad, și moneda pare că se ridică numai în comparație cu acestea. Dar aceasta nu va face să se mărească cererea de grâu, nici să se micșoreze valoarea monedei, singurele două cauze care pot ridica prețul grâului. Se poate ca, din cauza lipsei de credit sau din alte cauze, să fie o mare cerere de bani și, prin urmare, ca banii să fie scumpi în comparație cu grâul; dar nu se poate susține, pe baza nici unui principiu sănătos, că în astfel de împrejurări banii vor fi ieftini și că, prin urmare, prețul grâului se va ridica.

Când vorbim de o valoare ridicată a aurului, a argintului, sau a oricărei alte mărfi în diferite țări, trebuie să indicăm întotdeauna măsura cu care le evaluăm, fără de care nu se poate înțelege nimic. Astfel, când se zice că aurul e mai scump în Anglia decât în Spania, dacă nu se evaluează aceasta în comparație cu altă marfă, ce sens poate avea această afirmație? Dacă grâul, măslinele, vinul și lâna sunt mai ieftine în Spania decât în Anglia, aurul evaluat cu ajutorul acestor mărfuri este mai scump în Spania. De asemenea,

dacă fierăriile, zahărul, postavul etc. sunt mai ieftine în Anglia decât în Spania, atunci, evaluat cu ajutorul acestor mărfuri, aurul este mai scump în Anglia. În acest fel, aurul va părea mai scump sau mai ieftin în Spania, după cum capriciul examinatorului va alege măsura cu care să exprime valoarea aurului. Adam Smith, dând grâului şi muncii caracterul de unitate de măsură universală a valorii, ar evalua, bineînţeles, comparativa valoare a aurului după cantitatea de grâu sau de muncă ce se poate obţine în schimbul aurului şi, în consecinţă, când el vorbeşte de valoarea comparativă a aurului din două ţări, eu înţeleg că vrea să spună care este valoarea lui exprimată în grâu sau în muncă.

Dar am văzut că, evaluat în grâu, aurul poate avea o valoare foarte diferită în două ţări diferite. Am căutat deja să arăt că el va fi ieftin în ţările bogate şi scump în ţările sărace. Adam Smith e de altă părere. El crede că valoarea aurului, exprimată în grâu, este mai mare în ţările bogate. Dar, fără a cerceta mai departe care dintre cele două păreri este cea justă, şi una, şi cealaltă pot dovedi că aurul nu este neapărat mai ieftin în ţările care posedă mine de aur, deşi Adam Smith susţine aceasta. Să presupunem că Anglia ar poseda mine de aur, şi că părerea lui Adam Smith că aurul are cea mai mare valoare în ţările bogate este justă. În acest caz, deşi aurul ar ieşi, bineînţeles, din Anglia pentru a fi dat în alte părţi pe mărfurile din acele ţări, nu ar rezulta din aceasta că aurul ar fi mai ieftin în Anglia, comparat cu munca şi grâul, decât în acele ţări. Într-un alt loc, însă, Adam Smith spune că metalele preţioase sunt neapărat mai ieftine în Spania şi Portugalia decât în alte părţi ale Europei, pentru că se întâmplă ca aceste ţări să fie aproape singurele posesoare ale minelor care produc aceste metale. „Polonia, în care există încă sistemul feudal, este astăzi o ţară tot atât de săracă ca înainte de descoperirea Americii. *Preţul în bani al grâului, însă, s-a ridicat*; VALOAREA REALĂ A METALELOR PREŢIOASE A SCĂZUT în Polonia ca şi în alte părţi ale Europei. Cantitatea lor, prin urmare, trebuie să fie mărită acolo ca şi în alte părţi, şi *aproape în aceeaşi proporţie faţă de producţia anuală a solului şi a muncii ei*. Această sporire a cantităţii acestor metale, însă, nu a mărit, se pare, producţia ei anuală, nici n-a îmbunătăţit industriile şi agricultura ţării, nici nu a ameliorat soarta locuitorilor ei. Spania şi Portugalia, ţările care posedă minele, sunt, după Polonia, poate cele mai sărace ţări din Europa. Valoarea metalelor preţioase, însă, *trebuie să fie mai mică în Spania şi Portugalia* decât în alte ţări din Europa, pentru că exportul acestor metale, îngreunat nu numai de cheltuielile de transport şi de asigurare, dar şi de cheltuielile de contrabandă, este sau prohibit, sau expus taxelor vamale. *În raport cu producţia anuală a solului şi a muncii*, prin urmare, *cantitatea lor trebuie să fie mai mare* în aceste ţări decât în oricare altă parte

a Europei; aceste țări, însă, sunt mai sărace decât cea mai mare parte a Europei. Deși sistemul feudal a fost desființat în Spania și Portugalia, el nu a fost înlocuit prin altul mai bun."

Argumentul lui Adam Smith îmi pare acesta: Aurul, evaluat în grâu, este mai ieftin în Spania decât în alte țări, și dovada acestui lucru este că alte țări nu dau grâu Spaniei în schimbul aurului ei, ci îi dau postav, zahăr, fierării, pentru acel metal.

CAP. XXIX

DESPRE IMPOZITE PLĂTITE DE PRODUCĂTOR

D-l Say exagerează mult neajunsurile produse de un impozit pe o marfă industrială, mai cu seamă în prima parte a timpului în care ea se fabrică. Fabricanții, zice el, prin mâinile cărora o marfă trebuie succesiv să treacă, sunt obligați să întrebuințeze capitaluri mai mari din cauza impozitului ce trebuie să avanseze, ceea ce înseamnă întotdeauna o mare greutate pentru fabricanții cu capitaluri și credite foarte limitate. Acestei observații nu i se poate face nici o obiecție.

Un alt neajuns asupra căruia el insistă este că, pentru ca impozitul să fie avansat, dobânda la această sumă trebuie să fie și ea suportată de consumator, și că din această sumă fiscul nu are nici un profit.

Nu pot să mă asociez la această obiecție cu d-l Say. Statul, să presupunem, vrea să ridice *imediat* £1.000, și impune cu această sumă un fabricant, care nu-l va putea face pe consumator să i-o plătească decât într-un an, când marfa lui va fi complet gata. Din cauza acestei întârzieri, el este obligat să ceară pentru marfa lui un preț mai mare, nu numai cu £1.000, echivalentul impozitului, dar, probabil, cu £1.100, £100 fiind dobânda la £1.000 avansate. Dar, prin aceste £100 plătite în plus de consumator, fabricantul are un profit real, întrucât plata impozitului pe care statul a cerut-o imediat, și pe care în definitiv el trebuie să o plătească, a fost amânată timp de un an. Statul, prin urmare, a avut ocazia să împrumute fabricantului cele £1.000 de care acesta avea nevoie, cu 10%, sau cu oricare altă dobândă la care s-ar fi convenit, £1.100 plătibile la sfârșitul unui an cu o dobândă de 10% nevalorând mai mult decât £1.000 plătite imediat. Dacă statul nu ar primi impozitul decât după un an, după ce fabricarea mărfii e complet terminată, el ar fi, poate, obligat să emită o obligațiune purtătoare de dobândă și, în acest caz, statul ar plăti ca dobândă ceea ce consumatorul ar economisi asupra prețului, în afară de partea din preț pe care fabricantul ar putea-o adăuga, ca o consecință a impozitului, la propriul său câștig. Dacă statul ar trebui să plătească o dobândă de 5% la obligațiunea sa, neemițând acea obligațiune, s-ar scuti un impozit de £50. Dacă fabricantul ar împrumuta cu 5% capitalul în plus de care are nevoie, și l-ar încărca pe consumator cu 10%, ar câștiga și el 5% asupra avansului, peste profitul lui obișnuit; așa încât, și fabricantul, și statul câștigă sau economisesc exact suma pe care consumatorul o plătește.

D-l Simonde, în excelenta sa lucrare, *De la Richesse Commerciale*, făcând același fel de argumentare ca și d-l Say, a calculat că un impozit de 4.000 franci, plătit la început de un fabricant al cărui modest profit ar fi de 10%, s-ar ridica pentru consumator, dacă marfa fabricată ar trece numai prin mâinile a cinci persoane diferite, la suma de 6.734 franci. Acest calcul se face presupunând că cel care a plătit la început impozitul ar primi de la al doilea fabricant 4.400 franci; și acesta, de la următorul, 4.840 franci; așa încât, cu fiecare pas înainte s-ar adăuga 10% la valoarea produsului. Aceasta presupune că valoarea impozitului se mărește prin dobânda compusă nu cu 10% pe an, ci cu 10% socotit la fiecare trecere din mâinile unei persoane în mâinile altei persoane. Această părere a d-lui Simonde ar fi justă dacă s-ar scurge cinci ani între prima avansare a impozitului și vânzarea mărfii impuse consumatorului; dar, dacă se scurge numai un an, 400 în loc de 2.734 franci, cu 10% pe an, va fi profitul dat tuturor acelora care au contribuit la avansarea impozitului, indiferent dacă marfa a trecut prin mâinile a cinci sau a cincizeci de fabricanți.

CAP. XXX

DESPRE INFLUENȚA CERERII ȘI A OFERTEI ASUPRA PREȚURILOR

Costul de producție, și nu, după cum s-a spus adesea, raportul dintre cerere și ofertă, reglementează finalmente prețul mărfurilor. Raportul dintre cerere și ofertă poate, într-adevăr, un timp oarecare să influențeze valoarea curentă a unei mărfi, până ce acea marfă este produsă într-o cantitate mai mare sau mai mică, după cum cererea va fi crescut sau se va fi micșorat, dar acest efect nu se va simți decât în mod temporar.

Micșorează costul de producție al pălăriilor, și prețul lor va scădea finalmente la noul lor preț natural, deși cererea poate se va fi dublat, triplat sau cvadruplat. Micșorează costul de întreținere al oamenilor, micșorând prețul natural al alimentelor și al îmbrăcămintei cu care se susține viața, și salariile vor scădea finalmente, cu toate că cererea de brațe de muncă se va fi mărit, poate, foarte mult. Părerea că prețul mărfurilor depinde numai de raportul dintre cerere și ofertă, sau ofertă și cerere, a devenit aproape o axiomă în economia politică și a fost izvorul multor erori în această știință. Datorită acestei păreri, d-l Buchanan a susținut că salariile nu sunt influențate de o ridicare sau de o scădere a prețului alimentelor, ci numai de cererea și oferta de brațe de muncă, și că un impozit pe salarii nu ridică salariile, pentru că nu schimbă raportul dintre cererea de brațe de muncă și numărul de lucrători care se oferă.

Nu se poate spune că cererea de o marfă s-a mărit dacă nu se cumpără sau nu se consumă o cantitate mai mare de acest fel de marfă; și, totuși, în asemenea împrejurări, valoarea ei în bani poate să crească. Astfel, dacă valoarea monedei ar scădea, prețul oricărei mărfi s-ar ridica, pentru că fiecare concurent ar fi dispus să dea mai mulți bani ca înainte pentru a o cumpăra; dar, deși prețul s-ar ridica cu 10 sau 20%, dacă nu s-ar cumpăra mai multă marfă ca înainte, nu s-ar putea spune, cred, că variația prețului s-a datorat cererii mai mari. Prețul natural al mărfii, costul ei de producție în bani, va fi realmente schimbat din cauza valorii schimbate a monedei; și, fără nici o creștere a cererii, prețul mărfii se va ajusta în mod natural la această nouă valoare.

„Am văzut", zice d-l Say, „că costul de producție determină prețul cel mai scăzut al mărfurilor, prețul sub care ele nu pot rămâne mult timp, pentru că în acel caz producția ar fi sau complet oprită, sau micșorată" (vol. II, pag. 26).

El spune pe urmă că, cererea de aur crescând de la descoperirea minelor într-o măsură și mai mare decât oferta, „prețul mărfurilor, în loc să scadă în proporție de 10 la 1, a scăzut numai în proporție de 4 la 1", adică, în loc să scadă în măsura în care a scăzut prețul natural al aurului, aurul a scăzut în măsura în care oferta a depășit cererea[1]. *„Valoarea oricărui lucru se ridică întotdeauna în raport direct cu cererea și în raport invers cu oferta."*

Lordul Lauderdale este de aceeași părere.

„Relativ la variațiile de valoare la care este expusă orice marfă, dacă am putea presupune pentru un moment că o substanță oarecare ar poseda o valoare fixă și intrinsecă, așa încât, în toate împrejurările, o anumită cantitate să aibă aceeași valoare, atunci valoarea oricărui lucru, măsurată cu ajutorul unei astfel de măsuri fixe, ar varia după raportul dintre cantitatea și cererea de acel lucru, și orice lucru ar fi, bineînțeles, supus variațiilor de valoare din patru cauze diferite:

1) Și-ar mări valoarea din cauza micșorării cantității sale;

2) Și-ar micșora valoarea, din cauza unei sporiri a cantității sale;

3) Ar putea să-și mărească valoarea din cauza unei cereri mai mari;

4) Valoarea lui s-ar putea micșora din lipsă de cerere."

„Deoarece, însă, e ușor de probat că nici un lucru nu poate avea o valoare fixă și intrinsecă, ca să se poată măsura cu ea valoarea altor mărfuri, omenirea a trebuit să aleagă drept măsură practică a valorii acea substanță care pare cea mai puțin expusă la cele trei izvoare de variație, care sunt singurele cauze care fac să se schimbe valoarea lucrurilor."

„Când, prin urmare, noi exprimăm în vorbirea obișnuită valoarea oricărui lucru, această valoare poate să varieze de la o dată la alta ca urmare a opt cauze diferite:

1) Datorită celor patru cauze arătate mai sus, în raportul lor cu lucrul însuși a cărui valoare voim s-o exprimăm.

2) Din aceleași patru cauze, în raport cu substanța pe care am ales-o ca unitate de măsură a valorii[2]."

Aceasta este adevărat în privința mărfurilor monopolizate și, de fapt, în privința prețului curent al tuturor mărfurilor pentru un timp limitat. Dacă

1. Dacă, în cantitatea în care există aurul și argintul actualmente, aceste metale ar servi numai la fabricarea de unelte și de ornamente, ele ar fi abundente și ar fi mult mai ieftine decât sunt acum; cu alte cuvinte, atunci când le-am schimba contra oricăror alte feluri de marfă, ar trebui să dăm proporțional o cantitate mai mare de aceste metale. Dar, deoarece o mare cantitate de aceste metale servește pentru fabricarea monedei, și pentru că această cantitate nu mai servește la nimic altceva, rămâne pentru mobile și bijuterii o cantitate mai mică; și această împuținare mărește valoarea lor (Say, vol. II, pag. 316).

2. *An Inquiry into the Nature and Origin of Public Wealth*, pag. 13.

cererea de pălării s-ar dubla, preţul lor s-ar ridica imediat, dar acea ridicare ar fi numai temporară, în afară de cazul când costul de producţie al pălăriilor sau preţul lor natural s-ar ridica. Dacă preţul natural al pâinii ar scădea cu 50%, datorită unei mari descoperiri în domeniul agriculturii, cererea nu s-ar mări mult, pentru că nici un om nu ar dori să aibă mai multă pâine decât îi trebuie pentru a-şi satisface nevoia lui, şi, cum cererea nu s-ar mări, nu s-ar mări nici oferta; pentru că nu se produce o marfă numai pentru că ea poate fi produsă, ci pentru că se cere. Iată, deci, un caz în care oferta şi cererea au variat în mod cu totul neînsemnat, sau, dacă s-au mărit, s-au mărit în aceeaşi proporţie şi, totuşi, preţul pâinii va fi scăzut cu 50%, şi aceasta într-un timp când valoarea monedei a rămas invariabilă.

Mărfurile monopolizate, fie de un individ, fie de o societate, variază conform legii pe care a stabilit-o Lordul Lauderdale; ele scad în proporţia în care vânzătorii le oferă în mai mare cantitate, şi se ridică în proporţia în care cumpărătorii sunt doritori să le cumpere; preţul lor nu are nici o legătură necesară cu valoarea lor naturală; dar preţul mărfurilor care sunt supuse concurenţei şi a căror cantitate poate fi sporită într-o limită moderată depinde, finalmente, nu de condiţia cererii şi a ofertei, ci de mărirea sau micşorarea costului de producţie.

CAP. XXXI

DESPRE MAȘINI

În capitolul de față voi examina influența mașinilor asupra intereselor diferitelor clase sociale, un subiect de mare importanță, care mi se pare mie că nu a fost destul de aprofundat până acum, pentru a se ajunge la rezultate sigure și satisfăcătoare în această privință. Mă simt cu atât mai obligat să arăt părerile mele în această chestiune, cu cât aceste păreri ale mele, în urma unor lungi meditații, au fost modificate foarte mult; și, deși nu știu să fi publicat vreodată relativ la mașini ceva ce ar trebui să retractez, totuși, eu am susținut, pe alte căi, unele teorii pe care astăzi le consider greșite. Este, deci, o datorie pentru mine să supun părerile mele examinării publice, împreună cu motivele care m-au făcut să le adopt.

Din primul moment în care am început să studiez chestiunile de economie politică, am socotit că orice măsură care avea drept efect să cruțe munca în orice ramură de producție lucra spre binele general, și că aceasta avea numai inconvenientul care, în cele mai multe cazuri, decurge din strămutarea capitalului și a muncii dintr-o întreprindere într-alta. Mi se părea că, atât timp cât proprietarii aveau aceleași rente în bani, ei ar fi avantajați de reducerea de preț a unora dintre mărfurile pe care ei își cheltuiesc rentele lor, reducere produsă necesarmente de întrebuințarea mașinilor. Capitalistul, socoteam eu, era, eventual, avantajat exact în același fel. Acela care descoperă o mașină, sau cel care o întrebuințează cel dintâi, trebuie să se bucure un timp oarecare de avantaje în plus, având câștiguri enorme; dar, pe măsură ce mașina s-ar generaliza, prețul mărfurilor produse ar scădea, datorită concurenței, la costul lor de producție, când capitalistul ar obține numai avantajul general în calitate de consumator, putând cu același venit în bani să-și procure mai mult confort și mai multe plăceri. Credeam, de asemenea, că și clasa muncitoare era tot atât de avantajată de întrebuințarea mașinilor, deoarece ea putea cumpăra astfel o cantitate mai mare de mărfuri cu aceleași salarii, și credeam că nici o reducere de salarii nu se putea întâmpla, pentru că capitalistul avea nevoie și putea dispune de același cuantum de muncă ca înainte, deși el s-ar putea găsi nevoit să întrebuințeze această muncă pentru a produce o marfă nouă, sau, în orice caz, una diferită. Dacă, prin întrebuințarea mașinilor perfecționate, și cu aceeași cantitate de muncă, se putea cvadrupla cantitatea de ciorapi, pe când cererea de ciorapi se dubla numai, unii lucrători ar fi fost necesarmente concediați din industria

ciorapilor; dar, deoarece capitalul cu care aceştia erau plătiţi exista încă, şi deoarece era interesul celor ce-l posedau să-l întrebuinţeze în mod avantajos, mie mi se părea că acel capital ar fi fost întrebuinţat la fabricarea unui alt fel de marfă, folositoare societăţii, pentru care trebuia neapărat să fie cerere; pentru că eram adânc convins, precum sunt încă, de adevărul acestor cuvinte ale lui Adam Smith: „Dorinţa de hrană este limitată în fiecare om de capacitatea strâmtă a stomacului omenesc, dar dorinţa de confort, de clădiri luxoase, de îmbrăcăminte, vehicule şi mobile, pare că nu are nici o limită sau margine definită". Deoarece, prin urmare, mie mi se părea atunci că cererea de braţe de muncă rămânea aceeaşi ca înainte, şi că salariile nu se micşorau, eu credeam că şi clasa muncitoare, ca şi toate celelalte clase sociale, s-ar bucura în mod egal de avantajul obţinut prin ieftinirea mărfurilor datorită întrebuinţării maşinilor.

Acestea erau părerile mele. Ele au rămas neschimbate în ceea ce-l priveşte pe proprietar şi pe capitalist; dar eu sunt acum convins că substituirea maşinilor muncii umane este adesea foarte dăunătoare intereselor clasei muncitoare.

Greşeala mea provenea din credinţa că de câte ori se măreşte venitul net al unei societăţi se măreşte şi venitul ei brut; pe când acum văd că, din contra, fondurile din care proprietarii şi capitaliştii îşi trag venitul lor pot să crească, pe când acelea de care depinde în primul rând clasa muncitoare pot să scadă. De aici rezultă, dacă nu mă înşel, că aceeaşi cauză care poate să mărească venitul net al unei ţări, poate în acelaşi timp să facă să crească şi populaţia ei, şi să înrăutăţească astfel condiţia lucrătorului.

Să presupunem că un capitalist întrebuinţează un capital în valoare de £20.000, şi că el e în acelaşi timp cultivator de pământ şi fabricant de obiecte de primă necesitate. Să mai presupunem că £7.000 din acest capital sunt investite în capital fix, adică în clădiri, unelte, etc., şi că restul de £13.000 este întrebuinţat sub formă de capital circulant pentru plata lucrătorilor. Să presupunem, de asemenea, că profitul e de 10%, şi că, prin urmare, cele £20.000 aduc în mod regulat, pe fiecare an, £2.000. În fiecare an capitalistul nostru îşi începe operaţiunile lui cumpărând alimente şi obiecte de primă necesitate în valoare de £13.000, pe care le vinde în cursul anului propriilor lui lucrători pentru aceeaşi sumă în bani; şi, în timpul aceluiaşi an, el plăteşte acestora aceeaşi sumă drept salarii. La sfârşitul anului, lucrătorii îi restituie alimente şi obiecte de primă necesitate în valoare de £15.000, din care consumă el însuşi, sau dispune după bunul lui plac, de £2.000. Produsul brut al acestui an este, deci, de £15.000, şi produsul net, de £2.000. Să presupunem acum că anul următor capitalistul întrebuinţează jumătate din lucrătorii lui la construirea unei maşini, şi cealaltă jumătate, ca de obicei, la producerea de ali-

mente și obiecte necesare. În timpul acestui an el va plăti £13.000 ca salarii, tot ca înainte, și va vinde alimente și obiecte necesare în aceeași cantitate lucrătorilor săi; dar ce se va întâmpla în anul ce va urma după acesta?

În timpul construcției mașinii nu se va obține decât jumătate din cantitatea obișnuită de alimente și lucruri necesare, și valoarea lor va fi numai jumătate din valoarea cantității produse înainte. Mașina ar valora £7.500, iar alimentele și lucrurile necesare, £7.500, așa încât averea capitalistului ar fi aceeași ca înainte; pentru că el ar poseda, pe lângă aceste două valori, capitalul lui fix de £7.000, adică în total un capital de £20.000, plus un profit de £2.000. După scăderea acestei din urmă sume, de £2.000, pentru cheltuielile lui personale, lui nu i-ar rămâne, pentru a continua operațiunile lui, decât un capital circulant de £5.500. Mijloacele lui de a plăti lucrătorii vor fi reduse de la £13.000 la £5.500, și, în consecință, toate brațele de muncă întrebuințate de capitalul de £7.500 ar rămâne de prisos.

Cantitatea redusă de muncă pe care o poate folosi acum capitalistul trebuie, într-adevăr, cu ajutorul mașinii, și după defalcarea sumelor necesare pentru reparații, să producă o valoare egală cu £7.500, și să reconstituie capitalul circulant, cu un profit de £2.000 pentru întregul capital; dar dacă se face aceasta, și dacă venitul net nu este micșorat, ce importanță poate să aibă pentru capitalist dacă venitul brut e de £3.000, sau de £10.000, sau de £15.000?

În acest caz, prin urmare, deși produsul net n-a scăzut, și deși puterea lui de a cumpăra mărfuri poate să se fi mărit foarte mult, produsul brut a scăzut de la £15.000 la £7.500 și, deoarece posibilitatea de întreținere a populației și a utilizării muncii depinde întotdeauna de produsul brut al unei națiuni, și nu de produsul ei net, va urma de aici o micșorare a cererii de brațe de muncă, populația va deveni supraabundentă și condiția clasei muncitoare va fi dureros de tristă.

Cum, însă, posibilitatea de a economisi din venit pentru a mări capitalul depinde de eficacitatea venitului net de a satisface nevoile capitalistului, ieftinirea mărfurilor datorită introducerii mașinilor ar avea drept rezultat acest lucru, că cu aceleași nevoi capitalistul își va fi mărit posibilitățile de economisire, adică va avea o mai mare posibilitate de a transforma venitul său în capital. Dar cu fiecare sporire de capital el va întrebuința mai mulți lucrători și, prin urmare, un număr de oameni lăsați la început fără de lucru, din cauza întrebuințării mașinilor, vor putea fi utilizați din nou. Și dacă, ca o consecință a întrebuințării mașinilor, sporirea producției va fi atât de mare încât să ofere, sub formă de produs net, o cantitate de alimente și de lucruri necesare tot atât de mare cât exista mai înainte sub formă de produs brut, posibilitatea de a da de lucru întregii populații va fi aceeași și, prin urmare, nu va exista nici un exces de brațe de muncă.

Tot ce doresc să dovedesc este că inventarea şi folosirea maşinilor poate fi întovărăşită de o micşorare a produsului brut, şi că de câte ori se va întâmpla aceasta, aceasta va fi dăunător clasei muncitoare, deoarece o parte din lucrători vor fi lăsaţi fără de lucru şi populaţia va deveni excesivă faţă de fondurile din care ea se poate susţine.

Cazul pe care l-am ales este cel mai simplu pe care l-am putut găsi; dar rezultatul ar fi fost acelaşi dacă am fi presupus că se întrebuinţează maşini în orice alt fel de industrie, într-o fabrică de postav, de exemplu, sau de bumbac. Dacă s-ar întrebuinţa maşini într-o fabrică de postav, fabricantul ar confecţiona mai puţin postav după introducerea acestor maşini, pentru că el nu ar mai avea nevoie de o parte din acea cantitate de postav cu care plătea înainte un număr mare de lucrători. Utilizând maşinile, el va trebui să producă numai o valoare egală cu valoarea consumată, plus profitul cuvenit întregului său capital. £7.500 ar putea face aceasta tot atât de bine ca cele £15.000 de dinainte, cazul acesta nediferind întru nimic de cel dintâi. S-ar putea spune, însă, că cererea de postav va fi tot atât de mare ca înainte şi, atunci, s-ar pune întrebarea: de unde s-ar procura aprovizionamentul cerut? Dar cine ar cere postav? Fermierii şi ceilalţi fabricanţi de lucruri necesare, care întrebuinţau capital pentru producerea mărfurilor lor numai ca să obţină postavul. Ei dădeau grâu şi obiecte necesare fabricantului de postav pentru a avea postav, şi acesta le distribuia lucrătorilor săi în schimbul postavului produs prin munca lor. Dar acest comerţ ar înceta acum. Fabricantul de postav n-ar mai avea nevoie de alimente şi de haine, având mai puţini oameni în serviciul său şi mai puţin postav de vânzare. Fermierii şi ceilalţi fabricanţi, care nu produceau marfă decât ca mijloc pentru atingerea unui scop, nu vor mai putea obţine postav întrebuinţând capitalurile lor în acest fel şi, prin urmare, ei sau vor întrebuinţa capitalurile lor pentru a fabrica postav, sau îl vor împrumuta altora, pentru ca articolul de care ei au nevoie să le poată fi furnizat; iar marfa pe care nimeni nu ar mai putea-o plăti, sau pentru care nu ar mai exista cerere, ar înceta de a mai fi produsă. Aceasta, prin urmare, ne duce la acelaşi rezultat. Cererea de braţe de muncă s-ar micşora, şi mărfurile necesare pentru întreţinerea lucrătorilor nu s-ar mai produce atât de abundent.

Dacă aceste păreri ale mele sunt juste, urmează, mai întâi, că inventarea şi întrebuinţarea maşinilor duce întotdeauna la o mărire a produsului net al unei ţări, deşi ea nu poate mări, şi nu va mări imediat, valoarea acelui produs net.

În al doilea rând, că creşterea produsului net al unei ţări este compatibilă cu o micşorare a produsului brut, şi că ajunge să se ştie că o maşină va mări produsul net, pentru ca acea maşină să fie întrebuinţată, deşi ea poate, şi adesea trebuie, să micşoreze şi cantitatea, şi valoarea produsului brut.

În al treilea rând, că părerea clasei muncitoare, că întrebuințarea mașinilor este adesea dăunătoare intereselor ei, nu este bazată pe prejudecată sau eroare, ci este în conformitate cu adevăratele principii ale economiei politice.

În al patrulea rând, că dacă mijloacele perfecționate de producție, datorită întrebuințării mașinilor, sporesc produsul net al unei țări într-o măsură atât de mare încât nu micșorează produsul brut (înțeleg prin aceasta întotdeauna cantitatea de mărfuri, și nu valoarea), atunci condiția tuturor claselor sociale va fi îmbunătățită. Proprietarul și capitalistul vor câștiga nu dintr-o sporire a rentei și a profitului, ci din avantajele care rezultă din faptul că ei vor cheltui aceeași rentă și același profit pe mărfuri cu mult mai ieftine, în timp ce și situația clasei muncitoare va fi foarte mult ameliorată: întâi, din cauza unei cereri mai mari de servitori; al doilea, din cauza stimulentului dat de un venit net atât de mare tendinței de a economisi; și al treilea, din cauza prețului scăzut al tuturor articolelor de consum pe care se vor cheltui salariile acestei clase.

Independent de chestiunea inventării și folosirii mașinilor, de care ne-am ocupat chiar acum, clasa muncitoare este interesată de modul în care se cheltuiește venitul net al țării, deși acesta trebuie cheltuit, în toate cazurile, pentru satisfacerea și mulțumirea celor care au drept la el.

Dacă un proprietar de pământ, sau un capitalist, cheltuiește venitul lui, după cum făceau baronii feudali, pentru întreținerea unei curți numeroase și a unui mare număr de servitori, el va da de lucru mult mai multor oameni decât dacă și-l cheltuiește pe stofe fine sau pe mobile scumpe, pe trăsuri, cai sau pentru dobândirea oricăror alte obiecte de lux.

În ambele cazuri venitul lui net ar fi același, și tot astfel ar fi și venitul lui brut, dar cel dintâi ar fi transformat în diferite mărfuri. Dacă venitul meu ar fi de £10.000, același cuantum de muncă productivă ar fi întrebuințat fie că eu l-aș cheltui pe haine fine și mobile scumpe etc., fie pe o cantitate de alimente și de îmbrăcăminte de aceeași valoare. Totuși, dacă eu aș cheltui venitul meu pe primul fel de mărfuri, adică pe obiecte de lux, eu nu aș întrebuința, făcând aceasta, mai multă muncă; eu m-aș bucura de mobilele și de hainele mele, și altceva nimic; dar dacă mi-aș cheltui venitul pe alimente și îmbrăcăminte, și dorința mea ar fi să am servitori mulți, toți aceia pe care eu i-aș întreține din venitul meu de £10.000, sau cu hrana și îmbrăcămintea pe care le-aș putea cumpăra cu el, ar constitui o cerere de brațe de muncă mai mare, și această creștere s-ar datora numai faptului că mie mi-a plăcut să-mi cheltuiesc venitul în acest fel.

Tot astfel o țară în timp de război, care trebuie să întrețină flote și armate mari, întrebuințează mult mai mulți oameni decât după ce războiul s-a sfârșit și, o dată cu el, cheltuielile anuale pe care el le necesită.

Dacă nu aş fi impus la o taxă de £500 în timpul războiului pentru întreţinerea soldaţilor şi marinarilor, eu aş cheltui, probabil, acea parte din venitul meu pe mobile, haine etc., etc. În ambele cazuri, aceeaşi cantitate de muncă ar fi întrebuinţată în producţie, pentru că hrana şi îmbrăcămintea soldaţilor şi marinarilor ar cere aceeaşi cantitate de muncă ca şi mărfurile mai luxoase; dar în timp de război există o cerere mai mare de soldaţi şi de marinari şi, prin urmare, un război ale cărui cheltuieli sunt acoperite din venitul, şi nu din capitalul ţării, favorizează înmulţirea populaţiei.

La sfârşitul războiului, când mi se restituie o parte din venitul meu, şi când pot cumpăra cu acea sumă, ca înainte, vin, mobile, sau alte lucruri de lux, populaţia care se întreţinea din această parte din venitul meu, şi pe care o crease războiul, va rămâne fără resurse, şi prin presiunea ei asupra restului populaţiei, şi prin concurenţa ce ea va face să se nască pe piaţa de muncă, va provoca o scădere a salariilor şi va înrăutăţi condiţia clasei muncitoare foarte mult.

Există încă un alt caz care trebue să fie notat, în care sporirea venitului real al unei ţări, şi chiar a venitului ei brut, poate merge mână în mână cu micşorarea cererii de muncă. Aceasta se întâmplă când munca făcută de cal înlocuieşte munca făcută de om. Dacă întrebuinţez pe moşia mea 100 de oameni, şi dacă aflu că hrana dată la 50 dintre aceşti oameni poate servi la întreţinerea unor cai cu care pot obţine o cantitate mai mare de produse, eu, după ce voi scoate dobânda capitalului cerut de cumpărarea cailor, voi vedea că e în avantajul meu să înlocuiesc oamenii cu caii, şi voi face astfel; dar aceasta nu ar fi spre binele oamenilor; şi, în afară de cazul în care venitul pe care l-aş obţine ar fi atât de mare încât mi-ar permite să întrebuinţez şi oamenii, şi caii, este evident că oamenii ar rămâne pe dinafară, şi că situaţia lucrătorilor ar scădea sub nivelul general. Este evident, în orice caz, că aceşti oameni nu ar mai putea fi întrebuinţaţi în agricultură, dar, dacă producţia pământului ar fi sporită prin înlocuirea oamenilor cu caii, oamenii ar putea găsi de lucru în industrii, sau ca servitori.

Din argumentele mele nu se va trage, sper, concluzia că nu trebuie să se încurajeze întrebuinţarea maşinilor. Pentru a explica principiul, eu am presupus continuu că se descoperă *brusc* maşini noi, şi că ele se întrebuinţează pe o scară întinsă; dar adevărul este că aceste invenţii se fac încetul cu încetul şi că acţiunea lor determină mai mult o întrebuinţare a capitalurilor economisite şi acumulate, decât retragerea capitalurilor existente din întreprinderile actuale.

Cu fiecare sporire de capital şi de populaţie preţul alimentelor în general urcă, din cauza tot mai marii greutăţi de producere. Consecinţa scumpirii alimentelor este ridicarea salariilor, şi fiecare ridicare de salarii tinde

să împingă tot mai mult capitalurile economisite la întrebuințarea mașinilor. Mașinile și munca umană sunt într-o continuă concurență, și se întâmplă adesea că cele dintâi nu sunt întrebuințate până ce nu se ridică prețul muncii umane.

În America și în multe alte țări, unde hrana omului se procură ușor, tentația de a întrebuința mașini e departe de a fi atât de mare ca în Anglia, unde hrana e scumpă și cere muncă multă pentru a fi produsă. Aceeași cauză care ridică prețul muncii nu ridică și valoarea mașinilor și, prin urmare, cu orice sporire de capital, tot mai mult capital se pune în mașini. Cererea de brațe de muncă va crește cu creșterea capitalului, dar nu în proporție cu creșterea lui; proporția va fi necesarmente una descrescândă.[1]

Am atras deja atenția, de asemenea, că creșterea veniturilor nete, evaluate în mărfuri, creștere datorată perfecționării mașinilor, duce la economii și acumulări noi. Aceste economii, trebuie să nu uităm, sunt anuale, și în scurt timp trebuie să creeze un fond mult mai mare decât venitul brut consumat la început, cu ocazia inventării mașinilor. O dată cu aceasta, cererea de muncă va deveni tot atât de mare ca înainte, și situația țării va fi îmbunătățită încă și mai mult prin economiile mai mari pe care le va putea face datorită unui venit net mai mare.

Ar fi întotdeauna periculos să împiedicăm într-o țară întrebuințarea mașinilor, pentru că, dacă nu se lasă capitalului posibilitatea să obțină venitul net cel mai mare pe care îl poate da utilizarea mașinilor înăuntrul ei, acel

1. „Cererea de brațe de muncă depinde de creșterea capitalului circulant, și nu de a celui fix. Dacă ar fi adevărat că raportul dintre aceste două feluri de capital este întotdeauna același, și în toate țările, atunci, într-adevăr, ar urma că numărul lucrătorilor utilizați este în raport cu bogăția statului. Dar un astfel de raport nu se poate susține. Pe măsură ce se cultivă artele și se întinde civilizația, capitalul fix ia față de capitalul circulant proporții tot mai mari. Suma de capital fix întrebuințată la fabricarea unei bucăți de muselină englezească este cel puțin de o sută de ori, probabil de o mie de ori, mai mare decât aceea întrebuințată la fabricarea unei bucăți din același fel de muselină în India, și suma de capital circulant este de o sută de ori, sau de o mie de ori, mai mică. Este ușor de înțeles că, în anumite împrejurări, suma totală a economiilor anuale ale unui popor muncitor poate fi adăugată la capitalul lui fix, ceea ce nu ar avea nici un efect asupra creșterii cererii de muncă" (Barton, *Despre situația claselor muncitorești*, pag. 16).
Nu e ușor, cred, de înțeles cum, în orice condiții, o creștere de capital să nu fie urmată de o creștere a cererii de muncă. Tot ce se poate spune este că cererea va fi într-o proporție descrescândă. D-l Barton, în publicația menționată mai sus, îmi pare că a înțeles bine unele dintre efectele produse de creșterea capitalului fix asupra condițiilor claselor muncitoare. Lucrarea sa conține multe informații prețioase.

capital va trece în străinătate, şi aceasta nu poate fi decât cu mult mai dăunător lucrătorilor decât cea mai extensivă utilizare de maşini, pentru că atât timp cât un capital e întrebuinţat în ţară el creează oarecum o cerere de muncă; maşinile nu lucrează fără ajutorul oamenilor, ele nu pot fi construite fără contribuţia muncii acestora. Investind o parte din capital în maşini perfecţionate, micşorăm progresiv cererea de muncă; dar, exportând acest capital într-altă ţară, distrugem complet acea cerere.

Preţurile mărfurilor sunt, de asemenea, reglementate de costul de producţie. Întrebuinţând maşini perfecţionate costul de producţie al mărfurilor se reduce şi, în consecinţă, le poţi vinde pe pieţele străine mai ieftin. Dacă, însă, renunţi la întrebuinţarea de maşini, pe când toate celelalte ţări încurajează acest lucru, vei fi obligat să exporţi monedă în schimbul mărfurilor străine, până ce vei coborî preţurile naturale ale mărfurilor din ţară la preţurile din celelalte ţări. Efectuând schimburi cu acele ţări, s-ar putea întâmpla să dai o marfă care costă două zile de lucru în ţară pentru o marfă care costă numai o zi de lucru în străinătate, şi acest schimb dezavantajos va fi consecinţa propriei dumitale acţiuni, pentru că marfa pe care o exporţi, şi care te-a costat două zile de lucru, te-ar fi costat numai una, dacă nu ai fi refuzat să te foloseşti de maşinile de care vecinii dumitale s-au servit, cu mai multă înţelepciune.

CAP. XXXII

PĂRERILE D-LUI MALTHUS ASUPRA RENTEI

Deși am tratat în paginile precedente ale acestei lucrări, în mod destul de larg, despre natura rentei, totuși mă simt obligat să examinez unele păreri asupra acestei chestiuni, care mi se par eronate, și care sunt cu atât mai importante cu cât se găsesc în lucrările unui scriitor căruia anumite ramuri de economie politică îi datorează mai mult decât oricărui alt scriitor din zilele noastre. Sunt fericit că am ocazia să-mi exprim admirația mea pentru lucrarea d-lui Malthus *Essay on Population.* Atacurile aduse de adversari acestei mari lucrări nu au servit decât să arate soliditatea ei, și eu sunt convins că reputația ei va crește pe măsură ce se va cultiva tot mai mult acea știință al cărui cel mai eminent ornament este această lucrare. D-l Malthus, de asemenea, a explicat în mod satisfăcător teoria rentei, și a arătat că renta se mărește sau scade în raport cu relativele avantaje, de fertilitate sau de situație, ale diferitelor feluri de pământuri ce se cultivă, și prin aceasta a luminat multe puncte dificile în legătură cu chestiunea rentei, care erau mai înainte sau necunoscute, sau înțelese în mod cu totul imperfect. Totuși, îmi pare că el a căzut în unele erori, care tocmai din cauza autorității sale mari trebuie relevate, lucru mai puțin penibil de îndeplinit datorită imparțialității care îl caracterizează. Una dintre aceste erori constă în aceea de a presupune că renta este un câștig net și un izvor nou de bogăție.

Nu sunt de acord cu toate părerile d-lui Buchanan în privința rentei; dar sunt de perfect acord cu cele exprimate în pasajul următor din lucrarea sa, citat de d-l Malthus, și, prin urmare, nu mă pot asocia cu comentariul făcut asupra lor de d-l Malthus.

„Din acest punct de vedere, ea (renta) nu poate adăuga nimic în general la capitalul comunității, deoarece surplusul net de care e vorba nu e nimic altceva decât un venit care trece din mâinile unei clase sociale în mâinile alteia; iar din această simplă împrejurare este evident că nu se poate naște nici un fond din care să se plătească impozitul. Venitul cu care se plătesc produsele solului există deja în mâinile celor care cumpără acele produse; și, dacă prețul alimentelor ar fi mai mic, el ar rămâne tot în mâinile lor, unde poate fi supus impozitului tot atât de bine ca și atunci când, din cauza prețului mai ridicat, el ar fi trecut în mâinile proprietarului funciar."

După diverse observații asupra diferenței dintre produsele agricole și mărfurile industriale, d-l Malthus întreabă: „Este posibil, atunci, să consi-

derăm renta, cum face d-l de Sismondi, ca un simplu produs al muncii, cu o valoare pur nominală, şi ca simplul rezultat al acelei ridicări de preţ pe care un vânzător o obţine datorită un privilegiu special; sau, cum face d-l Buchanan, să credem că ea nu aduce nici o sporire a avuţiei naţionale, ci că este un simplu transfer de valoare, care avantajează numai pe proprietarii de pământ şi care este, în aceeaşi proporţie, dăunătoare consumatorilor?"[1]

Am arătat deja părerea mea în această chestiune când m-am ocupat de rentă, şi nu mai am acum de adăugat decât că renta este un factor creator de valoare, în sensul pe care îl dau eu acestui cuvânt, şi nu un factor creator de bogăţie. Dacă preţul grâului, din cauza greutăţilor întâmpinate la producerea oricărei părţi din el, s-ar ridica de la £4 la £5 quarterul, 1.000.000 de quarteri ar valora £5.000.000, în loc de £4.000.000; şi, pentru că în schimbul acestui grâu s-ar primi nu doar mai mulţi bani, dar şi o cantitate mai mare de mărfuri de toate felurile, proprietarii lui ar poseda, bineînţeles, o valoare mai mare; şi, cum aceasta nu ar micşora bogăţia nimănui, întreaga societate ar poseda o valoare mai mare, şi în acest sens renta este un factor creator de valoare. Dar această valoare este numai nominală, ea nu adaugă nimic la bogăţia societăţii, adică la cantitatea de lucruri de primă necesitate, de confort şi de agrement. Noi am avea exact aceeaşi cantitate de mărfuri, şi nu mai mult, şi acelaşi milion de quarteri de grâu ca înainte; dar efectul scumpirii de la £4 la £5 de quarter ar fi de a trece o parte din valoarea grâului şi a mărfurilor din mâinile foştilor ei posesori în mâinile proprietarilor de pământ. Renta, prin urmare, este un factor creator de valoare, dar nu de bogăţie. Ea nu adaugă nimic la resursele unei ţări; ea nu îi dă posibilitatea să întreţină flote şi armate; pentru că ţara ar avea un fond disponibil mai mare dacă pământul ei ar fi de o calitate mai bună şi ar putea întrebuinţa acelaşi capital fără să dea rentă.

Trebuie admis, atunci, că d-l Sismondi şi d-l Buchanan, părerile lor fiind în esenţă aceleaşi, aveau dreptate când socoteau că renta este o valoare pur nominală, care nu adaugă nimic la bogăţia naţională, ea fiind un simplu transfer de valoare, avantajoasă numai pentru proprietarii de pământ şi, în aceeaşi proporţie, dăunătoare consumatorilor.

Într-o altă parte a lucrării sale, d-l Malthus observă: „cauza imediată a rentei este, fără îndoială, excedentul preţului cu care se vând produsele agricole pe piaţă asupra costului lor de producţie" şi, în altă parte, el zice: „cauzele preţului ridicat al produselor agricole se pot rezuma la trei:

Întâia, şi principala, acea calitate a solului datorită căreia el poate procura o mai mare cantitate de lucruri necesare decât se cere pentru întreţinerea persoanelor întrebuinţate la cultura lui.

---

1. *An Inquiry into the Nature and Progress of Rent*, pag. 15.

A doua, acea calitate specială pe care o au lucrurile necesare vieții, de a putea crea prin ele însele cererea, sau de a putea face să se nască consumatori în raport cu cantitatea de mărfuri produse.

Și a treia, comparativa raritate a terenurilor foarte fertile".

Vorbind despre prețul ridicat al grâului, d-l Malthus, bineînțeles, nu vrea să înțeleagă prețul pe quarter sau pe bushel, dar mai cu seamă excedentul prețului la care întreaga producție se va vinde asupra costului ei de producție, înglobând în termenul „cost de producție" profitul, ca și salariile. 150 de quarteri de grâu cu £3 10s. pe quarter ar da o rentă mai mare proprietarilor decât 100 de quarteri cu £4 pe quarter, cu condiția ca în ambele cazuri costul de producție să fie același.

Ridicarea prețului, dacă luăm expresia aceasta în acest sens, nu poate fi numită o *cauză* a rentei; nu se poate spune: „cauza imediată a rentei este, fără îndoială, excedentul prețului cu care se vând produsele agricole pe piață asupra costului lor de producție", pentru că acel excedent constituie el însuși renta. D-l Malthus a definit renta „acea porțiune din valoarea totală a produselor care rămâne proprietarului pământului după acoperirea tuturor cheltuielilor de orice fel necesitate de cultura pământului, în care intră și profitul capitalului întrebuințat, evaluat conform obișnuitului nivel al profitului agricol într-o epocă anumită". Ei bine, oricare ar fi suma în bani raportată de această porțiune, ea este renta în bani, este ceea ce d-l Malthus numește „excedentul prețului la care produsele se vând pe piață asupra costului lor de producție" și, prin urmare, cercetând cauzele care pot ridica prețul produselor agricole, comparat cu costul lor de producție, noi cercetăm cauzele care pot ridica renta.

Referitor la prima cauză căreia d-l Malthus îi atribuie creșterea rentei, adică „acea calitate a solului datorită căreia el poate procura o mai mare cantitate de lucruri necesare decât se cere pentru întreținerea persoanelor întrebuințate la cultura lui", el face următoarele observații: „Ne rămâne de știut de ce consumația și aprovizionarea sunt așa încât fac ca prețul să depășească cu mult costul de producție. Cauza principală este, evident, *fertilitatea solului*, datorită căreia se produc cele necesare vieții. Micșorează acest belșug, micșorează fertilitatea solului, și excedentul se va micșora; micșorează-o și mai mult, și el va dispărea cu totul".

Este adevărat, excedentul de lucruri necesare se va micșora și va dispărea cu totul, dar nu aceasta este chestiunea. Chestiunea este dacă va scădea și va dispărea excedentul prețului asupra costului lor de producție, pentru că de aceasta depinde renta în bani. Este d-l Malthus în drept să conchidă că, deoarece excedentul de cantitate se va micșora și va dispărea, „cauza

excedentului de preţ al lucrurilor necesare vieţii asupra costului lor de producţie trebuie găsită în abundenţa acestor lucruri, şi nu în raritatea lor, şi că acel preţ diferă esenţialmente nu numai de preţul ridicat provocat de monopolurile artificiale, ci şi de preţul ridicat al acestor produse speciale ale subsolului, care n-au nici o legătură cu alimentele, şi care pot fi numite monopoluri naturale şi necesare"?

Nu există împrejurări în care fertilitatea solului şi abundenţa lui de produse să poată fi micşorată fără a pricinui o micşorare a excedentului de preţ asupra costului de producţie, adică o micşorare de rentă? Dacă există, atunci afirmaţia d-lui Malthus e mult prea generală, pentru că mi se pare că Domnia sa pune ca principiu general, care nu suferă excepţie, că renta se ridică o dată cu creşterea fertilităţii solului şi scade o dată cu descreşterea fertilităţii lui.

D-l Malthus ar avea, fără îndoială, dreptate dacă, pe orice moşie, pe măsură ce pământul ar produce mai abundent, s-ar plăti proprietarului o mai mare parte din totalitatea produselor; dar se întâmplă tocmai contrariul. Când nu se cultivă decât terenurile cele mai fertile, proprietarul are partea cea mică din întreaga producţie, ca şi valoarea cea mai mică, şi numai când se cer pământuri de calitate mai slabă pentru a se putea hrăni o populaţie tot mai mare, partea şi valoarea de produse dată proprietarului cresc în mod progresiv.

Să presupunem că se cer 1.000.000 de quarteri de grâu, şi că această cantitate este produsul terenurilor actualmente cultivate. Să presupunem, acum, că fertilitatea pământului este atât de redusă încât aceste terenuri nu mai produc decât 900.000 de quarteri. Cererea fiind pentru 1.000.000 de quarteri, preţul grâului se va ridica, şi va trebui să se recurgă la terenuri de calitate inferioară mai curând decât s-ar fi făcut dacă terenurile de calitate superioară ar fi continuat să producă 1.000.000 de quarteri. Dar această nevoie de a se recurge la terenuri inferioare este cauza ridicării rentei, şi ea va fi ridicată, deşi cantitatea de grâu primită de proprietar va fi redusă. Renta, nu trebuie să uităm, nu este proporţională cu fertilitatea absolută a terenurilor cultivate, ci cu fertilitatea lor relativă. Orice cauză care împinge capitalul spre pământ de calitate inferioară trebuie să ridice renta pe pământul de calitate superioară, cauza rentei fiind, precum a arătat d-l Malthus în propoziţia a treia, „comparativa raritate a terenurilor foarte fertile". Preţul grâului se va ridica, deci, o dată cu greutatea de a produce ultimele cantităţi, şi valoarea întregii producţii de pe o moşie se va mări, deşi cantitatea ei va fi mai mică; dar, deoarece costul de producţie nu se va mări pe pământul mai fertil, şi deoarece salariile şi profitul împreună vor continua să aibă mereu

aceeași valoare[1], este evident că excedentul prețului asupra costului de producție, sau, cu alte cuvinte, renta, trebuie să se ridice o dată cu descreșterea fertilității pământului, în afară de cazul când acest lucru este împiedicat de o mare reducere a capitalului, a populației și a cererii. Nu mi se pare, prin urmare, că afirmația d-lui Malthus e justă. Renta nu se ridică și nu scade în mod necesar și imediat cu creșterea sau descreșterea fertilității pământului, dar prin creșterea fertilității sale pământul e în stare să plătească, cu timpul, o rentă mai mare. Pământurile foarte puțin fertile nu dau rentă niciodată; pământurile de o fertilitate potrivită pot fi făcute, pe măsură ce populația crește, să dea o oarecare rentă, și pământurile foarte fertile, o rentă foarte mare; dar este un lucru să fie în stare a da o rentă mare, și altul, a o da efectiv.

Renta poate fi mai mică într-o țară în care pământurile sunt extrem de fertile decât într-altele unde ele nu produc decât în mod modest, renta fiind proporțională mai cu seamă cu fertilitatea relativă decât cu cea absolută – cu valoarea produselor, și nu cu abundența lor[2].

D-l Malthus presupune că renta pământurilor care dau acele produse speciale ce pot fi numite monopoluri naturale și necesare este reglementată de un principiu esențialmente diferit de cel care reglementează renta pământurilor care produc cele necesare vieții. El crede că raritatea produselor din prima categorie este cauza unei rente ridicate, dar că abundența produselor din ultima categorie produce același efect.

Această distincție nu pare fondată; ai ridica tot atât de repede renta pământurilor care dau vinuri rare, ca și pe aceea a câmpurilor de grâu, mărind producția, dacă, în același timp, cererea de astfel de marfă s-ar mări. Fără o similară creștere a cererii, o aprovizionare bogată de grâu ar micșora, în loc să mărească, renta pământului cultivat cu grâu. Oricare ar fi natura pământului, ridicarea rentei trebuie să depindă de prețul ridicat al produsului; dar,

1. Vezi capitolul asupra profitului, unde am căutat să arăt că, oricare ar fi ușurința sau greutatea de a produce grâu, salariile și profitul la un loc vor avea aceeași valoare. Când salariile se ridică, aceasta se face întotdeauna în dauna profitului, și, când ele scad, profitul se ridică întotdeauna.
2. D-l Malthus a afirmat într-o publicație recentă că eu n-am înțeles acest pasaj, deoarece el nu a vrut să spună că renta se ridică sau scade în mod imediat și necesar o dată cu creșterea sau descreșterea fertilității pământului. Dacă este așa, atunci desigur că eu nu l-am înțeles. Cuvintele d-lui Malthus sunt: „Micșorează acest belșug, micșorează fertilitatea solului, și excedentul (renta) se va micșora; micșoreaz-o și mai mult, și el va dispărea cu totul". D-l Malthus nu face această afirmație în mod condiționat, ci absolut. Eu am combătut ceea ce am înțeles că el susține, cum că o descreștere a fertilității solului este incompatibilă cu o creștere a rentei.

dat fiind un preţ ridicat, renta se ridică în raport cu abundenţa, şi nu cu raritatea produselor.

Nu suntem siliţi să producem continuu o marfă într-o cantitate mai mare, decât dacă ea se cere. Dacă s-ar produce din întâmplare o cantitate mai mare, ea ar scădea sub preţul ei natural şi, prin urmare, nu ar acoperi costul de producţie, în care intră şi profitul obişnuit cuvenit capitalului. Astfel, aprovizionarea ar fi împiedicată, până ce ea s-ar conforma cererii şi până ce preţul curent s-ar ridica la nivelul preţului natural.

Am impresia că d-l Malthus este prea mult înclinat să creadă că populaţia creşte numai printr-o aprovizionare de hrană făcută anterior, „că alimentele îşi creează prin ele însele cererea", că se încurajează căsătoriile procurând mai întâi hrană oamenilor, în loc de a observa că creşterea populaţiei este influenţată de sporirea capitalului, de cererea mai mare de braţe care derivă din aceasta, şi de ridicarea salariilor; şi că producerea de hrană nu este decât efectul acelei cereri.

Numai dând lucrătorilor mai mulţi bani, sau orice altă marfă în care se pot plăti salariile, şi a cărei valoare nu e depreciată, soarta lucrătorilor se îmbunătăţeşte. Creşterea populaţiei şi creşterea cantităţii de hrană vor fi de obicei un efect, dar nu inevitabilul efect al salariilor ridicate. Soarta lucrătorului, îmbunătăţită prin surplusul de valoare care i se plăteşte, nu-i impune obligaţia de a se căsători şi a-şi lua asupra-şi sarcina unei familii. El, după toate posibilităţile, va întrebuinţa o parte din salariul lui ridicat aprovizionându-se din belşug cu hrană şi lucruri necesare, dar cu restul el va putea, dacă va vrea, să cumpere orice fel de mărfuri care pot contribui la mulţumirea lui – scaune, mese şi obiecte din fier, sau haine mai bune, zahăr şi tutun. Salariul lui mai mare, prin urmare, nu va avea alt efect decât de a mări cererea pentru unele dintre aceste mărfuri; şi, cum numărul de lucrători nu se va mări foarte mult, salariul lui va rămâne mereu ridicat. Dar, deşi aceasta ar putea fi o consecinţă a salariilor ridicate, totuşi, este atâta mulţumire în a avea o familie, încât în viaţa de toate zilele se vede continuu că o îmbunătăţire a sorţii lucrătorilor este întotdeauna urmată de o creştere a populaţiei; şi numai pentru că se întâmplă aceasta, cu neînsemnata excepţie deja menţionată, de aceea se naşte o cerere mai mare de alimente. Această cerere, prin urmare, este efectul creşterii de capital şi de populaţie, şi nu cauza acestora – numai pentru că cheltuielile oamenilor sunt îndreptate în această direcţie, preţul curent al obiectelor necesare depăşeşte preţul lor natural şi se produce cantitatea de hrană cerută; şi numai pentru că populaţia creşte salariile scad din nou.

Ce motiv poate avea un fermier să producă mai mult grâu decât se cere realmente, când urmarea firească va fi o scădere a preţului curent al grâului sub preţul lui natural, şi când el va fi, deci, lipsit de o parte din profitul lui,

profitul lui fiind redus sub nivelul general? „Dacă", zice d-l Malthus, „obiectele de primă necesitate, cele mai importante produse ale solului, nu ar avea proprietatea de a face să se nască o cerere mai mare, proporțională cu sporul de producție, acest spor de producție ar provoca o scădere a valorii lor de schimb[1]. Oricât de abundentă ar fi producția unei țări, populația ei ar putea rămâne staționară; iar această abundență, care nu ar fi întovărășită de o cerere proporțională cu ea și care ar scumpi prețul muncii evaluată în grâu, consecință sigură în astfel de împrejurări, ar putea reduce prețul produselor agricole, întocmai ca și pe cel al mărfurilor industriale, până la costul lor de producție."

Ar putea reduce prețul produselor agricole până la costul de producție? Rămâne oare acest preț vreodată mult timp deasupra sau sub costul de producție? Nu recunoaște însuși d-l Malthus că aceasta nu se poate întâmpla niciodată? „Sper", zice el, „că voi fi iertat de a mă întinde puțin prezentând cititorului, sub forme diferite, teoria care susține că grâul, în raport cu cantitatea *realmente produsă*, se vinde la prețul lui necesar, ca și mărfurile industriale, un adevăr pe care îl consider de cea mai mare importanță, și de care nu au ținut seamă nici economiștii, nici Adam Smith, nici toți ceilalți scriitori, care au afirmat că produsele agricole se vând întotdeauna la un preț de monopol."

„Orice țară mare poate fi, deci, considerată ca posedând o scară de mașini pentru producerea grâului și a materiilor prime, cuprinzând în ea nu numai diferitele calități de pământ slab, în care abundă în general toate țările, dar și mașinile mai puțin perfecte ce se întrebuințează când se forțează pământurile de calitate superioară să dea o producție din ce în ce mai mare. Pe măsură ce prețul produselor agricole se ridică, se întrebuințează succesiv aceste mașini de calitate inferioară; și, pe măsură ce prețul produselor agricole scade, ele sunt succesiv părăsite. Acest exemplu ne arată imediat *raportul necesar ce există între prețul real și producția reală a grâului*, și efectul diferit pe care l-ar avea o mare scădere a prețului oricărui produs manufacturat, și o mare scădere a prețului produselor agricole[2]."

---

1. De ce spor de producție vorbește d-l Malthus? Cine îl va produce? Cine poate avea vreun interes să-l producă înainte de a exista o cerere pentru o cantitate mai mare?

2. *Inquiry*, etc. „În toate țările care sunt în progres prețul mijlociu al grâului nu e niciodată mai ridicat decât e nevoie pentru ca sporul mijlociu de producție să continue" (*Observations*, pag. 21).
„Ori de câte ori se întrebuințează un nou capital în agricultură pentru a se face față nevoilor unor populații crescânde, indiferent dacă acest capital se întrebuințează pentru a defrișa terenuri noi sau pentru a îmbunătăți pământuri care au fost

Cum se pot concilia aceste pagini cu acelea în care se spune că, dacă obiectele de primă necesitate nu ar avea proprietatea de a face să se nască o cerere mai mare, proporţională cu sporul de producţie, acest spor de producţie ar reduce atunci, şi numai atunci, preţul produselor agricole până la costul de producţie? Dacă grâul nu e niciodată sub preţul lui natural, el nu e niciodată produs într-o cantitate mai mare decât aceea de care are nevoie populaţia pentru propria ei consumaţie; nu se poate face nici o aprovizionare în vederea consumaţiei altora; el nu poate fi niciodată, prin urmare, prin ieftinătatea şi abundenţa lui, un stimulent pentru înmulţirea populaţiei. În măsura în care grâul poate fi produs mai ieftin, mărirea salariilor lucrătorilor va mări posibilităţile acestora de a-şi întreţine familiile lor. În America populaţia creşte repede pentru că hrana poate fi produsă ieftin, şi nu pentru că s-au făcut aprovizionări anterioare. În Europa populaţia creşte comparativ încet, pentru că hrana nu poate fi produsă ieftin. În mod obişnuit, cererea precede oferta de orice fel de marfă. Susţinând că grâul, ca şi produsele industriale, scade la costul lui de producţie dacă nu e în stare să facă să se nască consumatori, nu se poate ca d-l Malthus să fi vrut să zică că toată renta ar fi astfel absorbită; pentru că a spus el însuşi că, chiar dacă proprietarii ar renunţa la întreaga lor rentă, preţul grâului nu s-ar micşora, fiindcă renta este efectul, şi nu cauza ridicării de preţ, şi fiindcă se cultivă întotdeauna şi pământuri de acea calitate care nu dă nici o rentă, şi al căror grâu nu poate plăti cu preţul lui decât salariile şi profitul.

În pasajul următor, d-l Malthus a expus în mod competent cauzele ridicării preţului produselor agricole în ţările bogate şi în progres, şi sunt de perfect acord cu dânsul; dar mie mi se pare că el este în contradicţie cu el însuşi în unele afirmaţii pe care le-a făcut în lucrarea sa asupra rentei. „Îndrăznesc să afirm că, independent de variaţiile sistemului monetar al unei ţări şi de alte împrejurări temporare şi accidentale, cauza preţului în bani comparativ ridicat al grâului este *preţul lui real* comparativ ridicat, sau mai

---

deja cultivate, chestiunea principală care se are întotdeauna în vedere este randamentul acestui capital; nici o parte din profitul brut nu poate fi redusă fără a nu face prin aceasta să scadă interesul capitaliştilor de a întrebuinţa fondurile lor în acest fel. Orice micşorare de preţ, care nu este în întregime şi imediat contrabalansată de o scădere proporţională a tuturor cheltuielilor necesare pe o fermă, orice impozit asupra solului, orice impozit asupra capitalului investit în agricultură, orice impozit asupra obiectelor de primă necesitate ale fermierului, toate acestea trebuie socotite; şi dacă, după ce s-au calculat toate aceste cheltuieli, preţul produselor nu lasă o justă remuneraţie pentru capitalul investit, în concordanţă cu nivelul general al profitului, şi o rentă cel puţin egală cu renta plătită de pământ în stadiul ei anterior, nici un motiv nu poate exista pentru a face îmbunătăţirile proiectate" (*Observations*, pag. 22).

marea cantitate de capital și de muncă ce trebuie utilizată pentru a-l produce; și că faptul pentru care prețul real al grâului este mai mare și în continuă creștere în țările deja bogate și în tot mai mare progres în ce privește prosperitatea și populația, este nevoia de a recurge în mod constant la pământuri de calitate mai slabă, la mașini care necesită cheltuială mai mare pentru a le utiliza, încât fiecare surplus de produse agricole nu poate fi obținut decât cu o cheltuială mai mare; pe scurt, el rezidă în adevărul că grâul într-o țară în progres se vinde la prețul la care se poate procura aprovizionarea cerută; și că, pe măsură ce această aprovizionare se face în mod din ce în ce mai greu, prețul se ridică în proporție."

Se arată aici, foarte bine, că prețul real al unei mărfi depinde de mai marea sau mai mica cantitate de muncă și de capital (adică muncă acumulată) care trebuie întrebuințată pentru a produce acea marfă. Prețul real nu depinde, cum au susținut unii, de valoarea în bani; nici, precum au spus alții, de valoarea exprimată în grâu, în muncă sau în orice altă marfă considerată în parte, sau în toate mărfurile considerate colectiv; ci, după cum just a spus d-l Malthus, „de mai marea (sau mai mica) cantitate de capital și muncă ce trebuie întrebuințată pentru a produce acea marfă".

Printre cauzele ridicării rentei d-l Malthus menționează „o creștere atât de mare a populației, încât să producă o micșorare a salariilor". Dar, dacă pe măsură ce salariile scad profitul capitalului se mărește, și dacă salarii și profit considerate împreună au întotdeauna aceeași valoare, nici o scădere de salarii nu poate ridica renta, pentru că ea nu va micșora nici porțiunea de produse, nici valoarea acelei porțiuni alocate la un loc arendașului și lucrătorului; și, prin urmare, ea nu poate lăsa proprietarului o parte mai mare, și nici o valoare mai mare. În măsura în care se va da mai puțin pentru salarii, va rămâne o parte mai mare pentru profit, și viceversa. Această împărțeală va fi făcută de arendaș și de lucrătorii acestuia, fără nici un amestec al proprietarului, și, într-adevăr, aceasta este o chestiune care nu-l poate interesa pe proprietar deloc, în afară de faptul că un mod de împărțeală poate fi mai favorabil decât altul noilor acumulări de capital și unei noi cereri de pământ. Dacă salariile scad, profitul, nu renta, se ridică. Dacă salariile se ridică, profitul, și nu renta, scade. Ridicarea rentei și a salariilor și scăderea profitului sunt de obicei efectele inevitabile ale aceleiași cauze – cererea mai mare de alimente, cuantumul mai mare de muncă necesar pentru a le produce și, în consecință, scumpirea lor. Dacă proprietarul ar renunța la toată renta lui, lucrătorii nu ar profita din aceasta deloc. Dacă ar fi posibil ca lucrătorii să renunțe la toate salariile lor, proprietarii n-ar câștiga din aceasta nimic; dar în ambele cazuri arendașii ar primi și ar păstra toată partea la care se va fi renunțat. M-am căznit în această lucrare să arăt că o scădere a salariilor nu are alt efect decât de a ridica profitul. Orice creștere de profit favorizează

acumularea de capital şi sporirea populaţiei şi, prin urmare, duce finalmente, după toate probabilităţile, la o creştere a rentei.

O altă cauză a ridicării rentei, după d-l Malthus, este o astfel de îmbunătăţire în agricultură sau un aşa surplus de eforturi încât numărul lucrătorilor necesari pentru a da un anumit rezultat să fie micşorat. Am aceeaşi obiecţie de făcut acestui pasaj ca şi cea pe care am făcut-o pasajului în care se spunea că sporirea fertilităţii pământului produce o ridicare imediată a rentei. Şi îmbunătăţirile din agricultură, şi fertilitatea mai mare vor da pământului putinţa de a produce într-un viitor oarecare o rentă mai mare, pentru că cu acelaşi preţ pentru hrană se va obţine o cantitate mai mare de produse; dar, până ce populaţia va creşte în aceeaşi proporţie, acea cantitate în plus de hrană nu va fi cerută şi, prin urmare, renta se va micşora, şi nu se va ridica. Cantitatea consumată în acele anumite împrejurări va putea fi produsă sau cu mai puţine braţe de muncă, sau cu o cantitate mai mică de pământ, preţul produselor agricole va scădea, şi capitalul va fi retras din agricultură. Nimic nu poate ridica renta decât cererea de noi pământuri, de calitate inferioară, sau o împrejurare care ar produce o schimbare în fertilitatea relativă a pământurilor care au fost deja cultivate[1]. Îmbunătăţiri în agricultură şi în diviziunea muncii se fac pe toate felurile de pământ; ele sporesc cantitatea absolută de produse obţinute pe fiecare dintre acestea, dar probabil că ele nu schimbă mult raporturile care existau mai înainte între ele.

D-l Malthus a relevat în mod just o eroare a doctorului Adam Smith, care susţine că cultura grâului, prin însăşi natura grâului, nu poate fi încu-

1. Nu trebuie să repetăm mereu, dar trebuie ştiut întotdeauna, că se va ajunge la acelaşi rezultat, în ceea ce priveşte preţul produselor agricole şi ridicarea rentei, şi dacă se întrebuinţează un anumit capital adiţional pe pământuri care au mai fost cultivate şi care nu plătesc rentă, şi dacă el se întrebuinţează pe pământuri care au mai fost cultivate, cu condiţia ca pe ambele feluri de pământuri produsul obţinut să fie cantitativ acelaşi. (Vezi pag. 37.)
D-l Say, în notele sale puse la traducerea în limba franceză a acestei lucrări, a căutat să arate că nu există niciodată pământ care, cultivat, să nu dea rentă şi, mulţumit cu aceasta, crede că a dărâmat toate concluziile la care s-a ajuns datorită acelei teorii. El afirmă, de exemplu, că eu nu am dreptate când spun că impozitul pe grâu şi pe alte produse agricole, ridicând preţul lor, cade asupra consumatorului, şi nu asupra rentei. El susţine că impozitul cade asupra rentei. Dar, înainte ca d-l Say să poată stabili exactitatea acestei afirmaţii, el trebuie să arate şi că nu se întrebuinţează capital pe terenuri pentru care nu se plăteşte rentă. (Vezi începutul acestei note şi paginile 25 şi 30 din prezenta lucrare). Ei bine, aceasta el nu a încercat să arate. Nicăieri în notele sale nu a relevat această importantă teorie. Din nota la pag. 182 a volumului al doilea al ediţiei franceze, se vede că nici nu are măcar cunoştinţă că acest lucru a fost susţinut vreodată.

rajată cu aceleași mijloace cu care se încurajează producția tuturor celorlalte feluri de mărfuri. El adaugă: „Nu vreau câtuși de puțin să contest puternica influență a prețului grâului asupra prețului muncii dacă socotim media unui număr mare de ani; dar că această influență nu poate să împiedice mișcarea capitalurilor spre agricultură, sau retragerea acestora din această ramură de activitate, ceea ce formează chiar nodul chestiunii, se va vedea destul de limpede dintr-o scurtă examinare a modului cum se plătește munca și a felului în care este oferită pe piață, și printr-o cercetare a consecințelor ce decurg în mod inevitabil din afirmațiile lui Adam Smith[1]."

D-l Malthus arată pe urmă că cererea și prețul ridicat încurajează tot atât de mult producția agricolă cât cererea și prețul ridicat al oricărei alte mărfi încurajează producția acesteia. Din ceea ce am spus relativ la efectele primelor, se vede că sunt de perfect acord cu această părere a d-lui Malthus. Am relevat pasajul din *Observații relativ la Legea cerealelor* cu scopul de a arăta în ce sens diferit este întrebuințată aici expresia de *preț real* față de sensul din cealaltă broșură a sa, intitulată *Motivele unei păreri etc.* În acest pasaj, Malthus ne spune că „este evident că singurul lucru care încurajează producția de grâu este ridicarea prețului real al grâului", și prin preț real el înțelege, desigur, creșterea valorii grâului în raport cu toate celelalte lucruri; sau, cu alte cuvinte, ridicarea prețului lui curent deasupra prețului lui natural, sau al costului lui de producție. Dacă aceasta însemnă preț real, deși eu nu admit aceasta, părerea sa este, desigur, justă; ridicarea prețului curent al grâului este, într-adevăr, ceea ce încurajează producția de grâu; pentru că se poate considera ca un principiu infailibil că singura mare încurajare ce se poate da sporirii producției unei mărfi este excedentul valorii sale curente asupra valorii sale naturale sau necesare.

Dar acesta nu este sensul pe care d-l Malthus în alte ocazii îl dă expresiei de „preț real". În lucrarea sa asupra rentei, d-l Malthus zice: „Prin preț real al grâului eu înțeleg reala *cantitate* de muncă și de capital care a fost *utilizată* pentru producerea ultimelor adaosuri la produsul național". În altă parte el arată cum „cauza prețului real și comparativ mai mare al grâului este *cantitatea* mai mare de capital și de muncă ce trebuie întrebuințată pentru a-l produce"[2].

1. Observații relativ la Legea cerealelor, pag. 4.
2. Arătând acest pasaj d-lui Malthus în momentul în care aceste pagini erau trimise la presă, el a spus că în aceste două cazuri el a întrebuințat din nebăgare de seamă expresia *preț real* în loc de *cost de producție*. Se va vedea, din ceea ce am spus deja, că mie mi se pare că în aceste două cazuri el a întrebuințat expresia de „preț real" în adevăratul și exactul ei sens, și că în pasajul anterior ea a fost aplicată incorect.

Să presupunem că în pasajul de mai sus am pune în locul expresiei de *preţ real* definiţia d-lui Malthus. Nu ar suna el atunci astfel: „Este evident că singurul lucru care încurajează producţia de grâu este cantitatea mai mare de muncă şi de capital care trebuie întrebuinţată pentru a-l produce"? Aceasta ar însemna că este evident că ridicarea preţului natural şi necesar al grâului este ceea ce încurajează producţia lui – o afirmaţie care nu se poate susţine. Nu preţul la care grâul poate fi produs are vreo influenţă asupra cantităţii produse, ci preţul la care el se poate vinde. Capitalul este atras spre agricultură, sau respins, în raport cu diferenţa preţului lui în plus sau în minus faţă de costul lui de producţie. Dacă diferenţa este în plus, încât să dea capitalurilor astfel întrebuinţate un profit mai mare decât profitul obişnuit cuvenit capitalului, capitalurile se vor îndrepta spre agricultură; dacă ea este în minus, ele se vor retrage din această îndeletnicire.

Nu printr-o schimbare a preţului real al grâului, prin urmare, se face încurajarea producţiei, ci printr-o schimbare a preţului curent. Nu pentru că trebuie să se întrebuinţeze mai mult capital şi mai multă muncă pentru a-l produce (definiţia exactă pe care o dă d-l Malthus preţului real) mai mult capital şi mai multă muncă sunt atrase în agricultură, ci pentru că preţul curent se ridică deasupra preţului real, şi pentru că, cu tot surplusul de cheltuieli, el face ca agricultura să constituie, cea mai profitabilă întrebuinţare a capitalurilor".

Nimic nu poate fi mai just decât următoarele observaţii făcute de d-l Malthus asupra unităţii de măsură a valorii adoptate de Adam Smith. „Este evident că Adam Smith a ajuns să argumenteze în acest fel pentru că considera munca drept unitate de măsură a valorii şi grâul drept unitate de măsură a muncii. Că grâul este o măsură foarte inexactă a muncii, istoria ţării noastre ne-o arată îndestul; ea ne arată cum munca, comparată cu grâul, a suferit variaţii foarte mari şi izbitoare, nu numai de la an la an, dar de la secol la secol, şi zece, douăzeci sau treizeci de ani consecutivi; *şi că nici munca, nici orice altă marfă nu poate fi măsură exactă a valorii de schimb* este acum considerat ca unul dintre cele mai sigure principii ale economiei politice şi, într-adevăr, aceasta decurge din însăşi definiţia valorii de schimb."

Dacă nici grâul, nici munca, nu sunt măsuri exacte ale realei valori de schimb, şi ele desigur că nu sunt, ce lucru poate servi ca unitate de măsură? Desigur că nici unul. Dacă, deci, expresia *preţ real al mărfurilor* are vreun înţeles, el trebuie să fie acela pe care l-a arătat d-l Malthus în lucrarea sa asupra rentei; acest preţ trebuie măsurat cu cantitatea proporţională de capital şi de muncă necesară pentru a produce acele mărfuri.

În lucrarea d-lui Malthus *Cercetări asupra naturii rentei*, el spune „că, independent de variaţiunile sistemului monetar dintr-o ţară, şi de alte cir-

cumstanțe temporare și accidentale, cauza prețului în bani comparativ ridicat al grâului este prețul lui real comparativ ridicat, *sau mai marea cantitate de capital și de muncă ce trebuie întrebuințată pentru a-l produce*[1]".

Iată, cred, explicația exactă a tuturor variațiilor permanente ale prețului grâului, sau ale prețului oricărei alte mărfi. O marfă nu poate suferi o ridicare permanentă de preț decât în cazul când sau se întrebuințează o mai mare cantitate de capital și de muncă pentru a produce, sau valoarea monedei a scăzut; și, din contra, ea nu poate suferi o scădere de preț decât în cazul când sau se întrebuințează o mai mică cantitate de capital și de muncă pentru a o produce, sau valoarea monedei s-a ridicat.

O variație produsă de ultima dintre aceste alternative, adică de o schimbare de valoare a monedei, influențează în același timp toate mărfurile; dar o variație produsă de prima cauză se limitează la acea anumită marfă care cere mai multă sau mai puțină muncă spre a fi produsă. Importul liber de grâu, sau îmbunătățirile în agricultură, ar face să scadă prețul produselor agricole; dar prețul nici unei alte mărfi nu ar suferi nici o schimbare, decât în proporția în care ar scădea reala valoare sau costul de producție al materiilor prime care intră în compoziția ei.

Deoarece d-l Malthus a admis acest principiu, nu văd cum ar putea, rămânând consecvent cu el însuși, să susțină că totala valoare în bani a tuturor mărfurilor unei țări trebuie să scadă în proporția în care scade prețul grâului. Dacă grâul consumat într-o țară ar fi anual în valoare de 10 milioane, și mărfurile industriale și străine consumate ar fi în valoare de 20 milioane – în total, deci, 30 milioane – ar fi imposibil de admis că cheltuiala anuală s-ar reduce la 15 milioane pentru că grâul a scăzut cu 50%, adică de la 10 la 5 milioane.

Valoarea produselor agricole care ar intra în compoziția acelor mărfuri ar putea să nu depășească 20% din întreaga lor valoare și, prin urmare, scăderea valorii mărfurilor industriale, în loc să fie de la 20 la 10 milioane, ar fi numai de la 20 la 18 milioane; iar după scăderea prețului grâului cu 50%, întreaga cheltuială anuală, în loc să scadă de la 30 la 15 milioane, ar scădea de la 30 la 23 milioane[2].

Aceasta ar fi valoarea lor, dacă putem admite că, cu toată ieftinătatea grâului, nu s-ar consuma nici grâu mai mult, nici mărfuri mai multe; dar,

1. Pagina 40.
2. Mărfurile industriale n-ar putea scădea, într-adevăr, în așa proporție, pentru că în împrejurările presupuse s-ar face o nouă distribuție a metalelor prețioase între diferitele țări. Mărfurile noastre ieftine ar fi exportate în schimbul grâului și al aurului, până ce acumularea de aur ar micșora valoarea lui și ar ridica prețul în bani al mărfurilor.

deoarece toţi cei care întrebuinţează capitalul pentru cultură pe terenuri care nu s-ar mai cultiva ar întrebuinţa acel capital pentru producerea de mărfuri industriale, şi ar da numai o parte din acele mărfuri în schimbul grâului străin, pentru că altfel nu s-ar mai câştiga nimic din import şi din faptul că preţurile sunt scăzute, nouă ne-ar rămâne o valoare în plus, provenită din cantitatea de mărfuri industriale produse şi neexportate, pe care am adăuga-o la valoarea menţionată mai sus, aşa încât reala scădere, chiar în valoare monetară, a tuturor mărfurilor din ţară, inclusiv grâul, ar fi egală numai cu partea de pierdere a proprietarilor rezultată din reducerea rentei lor, în timp ce cantitatea de obiecte de care se poate bucura cineva ar fi considerabil sporită.

În loc să considere din acest punct de vedere efectul unei scăderi a valorii produselor agricole, cum trebuia să facă d-l Malthus ţinând seamă de afirmaţia lui anterioară, el îl consideră ca echivalent cu o ridicare de 100% a valorii monedei, şi, prin urmare, argumentează ca şi când preţul tuturor mărfurilor ar trebui să scadă la jumătate.

„În timpul celor douăzeci de ani începând de la 1794", zice el, „şi până la 1813, preţul mediu al grâului englezesc a fost aproximativ de 83 shillingi de quarter; în timpul celor zece ani care s-au sfârşit în 1813, 92 shillingi; şi în timpul ultimilor cinci din aceşti douăzeci ani, 108 shillingi. În cursul acestor douăzeci de ani, statul a împrumutat aproape 500.000.000 lire sterline, pentru care, în afară de depunerile pentru fondul de amortisment, s-a angajat să plătească aproximativ 5%. Dacă grâul ar scădea la 50 shillingi de quarter, şi celelalte mărfuri în aceeaşi proporţie, statul ar plăti de fapt, în loc de o dobândă de 5%, una aproximativ de 7, 8, 9%, şi pentru ultimele 200.000.000, 10%."

„N-aş găsi nimic de zis în contra unei atât de extraordinare generozităţi faţă de rentierii statului, dacă n-ar trebui să socotim în dauna cui este făcută această generozitate. Un moment de reflexie ne va arăta că ea nu se plăteşte decât de clasele muncitoare ale societăţii şi de proprietarii de pământ, adică de aceia al căror venit nominal variază cu variaţiile măsurii valorii. Venitul nominal al acestei părţi a societăţii, comparat cu media venitului din cei cinci ani din urmă, va fi micşorat la jumătate, şi din acest redus capital nominal ei vor trebui să plătească aceeaşi sumă nominală drept impozite."[1]

În primul rând, cred că am arătat deja că chiar valoarea venitului brut al întregii ţări nu va fi redusă în proporţia susţinută aici de d-l Malthus. Nu urmează că, pentru că preţul grâului s-ar micşora cu 50%, valoarea venitului

1. *The Grounds of an Opinion* etc., pag. 36.

brut al fiecărui individ s-ar reduce cu 50%[1]; valoarea venitului net s-ar putea, de fapt, chiar ridica.

În al doilea rând, cred că cititorul va fi de acord cu mine că această sarcină în plus, dacă admitem că ea există, nu ar cădea exclusiv „asupra proprietarilor de pământ și asupra clasei muncitoare", pentru că deținătorul de titluri de stat, prin cheltuielile pe care le face, își dă partea lui de contribuție la susținerea sarcinilor publice în același fel ca și celelalte clase sociale. Dacă, deci, moneda și-ar mări realmente valoarea, deși el ar primi o valoare mai mare, ar plăti și el o valoare mai mare ca impozit, și, prin urmare, nu poate fi adevărat că întreaga sumă adăugată la valoarea reală a dobânzii va fi plătită de „proprietarii de pământ și de clasele muncitoare".

Întreaga argumentare a d-lui Malthus se reazemă pe o bază șubredă. El presupune că, deoarece venitul brut al țării se micșorează, trebuie, prin urmare, să se micșoreze și venitul ei net în aceeași proporție. Unul dintre scopurile acestei lucrări a fost să arăt că, cu fiecare scădere a valorii reale a lucrurilor de primă necesitate, salariile scad și profitul se mărește; cu alte cuvinte, că din orice valoare anuală se va da ca plată o parte mai mică clasei muncitoare și o parte mai mare acelora din ale căror fonduri s-a plătit munca acestei clase. Să presupunem că valoarea mărfurilor produse într-o anumită industrie e de £1.000, și că ea este împărțită între patroni și lucrători în proporție de £800 lucrătorilor și £200 patronului; dacă valoarea acestor mărfuri ar scădea la £900, și dacă s-ar economisi din salarii £100, ca o consecință a ieftinirii lucrurilor de primă necesitate, venitul net al patronului nu ar suferi absolut nici o schimbare și, prin urmare, el ar putea plăti tot atât de ușor aceeași sumă ca impozit după ca și înaintea acestei micșorări de preț[2].

Este foarte important de a face o distincție clară între venitul brut și venitul net, pentru că toate impozitele trebuie plătite din venitul net al societății. Să presupunem că toate mărfurile din țară, tot grâul, toate produsele agricole, toate produsele industriale etc., care ar putea fi puse pe piață în cursul unui an, ar valora 20.000.000, și că pentru a obține această valoare

1. D-l Malthus, în altă parte a lucrării sale, crede că mărfurile variază 25 sau 20 la sută când grâul variază 33 ⅓.
2. D-l Say spune următoarele relativ la produsul net și la produsul brut: „Întreaga valoare produsă constituie produsul brut; această valoare, după scăderea din ea a costului de producție, constituie produsul net" (vol. II, pag. 491). Nu poate exista, deci, produs net, pentru că costul de producție, după d-l Say, constă în rentă, salarii și profit. La pag. 508 el zice: „Valoarea unui produs, valoarea serviciilor productive, valoarea costului de producție, sunt toate, deci, valori similare, ori de câte ori lucrurile își urmează cursul lor natural". Scoate un întreg dintr-un întreg, și nu rămâne nimic.

ar fi nevoie de munca unui anumit număr de oameni, şi că strictul necesar pentru întreţinerea acestor lucrători ar cere o cheltuială de 10.000.000. În cazul acesta, eu aş spune că venitul brut al acelei societăţi este de 20.000.000, şi cel net, de 10.000.000. Nu urmează de aici că lucrătorii trebuie să primească numai 10.000.000 pentru munca lor; ei ar putea primi 12, 14 sau 15.000.000, şi în cazul acesta ei ar avea 2, 4 sau 5.000.000 venit net. Restul ar fi împărţit între proprietarii de pământ şi capitalişti; dar întregul venit net nu ar depăşi 10.000.000. Dacă presupunem că o astfel de societate ar plăti 2.000.000 impozit, venitul ei net s-ar reduce la 8.000.000.

Presupunând acum că moneda şi-ar mări valoarea ei cu a zecea parte, preţul tuturor mărfurilor ar scădea, şi preţul muncii ar scădea şi el, pentru că obiectele de primă necesitate ale muncitorului constituiau o parte din acele mărfuri. Prin urmare, venitul brut s-ar reduce la 18.000.000 şi cel net la 9.000.000. Dacă impozitele ar scădea în aceeaşi proporţie, şi dacă ele în loc de 2.000.000 lire ar fi numai de £1.800.000, venitul net ar scădea la £7.200.000, ar avea aceeaşi valoare ca cele 8.000.000 de dinainte şi, prin urmare, societatea nici n-ar pierde, nici n-ar câştiga din această împrejurare. Dar să presupunem că, cu toată ridicarea valorii monedei, s-ar încasa ca impozite tot 2.000.000, ca înainte. Societatea în cazul acesta ar pierde £200.000 anual, pentru că în realitate contribuţiile s-ar mări cu 1/9. A se modifica valoarea în bani a mărfurilor modificându-se valoarea monedei, şi în acelaşi timp a se încasa aceeaşi sumă prin impozite, este, prin urmare, a se mări neapărat sarcinile societăţii.

Dacă presupunem că din cele 10.000.000 venit net proprietarii ar primi sub formă de rentă 5.000.000, şi că prin înlesniri de producţie, sau prin import de grâu, preţul natural al acelui articol ar scădea cu un milion, renta ar scădea cu un milion şi preţul întregului total de mărfuri ar suferi aceeaşi scădere, dar venitul net ar rămâne neschimbat; venitul brut ar fi, e adevărat, numai de 19.000.000, şi cheltuiala necesară pentru a-l obţine, de 9.000.000, dar venitul net ar fi de 10.000.000. Acum să presupunem că impozitul cerut pentru acest venit brut redus ar fi de 2.000.000. Ar fi societatea mai bogată, sau mai săracă? Mai bogată, desigur, fiindcă după plata impozitelor ea ar avea, ca înainte, un venit limpede de 8.000.000 pentru cumpărarea de mărfuri, care se vor fi mărit cantitativ, şi vor fi scăzut ca preţ în proporţie de 20 la 19. În acest caz, nu numai că impozitul ar putea fi suportat, dar chiar sporit, şi cu toate acestea întreaga populaţie ar putea fi mai bine aprovizionată cu cele ce îi trebuie.

Dacă venitul net al societăţii, după achitarea acelorași impozite în bani, este acelaşi ca înainte, şi dacă clasa proprietarilor pierde 1.000.000 prin reducerea rentei, celelalte clase productive, cu toată scăderea preţurilor, vor

trebui să aibă venituri m[illegible]uri în bani. Capitalistul se va bucura atunci de un dublu avantaj: gr[illegible] și [illegible]arnea consumate de el și de familia lui se vor ieftini, și lefurile servitorilor, ale grădinarilor și ale lucrătorilor săi de tot felul vor fi, de asemenea, micșorate. Caii și vitele lui vor costa mai puțin și vor necesita o cheltuială de întreținere mai mică. Toate mărfurile în compoziția cărora intră o mare parte de produse agricole vor fi reduse ca preț. Acest total de economie realizată asupra cheltuielilor făcute din venitul său, în același timp în care se mărește și venitul său în bani, va prezenta un dublu beneficiu pentru el, și îi va permite nu numai să-și sporească mulțumirile, dar și să suporte la nevoie impozite suplimentare. Consumația lui mai mare de mărfuri impozabile va compensa cu mult cererea mai mică din partea proprietarilor, pricinuită de reducerea lor de rentă. Aceleași observațiuni se aplică și la arendași și la comercianții de toate felurile.

Dar se va zice că venitul capitalistului nu se va mări, și că milionul scăzut din renta proprietarilor va fi plătit lucrătorilor sub formă de surplus la salarii. Fie! Aceasta, însă, nu schimbă întru nimic cele spuse de mine. Starea societății se va îmbunătăți și ea va putea suporta aceleași sarcini în bani mai ușor ca înainte. Atât numai că – și aceasta este încă și mai mult de dorit – condiția unei alte clase și, desigur, a clasei sociale celei mai importante, va fi în special favorizată de această nouă distribuție. Tot ceea ce se încasează peste 9.000.000 constituie o parte din venitul net al țării, și nu poate fi cheltuit fără să nu sporească venitul, fericirea și puterea țării. Distribuiți, deci, venitul net cum vă place. Dați ceva mai mult unei clase și ceva mai puțin altei clase, prin aceasta nu-l veți micșora; cu aceeași muncă se va produce o cantitate mai mare de bunuri, deși valoarea brută în bani a acestor bunuri va fi micșorată. Dar venitul net în bani al țării, acel fond din care se plătesc impozitele și se procură toate mulțumirile, va putea să susțină populația mai bine ca înainte, să-i dea bucurii și luxuri, și să suporte impozite.

Nu ne putem îndoi că deținătorul de titluri de stat beneficiază dintr-o scădere mare a valorii grâului, dar, dacă nimeni altul nu e dăunat prin aceasta, acesta nu e un motiv pentru care grâul să se scumpească; pentru că câștigul posesorului de titluri de stat e un câștig național, care mărește, ca toate celelalte câștiguri, reala bogăție și putere a unei țări. Dacă câștigul lui e nedrept, trebuie cercetat până în ce grad este nedrept, și atunci legiuitorul va trebui să găsească un remediu; dar nici o politică nu poate fi mai rea decât de a ne lipsi de marile avantaje care decurg din ieftinătatea grâului și din abundența de produse, numai pentru că deținătorul de titluri de stat ar profita într-o proporție nedreaptă.

Până în prezent nu s-a încercat a se reglementa dividendele fondurilor publice după valoarea în bani a grâului. Dacă dreptatea și buna-credință ar

cere aceasta, vechii deținători de titluri ar avea sume mari de reclamat, pentru că ei au primit mai mult de un secol aceleași dividende în bani, deși în acest timp prețul grâului s-a dublat, poate s-a triplat.

Dar e o greșeală a se crede că condiția deținătorului de rente se va îmbunătăți mai mult decât aceea a fermierului, a fabricantului, sau a celorlalți capitaliști ai țării; ea, de fapt, se va îmbunătăți mai puțin ca a lor.

Deținătorul de titluri va primi, fără îndoială, aceleași dividende în bani, deși nu numai că prețul produselor agricole și al muncii va scădea, dar vor scădea și prețurile multor altor lucruri în compoziția cărora intră produse agricole. Aceasta, însă, e un avantaj, după cum am arătat de curând, pe care îl va împărtăși cu toate celelalte persoane care au aceleași venituri în bani de cheltuit. Venitul lui în bani nu se va mări; dar al fermierului, și al altor persoane ce au lucrători în serviciul lor, se va mări și, prin urmare, aceștia vor avea un beneficiu dublu.

S-ar putea spune că, deși e adevărat că, poate, capitaliștii ar fi avantajați printr-o creștere a profitului, ca urmare a unei scăderi de salarii, totuși venitul lor ar scădea din cauza scăderii valorii în bani a mărfurilor. Dar ce poate produce această scădere? Nu vreo schimbare în valoarea monedei, pentru că nu am presupus nimic care ar putea schimba valoarea monedei. Nu vreo micșorare a cuantumului de muncă necesar pentru a produce mărfurile lor, pentru că o astfel de cauză nu a existat; și, chiar dacă ar exista, ea nu ar micșora profitul în bani, deși ar putea micșora prețurile în bani. Dar s-a presupus că produsele agricole, din care se fac mărfurile, s-au ieftinit și, prin urmare, că mărfurile se vor ieftini din această cauză. Adevărat, ele se vor ieftini, dar ieftinirea lor nu va fi întovărășită de o micșorare a venitului în bani al producătorului. Dacă el își vinde marfa lui mai ieftin, aceasta se datorează numai faptului că una dintre materiile din care ea este făcută s-a ieftinit. Dacă postăvarul își vinde postavul lui cu £900 în loc de £1.000, venitul lui, totuși, nu va fi mai mic dacă valoarea lânii din care e făcut postavul a scăzut cu £100.

D-l Malthus spune: „E adevărat că ultimele cantități adăugate la producția agricolă dintr-o țară în progres nu sunt întovărășite de o mare creștere a rentei; și tocmai acest lucru trebuie să determine o țară bogată să importe o parte din grâul ei, dacă ea poate fi asigurată că va obține un aprovizionament uniform. Dar, în orice caz, importul de grâu străin nu poate conveni unei națiuni decât dacă grâul străin este mai ieftin decât grâul recoltat în țară, având o valoare egală cu aceea a profitului și a rentei date de grâul indigen, în locul căruia se substituie" (*Grounds* etc., pag. 36).

D-l Malthus are perfectă dreptate aici; dar grâul importat *trebuie* să fie întotdeauna în așa măsură mai ieftin decât grâul recoltat în țară, încât „să aibă o valoare egală cu aceea a profitului și a rentei date de grâul indigen,

în locul căruia se substituie". Dacă nu ar fi așa, nimeni n-ar avea nici un avantaj importându-l.

După cum renta este efectul prețului ridicat al grâului, pierderea rentei este efectul unui preț scăzut. Grâul străin nu concurează niciodată grâul din țara care dă rentă; scăderea prețului este întotdeauna suportată de proprietar până ce întreaga lui rentă e absorbită; dacă prețul scade, însă, și mai mult, prețul nu va da nici măcar profitul obișnuit cuvenit capitalului; capitalul atunci va fugi din agricultură și va căuta o altă întrebuințare, și grâul care până atunci era obținut în țară va fi atunci, și numai atunci, importat. Prin pierderea rentei se va produce o pierdere de valoare, de valoare în bani, dar se va produce, în același timp, și un câștig de bogăție. Cantitatea de produse agricole și de alte feluri de produse va fi sporită; dar, din cauza ușurinței de producție, deși cantitatea lor va fi sporită, valoarea lor va fi scăzută.

Doi oameni întrebuințează capitaluri egale, unul în agricultură, celălalt în industrie. Capitalul din agricultură produce o valoare netă anuală de £1.200, din care £1.000 rămân pentru profit, și £200 se plătesc ca rentă; capitalul întrebuințat în industrie produce o valoare anuală numai de £1.000. Să presupunem că, prin import, se poate obține aceeași cantitate de grâu care costă £1.200 dând în schimb mărfuri care costă £950, și că, prin urmare, capitalul întrebuințat în agricultură este îndreptat spre industrie, unde poate produce o valoare de £1.000; în acest caz, venitul net al țării va avea o valoare mai mică, va fi redus de la £2.200 la £2.000; dar va fi în țară nu numai aceeași cantitate de mărfuri și de grâu pentru consumul ei, ci și un surplus egal cu acea cantitate de produse care va putea fi cumpărată cu £50, adică diferența dintre valoarea la care mărfurile țării au fost vândute în străinătate și valoarea grâului cumpărat de acolo.

Ei bine, în aceasta chiar rezidă chestiunea, de a ști dacă este avantajos să importăm grâul sau să-l creștem în țară. El nu poate fi importat până ce cantitatea obținută din străinătate prin întrebuințarea unui capital dat nu depășește cantitatea pe care același capital ne-ar permite s-o producem în țară – nu numai cantitatea care revine arendașului, ci și aceea care i se plătește proprietarului ca rentă.

D-l Mathus spune: „Adam Smith a observat în mod just că niciodată la cuanturnuri egale de muncă nu se va produce tot atât de mult în industrie ca în agricultură". Dacă Adam Smith vorbește despre valoare, el are dreptate; dar, dacă vorbește de bogăție, lucrul cel mai important, el nu are dreptate; pentru că el însuși a arătat că bogăția constă din lucrurile de primă necesitate, de confort și de agrement din viață. O categorie de lucruri de primă necesitate și de confort nu poate fi comparată cu o altă categorie; valoarea de utilitate nu poate fi măsurată cu nici una dintre măsurile cunoscute; fiecare persoană o apreciază în mod diferit.

CUPRINS

Cuvânt înainte 3
Prefață – David Ricardo: omul, viața, opera 5
Prefața ediției întâi 17
Prefața ediției a treia 19
I. Despre valoare 21
II. Despre rentă 48
III. Despre renta minelor 60
IV. Despre prețul natural și despre prețul curent 62
V. Despre salarii 65
VI. Despre profit 76
VII. Despre comerțul extern 89
VIII. Despre impozite 104
IX. Despre impozite pe materii prime 108
X. Despre impozite pe rentă 119
XI. Despre dijmă 121
XII. Despre impozitul funciar 124
XIII. Despre impozite pe aur 131
XIV. Despre impozite pe clădiri 138
XV. Despre impozite pe profit 141
XVI. Despre impozite pe salarii 148
XVII. Despre impozite pe produse neagricole 166
XVIII. Despre impozite pentru săraci 176
XIX. Despre schimbările survenite brusc în căile comerțului 180
XX. Despre valoare și bogăție și despre proprietățile lor distinctive 187
XXI. Efectele acumulării asupra profitului și asupra dobânzii 197
XXII. Despre prime de export și prohibiții la import 205
XXIII. Despre prime acordate producției 218
XXIV. Teoria lui Adam Smith asupra rentei solului 222
XXV. Despre comerțul colonial 230
XXVI. Despre venitul brut și despre venitul net 236
XXVII. Despre monedă și bănci 240
XXVIII. Despre valoarea comparativă a aurului, a grâului și a muncii în țările bogate și în țările sărace 254
XXIX. Despre impozite plătite de producător 259
XXX. Despre influența cererii și a ofertei asupra prețurilor 261
XXXI. Despre mașini 264
XXXII. Părerile d-lui Malthus asupra rentei 272

Ricardo a redus lumea economică la liniile ei esențiale, oferind tuturor spre examinare mecanismul ei. Vigoarea tabloului zugrăvit de el rezidă tocmai în nerealismul acestuia, căci eşafodajul dezgolit al unei lumi mult simplificate nu numai că dădea în vileag legile rentei, dar elucida totodată şi probleme vitale ale comerţului exterior, banilor, impozitelor şi politicii economice.

Construind un model al universului economic, Ricardo a oferit ştiinţei economice un puternic instrument al analizei abstracte instrument necesar pentru cine vrea să pătrundă dincolo de vălmăşagul vieţii cotidiene pentru a-i desluşi mecanismul subiacent. Fără îndoială că, după cum spuneau unii observatori încă de atunci, instrumentul abstracţiei putea fi utilizat şi în scopul ignorării unor fapte incomode, utilizare ce a devenit cunoscută sub numele de viciul ricardian.

Cu toate acestea, economia politică datorează talentului de a simplifica al lui Ricardo îndreptăţirea de a fi considerată o ştiinţă. Probabil că propensiunii sale spre simplificare îi datorăm şi răzleţele ei reuşite ca ştiinţă.

Filozofii lucrurilor pământeşti
de Robert L. Heilbroner

ISBN 973-8203-77-5
9 789738 203778